

HANDELINGEN

der

Maatschappij voor Geschiedenis
en Oudheidkunde
te Gent

NIEUWE REEKS — DEEL X
1956

GENT 1956

MAATSCHAPPIJ VOOR GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE
TE GENT

*

Bestuur :

Voorzitter :

Professor Dr H. VAN WERVEKE, Nieuwstraat 12, St. Denijs-Westrem

Ondervoorzitter :

Professor Dr J. DUVERGER, Toekomststraat 88, St. Amandsberg.
Dr H. NOWÉ, Krijgslaan 1, Gent.

Secretaris-Penningmeester :

Dr R. VAN CAENEGHEM, Nelemeersstraat 32, St.-Martens-Latem.

Secretaris voor de publicaties :

Professor Dr J. DHONDT, Universiteitsstraat 16, Gent.

Lidmaatschap :

Bijdrage : 100 Fr. jaarlijks.

Prijs van deze aflevering voor niet-leden : 150 Fr.

Briefwisseling :

Gelieve alle briefwisseling in verband met de *Handelingen* te sturen tot een van beide secretarissen.

Alle betalingen dienen gedaan via P.C.R. van de Maatschappij, Nr 3706.80 (Abrahamstraat 13, Gent).

INHOUD

	blz.
M. GYSSELING : <i>Inventaris van het Archief van 's-Heiligs-Kerstkerk te Gent</i>	1
E.H. J. NOTERDAEME : <i>Het Oosthof te Snellegem</i>	49
J. WINNENPENNINCKX, pr. : <i>Rond het graven van de Coupure te Gent</i>	115
P. DEPREZ : <i>Uitbatingen en grondbezit in Meigem (1571-1787).</i> <i>Een methodologisch artikel.</i>	153

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF VAN 'S-HEILIGS-KERSTKERK TE GENT

DOOR

MAURITS GYSSELING

WOORD VOORAF

Deze tweede inventaris van een Gents kerkarchief ontstond op initiatief van Z.E.H. Kan. M. Ketels, pastoor van 's-Heiligs-Kerst.

Het archief berust grotendeels in de archiefkamer van de kerk, met uitzondering van talrijke dokumenten die zich bevinden in het Rijksarchief te Gent. Deze laatste, welke ter onderscheiding van de vorige in de inventaris een nummer uit cursief gevolgd van R dragen, zijn van tweeërlei herkomst:

1° ongeveer een derde van alle oorkonden. Zij werden in 1835 aan het Rijksarchief verkocht door een zekere de Laval, samen met veel oorkonden van Sint-Veerle.

2° een aantal bescheiden in 1955 bij de ruil tussen Stadsarchief en Rijksarchief aan dit laatste overgedragen. Het betreft vooral archief van de H. Geest, op het eind van de 18^e eeuw in beslag genomen door het Bureau de Bienfaisance.

De oorkonden werden in de inventaris systematisch genummerd, doch in de oorkondendozen chronologisch geplaatst.

Alle archief ouder dan 100 jaar, mag voor wetenschappelijke doeleinden geraadpleegd worden. Het mag daartoe, op kosten van de aanvrager, overgebracht worden naar Rijksarchief of Stadsarchief.

Een omvangrijke dokumentatie *betreffende* 's-Heiligs-Kerst bevindt zich in het archief van de Sint-Baafsabdij¹.

Ik dank Z.E.H. J. Winnepenninckx en apotheker G. Van de Voorde, secretaris van de kerkfabriek, voor menigvuldige hulp.

(1) Tot 1571 maakte ook Oostakker (met Sint-Amandsberg) deel uit van 's-Heiligs-Kerstparochie; oorspronkelijk was zelfs Lochristi (met Zeveneken) daarin begrepen. De oude Heilig-Kerstkerk stond ten oosten van de Sint-Baafsabdij. In 1540, toen zij op bevel van keizer Karel zou gesloopt worden, werd de zetel van de parochie overgebracht naar het Sint-Jacobsgodshuis en in 1542 naar het godshuis Onze-Lieve-Vrouw ter Nood Gods op de Muide, waar de huidige kerk later gebouwd werd.

Oud Archief

I. ALGEMEENHEDEN

1. Inventaris van het archief van kerk, cotidiane, O.L.Vrouw Rade en H. Kruis, 1697.	1 reg.
2. Inventaris van het archief van de H. Geest, 1697.	1 reg.
3. Inventaris van het archief, door Frans de Potter, 1881.	1 reg.
4. Bijgewerkt afschrift van n ^o 3, 1942.	1 reg.
5. Idem, met aanvullingen en verbeteringen door A. Cassiman.	1 reg.
6. Diverse kleine inventarissen en lijsten van het archief, 1547 (alleen H. Geest), 1605, 1617, 1699, 1847, 1876.	1 bundel
7. Varia, meestal zonder blijkbaar verband, 16 ^e -18 ^e eeuw.	1 bundel

II. EED

8-10. Resolutieboeken:	3 reg.
8. 1615 jan. 7 - 1725 dec. 4.	
9. 1726 jan. 1 - 1774 dec. 18.	
10. 1775 jan. 1 - 1797 dec. 4.	
11. Akte van borgstelling, door Jan Dhane, aankomend ontvanger, van een aantal landerijen te Oostakker, 1656 jan. 16.	1 stuk

III. KERK

A. COMPTABILITEIT

12-56. Kerkrekeningen:	44 reg.
12. 1548 nov. 25 - 1549 nov. 25, 1553-54, 1557-58, 1571-72, 1572-73, 1573-74, 1575-76, 1576-77, 1583-84, 1584-85, 1585-87, 1588 (mei 1 - nov. 25), 1588-90, 1590-91, 1591-92, 1592-93 (samengebonden).	
13. 1593 nov. 25 - 1594 nov. 25, 1594-95, 1595-96, 1596-97, 1597-98 (id.)	
14. 1602 dec. 24 - 1604 dec. 24, 1604-06, 1608-10 (id.)	
15. 1614 dec. 24 - 1616 dec. 24, 1616-18, 1618-20 (id.)	
16. 1620-22, 1622-24, 1624-26, 1626-28, 1628-32 (id.)	
17. 1632-34, 1634-36, 1636-38, 1638-40 (id.)	
18. 1641 en 1642, 1643-44, 1645-46, 1649-50 (id.)	
19. 1651-52, 1653-54, 1655-56, 1657-58, 1659-60 (id.) ²	
20. 1661-62, 1663-64, 1665-66, 1667-68, 1669-70 (id.)	
21. 1671-72, 1673-74, 1675-76, 1677-78, 1679-80 (id.)	
22. 1681-82, 1683-84, 1685-86, 1687-88, 1689-90 (id.)	
23. 1691-92, 1693-94, 1695-96, 1697-98, 1699-1700 (id.)	

(2) Van 1659-60 af behelzen de kerkrekeningen ook de rekeningen van cotidiane, O.L.Vrouw op de Rade en H. Kruis.

24. 1701-04, 1705-06, 1707-08, 1709-10 (id.).	
25. 1711-12, 1713-14, 1715-16, 1717-18, 1719-20 (id.).	
26. 1721-22, 1723-24, 1725-26, 1727-28, 1729-30 (id.).	
27. 1731-32, 1733-34, 1735-36, 1737-38, 1739-40 (id.).	
28. 1741-42.	40. 1765-66.
29. 1743-44.	41. 1767-68.
30. 1745-46.	42. 1769-70.
31. 1747-48.	43. 1771-72.
32. 1749-50.	44. 1773-74.
33. 1751-52.	45. 1775-76.
34. 1753-54.	46. 1777-78.
35. 1755-56.	47. 1779-80.
36. 1757-58.	48. 1781-82.
37. 1759-60.	49. 1783-84.
38. 1761-62.	50. 1785-86.
39. 1763-64.	51. 1787-88.
52. 1788 juni 12 - 1790 juni 30.	
53. 1790 juli 1 - 1792 juni 30.	
54. 1792 juli 1 - 1794 juni 30.	
55. 1794 juli 1 - 1797 sept. 15.	
56. 1797 sept. 15 - 1802 sept. 15.	
57. Bewijsstukken bij rekeningen van kerk en H. Geest, 1607-08.	1 bundel
58. Bewijsstukken aangaande niet-gefundeerde jaargetijden, 1784-97.	1 bundel
59. Register van het ruimen van de offerblokken, 1703-1875.	1 reg.
60. Onderrekeningen tussen ontvanger en pastoor, over wat aan deze toekomt uit hoofde van zijn pastorele dienst in de kerk, 1609-12, 1616-17, 1620-21, 1627-28, 1635-36.	12 kat.
61. Afrekening met de erfgenamen van pastoor Judocus Guens, 1640.	1 bundel

B. GOEDEREN

1. In het algemeen

62. Cartularium, 1597, met akten van 1347 af en bijgewerkt tot 1731.	1 reg.
63. Ontvangboek van renten en pachten, 1623-40.	1 reg.
64. Idem, 1640-48.	1 reg.
65. Idem, 1648-54.	1 reg.
66. Idem, met inbegrip van cotidiane, O.L.Vrouw Rade en H. Kruis, 1687-1738.	1 reg.
67. Idem, 1739-1815.	1 reg.
68. Idem, 1788-1816.	1 reg.
69. Landcijsboek van kerk, H. Geest, cotidiane en H. Kruis, 1658-1795.	1 reg.

70. Kopieboek van pachtkontrakten van kerk, cotidiane en H. Geest, 1694-1725. 1 reg.
71. Staten van goederen, inkomsten en lasten van kerk, cotidiane, O.L.Vrouw Rade en H. Kruis, 1787. 2 kat.
72. Lijsten van renten in Sint-Baafsdorp, toebehorende aan kerk, H. Geest, cotidiane en O.L.Vrouw Rade, en verloren door de bouw van het Spanjaardskasteel, 1611. 1 bundel
- 73 R. Akte vóór schepenen en Raad van Gent, waarbij Ydrop van Waerhem, procureur-generaal van Vlaanderen en gevolmachtigd door de keizer, in mindering van een som van 399 lb., verschuldigd wegens afbraak van huizen voor de bouw van het Spanjaardskasteel, aan H. Kerst een aantal errenten overmaakt, meestal in beslag genomen van Gentse neringen, 1542 feb. 24. 1 oork.
74. Gunstig geapostilleerd rekwest van pastoor, kerk- en armmeesters tot de bisschop, om talrijke kleine rentjes te mogen laten afkopen, 1718. 1 stuk

2. Afzonderlijk

a) onroerende goederen

75. Desteldonk, land: akte van ruiling, 1712. 1 stuk
76. Gent: akte van schenking van het huis van de visiteerder, 1660, met retroacten van 1630 af. 1 bundel
77. -, tussen beide Muidepoorten: koopakte van een bakkerij, 1732. 1 stuk
- 78 R. -, Papestraat (= Doornzelestraat): koopakten van huizen, 1603-05. 3 stukken
79. -, -: rekening over de bouw van 5 nieuwe huizen, 1792. 1 kat.
80. Oostakker, huis en land: koopakte, 1771. 1 stuk
81. Sint-Gillis-Waas, land: metingen, pachtbrieven, 1613-31. 1 bundel

b) grondrenten

- 82 R. Assenede: akte van verkoop, vóór schout en schepenen in Assenede ambacht, door Jan de Pape Pieterssone en Katerline Jan Noyts dochtere, zijn vrouw, aan Jan Brecht Jansone, van 10 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op een slagmolen met bijhorend erf, 1444 nov. 1. 3 zegels 1 oork.
83. Belsele (Waas): proces contra Bauduwijn Dhooghe wegens achterstallige rente, 1731-34. 1 bundel
84. Dikkelvenne: akte van verkoop, door Pieter Stocman en Johanne Deijnoets, zijn vrouw, aan Callekin Tsmeijs, van 4 s. gr. 's jaars losrente, die bezet wordt op landerijen onder de heerlijkheid Boudriesch, 1546 april 4. Met akte van transport aan de kerk, 1601, en post-actum, 1664. 3 oork.
85. Eeklo: rente, 1641-73. 1 bundel

- 86 R. Gent: uitspraak van schepenen van Gedele in een geschil met Jan de Commere aangaande aankoop van losrenten, 1483 okt. 27. 1 oork.
- 87 R. -: akte van aankoop, jegens Jan de Commere, van 5 s. gr. 's jaars losrente, bezet op hem en al 't zijne, 1487 maart 20. 1 oork.
- 88 R. Vonnis van schepenen van de Keure, waarbij Clays van Cauwenberghe veroordeeld wordt tot het bezetten van een rente te zijnen laste, door de Keizer in recompensie gegeven aan H. Kerst, 1549 feb. 14. (cf. n° 73) 1 oork.
89. Rentebrief ten laste van de nering van de huidevetters, 1755. 1 bundel
- 90 R. -, Boomgaardstraat (Lange): akte van schenking, door Jan uten Hove, voor het jaargetijde van Jan de Wilde, van 12 s. par. 's jaars erfrente, 1402 okt. 25. 1 oork.
- 91 R. -: akte van verkoop, door Hoste vander Bruggen, aan Symoen Laephout, van 2 s. gr. 's jaars erfelijke sourente, die bezet wordt op $\frac{1}{4}$ van een huis op de Muide bij het gewad en 50 r. land aan de Reke, 1469 april 19. 1 oork.
- 92 R. -: akte van verkoop, vóór baljuw en schepenen van Nieuwland, door Clais de Cachtelle, aan Simoen Dannieels, van 2 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op zijn huis aldaar, 1448 mei 24. 1 oork.
- 93 R. -, Schipgracht: akte van verkoop, door Jan Amiz, aan Heynric de Vetre, van 6 s. gr. 's jaars erfelijke sourente, die bezet wordt op zijn huis, 1463 mei 27. 1 oork.
- 94 R. -, -: akte van schenking van dezelfde rente, door Michiel Theerlinc en Mergriete 's Veters, zijn vrouw, ten behoeve van de donderdaagse sacramentsmis, 1508 mei 24. 1 oork.
- 95 R. -: Veldstraat: akte van verkoop, door Cornelis Hescheric, aan Lubrecht Dreelinc, van 12 s. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op zijn huis. 1484 okt. 29. Met een notariële toevoeging waarbij dezelfde rente getransporteerd wordt aan de nering van de hoedenmakers, 1485 jan. 26. Cf n° 73. 1 oork.
96. Kalken: rentebrief op land, 1649. 1 stuk
- 97 R. Lochristi: rentebrief op een hofstede, 1655. 1 stuk
- 98 R. Lokeren: akte van verkoop, vóór maner en laten van de heerlijkheid van Beveren in 't Oude hof te L., door Jan van den Kerchove, aan Diederic Allincstrate, van 4 stoop raapzaadolie 's jaars erfrente, die bezet wordt op een bunder land, 1405 okt. 5. 1 oork.
- 99 R. Akte van schenking van dezelfde rente, door Diederic Allincstrate, aan de armen in het Brouwershuis te Gent en aan H. Kerst voor H. Sacrament en O.L.Vrouw Rade. 1412 aug. 6. 1 oork.
100. Moerbeke-Waas: cijnsbrief, 1711. 1 stuk
101. Schelderode: rente op land, 1629-33. 1 bundel

- 102 R. Sint-Baafsheerlijkheid: vonnis van schepenen waarbij Jan Sereins veroordeeld wordt tot het betalen van een achterstallige rente, 1553 feb. 22. 1 oork.
103. -, Gent: akte van schenking, door pastoor en kerkmeesters, aan Lievin Tayaert, gewezen ontvanger, ter betaling van een achterstal van 16 lb. gr., van een losrente van 20 s. gr. 's jaars, die bezet wordt op meersen buiten de Muidepoort, 1566 jan. 19. 1 oork.
- 104 R. -, -: akte van verkoop, door pastoor en kerkmeesters, aan Pierkin van Reyschoot, van een losrente van 4 lb. gr. 's jaars, die bezet wordt op 4 gemet meers aan de Reke, 1566 feb. 14. Met een akte van transport aan Obiten en H. Geest in Sint-Baafskathedraal, 1570 april 3. 2 oork.
- 105 R. -, -: akte van schenking, door Jan Poortier f. Jans, voor de olie vóór het H. Sacrament, van 6 s. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op 16 r. erf in ser Machlems straat, 1435 aug. 30. 1 oork.
- 106 R. -, -: gunstig vonnis van schepenen in een proces contra Anna van Remmerswale aangaande dezelfde rente, 1552 maart 3. 1 oork.
- 107 R. -, -: akte, vóór erfelijke lieden te Gent, waarbij de kerkmeesters aan Willem van der Most en Volcwijf van Varnewijc, zijn vrouw, een zitstede geven in de kerk, mits 10 s. par. 's jaars erfrente, die dezen bezetten op hun huis op de Visserij, 1373 jan. 2. 1 oork.
108. -, Oostakker: bevel van de Raad van Vlaanderen tot het omroepen van kerkgeboden te Oostakker, Lochristi, enz., opdat alle cijnsplichtigen van kerk, H. Geest, enz. hiervan opgave komen doen, 1656. 1 stuk
- 109 R. -, -: akte van verkoop, door Jan Roels conss., aan Jan van Poucke, van hun aandeel in 2 percelen op de Govaerts ackere en op Merackere, die de verkopers belasten met 12 gr. 's jaars ten voordele van de H. Geest voor het jaargetijde van Willem Roels, 1552 dec. 1. Met een akte van verkoop, door Martin de Jonghe conss., aan Jan van Poucke, van hun aandeel in bedoelde percelen, dat zij bezwaren met 12 gr. 's jaars voor hetzelfde jaargetijde, 1553 maart 9. 2 oork.
110. -, -: cijnsbrief op land onder Oorsele, 1700. 1 stuk
- 111 R. -, -: akte van erkenning, door Jan ver Katelinen en de andere erfgenamen van Lievin ver Katelinen, van een bezet van 11 gr. 's jaars erfrente op $\frac{1}{2}$ gemet aan het Westveld, door deze gedaan voor zijn jaargetijde, 1438 april 24. 1 oork.
- 112 R. Stekene: akte vóór meier en schepenen in Kemzeke, waarbij Pieter Borm een erfrente van 16 s. gr. 's jaars voor Jan van Zaemslacht bezet op een bunder land in de Kerkakker, 1530 jan. 10. (Cf. n° 485). 1 oork.

113. Wichelen: proces contra Sint-Blasiushospitaal te Dendermonde wegens achterstallige rente gaande uit een meers, 1597-1610. 1 bundel

c) renten op openbare besturen

114. Stad Gent, 1743 en 1779. 2 stukken
 115. Berg van Barmhartigheid Gent, 1641 jan. 24. 1 oork.
 115 bis. Stad Wenen, 1783. 1 stuk

d) renten ten laste

116. Lijfrente voor Gabriel van Ryckendaele, pastoor te Asper, 1775. 1 stuk
 117. Akte van verkoop, aan Paesschierkin, Neelkin en Hannekin Ghyselins, van 20 s. gr. 's jaars losrente, die bezet wordt op al het goed van kerk en cotidiane, 1522 nov. 3. 1 oork.
 118. Akte van uitgroting tussen Paesscheer, Daneel en Hannekin Ghiselins, 1531 sept. 11. 1 oork.
 119. Akte van transport van dezelfde rente door Paesschier Ghijsselins aan Gillis Snellaert, 1531 sept. 30. 1 oork.
 120 R. Akte waarbij Ghelein vander Stoct, testamentuitvoerder van Symoen van Warescoet, erkent een geschreven Doornikse missaal ontvangen te hebben van pastoor en kerkmeesters, en hun een erfrente van 2 lb. 14 s. gr. kwijtscheldt, 1503 jan. 17. 1 oork.

C. FUNDATIES

121. Kopieboek van fundatiebrieven voor kerk en H. Geest, 1736-92. 1 reg.
 122. Kalenders van fundaties kerk en H. Geest, 1642-eind 18° 1 bundel
 123. Wandtafel van de jaargetijden, 1727. 1 stuk
 124. Rol van de jaargetijden (fragment 15 juli - 28 okt.), 18°. 1 rol
 125. Diverse fundatiebrieven, alfabetisch gerangschikt, 1652-1790. 1 bundel
 126 R. Fundatie Franchois Delrio, 1616. 1 stuk
 127 R. Fundatie Heinric de Pape en zijn vrouw Heilsoete (voor kerk 18 s. en voor H. Geest 9 s. par., bezet op een molenwal en 2 gemet land op de Muide), 1348 jan. 2. 1 oork.
 128 R. Fundatie Jan du Pers (rente Holstraat), 1634. 1 stuk
 129 R. Fundatie Lievin Kimpe, 1516 nov. 27. 1 oork.
 130 R. Akte, vóór erfachtige lieden, waarbij Jan Poertier, kapelaan in H. Kerst, voor de jaargetijden van hem, zijn ouders en broeders, 3 lb. par. 's jaars erfrente schenkt, die bezet wordt op een erf aan de Vrijdagmarkt, 1360 aug. 28. 1 oork.
 131 R. Testament van Robbrecht Portier Goessins zone en Avezoete 's Hoeghen, zijn vrouw, waarbij zij begeren begraven te worden in « Onser Vrouwen cappelle vanden moere » in

- H. Kerst, waar een altaar met het beeld van de H. Antonius (nu berustend bij meester Hubrecht de schildere) zal opgericht worden en een dagelijkse mis opgedragen, waartoe zij 4 lb. gr. 's jaars erfrente schenken, alsmede hun jaargetijde ten laste van de H. Geest, waartoe zij een erfrente van 24 s. par. 's jaars geven, 1426 maart 9. 1 oork.
132. Uitspraak van schepenen van Gedele in een proces contra Avezoete 's Hooghen, wed. Robbrecht Portier, waarbij de erfrente van 4 lb. gr. voor een dagelijkse zielmis gereduceerd wordt tot 2 lb. voor een mis om de 2 dagen, 1433 aug. 14. 1 oork.
- 133 R. Akte van schenking, vóór baljuw, schout en schepenen van Sint-Baafsheerlijkheid, door Jan Slabbart f. Lauwereins, Jan Slabbart f. Jans en Matheus Botteille en zijn vrouw Amelberghe Slabbarts, voor hun jaargetijde, van 2 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op 2 huizen in de Hospitaalstraat te Sint-Baafs, 1436 juni 8. 1 oork.
134. Akte van schenking, door Ysabeele van Buenelaer, wed. Pieter Tsollebeerchs, aan kerk en cotidiane, voor een mis elke maandag en een jaargetijde voor haar en haar man, van 20 gr. 's jaars erfrente, gaande uit land te Berlare, 1451 maart 26. 1 oork.
- 135 R. Fundatie Chaerles Van Heilweghen, 1618. 1 stuk
136. Akte van verkoop, door de 4 Leden van Vlaanderen, aan Marie van Wijck, echtgenote Loijs van Heilweghen, van een erfelijke losrente van 4 lb. 3 s. 4 d. gr. 's jaars, 1554 mei 5. 1 oork.
- 137 R. Akte van schenking, vóór baljuw, schout en schepenen van Sint-Baafsheerlijkheid, door Baudin van Steenlant en zijn vrouw Kateline hutén Hove, voor een wekelijkse mis aan « Onser Vrouwen autaer van den moere » en voor hun jaargetijde, van een erfrente van 7 lb. 9 s. par. 's jaars, die bezet wordt op hun huis in de Kouterstraat, 1435 juni 9. Zegels. 1 oork.

D. KERKGEBOUW, MEUBILAIR EN ORNAMENTEN

138. Rekening over de voltooiing van het oosteinde van de kerk en herstellingen, 1606-07. 1 kat.
139. Rekening over de bouw van een nieuwe sacristie, 1639-41. 1 kat.
140. Rekening over de bouw van een nieuwe kapel van de H. Bartholomeus, 1708-09. 1 kat.
141. Rekeningen over de omhalingen bij de parochianen: 1611 (om de schulden te delgen), 1669 (voor een nieuw hoogaltaar), 1682 (voor herstelling van dak e.a.). 4 kat.
142. Kontrakt over het maken van een zilveren ciborie, 1591; akte van schenking van een antependium en een kazuifel door de juffrouwen Van Beneden, 1766-67; en enkele be-

- wijsstukken bij kerkrekeningen aangaande uitgevoerde werken, 1689 en 1708. 1 bundel
143. Akte van afstand van een besloten zitting bij het doksaal van het hoogkoor aan de vrouw van Jan van Putthem en erfgenamen, mits 2 lb. gr. eens en een jaarlijkse rente van 2 s. 6 gr., 1592 april 23. 1 oork.
144. Akte van verkoop van een vrije sepulture aan Francies de Vliegheer, 1775. 1 stuk
145. Stukken over de huur van kerk en pastorie jegens de Administration centrale du département de l'Escaut, met kwitanties over herstellingswerken, 1798-99. 1 bundel

IV. FUNERALIEN

- 146-183. Rekeningen: 37 kat.
146. 1648.
147. 1649 dec. 22 - 1650 aug. 31.
148. 1651 mei 31 - dec. 3.
149. 1652 jan. - dec. 12.
150. 1652 dec. 12 - 1653 dec. 2.
151. 1654 dec. 7 - 1655 dec. 7.
152. 1655 dec. 7 - 1656 dec. 30.
153. 1657 jan. 1 - sept. 30.
154. 1657 okt. 1 - 1658 sept. 30.
155. 1659 jan. 1 - 1661 juni 30.
156. 1670 juni 30 - 1672 juni 30.
157. 1672 juni 30 - 1674 juni 30.
158. 1674 juni 30 - 1676 juni 30.
159. 1680 juni 30 - 1682 juni 30.
160. 1682 juni 30 - 1684 juni 30.
161. 1684 juni 30 - 1686 juni 30.
162. 1687 jan. 1 - 1688 dec. 31.
163. 1689.
164. 1690 en 1691.
165. 1692 en 1693.
166. 1694.
167. 1695.
168. 1696.
169. 1705 en 1706.
170. 1738 juli 13 - 1739 dec. 31.
171. 1740 jan. 3 - 1741 sept. 7.
172. 1741 sept. 7 - 1742 dec. 16.
173. 1742 dec. 16 - 1744 juni 14.
174. 1752 juni 23 - 1754 juni 24.
175. 1754 juni 24 - 1756 juni 23.
176. 1758 juni 26 - 1760 juni 25.
177. 1760 juni 25 - 1762 juni 26.
178. 1786 juni 30 - 1788 juni 30.

179. 1788 juni 12 - 1790 juni 30.
 180. 1790 juli 1 - 1792 juni 30.
 181. 1792 juli 1 - 1794 juni 30.
 182. 1794 juli 1 - 1797 sept. 15.
 183. 1797 sept. 15 - 1802 sept. 15.
 184-188. Rekeningboeken van uitvaarten en begrafenissen: 5 reg.
 184. 1687-1710.
 185. 1710-28.
 186. 1729-54.
 187. 1745-56.
 188. 1754-89.
 189. Proces aangaande de begrafenis van Jan Everaerts vrouw
 in Sint-Jacobshuis, 1549-50. 2 stukken
 190. Proces contra Pieter van Alderweert om betaling van de
 begrafenis van Jacques Ceuterix en vrouw, 1693-94. 1 bundel
 191 R. Uitspraak in hetzelfde proces, 1694. 1 stuk
 192-197. Rekeningen van het gemeen kerkhof buiten de Dampoort: 6 kat.
 192. 1784 nov. 25 - 1788 jan. 15.
 193. 1788 jan. 15 - ?
 194. ? - 1791 dec. 1.
 195. 1791 dec. 1 - 1793 dec. 1.
 196. 1793 dec. 1 - 1795 dec. 1.
 197. 1795 dec. 1 - 1797 dec. 1.

V. COTIDIANE

A. COMPTABILITEIT

- 198-202. Rekeningen: 5 reg.
 198. 1558 okt. 3 - 1559 okt. 3, 1559 okt. 3 - 1560 okt. 3, 1561
 okt. 3 - 1562 okt. 3, 1562 okt. 3 - 1563 okt. 3, 1564 okt. 3
 - 1665 okt. 3, 1567 okt. 3 - 1568 okt. 3, 1571 nov. 25 -
 1572 nov. 25; 1572-73, 1573-74, 1575-76, 1576-77, 1577-
 78, 1578-79, 1583-84, 1584-85, 1585-87, 1588 mei 1 -
 nov. 25 (samengebonden).
 199. 1590 nov. 25 - 1591 nov. 25, 1591-92, 1592-93, 1593-94,
 1594-95, 1595-96, 1596-97, 1597-98, 1598-1600 (samenge-
 bonden).
 200. 1603 en 1604, 1605-06, 1607-08, 1609-10, 1611-12, 1613-
 14, 1615-16, 1617-18, 1619-20 (samengebonden).
 201. 1621-22, 1623-24, 1625-26, 1627-28, 1629-32, 1633-34,
 1635-36, 1637-38, 1639-40 (samengebonden).
 202. 1641-42, 1643-44, 1645-46, 1647-48, 1649-50, 1651-52,
 1653-54, 1655-56, 1657-58 (samengebonden)³.

(3) De volgende rekeningen maken deel uit van de kerkrekeningen.

B. GOEDEREN

1. In het algemeen

203. Cartularium (met inbegrip van kapel ter Nood Gods),
1597, met akten van 1363 af, bijgewerkt tot 1664. 1 reg.
204. Ontvangboek van renten en pachten, 1623-40. 1 reg.
205. Idem, 1640-48. 1 reg.
206. Idem, 1650-54. 1 reg.

2. afzonderlijk

a) onroerende goederen

207. Gent: pachtkontrakten van meersen in de Noordmeers en
aan de Reke, 1612-53. 1 bundel
- 208 R. Oostakker: akte van aankoop, jegens Lieven Sey, van
100 r. land op de Achtenkouter, 1598 nov. 26. 1 oork.

b) grondrenten

- 209 R. Gent: akte waarbij Jan vanden Hulse een erfelijke sou-
rente van 10 s. gr. 's jaars, gaande uit zijn vervallende
brouwerij de Horen aan de Minnemeersbrug, in plaats daar-
van bezet op een brouwerij bij de Augustijnen, 1462 aug.23. 1 oork.
- 210 R. -: akte van verkoop door Philips vander Wedaghen, aan
Margriete vanden Bossche, van 20 s. gr. 's jaars erfelijke
sourente, die bezet wordt op zijn huis de Ghuldene Lelye
bij de Fremineuren, 1445 jan. 5. 1 oork.
- 211 R. -: akte van aankoop van dezelfde rente door de kerk,
1456 mei 26. 1 oork.
- 212 R. -: akte waarbij schepenen van de Keure de kerkmeesters
ontslaan van opgave van de koopsom van dezelfde rente,
zoals geëist door Jan de Meyere, bezitter van het huis,
1501 mei 4. 1 oork.
- 213 R. -: akte van verkoop, door Jan Fiers, aan Jan Vernalen,
van 10 s. gr. 's jaars erfelijke sourente, die bezet wordt op
4 woningen bij Sint-Jacobshuis, 1437 sept. 17. 1 oork.
- 214 R. -: akte van aankoop van dezelfde rente door de cotidiane
jegens de erfgenamen Jan vander Naelden, 1451 jan. 8. 1 oork.
- 215 R. Gijzenzele: akte van verkoop, door Clare Serraes, aan
het scheedersambacht te Gent, van 7 s. gr. 's jaars erfrente,
die bezet wordt op 2 bunder land, 1433 mei 15. Cf. n^o
73. 1 oork.
- 216 R. -: akte van afwinning van dezelfde landerijen door de
kerk, wegens achterstallige rente, 1592 sept. 28. Met post-
actum, 1592 nov. 23. 2 oork.
217. -: pachtbrief van dezelfde, 1631. 1 stuk

- 218 R. Laarne: akte vóór schepenen waarbij Jan Martins en Katheline vander Kouteren, zijn vrouw, aan Martin de Brukere een stuk land aan de Termprate in cijns geven mits 8 s. par. 's jaars, 1461 dec. 24. Zegels. 1 oork.
- 219 R. -: akte vóór dezelfde waarbij Lieviin Clawaert en Katheline Splenters, zijn vrouw, aan Jan Tac en Mergriete 's Brukers, zijn vrouw, 1/2 bunder land aan de Termstrate in cijns geven mits 2 s. gr. 's jaars, 1462 nov. 5. 1 oork.
- 220 R. -: akte van schenking van dezelfde cijns aan de cotidiane door Jan de Commere, 1473 okt. 21. 1 oork.
- 221 R. -: Sint-Baafsheerlijkheid, Gent: akte van erkenning, door de erfgenamen van Lijsbette Reyghers, van de gift van een onbezette losrente van 10 s. gr. 's jaars ten laste van Jan de Roevere en Jan de Cueninc, door haar gedaan voor haar jaargetijde, 1532 april 13. Met akte van bezetting op een huis in de Kouterstraat, 1532 juni 27. 2 oork.
222. -, -: akte van verkoop, door de erfgenamen van Jan de Cleerck, aan Willem Mannins, van een huis in de Kouterstraat, belast met 10 s. gr. 's jaars voor de cotidiane, 1554 okt. 4. 1 oork.
- 223 R. -, -: akte van aankoop jegens Joachim van Bochauth, van 10 s. gr. 's jaars losrente, die bezet wordt op 2 huizen bij Nieuwenhove, 1549 nov. 14. 1 oork.
- 224 R. -, Oostakker (+ Sint-Amansberg): akte waarbij Tisekin Baudins f. Lievins aan Joos de Sceppere een hofstede buiten de Dendermondse poort in cijns geeft, mits 37 gr. 's jaars, 1432 feb. 14. Zegels. 1 oork.
- 225 R. -, -: akte van transport van dezelfde cijns, door Mathijs Baudins f. Lievins, aan Clais Baes, priester, 1440 dec. 8. 1 oork.
- 226 R. -, -: akte van verkoop door Willem Pauwels en Mergriete 's Berthauwers, zijn vrouw, aan Pieter van Buelaer, van 2 s. 6 d. gr. 's jaars sourente, die bezet wordt op hun behuisde stede aan de Cauterdriesch, 1486 dec. 10. 1 oork.
- 227 R. Sint-Maria-Oudenhove: akte van verkoop, door Gillis vander Stichelen en Jhane vander Streect, zijn vrouw, aan Lievin vanden Berghe alias Gheldolf, van 12 s. gr. 's jaars erfrente ten laste van de erfgenamen Arend Lex, met als eventueel bijkomend pand 1/2 dagwand land op het Broucvelt, 1474 feb. 17. 1 oork.
- 228 R. Sint-Martens-Lierde: akte van verkoop, door Jan Cosiin van der Straten, aan Pieter Stevens vander Molen, van 48 s. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op hofstede en meers, 1363 sept. 3. 1 oork.

C. FUNDATIES

- 229 R. Stichting van haar jaargetijde, door Joozijne Teelincx, aan het altaar van Sint-Gillis, mits een losrente van 10 s. gr. 's jaars ten laste van Gillis vander Meere, 1533 maart 7. 1 oork.

D. GODSHUIS OF KAPEL ONZE-LIEVE-VROUW TER NOOD GODS⁴

- 230 R. Renterol, 1° helft 15°. 1 stuk
- 231 R. Wandtafel (« bert »), zijnde legger van fundaties en renten, 1533. 1 stuk
232. Afschrift 1623 van 1° de akte waarbij Pieter vander Leyen en zijn vrouw Margriete, stichters van het godshuis, tot voogden en bestuurders daarvan aanstellen Jan de Langhe en Jan de Bruwere, en de bezittingen ervan opsommen, 1384 dec. 5, en 2° een legger van goederen en renten van 1617 dec. 22. 1 kat.
- 233 R. Akte waarbij Gerard, abt van Clairvaux en Boudelo, oorkondt dat Hendrijc Hyoens, poorter te Gent, bij leven een kapelrij stichtte ter ere van de Almogende God, Zijn Moeder en alle heiligen in het blindenhuis op de Muide, de landerijen te Kalken en te Deinze opsomt waarop Hendrijc vander Leyen, testamentuitvoerder, de vereiste rente heeft laten bezetten, en de kapelrij reglementeert, 1389 sept. 1, afschrift 16°. 1 oork.
- 234 R. Akte vóór baljuw en schepenen van het Horensse, waarbij Jan uten Broucke koopt van Heinric Yoens 6 lb. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op 5½ gemet land te Deinze, 1380 april 18, vid. 1414 nov. 24 door schepenen en raad van Gent. 1 oork.
- 235 R. Akte vóór baljuw en schepenen van Kalken, waarbij Pieter Keghel en Alijce Baers, zijn vrouw, erkennen schuldig te zijn over de erfgenamen Heinric Hyoens, aan Pieter vander Leyen, als stichter van en ten behoeve van het godshuis ter Nood Gods, 6 lb. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op landerijen aldaar, 1387 juni 17, vid. 1414 nov. 25 door schepenen en raad van Gent. 1 oork.
- 236 R. Akte vóór baljuw en mannen van Zegher van Kalken in zijn heerlijkheid te Kalken, waarbij Jaquemijne van Caudenhove en Heinric Reyneere, haar man, erkennen schuldig te zijn over de erfgenamen Heinric Hyoens aan Pieter vander Leyen, stichter van en ten behoeve van het Godshuis ter Nood Gods, 6 lb. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op landerijen aldaar, 1388 juli 10, vid. 1414 nov. 24 door schepenen en raad van Gent. 1 oork.
237. Akte vóór schepenen van de stad Aksel, waarbij Pieter Wielant erkent schuldig te zijn aan de kapel ter Nood Gods, 2 s. gr. erfrente, gaande uit zijn huis aldaar, 1470 nov. 8. 1 oork.
- 238 R. Akte van aankoop, jegens Heinderic Hamer Pieters-

(4) Na de afschaffing van dit Godshuis voor blinde lieden, werden de goederen ervan ingelijfd bij die van de Cotidiane.

- sone, van 4 s. gr. 's jaars sourente, die bezet wordt op zijn huis in de Koningstraat, 1470 nov. 14. 1 oork.
- 239 R. Akte van aankoop, jegens Michiel vanden Trappen, van 4 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op zijn huis op Merem, 1468 maart 22. 1 oork.
- 240 R. Akte van schenking, door zekere erfgenamen van Jan Willaert, ter uitvoering van diens testament, van 340 r. land, wezende de helft van een perceel liggende op de Muide in de Cleembuelc, 1486 juni 8. 1 oork.
- 241 R. Akte van schenking, door Marie Hughe Jans dochtere, wed. van Jan Willaert, ter uitvoering van diens testament, van de wederhelft van hetzelfde perceel, 1486 juni 22. 1 oork.
- 242 R. Akte van aankoop, jegens Margriete Bruugaertssoons, van 2/5 van een perceel in de Cleembilc, 1538 juli 23. 1 oork.
- 243 R. Akte van aankoop, jegens Jan en Joosine Brughaert-sone, van 3/15 van een perceel in de Cleembilc, 1544 aug. 22. 1 oork.
- 244 R. Akte van schenking, door Kateline Koodts, wed. Bouwin de Smet, voor het jaargetijde van haar en haar man, van $\frac{1}{4}$ van haar huis op de Muide, 1517 maart 25. 1 oork.
- 245 R. Akte van schenking, door Pieter van Rijnhaghe en zijn vrouw Mergriete, van 4 s. par. 's jaars erfrente, gaande uit een erf met stove te Sanders walle, 1384 feb. 10. 1 oork.
- 246 R. Testament van Lievin Brugaertssone, waarbij hij voor zijn jaargetijde giften doet aan H. Kerst, Sint-Anna-hospitaal en het godshuis ter Nood Gods, 1509 okt. 6. 1 oork.
- 247 R. Vonnis van schepenen van Gedele, waarbij Jan Terlync en Kathelyne Brugaertszoons, zijn vrouw, veroordeeld worden tot het bezetten van een rente uit het testament van Lievin Brugaertssone, 1510 mei 29. 1 oork.
- 248 R. Akte van bezetting door Jan de Croc conss., van een erfrente van 6 s. 6 d. gr. 's jaars, door Willem Claus gekocht van Jan Goethals, op landerijen te Oostakker aan Ledergem-dries, 1453 feb. 8. 1 oork.
- 249 R. Akte van transport van dezelfde rente door Jan Doykin en Mergriete Claeus, zijn vrouw, aan Joes Scive, 1476 dec. 12. 1 oork.
250. Akte van transport van dezelfde rente door Pieter de Scepere aan Willem de Smet, 1533 aug. 7. 1 oork.
- 251 R. Akte van schenking van dezelfde rente door Willem de Smet voor het jaargetijde van zijn moeder Lijsbette van Kercvoerde, 1533 okt. 6. Zegels. 1 oork.
- 252 R. Akte waarbij Willem de Roose erkent, dat hij het hulaet van zijn huis in de muur van de kapel ter Nood Gods, alleen heeft mogen aanbrengen bij gedogen van de goeverneurs van de kapel, en dat het, indien dezen het wensen, door hem of zijn erfgenamen onmiddellijk zal weggenomen worden, 1481 april 4. 1 oork.

E. KERKDIENAARS EN MUZIEK

253. Benoemingsbrief, door bisschop Antonius Triest, van Joannes Carpentier tot koster, 1645 okt. 18. 1 stuk
- 254 R. Inventaris van de muziekstukken die berusten op het doksaal, 1754 april 23. 1 stuk

VI. PASTOREEL ARCHIEF

255. Aflaatverleningen aan de kerk bij breve van Paulus V, 1612 maart 14, Clemens XII, 1738 nov. 7, en Clemens XIII, 1767 jan. 3 (vertaling), en bij schrijven van Guido, apostolisch nuntius te Brussel, 1610 juli 16. 4 stukken
256. Ordonnantie van bisschop M.A. Vander Noot aangaande het onlangs gebouwd kapelletje van de H. Maagd tussen beide Muidepoorten, 1747 juni 19. 1 stuk
257. Akte van toelating, door bisschop F.M. de Lobkowitz, tot het houden van een processie op S. Pieters- en Paulusdag, 1788 juni 9. 1 stuk
258. Bisschoppelijke omzendbrieven, 1749-93. 1 bundel
- 258 bis. Varia, 1742-92. 1 bundel

VII. HEILIGE GEEST

A. COMPTABILITEIT

- 259-303. Rekeningen: 44 reg.
259. 1513 nov. 25 - 1514 nov. 25, 1514-1515, 1515-16, 1516-17, 1517-18, 1518-19, 1519-20, 1520-21, 1521-22, 1522-23, 1523-24, 1524-25, 1525-26, 1526-27, 1527-28 (samengebonden).
260. 1542 nov. 25 - 1543 nov. 25, 1547-48, 1548-49, 1550-51, 1551-52, 1557-58, 1558-59, 1559-60, 1560-61, 1562-63, 1564-65, 1573-74, 1575-76, 1577-78, 1588-90, 1590-91, 1592-93, 1594-95 (id.).
261. 1600 okt. 1 - 1602 dec. 24, 1603 en 1604, 1605-06, 1607-08, 1609-10 (id.).
262. 1611-12, 1613-14, 1615-16, 1617-18, 1619-20 (id.).
263. 1621-22, 1623-24, 1625-26, 1627-28, 1629-32 (id.).
264. 1633-34, 1635-36, 1637-38, 1639-40 (id.).
265. 1641-42, 1643-44, 1645-46, 1647-48, 1649-50 (id.).
266. 1651-52, 1655-56, 1659-60 (id.).
267. 1653-54.
268. 1657-58.
269. 1661-62, 1663-64, 1665-66, 1667-68, 1669-70 (id.).
270. 1671-72, 1673-74, 1675-76, 1677-78, 1679-80 (id.).
271. 1681-82, 1683-84, 1685-86, 1687-88, 1689-90 (id.).
272. 1691-92, 1693-94, 1695-96, 1697-98, 1699-1700 (id.).

273. 1701-04, 1705-06, 1707-08, 1709-10 (id.).
 274. 1711-12, 1713-14, 1715-16, 1717-18, 1719-20 (id.).
 275. 1721-22, 1723-24, 1725-26, 1727-28, 1729-30 (id.).
 276. 1731-32, 1733-34, 1735-36, 1737-38, 1739-40 (id.).
 277. 1741-42. 289. 1765-66.
 278. 1743-44. 290. 1767-68.
 279. 1745-46. 291. 1769-70.
 280. 1747-48. 292. 1771-72.
 281. 1749-50. 293. 1773-74.
 282. 1751-52. 294. 1775-76.
 283. 1753-54. 295. 1777-78.
 284. 1755-56. 296. 1779-80.
 285. 1757-58. 297. 1781-82.
 286. 1759-60. 298. 1783-84.
 287. 1761-62. 299. 1785-86.
 288. 1763-64. 300. 1787-88.
 301. 1788 juni 12 - 1790 juni 30.
 302. 1790 juli 1 - 1792 juni 30.
 303. 1792 juli 1 - 1794 juni 30.
 304. Rekening voor het Bureau de Bienfaisance, exemplaar voor de rendant Augustin Bernaert, gewezen ontvanger van de H. Geest, 1794 juli 1 - 1797 nov. 15.
 305. Kwijtbrieven van archivalia, door A. Bernaert overgeleverd aan dat bureau, 1799 en 1806. 1 bundel

B. GOEDEREN

1. In het algemeen

- 306 R. Cartularium, 1597, bevattend akten van 1° kwart 13° af, bijgewerkt tot 1735. 1 reg.
 307 R. Cartularium, berustend op n° 306 en voortgezet, 1788. 1 reg.
 308. Legger van renten en pachten, 1524. 1 reg.
 309. Idem, 1552, tevens ontvangboek tot 1556. 1 reg.
 310. Idem, 1557, tevens ontvangboek tot 1563. 1 reg.
 311. Ontvangboek van renten en pachten, 1623-40. 1 reg.
 312. Idem, 1640-48. 1 reg.
 313. Idem, 1650-54. 1 reg.
 314. Idem, 1656-58. 1 reg.
 315. Idem, 1687-1739. 1 reg.
 316. Idem, 1739-95. 1 reg.
 317 R. Dubbel van n° 316 voor de jaren 1773-95. 1 reg.
 318 R. Algemene legger van de goederen en renten, aan de hand van de vroegere leggers van 1524 af, 1784. 1 reg.
 319 R. Inventaris van oorkonden en andere bescheiden, om te dienen als legger van goederen en renten, met afschrift van talrijke dokumenten, 1787. 1 reg.

- 320 R. Legger van renten en pachtgoederen, kalendergewijs volgens de vervalldag, 1788. 1 reg.
 321. Amortisatie van de goederen, 1753-56. 1 bundel
 322 Stukken betreffende verloren en verachterde renten, 1786. 2 kat.
 323. Rekening door de H. Geestmeesters van Sint-Baafs voor de H. Geest van O.L.Vrouw Sint-Pieters, Ekkergerm en H. Kerst, medebegiftigden in het testament van kan. Joannes le Monier, 1678. 1 kat.
 324. Varia, 1603-1790. 1 bundel

2. Afzonderlijk

a) onroerende goederen

325. Desteldonk: koopakten enz., 1647-1738. 1 bundel
 326 R. -: pachtbrief, 1794. 1 stuk
 327. Gent: akte van schenking, door Pieryntken Smets, van een huis op Merem bij Sint-Gillisbrug, 1662, met retroacten over een rente daaruit gaande, 1597-1662. 1 bundel
 328 R. -: huurbrief van dat huis, 1795. 1 stuk
 329. -: akte van aankoop, jegens Clare 's Peysters en haar man Bave van den Bossche, van $\frac{1}{4}$ van 14 gemet meers geheten Stevins beelc liggende achter de Muide, 1385 maart 11. 1 oork.
 330. -: stukken betreffende de verkoop van 3 huizen op Nieuwland, 1662. 1 bundel
 331 R. -: huurbrief van een bakkerij op de Sleepstraat, 1794. 1 stuk
 332. -: akte van verkoop, door Lievin Leyscoef en zijn vrouw Stansie, aan Jacop de Mets, prochiepape van H. Kerst, van een erf aan het Sluizeken, 1381 dec. 5. 1 oork.
 333 R. -: huurbrief van bakkerij de Anker op de Voormuide, 1794. 1 stuk
 334. Lochristi: pachtbrief van 2 bunder land, 1552 juni 23. 1 oork.
 335 R. Oosterzele: pachtbrief van land, 1793. 1 stuk
 336. Sint-Baafsheerlijkheid, Gent: proces contra erfg. Marten vander Riet om een bunder meers in de Kleine Heernesse, 1593. 1 bundel
 337. -, -, Mandaatstraat: akte van schenking, door Lodewijk Herman en Mergriete Godeverts, zijn vrouw, van hun woning, met ingenottreding na hun dood en mits het onderhoud ervan, 1452 jan. 13. 1 oork.
 338. -, -, -:akte van schenking, door Joes de Sceppere en Katheline vanden Poele, van een half huis, met ingenottreding na hun dood en mits hulp in geval van armoede, 1472 jan. 9. 1 oork.
 339. -, -, -: akte van aankoop, jegens Marie 's Bernaerts, wed. Gillis de Mindre, van een huis, met ingenottreding na haar dood, 1477 nov. 17. 1 oork.
 340. -, -, -: akte van schenking, door Willem van Curtrijke en Margriete vander Meere, van $\frac{1}{4}$ van een huis, met inge-

- nottreding na hun dood, 1478 nov. 13. 1 oork.
341. -, -: aankoopakten van meersen buiten de Muidepoort, 1658-1725. 1 bundel
- 342 R. -, -: pachtbrieven van meersen ib., 1790-91. 3 stukken
343. -, -: akte van schenking, door Jan van Papeghem, na zijn dood, van een huis bij Nieuwenhove, mits een grafstede in « Onser Vrouwen cappelle » en een plechtige uitvaart op kosten van de H. Geest, 1391 aug. 8. 1 oork.
344. -, Oostakker (+ Sint-Amandsberg): akte van schenking aan H. Geest, door Digne Fredericx, wed. Willem Sceppere, ter betaling van achterstallige rente, van landerijen op Reynaertsberch, bij Meulestede en Verlijden beke, 1489 jan. 27. Met afschrift van 1604. 1 oork.
345. -, -: akte van verkoop, door Roeland van den Heechaute en Lijsbette van Munte, zijn vrouw, aan Lauwereins huuter Meere, van een stuk land geheten tcosters buundere liggende achter Zingem, waar o.m. een rente uitgaat voor kerk en H. Geest, welke bovendien nog bezet wordt op 1 gemet land op de Quaede Plasch, 1439 dec. 10. Zegels. 1 oork.
346. -, -: akte van aankoop, jegens Lievin van Houcke, van 150+75 roeden land bij de Blaerde bollen, 1539 okt. 16. 1 oork.
347. -, -: vonnis van baljuw, schout en schepenen van Sint-Baafs, waarbij H. Geest en cotidiane het genot van zekere vage landen, waarop de ontvanger van de bisschop achterstallige graanrente eist, voorlopig overlaten aan deze laatste, 1591 nov. 21. 1 oork.
- 348 R. -, -: pachtbrieven, 1790-93. 4 stukken
349. Vlierzele: uitspraak van schepenen van de Keure in proces contra Lievin van Busseghem aangaande landerijen aldaar, 1479 okt. 2. 1 oork.
350. -: uitspraak van mannen van de Steen te Aalst in proces contra dezelfde wegens hetzelfde, 1481 maart 12. 1 oork.
- 351 R. Zelzate: pachtbrief van land, 1790. 1 stuk
- 352 R. Zeveneken: pachtbrieven van land, 1793-94. 3 stukken

b) grondrenten

353. Aarsele: proces contra Pieter Verdonckt wegens achterstallige rente gaande uit land, 1600-24, met bewijsstukken 1554-. 1 bundel
354. Aspelare: akte van verkoop, door Andries Papejans, aan Pieter Steppe, van 10 s. gr. erfrente 's jaars, die bezet wordt op zijn boerderij, 1486 maart 1. 1 oork.
355. Balegem: akte vóór baljuw en schepenen van Scheldewindeke, waarbij Jacob de Moor en Jehanne Baels, zijn vrouw, in cijns nemen jegens Jacob de Cooman, de hofstede de Scare te Hessegem en 3 dagwand broek in de Liisbrouc, mits 12 s. gr. 's jaars, 1499 aug. 5. 1 oork.

356. -: akte van transport van dezelfde cijns door Jacop de Cooman aan Joorijs vander Stichghelen, 1504 juli 17. 1 oork.
357. -: vonnis van schepenen van Gedele inzake erfenis van dezelfde cijns, 1520 dec. 7. 1 oork.
358. -: akte van schenking van dezelfde cijns aan de H. Geest, door Franchois van Hecke, pastoor van H. Kerst, en zijn zuster Joorine, voor het jaargetijde van hun moeder Elisabeth Diericx, 1592 april 20. 1 oork.
359. Bavegem, 1627-83. 1 bundel
360. Belsele (Waas): akte van verkoop, door Jan van Broucke, aan wed. Jacob Lauwereys, van een losrente, die bezet wordt op een woning, 1598 mei 2. Zegels van schepenen van Kluizen. 1 oork.
361. Destelbergen: akte van verkoop, door Jan van der Haghe en zijn vrouw Cateline, aan Pieter de Cleerc en Lijsbette Pijls, zijn vrouw, van 24 gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op huis en land, 1378 april 17 - 1379 april 8. Met afschrift 16°. 1 oork.
362. -: akte waarbij Jan Buekel en Katheline Spieghels, zijn vrouw, in cijns geven aan Jacob van den Doerne, een hofstede aan *tsasen strate*, mits 3 s. 6 d. gr. 's jaars, 1428 mei 9. 1 oork.
- 363 R. -: akte vóór baljuw, meier en schepenen in de heerlijkheid van Sint-Pieters te Destelbergen, waarbij Pieter huter Meere aangesteld wordt als sterfelijk laat wegens een erfrente van 30 s. gr. 's jaars voor de H. Geest, gaande uit het goed ter Galeyden, met inlassing van de oorspronkelijke rentebrief van 1433 juli 1, 1457 maart 21. Zegels. 1 oork.
364. Desteldonk: ontvangbewijs, afgeleverd door commissarissen van de aartshertog, van 5 lb. 5 s. par., wegens aflossing van een rente van 6 d. par. 's jaars, 1503 feb. 9. 1 oork.
365. -: akte waarbij kerk- en H. Geestmeesters aan Lauwereins vanden Ackere 7 gemet meers en 4 gemet zaailand in cijns geven, 1509 sept. 13. 1 oork.
366. -, varia, 1601-70. 1 bundel
367. Gent: schuldbekentenis, door Jan de Longhecourt en Mattheus Tsuul, van 6 s. gr. 's jaars erfrente, door wijlen Ogier Tsuul geschonken aan de H. Geest, 1429 sept. 10. 1 oork.
368. -: vonnis van schepenen van Gedele in een proces met Paeschier en Gillis de Wiest aangaande het erkennen van een losrente van 10 s. gr. 's jaars, 1528 dec. 16. 1 oork.
369. -: vonnis van schepenen van de Keure waarbij de wed. Joorijs Tsuul veroordeeld wordt tot het bezetten van een rente van 3 s. gr., door hem geschonken aan de H. Geest, 1471 mei 15. 1 oork.
370. -: akte van verkoop, door Gillis vanden Putte, aan Katheline van Bruessele, wed. Joorijs Suul, van 3 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op 200 roeden land waar de oliemolen *Fluere* op staat, te Ekkergergem, 1473 dec. 30. 1 oork.

371. -: akte van verkoop, vóór baljuw en gezworen laten van de heerlijkheid van Symoen Damman in de Oudburg, door Gregoorijs Goethals, aan het ambacht van de witte leder-touwers, van 10 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op zijn huis in de Hertogstraat, 1454 aug. 30. Zegels. 1 oork.
372. -: akte van verkoop, door Jooris Damas f. Jans, aan Gillis de Vooght, van een huis aan de Houtbriel, 1548 jan. 10. 1 oork.
373. -: akte van aankoop, door Philips van Hoorebeke, uit het sterfhuis Gillis de Voocht, van hetzelfde huis, belast met een rente van 5 lb. gr. 's jaars, bij testament door Jan de Brune geschonken aan kerk en H. Geest, 1585 sept. 3. 1 oork.
374. -: akte van transport, door Philips van Hoorebeke, aan kerk en H. Geest, van hetzelfde huis, wegens achterstallige rente, 1592 april 29. 1 oork.
375. -: diverse retroacten bij hetzelfde, 1555 okt. 11 en okt. 16 en 1555-90. 2 oork. en 1 bundel
376. -: akte v. schenking, door Woutere van Voroute, ridder, van 4½ halster rogge erfrente, gaande uit een stuk land bij de Lake te Sint-Pieters-Aalst, ter vervanging van een rente van 10 s. par., door zijn overgrootmoeder geschonken aan de H. Geest, 1338 nov. 4. 1 oork.
377. -: akte van schenking, door Willem Bette en Mergriete Scots, zijn vrouw, van 4 lb. par. 's jaars erfrente, gaande uit erven in de Mere en de Groene Briel, met ingenottreding na hun dood, 1352 nov. 7. 1 oork.
378. -: stukken betreffende een onbezette rente ten laste van Matthijs de Mangleere op het Merem, 1611-25. 1 bundel
379. -: akte van schenking door Jan de Zackere, poorter te Brugge, van 9 s. par. 's jaars erfrente, gaande uit een molenwal en 2 gemet meers bij de galg op de Muide, voor 12 provenden voor arme lieden elke kerstavond, 1347 nov. 7. 1 oork.
380. -: vonnis van schepenen van de Keure in een proces van Lijsbette, wed. Jan 's Graven, contra Willem Alaert, die vroeger van Jan de Grave een huis gekocht had op de Muide, en slechts 8 van de 16 s. gr. jaarlijkse cijns daaruit gaande, wilde erkennen, 1424 maart 1. 1 oork.
381. -: akte van aankoop, jegens Gillis vander Meersch, van 6 s. par. 's jaars cijns gaande uit een woonstede op de Muide, 1439 maart 19. 1 oork.
382. -: akte van verkoop, vóór schepenen van de heerlijkheid van Sint-Veerle op de Muide, door Jacop de Wevere, aan Jan Willaert, van 6 s. gr. torn. 's jaars erfrente, die bezet wordt op zijn woonstede aldaar, 1467 juni 17. 1 oork.
383. -: rentebrief, 1627, en akte van afwinning, 1653, van een huis tussen beide Muidepoorten. 1 bundel
384. -: akte van schenking, vóór schepenen van het Nieuwland, door Willem de Costre, van een erfrente van 5 s. gr. 's jaars ten laste van Maegdaleene Hoeykins, wed. Victoor

- vanden Upstalle, en kinderen, 1496 okt. 26. 1 oork.
385. -: akte van verkoop, vóór schepenen van Nieuwland, door Cornelis Evelqast, aan Janne de Wilde, van 14 gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op zijn huis op de hoek van Papestraat en Nieuwland, 1471 feb. 14. 1 oork.
386. -: vonnis van schepenen van de Keure ter bekrachtiging van een rente van 4 lb. par. 's jaars, gaande uit het huis van de Grauwwerkers in de Onderstraat, ten voordele van de H. Geest van Sint-Jans en Sint-Michiels en Lievin vander Katheline, 1490 nov. 13. 1 oork.
387. -: akte van schenking, door Lievin vander Kathelijnen, aan de H. Geest, van een erfrente van 30 s. par. 's jaars, gaande uit het huis van de Grauwwerkers in de Onderstraat, ter betaling van de koopsom van een huis in de Papestraat te Sint-Baafs, 1496 dec. 14. 1 oork.
388. -: akte van verkoop, door Andries Tac, aan Pieter Hueribloc van 4 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op huis en stede bij Onser Vrouwen broeders, 1445 okt. 25. 1 oork.
389. -: akte van schenking van dezelfde rente door Jan Hueribloc f. Pieters voor het jaargetijde van Pieter en Mergriete Hueribloc, 1504 okt. 4. 1 oork.
390. -: akte vóór baljuw, meier en schepenen van Sint-Pietersdorp, waarbij Dierlay Galle een erfrente van 8 s. gr. 's jaars, door Willem uut den Hove en vrouw Jane Tsuuls aan de H. Geest gegeven voor hun jaargetijde, bezet op zijn huis bij de O.L.Vrouwkerk, 1450 dec. 13. 1 oork.
391. -: akte van verkoop, door Jan Moraen, aan de Sint-Michielskerk, van zijn huis in de Sint-Michielsstraat, mits 19 s. 6 d. gr. 's jaars erfrente, welke hij verdeelt onder de verschillende H. Geesttafels te Gent, o.m. H. Kerst 2 s. gr., 1446 jan. 19. 1 oork.
392. -: rente op een bakkerij in de Sleepstraat, 1683-1764. 1 bundel
393. Heldergem: akte van verkoop, door Lauwereijs Schockaert, aan Joos vander Meere, van een losrente van 10 s. gr. 's jaars, die bezet wordt op landerijen, 1549 dec. 24. Zegel van Heldergem. Met akte van transport aan H. Geest, 1642 dec. 2. 2 oork.
394. Lochristi: bevel van schepenen van de Keure aan Celye 's Vijlres, wed. Michiel Rams, om een erfrente van 3 halster rogge gaande uit haar land, door Symoen Daneels geschonken aan de H. Geest, voortaan aan deze laatste uit te keren, 1441 juli 24. 1 oork.
395. -: attest van baljuw, schout en schepenen van Sint-Baafs, dat uit hun registers blijkt, dat op 27 mei 1490 Joos vanden Hecke erkende aan de H. Geest een erfrente van 5 s. gr. 's jaars schuldig te zijn, gaande uit 16 bunder te Lochristi, 1508 juli 6. Zegels. 1 oork.
396. -: varia, 1637-66. 1 bundel

397. Meulebeke, 1642-89. 1 bundel
398. Oordegem: akte van bezetting door Arend de Sceppere, van een rente van 26 schilden voor de H. Geest, op landerijen, 1476 mei 23. 1 oork.
399. Oosterzele, 1620-57. 1 bundel
400. Sint-Baafsheerlijkheid, Gent: akte van verkoop, door Ghiselbrecht van Roeselaer, aan Gillis Bosch, van 10 gr. torn. erfrente, gaande uit een huis en erf in Sint-Baafsdorp, 1388 dec. 9. Zegel van de oorkonder. 1 oork.
401. -, -: akte van verkoop, door Pieter vander Stichelen, aan Jan vanden Moere, van 5 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op een stede bij de kloostermuur, 1459 aug. 10. Zegel. 1 oork.
402. -, -, Dendermondse straat: akte van aankoop, jegens Pieter vanden Weghe en vrouw Mergriete Drieghs, en Gheerolf ser Sanders en vrouw Kathelijne Drieghs, van 20 gr. 's jaars erfrente, gaande uit een huis, 1502 okt. 27. Zegels. 1 oork.
403. -, -, -: akte van aankoop, jegens Pieter de Meester, van 4 s. gr. 's jaars losrente, die bezet wordt op zijn huis, 1529 okt. 28. 1 oork.
404. -, -, -: akte van verkoop, door Pieter Lein f. Lievins, aan Lievin van Bochaute, van een huis, belast o.m. met een losrente van 8 s. 4 d. gr. voor de H. Geest, 1560 dec. 12. Met een afschrift van de oorspronkelijke rentetitel van 1519 maart 10. 2 oork.
405. -, -, -: akte waarbij dezelfde rente, daar het erf nu verwoest is, verminderd wordt tot 5 s. gr., 1601 juli 26. 1 oork.
406. -, -: akte van bezetting door Jan de Pape, namens de erfgenamen Jan Ysewijns, van 6 gr. 's jaars erfrente, op 200 r. meers in de Ertvore, 1° helft 15^e. 1 oork.
407. -, -, Kattestraat: akte waarbij Jacop Wueliin jegens Mergriete uten Hove een hofstede in erfcijs neemt, mits 24 gr. 's jaars, waarvan de prochiepape van H. Kerst 5 gr. zal heffen, 1378 mei 15. 1 oork.
408. -, -, -: akte van aankoop, jegens Wouter Velghe, van 12 s. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op zijn huis, 1435 okt. 27. 1 oork.
409. -, -, -: akte van aankoop, jegens Boudin de Muelneere en Kateline Vennemans, zijn vrouw, van 24 s. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op hun woonstede, 1438 mei 15. 1 oork.
410. -, -, Kouterstraat: akte van verkoop, door Lievin huter Meere en Janne van Teemsche, zijn vrouw, aan Lievin de Burchgrave, van 2 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op hun huis, 1427 nov. 9. Zegels. 1 oork.
411. -, -, -: akte van verkoop van dezelfde rente door Lievin de Borchgrave aan de H. Geest, 1438 juni 16. 1 oork.
412. -, -: akte van aankoop, jegens Joachem van Bochaute, van een erfrente van 6 s. 6 d. gr. 's jaars, die bezet wordt op 2 huizen op de Lange dam, 1563 dec. 23. 1 oork.

413. -, -, Mandaatstraat: akte van verkoop, door Willem de Wale en Mergriete van Loevelde, zijn vrouw, aan Gillis vander Stichelen, van 2 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op hun stede, 1457 mei 5. 1 oork.
414. -, -, -: akte van verkoop, door Gillis Roete, aan Pieter van Loe, van 24 s. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op zijn huis, 1468 nov. 3. 1 oork.
415. -, -, -: akte van erkenning van dezelfde rente door Joos Betremijn, koper van het erf, 1554 feb. 3. 1 oork.
416. -, -: akte van verkoop, door Pieter Melis, aan Betkin Have- loes, Jans dochter, van 8 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op een huis in de Mandaatstraat en op landerijen op Zingemkouter en Heiveld, 1486 dec. 21. 1 oork.
417. -, -: akte van erkenning, door Kateline van Padenbrouc, wed. Lodewijc van Keerberghe, van een erfrente van 20 s. par., door hem voor hun jaargetijde geschonken aan de H. Geest, met bezetting op haar 4 woningen in Natalien steghe, 1438 okt. 16. 1 oork.
418. -, -: akte van aankoop, jegens Franchoys Goethals, van een nog te bezetten losrente van 15 gr. 's jaars (later op zijn huis bij het Nieuwhof), 1536 jan. 27. 1 oork.
- 419 R. -, -, Papestraat: akte waarbij de H. Geest aan Willem Duerinc een erf in cijns geeft, mits 6 s. gr. 's jaars. Minuut. 1420 april 6 - 1421 maart 21. 1 oork.
420. -, -, -: akte waarbij Gheerolf Goetghebuer, die de aan Jacop Drieghe toebehorende helft van een rente gaande uit zijn erf had afgelost, de aan de H. Geest toebehorende andere helft erkent, doch ontslagen wordt van de verplichting er als pand een huis op te bouwen, 1464 april 12. 1 oork.
421. -, -, -: akte van afwinning van hetzelfde wegens achter- stallige rente, 1528 april 30. 1 oork.
422. -, -, -: akte van verkoop van het vruchtgebruik van een huis aan Gillis Hannen en Clare 's Dekins, 1477 jan. 14. 1 oork.
423. -, -, -: akte van verkoop van het woonrecht in een huisje aan Lisbette 's Beeren, mits een rente van 2 lb. 8 s. gr. 's jaars ten laste van Pieter vander Meersch, en verwerving van haar bezit bij haar overlijden, 1502 aug. 30. 1 oork.
424. -, -, -: akte van verkoop van een huisje aan Loys vander Stricht, mits een erfelijke losrente van 5 s. gr. 's jaars, 1562 april 30. 1 oork.
425. -, -, aan de Vest: akte waarbij Jan Herber en Symoen Drieghe in cijns geven aan Jacop de Haze, 117 roeden erf, mits 4 s. 4 d. gr. 's jaars, 1487 dec. 20. Zegels. 1 oork.
426. -, -, -: akte van schenking aan de H. Geest van de helft van dezelfde cijns, door Katheline Driechs, wed. Jan Her- reber, ter uitvoering van het testament van haar broeder Jacop Drieghe, 1496 sept. 3. 1 oork.
427. -, -, Visserij: akte van aankoop, jegens Room Roelins, van

- 5 s. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op zijn behuise stede, 1438 jan. 23. 1 oork.
428. -, -, -: akte van schenking, door Livine d'Olijslaghers, wed. Denijs Screvels, van 6 d. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op haar huis, 1537 okt. 25. 1 oork.
429. -, -, -: akte van afwinning van hetzelfde wegens achterstallige rente, 1552 sept. 15. 1 oork.
430. -, Oostakker (+ Sint-Amandsberg): akte van aankoop, jegens Thomaes vanden Bossche, van een halster rogge 's jaars erfrente, gaande uit 2 percelen land, 1436 maart 22. 1 oork.
431. -, -: akte van erkenning, door Jorijs Buuc, van een cijns van 12 s. gr. 's jaars, gaande uit zijn leen, welke cijns door Lijsbette van den Abeele verkocht wordt aan Heinric Scochaert, 1447 juli 15. Zegels. 1 oork.
432. -, -: akte van schenking, door Lijsbette van Roeme, voor het jaargetijde van haar en haar ouders en zuster, van een erfrente van 9 s. par., die bezet wordt op land te Brunincs meere, 1^e kwart 14^e. 1 oork.
433. -, -: akte van verkoop, door Gillis vanden Bogaerde, aan Gillis de Vijldere en Jan van Wayenberghe, van 2 bunder land bij de Cleemstrate, belast met 2×12 d. par. voor de H. Geest, 1516 na juni 12. 1 oork.
434. -, -: akte van aankoop, jegens Jan vanden Houcke, van 12 s. 's jaars erfrente, die bezet wordt op zijn woning te Overdam, 1438 mei 15. 1 oork.
435. -, -: akte van bezetting, door Jan de Brune, van een erfrente van 22 d. par. voor de H. Geest, op zijn hofstede te Sloten, ter vervanging van een gelijke rente door zijn grootvader Jan de Brune bezet op een hofstede in de Causterstrate, 1330 dec. 9. 1 oork.
436. Sint-Eloois-Vijve: 1650-61. 2 stukken
437. Sint-Kruis-Winkel: rentebrief, 1678, en stukken uit een proces tegen de pastoor, 1707. 1 bundel
438. Stekene: akte vóór meier en schepenen van Kemzeke, waarbij de wees van Anthuenis Machiels aan haar broeder Jacob Machiels een hofstede groot 6 gemet, met nog 10 gemet, in cijns geeft, mits 10 s. gr. 's jaars, 1525 mei 6. Zegels. 1 oork.
439. -: akte van erkenning van dezelfde cijns door Niclaeys vanden Abbeele, 1537 mei 25. Zegels. 1 oork.
440. -: akte van transport van dezelfde cijns door Belie Borms aan de H. Geest, 1539 juni 9. Zegels. 1 oork.
441. -: akte waarbij een cijns van 20 s., gaande uit 5 gemet in de Cruysen acker, geschonken door Jan van Saemslacht, gewijzigd wordt in 2 renten van 10 s., gaande uit andere goederen aldaar, 1539 juni 9. 1 oork.
442. Waarschoot: rentebrief op een hofstede, 1652. 1 stuk
443. Wachtebeke: akte van verkoop, vóór schout en schepenen

- van Asseneder ambacht, door Symoen vanden Ackere en Lijsbette Jan Lammins dochtere, zijn vrouw, aan Jan de Grave, van 10 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op 14 gemet te Calve, 1440 mei 3. Zegels. 1 oork.
444. -: akte vóór dezelfden, waarbij Symoen Hamerliinc in cijns neemt jegens de kinderen van Jan de Grave, 6 bunder land in de Grootte Plase, mits 12 s. gr. 's jaars, welke hij bovendien bezet op 2 bunder land ook aldaar, 1465 jan. 27. Zegels. 1 oork.
445. -: akte van verkoop, door Jan en Lijsbette de Grave f. Jans, aan Jan Willaert, van $\frac{2}{3}$ van (10+12 =) 22 s. gr. 's jaars erfrente (n° 443 en 444), 1467 okt. 20. 1 oork.
446. -: akte van verkoop, door Catheline 's Graven, aan Jan Willaert, van het overige $\frac{1}{3}$, 1473 nov. 18. 1 oork.
447. -: akte van toelating, door de H. Geest, aan Maerc Ramont, om de achterstallen op een erfrente van 12 s. gr. 's jaars (vroeger gegeven door Jan Willaert: cf. n° 486), af te korten op bepaalde termijnen, 1496 juli 29. 1 oork.
448. -: gelijkaardige toelating voor Symoen Wauters, Jooris Brant, Raesse de Vos en Symoen Stivaert, aangaande een erfrente van 10 s. gr., 1496 aug. 19. 1 oork.
449. -: akte van afwinning door de H. Geest van 6+2 bunder land in de Grootte Plase wegens achterstallige rente, 1592 juni 25. Zegels. 1 oork.
450. Zaffelare: vonnis van de Raad van Vlaanderen, waarbij een verzoek van Lievin Rijm tot afkoop van een korenrente voor de H. Geest gaande uit land aldaar, niet ontvankelijk wordt verklaard, 1596 jan. 15. 1 oork.
451. Zelzate: akte van verkoop, vóór schout en schepenen in Asseneder ambacht, door Jan vanden Heede en Magriete Jan Alaerts dochter, aan Heelwout Cotheem, van 10 s. gr. torn. 's jaars erfrente, die bezet wordt op 6 bunder land. 1392 juni 2. Zegels. 1 oork.
452. -: akte waarbij dezelfde verkopers erkennen volledig uitbetaald te zijn, 1400 dec. 20. Zegels. 1 oork.
453. -: vidimus van n° 451 en 452, gegeven door Joerijs, abt van Sint-Baafs, 1414 april 30. Zegel. 1 oork.
454. -: akte van afwinning van hetzelfde door de H. Geest, wegens achterstallige rente, 1502 okt. 14. Zegels. 1 oork.
455. Zeveneken: akte van verkoop, door Jan de Crane en Jehanne Apers, zijn vrouw, aan Jacop Drieghe, van 20 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op een woning te Zeveneken, diverse landerijen in Sint-Baafsheerlijkheid en een woning in Sint-Baafsdorp in Sente Natalien steghe, 1461 sept. 23. Zegels. 1 oork.
456. -: akte waarbij Jacop Drieghe, ontvanger van de H. Geest, erkent dat dezelfde rente aangekocht werd namens en ten behoeve van de H. Geest, 1464 aug. 28. 1 oork.

457. -: akte van verkoop, door Bauwin Onghena, aan Pieter van Loo, van 10 s. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op boerderij en land te Ruwelaar, 1463 mei 27. Zegels. 1 oork.

c) renten op openbare besturen en varia

458. Rente ten laste van de maalterij in 't kwartier van Ieper, gekocht van Joos van Steenberghen, 1709, met retroacten 1626- en familiepapieren van Steenberghen. 1 bundel
459. Rentebrief van 5 lb. gr. ten laste van de stad Gent voor Eloy vander Cappellen, 1469 feb. 20, met daaraan getransfigeerd akten van transport voor zijn dochter Agniez dele Cappelle, 1503 sept. 19, en voor Jan van Zaemslacht, 1528 feb. 11. Cf. n° 485. 3 oork.
460. Rentebrief van 12 lb. 7 s. gr. 's jaars ten laste van de stad Gent, 1714 maart 5. Zegel. 1 oork.
461. Diverse renten ten laste van de stad Gent, 1579-1725. 1 bundel
462. Akte van schenking, vóór schepenen van Gedele, door Jehanne Sloors, aan de H. Geest, van haar inboedel na haar dood, als vergoeding voor ontvangen steun, 1504 sept. 17. 1 oork.
463. Akte van transport, door Pieter Claeys, gewezen ontvanger, aan H. Geest, ter betaling van een schuld van 8 lb. gr., van een gelijkwaardige schuldbekentenis door Anthonijne 's Roon en haar man Jan Bauwijns, 1512 dec. 10. 1 oork.

C. FUNDATIES

464. Kalender van fundaties, 1788. 1 reg.
- 465 R. Dubbel van n° 464. 1 reg.
466. Inventaris van fundatiebrieven, 17°. 1 kat.
467. Probleemstelling, door kerk- en H. Geestmeesters, nopens de wenselijkheid van reductie van de fundaties wegens de bestendige vermindering van de inkomsten daarvan, met het advies van vijf advokaten, 1748. Met afschrift 18°. 2 kat.
468. Diverse fundaties, alfabetisch gerangschikt. 1573-1792. 1 bundel
469. Akte van verkoop, door Gillis de Scatheete en Mergriete Houfs, zijn vrouw, aan Jan Buekel, voor het jaargetijde van dezès zuster Lijsbette Buekels, van een erfrente van 24 gr. 's jaars, die bezet wordt op een hofstede in de Dendermondse straat te Sint-Baafs, 1435 jan. 13. Zegels. 1 oork.
470. Akte van schenking, door Zegher de Clerc en Lijsbette Maes, zijn vrouw, voor hun jaargetijde en brooduitdelingen aan de armen, van 10 s. 2 d. gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op $\frac{2}{3}$ van een slagmolen geheten Rattevalle en hun woning daarnaast aan de Muide, 1487 maart 16. 1 oork.
471. Akte van erkenning, door Marie 's Vos, wed. Ghiselbrecht Voet, en dezès broeder Goesin Voets, van 19 gr. 's jaars rente voor Willem de Costere, gaande uit hun oliemolen

- 't Rattevalkin bij de Muidepoort, 1420 juni 22. 1 oork.
472. Akte van schenking, door Jan de Raed, voor het jaargetijde van hem, zijn vrouw en dochter, van erfrenten die bezet worden op landerijen te Sleidinge, 1366 sept. 3. 1 oork.
473. Akte van bezetting op huizen in Sint-Baafsdorp, door de erfgenamen Jacop Drieghe, van een erfrente van 13 s. gr. 's jaars, door hem bij testament verordend voor zijn jaargetijde en uitdeling aan de armen van een ton bier elke zondag van de vasten, 1487 feb. 3. 1 oork.
474. Testament van Pieter Helewout, waarbij hij o.m. geeft voor zijn jaargetijde, aan kerk en H. Geest, de helft van een erfrente van 6 lb. par. 's jaars, gaande uit landerijen te Zelzate (cf. n° 451), 1409 aug. 27. 1 oork.
475. Testament van Adaem Heynmans, met geldgiften voor kerk, H. Geest en O.L.Vrouw Rade, 1386 april 28. Zegels, 1 oork.
476. Testament van Mergriete Netkijns, waarbij zij o.m. haar huis en erf bij het kerkhof schenkt aan de H. Geest, mits een wekelijks mis en een eeuwig jaargetijde, 1365 jan. 31. Met een transfix aangaande wijzigingen van 1373 maart 8. 2 oork.
477. Akte van schenking, door Heinric Sturtewaghen en Kateline Gillis dochtere vanden Velde, voor hun jaargetijde, van 3 lb. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op hun woning in de Kouterstraat te S. Baafs, 1462 juli 29. Zegels. 1 oork.
478. Akte van schenking, door Lieviin uuter Meere, voor een zielmis elke 14 aug. met brooduitdeling aan de armen, van 6 s. gr. 's jaars losrente, die bezet wordt op 200 r. land aan Slotendries, 1524-25 maart 30. 1 oork.
479. Akte van schenking, door Gherard van den Boengarde en zijn vrouw Kateline, voor hun jaargetijde en mits een jaarlijkse amortisatie voor de kerk van Sint-Baafs van 12 d. par., van hun woonhuis en het huis ernaast, met ingentreding na hun dood, 1342 aug. 22. 1 oork.
480. Akte van bezetting, op diverse landerijen in H. Kerstparochie, door de erfgenamen van Jan van den Rode, ter uitvoering van zijn testament, van een erfrente van 10 s. gr. 's jaars voor een mis elke maandag aan het altaar van Sint-Jan en een jaargetijde, 1434-35 maart 31. 1 oork.
481. Bekrachtiging, door de erfgenamen van Alijsse vander Meere, van haar testament (fundatie, bezet op 60 r. land op Zingemkouter), 1440 april 10. Met afschrift van 1573. 1 oork.
482. Testament van Janne van Doorselaere, met o.m. stichting van haar jaargetijde, mits een erfrente van 4 s. gr. 's jaars bezet op haar huis in de Papestraat te Sint-Baafs, 1520 aug. 13. 1 oork.
483. Akte van erkenning door de H. Geest van de jaargetijden gesticht door Michiel van Langhevelde en Mergriete 's Broesschen, mits 18 s. par. 's jaars gaande uit een erf op

- de Dendermondse straat, 1404 dec. 12. 1 oork.
484. Akte van erkenning door de H. Geest van het jaargetijde van Kathelijne van Praet, 1529 nov. 14. 1 oork.
485. Akte van schenking, door Jan van Zaemslacht en Catheline Bacx, zijn vrouw, voor de plechtige dienst elke donderdag voor het H. Sacrament, voor een mis voor het H. Kruis elke vrijdag aan het altaar van de Naam Jezus, en voor hun jaargetijde, 1° aan de kerk van een rente van 5 lb. gr. ten laste van de stad Gent (cf. n° 459) en van renten van 20 s., 12 s. en 16 s. gr. te Stekene (cf. n° 112), en 2° aan de H. Geest van een rente van 20 s. gr. te Stekene (cf. n° 438-441), 1535 mei 23. 1 oork.
486. Akte van schenking, door Jan Willaert, voor het jaargetijde van hem en zijn vrouw, van 22 s. gr. 's jaars erfrente, gaande uit goederen te Wachtebeke (cf. n° 443-449), 1476 juni 8. 1 oork
487. Losrente van 10 lb. gr. voor François Wissaert ten laste van de H. Geest, en akte van omzetting van de helft daarvan in een fundatie, 1736. 1 bundel

D. ARMENZORG

- 488 R. Stukken aangaande de disknaap, 1781 en eind 18°. 2 stukken

VIII. BROEDERSCHAPPEN

A. GILDE VAN O.L.VROUW OP DE RADE

489. Rekeningen van de kapelrij van het Heilig Kruis: 1607-10, 1611-16, 1639-48, 1649-56, 1657-58, en rekeningen van O. L.Vrouw op de Rade: 1588-93, 1610-14, 1624-38, 1639-48, 1649-56 en 1657-58 (samengebonden) ⁵. 1 reg.
- 490 R. Kontrakt met Gillis van Hende, geelgieter te Mechelen, voor een metalen rade in het hoogkoor, 1536 juni 30. 1 oork.
491. Cartularium, geschreven a) midden 15° (oorkonden 1357-1441), b) kort na 1514 (oorkonden 1472-1514), c) 1534. Achterin legger van renten en pachten, midden 15°. 1 reg.
492. Ontvangboek van renten en pachten, 1624-38. 1 reg.
- 493 R. Akte van aankoop, jegens Gillis vander Haghen, van 50 r. land op Zingemkouter (Sint-Amandsberg), 1565 jan. 11. 1 oork.
- 494-508. Grondrenten:
- 494 R. Gent: akte van aankoop, jegens Jan de Winter, van 20 s. par. 's jaars erfrente, gaande uit een erf aan de Hoofdbrug, 1377 sept. 4. 1 oork.

(5) De volgende rekeningen maken deel uit van de kerkrekeningen.

- 495 R. -: akte waarbij, ter uitvoering van het testament van Lodewijc Scauvlieghe, pastoor van H. Kerst, die aan het gilde 2 s. gr. 's jaars erfrente gaf voor zijn jaargetijde, Jan Doolaeghe, pastoor van Sint-Jacobs, nog 3 s. gr. 's jaars toelegt, die bezet wordt op zijn huis de Catte in de Kamerstraat, 1498 feb. 3. 1 oork.
- 496 R. -: akte van erkenning, door Lievin Gommaer, van een erfrente van 2 s. gr. 's jaars gaande uit zijn huis op het Nieuwland, voorheen door Avesoete van Doerislaghe gevestigd voor haar jaargetijde, 1493 juli 2. 1 oork.
- 497 R. -: vonnis van schepenen van de Keure in een proces contra Jan Gheeraerts, die een erfrente van 25 gr. 's jaars gaande uit zijn huis in Sint-Katelijnestraat, weigerde te erkennen, 1440 maart 1. 1 oork.
- 498 R. -: akte van bezetting, door Pieter vander Pale, van een rente van 12 gr. 's jaars voor de H. Geest van Sint-Michiels, op een love in de Strijpstraat, waar een landcijs van 16 gr. uitgaat voor het gilde, 1436 mei 25. 1 oork.
499. Ledeberg: akte waarbij 60 r. land buiten de Keizerpoort in cijsn gegeven wordt aan Lievin vanden Damme, mits 32 s. par. 's jaars, 1441 sept. 15. 1 oork.
- 500 R. -: vonnis van baljuw en schepenen van Ledeberg in een proces aangaande dezelfde cijsn contra Vincent Goetghebuer, waarbij deze veroordeeld wordt tot betaling van een cijsn van 21 gr., met oorlof de overige 11 gr. te mogen aflossen de penning achttien, 1472 sept. 8. Zegels. 1 oork.
- 501 R. Lochristi: akte van aankoop, door Jan, abt van Sint-Baafs, jegens Clays de Backere en zijn vrouw Mergriete, van een erfrente van 20 gr. torn. 's jaars, die bezet wordt op 11 gemet tussen de kerk en het goed ten Pauwe, en besteed zal worden in de H. Kerstkerk of elders, 1358 dec. 6. 1 oork.
- 501 bis R. Akte van schenking, door Johannes, abt van Sint-Baafs, van een jaarlijkse erfrente van 44 s. 2 d. par. te Assenede en 20 s. par. te Lochristi (n° 501), mits een vergoeding aan pastoor, koster, scholaster van Sint-Baafs en 7 andere geestelijken van H. Kerst, wegens bepaalde kerkdiensten voor het zieleheil van hem en zijn voorgangers, 1360 jan. 12. Eraan getransfigeerd een bijkomende schenkingsakte door dezelfde voor hetzelfde van 10 s. par. erfrente in Sint-Baafsdorp, 1367 juli 15. 2 oork.
502. Sint-Baafsheerlijkheid, Gent: vonnis van schepenen, waarbij de wed. Joos de Bytere veroordeeld wordt tot het bezeten van een rente van 10 s. gr., 1541 sept. 15. 1 oork.
503. -, -: akte van aankoop, jegens Jacop Clappaert, Jan Clappaert en Lievijne vanden Cleemputte, wed. Jan Tac, van 10 gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op hun huis in de Kattestraat, 1487 juni 9. 1 oork.

- 504 R. -, -: vonnis in proces contra Adriaen de Grave, die een rente van 15 s. par. 's jaars gaande uit zijn bakkerij in de Kattestraat, weigerde te erkennen, 1537 nov. 29. 1 oork.
- 505 R. -, -: akte van verkoop, aan Victoir de Clievère, van huis en erf in de Kattestraat, mits een losrente van 7 s. 6 d. gr. 's jaars, 1559 juni 22. 1 oork.
- 506 R. -, -: akte van reductie van dezelfde rente, 1603 okt. 23. 1 oork.
507. -, -: akte van aankoop, jegens Barbele de Jonghe, wed. Stevin de Zaghere, van 2 s. 6 gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op haar huis in de Kattestraat, 1570 juli 13. 1 oork.
- 508 R. -, -: akte van bezetting, door Jan Coene, van een erfrente van 5 s. gr. op zijn huis bij Nieuwenhove, 1537 jan. 11. 1 oork.

B. BROEDERSCHAP VAN DE H. ANNA ⁶

- 509 R. Ordonnantie en statuten gegeven door schepenen en raad van Gent, 1510 dec. 15. 1 oork.
510. Register van inschrijving van de leden, lijsten van dekens, gildebroeders en -zusters, ordonnanties en diverse aantekeningen, 1510-1779. Met miniaturen en pentekeningen. 1 reg.
511. Idem, 1770-1869. 1 reg.
512. Breven van Clemens VIII, 1604 feb. 14 en mei 22, en Pius VI, 1790 april 28, en vertaling van een breve van Clemens XIII, 1767 feb. 18. 1 bundel
513. Pachtbrieven, 1766 en 1795, en kaart van landerijen onder Oostakker, 1755. 1 bundel

C. BROEDERSCHAP VAN DE BERECHTING

514. Resolutieboek, 1744-1906. 1 reg.
515. Inschrijvingsregister van de leden, 1788-1912. 1 reg.

D. BROEDERSCHAP VAN DE H. JOZEF ⁷

516. Resolutieboek, 1736-92 en 1819-71. 1 reg.
517. Alfabetische naamlijst van de individuele leden, van de leden van een groot aantal toegetreden kloostergemeenschappen en van weldoeners, 1604-20. Met inschrijving van nieuwe leden tot 1701, vooral sedert ca. 1640. 1 reg.
518. Net afschrift van n° 517, 1618. Met inschrijvingen 1650-1794 en 1819-86 en ledenlijst 1904-08. Prachtige band met zilver en stenen belegd op rood fluweel. 1 reg.

(6) Gesticht in 1510 in de kapel ter Nood Gods. Oorspronkelijk genoemd: broederschap van de H. Joachim en de H. Anna.

(7) Gesticht in 1604 door paus Clemens VIII op verzoek van de aartshertogen Albrecht en Isabella. Oorspronkelijk genoemd: broederschap van Onze-Lieve-Vrouw en de H. Jozef.

519. Gelijkaardig complementair register bij n° 517, 1620-54. 1 reg.
520. Aflaatverleningen bij breve van Clemens VIII, 1604 sept. 4 en sept. 11, en Paulus V, 1613 nov. 22, en brief van Ascanius, apostolisch nuntius te Brussel, 1616 okt. 24. 1 bundel
- 521-524. Rekeningen: 4 kat.
- 521 R. 1644.
- 522 R. 1647.
523. 1788 juni 17 - 1792 juli 1.
524. 1792 juli 1 - 1794 juni 31.
525. Register van ontvangsten en uitgaven, 1792-94. 1 kat.
526. Bewijsstukken bij rekeningen, 1715-16. 1 bundel
527. Idem, 1792-1803. 1 bundel
528. Staat van goederen, inkomsten en lasten, 1786. 1 reg.
529. Kopieboek van aangekochte renten, 1624-95. 1 reg.
530. Bescheiden aangaande goederen en inkomsten, 1722-94. 1 bundel
- 531 R. Rentebrief, bezet op hofstede en land te Ressegem, 1618, afschrift 1629. 1 stuk

E. BROEDERSCHAP VAN HET H. KRUIS

532. Register behelzende: ordonnantie 1692 okt. 24, naamlijsten van gildebroeders 1690-1701 en van dekens tot 1775, resoluties 1768-72, 1812-51 en 1856, rekeningen 1736-54, 1768-98, kroniek 1680-99 en 1736--76 en inschrijving van de leden 1778-1816. 1 reg.
533. Register behelzende: regels voor het verdienen van de aflaten 1692, lijst van gildebroeders 1692-±1700, rekeningen 1792-1812 en 1828-57, inschrijving van leden 1692-1701, 1749-58 en 1768-80, en naamlijst van de leden 1848. 1 reg.
534. Register behelzende de ordonnantie van 1692 okt. 24 met de handtekeningen van de toenmalige leden, en inschrijving van de nieuwe leden 1778-1847. 1 reg.
535. Aflaatverleningen bij breve van Paulus V, 1614 juli 17, en Pius VI, 1780 sept. 4 en 1789 dec. 11, en varia over aflaten en relikwieën. 1 bundel

F. BROEDERSCHAP VAN DE NAAM JEZUS

536. Akte waarbij vicegerent en kerkmeesters de goeverneurs van de broederschap bevelen om elke donderdag de diensten te houden door Jan van Saemslacht gesticht ter ere van het H. Sacrament in hun kapel aan de noordzijde van het sacramentshuis, hun vergunnen nieuwe « edificien » te maken in de kerk ter ere van de waarde Naam Jezus, en hun alle vroegere en toekomstige giften voor de dienst van het H. Sacrament overdragen, inz. van Michiel Teerlinc, Stevin de Deckere en Martin van Sycleer, mits houden en overgeven van de rekening, 1527 juni 2. Zegel van de Broederschap. 1 oork.

G. BROEDERSCHAP VAN DE NAAM JEZUS IN 'T HERTE ⁸.

- 537 R. Akte van bezetting, door Mathelijm Lamirant, ter uitvoering van het testament van zijn overleden vrouw Jaquemijne Rijde, van een erfrente van 16 s. 8 d. gr. 's jaars, op zijn huis op de Muide, 1536 sept. 20. 1 oork.

H. BROEDERSCHAP VAN ONZE-LIEVE-VROUW TER NOOD GODS

538. Register behelzende: ordonnantie en ontvangsten en uitgaven, 1729-48. 1 reg.
539. Register behelzende: ordonnantie en bijdragen van de leden, 1749-96. 1 reg.
540. Register van ontvangsten en uitgaven, 1779-1922. 1 reg.
541. Register met de jaarlijkse lijsten van deken en gildebreders, 1628-1776. Verlucht met miniaturen en pentekeningen. 1 reg.
542. Aflaatverleningen aan het altaar van O.L.Vrouw ter Nood Gods, bij breve van Alexander VII, 1656 okt. 5 en 1665 jan. 10. 2 stukken
543. Overeenkomst met de kerk, aangaande de inkomsten uit fundaties voor het altaar van O.L.Vrouw ter Nood Gods, 1739 dec. 10. 1 kat.
544. Rentebrief ten laste van de stad Gent, 1746 juli 13. 1 oork.

I. BROEDERSCHAP VAN DE H. ROCHUS

545. Register behelzende: ordonnantie, inschrijving van de leden, resoluties, enz., 1650-1849. 1 reg.
546. Aflaatverleningen bij breve van: Alexander VII, 1662 mei 17, Clemens X, 1671 dec. 12, en Clemens XII, 1738 nov. 10. 1 bundel

J. BROEDERSCHAP VAN HET H. SACRAMENT

547. Breven van Innocentius XIII, 1721 juni 27, en Benedictus XIV, 1753 maart 30. 2 stukken

IX. BLIJKBAAR VREEMD ARCHIEF

548. Regelen van de broederschap van de H. Rochus in de kerk te Armentières. Gedrukt, Rijsel, 1661. 1 stuk
549. Akte van transport, door Pieter Bogaert cons., aan de kinderen van Loys de Roock, van de helft van 20 s. gr. 's jaars losrente, gaande uit een huis in de Goudstraat te Gent, 1585 mei 8. 1 oork.

(8) in de kapel ter Nood Gods.

550. Akte van verkoop, vóór schepenen van Velzeke, door Pieter de Hont, aan Joos de Ledeghe, van 8 schilden 's jaars erfrente, die bezet wordt op landerijen aldaar, 1485 aug. 25. 1 oork.
551. Akte van transport, door Anthuenis de Ledeghe, aan Danneel van Overwaele, van 22 s. gr. 's jaars erfrente, gaande uit landerijen te Velzeke en een huis in de Leisteeg te Gent, 1553 april 18. 1 oork.
552. Rentebrief voor Jan Danneels ten laste van de stad Gent, 1540 sept. 18. 1 oork.
553. Rentebrief van 11 lb. gr. voor Guillaume vande Steene ten laste van de stad Gent, 1643 mei 12. 1 oork.
554. Rentebrief van 144 lb. torn. voor Jan Placquet ten laste van het kwartier van Gent, 1571 mei 1. 1 oork.

Nieuw Archief

I. AMBTELIJK PASTOREEL ARCHIEF

A. DOOPREGISTERS

1. 1796 jan. 2 - juli 22.
2. 1796 juli 27 - 1797 nov. 7.
3. 1797 nov. 12 - 1798 nov. 21.
4. 1798 nov. 21 - 1799 juni 26.
5. 1799 juni 27 - 1801 jan. 19.
6. 1801 jan. 20 - 1802 juni 23.
7. 1798 juli 16 - 1802 feb. 19 (door onderpastoor Van Nieuwerburgh).
8. 1802 juni 17 - 1815 juli 3 (proles illegitimae).
9. 1802 juni 24 - 1806 juli 31.
10. 1806 juli 31 - 1809 nov. 24.
11. 1809 nov. 24 - 1816 maart 2.
12. 1816 maart 4 - 1823 feb. 10.
13. 1823 feb. 11 - 1825 dec. 30.
14. 1826 jan 2 - 1828 mei 31.
15. 1828 juni 2 - 1831 juni 30.
16. 1831 juli 4 - 1835 juni 29.
17. 1835 juli 2 - 1838 dec. 31.
18. 1839 jan. 1 - 1842 dec. 30.
19. 1843 jan. 2 - 1846 dec. 30.
20. 1847 jan. 1 - 1852 mei 27.
21. 1852 mei 31 - 1857 juli 2.
22. 1857 juli 3 - 1864 feb. 9.
23. 1864 feb. 10 - 1872 mei 13.
24. 1872 mei 13 - 1882 maart 18.
25. 1882 maart 20 - 1887 maart 25.
26. 1887 maart 26 - 1895 mei 16.

- 27. 1895 mei 20 - 1902 juni 2.
- 28. 1902 juni 2 - 1913 okt. 29.
- 29. 1913 nov. 1 - 1943 juni 26.

Aa: doopsels buiten de parochie:

- 1. 1917 jan 13 - 1950 april 1.

B. VORMSELS

- 1. 1877-1906.

C. HUWELIJKEN

- 1. 1796 jan. 7 - juli 24.
- 2. 1796 juli 30 - 1797 okt. 29.
- 3. 1797 dec. 2 - 1805 juni 29.
- 4. 1805 mei 22 - 1815 april 26.
- 5. 1815 mei 9 - 1827 nov. 21.
- 6. 1822 feb. 9 - 1827 maart 21.
- 7. 1827 april 21 - 1832 okt. 17.
- 8. 1832 okt. 24 - 1837 juni 14.
- 9. 1837 juni 15 - 1841 dec. 22.
- 10. 1842 jan. 3 - 1845 mei 28.
- 11. 1845 juni 4 - 1861 april 10.
- 12. 1861 april 11 - 1885 okt. 14.
- 13. 1885 okt. 17 - 1901 dec. 31.
- 14. 1902 jan. 4 - 1921 juni 30.
- 15. 1921 juli 2 - 1930 juni 28.
- 16. 1930 juli 2 - 1949 juni 1.

Ca: huwelijksgeboden:

4 reg.

- 1. 1934-37.
- 2. 1937-40.
- 3. 1941-47.
- 4. 1947-50.

Cb 1. Ondervragingen vóór het huwelijk, 1942-.

1 bundel

- 2. Attesten van voltrokken burgerlijk huwelijk, 1804-12.

1 bundel

D. REGISTERS VAN BEGRAVENEN

- 1. 1796 jan. 3 - juli 14.
- 2. 1796 aug. 6 - 1797 sept. 14.
- 3. 1797 sept. 17 - 1804 feb. 14.
- 4. 1804 feb. 16 - 1816 feb. 29.
- 5. 1816 maart 1 - 1832 juli 14.
- 6. 1832 juli 16 - 1842 dec. 29.

7. 1843 jan. 3 - 1848 dec. 29.
8. 1849 jan. 1 - 1858 juli 29.

E. KERKDIENTEN

- Ea. Liturgische kalenders voor het bisdom Gent, 1816-1914, sedert 1833 doorschoten met witte bladen, voorzien van aantekeningen over de kerkdiensten in H. Kerst. Ontbreken: 1835, -36, -49, -50, -52. 94 boekjes
- Eb. Agenda's, 1854-, Ontbreken: 1918-20, -22, -27-32, -42, -44-45, -51, -54-. 81 reg.
- Ec. Mededelingen 's zondags afgeroepen van de preekstoel. 2 reg.
1. 1932-37.
  2. 1942-47.
- Ed. Registers van gecelebreerde missen. 2 reg.
1. 1922-34.
  2. 1934-44.

F. VARIA

1. Lijst van aflaten verleend aan broederschappen, en van relikwieën, 1869. Ingebonden een omslag behelzende relikwiebrieven 1615-1913. 1 reg.
2. Register van steun verleend aan behoeftige kinderen voor plechtige H. Communie, 1934-52. 1 reg.
3. « Jubelkrans voor den wel eerwaerden en geleerden heer Leo de Cruenaere, vijf en twintigjarigen pastor der parochiale kerk van H. Kerst te Gent » (gedichtenbundel). Gent, Snoeck-Ducaju, 1840. 1 boek
4. Dokumentatie betreffende het jubelfeest van E.H. Mortier, 25 jaar pastoor van H. Kerst, 1909. 1 bundel
5. Varia over de eredienst, 1822 - . (O.m. oprichting van een kruisweg, 1862-91). 1 bundel
6. Varia over kerkelijk leven (omzendbrieven, enz.), 1839-. 1 bundel

II. KERKFABRIEK

G. RESOLUTIEBOEKEN

1. 1803 aug. 2 - 1828 maart 5. 3 reg.
  2. 1834 april 2 - 1846 juni 3.
  3. 1846 juli 1 - 1934 april 7.
- Ga 1. Resolutieboek van het bureau van de kerkfabriek, 1846 juli 1 - 1883 januari 7. 1 reg.

H. BRIEFWISSELING

1. Ingekomen briefwisseling, 1804-1846. 1 bundel

2. Idem, 1862-1884.	1 bundel
3. Minuutboek van uitgaande briefwisseling, 1863-1905.	1 reg.
4. Idem, 1876-1884.	1 reg.

I-L. COMPTABILITEIT

I. BEGROTINGEN

1. 1812-18, 1846, 1848-89.	1 port.
2. 1890-1909, 1912-28, 1931-.	1 port.

J. REKENINGEN

1. 1802-15, 1817-23, 1834-69.	1 port.
2. 1871-1909, 1912-29, 1931 -	1 port.
Ja 1. Rekening van het interieur van de kerk, 1809-10.	1 kat.
2. Rekening van ontvanger C.C. Blommaert, 1826-32.	1 reg.
3. idem, 1833.	1 kat.
4. Rekening van dezelfde bij zijn ontslagneming, 1846.	1 reg.

K. BEWIJSSTUKKEN BIJ REKENINGEN

1. 1866-70, 1872.	22. 1900.
2. 1873-78.	23. 1901.
3. 1879-81.	24. 1902.
4. 1882.	25. 1903.
5. 1883.	26. 1904.
6. 1884.	27. 1905.
7. 1885.	28. 1906.
8. 1886.	29. 1907.
9. 1887.	30. 1908.
10. 1888.	31. 1909.
11. 1889.	32. 1910.
12. 1890.	33. 1911-13.
13. 1891.	34. 1914-16.
14. 1892.	35. 1917-18, 1921-22.
15. 1893.	36. 1923-26.
16. 1894.	37. 1927-30.
17. 1895.	38. 1931-34.
18. 1896.	39. 1935-38.
19. 1897.	40. 1939-42.
20. 1898.	41. 1943-46.
21. 1899.	42. 1947-50.

L. REGISTERS VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

1. Dagboek van ontvangsten en uitgaven, 1804-14.	1 reg.
2. Idem, 1826-32. Vooraan legger van de pachtgoederen.	1 reg.
3. Idem, 1832-46.	1 reg.

4. Idem, 1846-76. 1 reg.
 5. Idem, 1876-1901. 1 reg.
 La 1. Idem voor het interieur van de kerk, 1804-10. 1 reg.

M. GOEDEREN EN RENTEN

1. Stukken over de teruggave van goederen en renten, 1802-21. 1 bundel
 2. Kopieboek van testamenten, koopakten, pachtbrieven, enz., 1847 (behelzende akten van 1768 af), bijgewerkt tot 1909. 1 reg.
 3-8. Ontvangboeken van pachten, huren, renten, enz. 6 reg.
 3. 1801-19. 6. 1860-75.
 4. 1825-46. 7. 1876-1901.
 5. 1846-59. 8. 1901-33.
 Ma 1-9. Dokumenten betreffende het gewezen klooster van Onze-Lieve-Vrouwbroeders (het Pand):
 1. Testamentaire schenkingen door gewezen broeders aan H. Kerst, aan- en verkoopakten, huurkontrakten, varia, 1795- 1 bundel
 2. Register van ontvangsten en uitgaven van de Onze-Lieve-Vrouwbroeders, inz. over de huur van de kamers in het klooster, 1798-1817. Met een verhaal over hun uitdrijving en de wederaankoop van hun klooster, 1796-97. 1 reg.
 3. Idem, 1818-25. 1 reg.
 4. Ontvangboek van de kamers in het Pand, 1842-46. 1 reg.
 5. Idem, 1846-50.
 6. Idem, 1851-56.
 7. 1857-68.
 8. 1876-83.
 9. Rol bevattende 4 plans van het Pand, 1936? 1 rol
 Mb 1-15. Stukken over diverse eigendommen:
 1. Astene, 1844-1921. 1 bundel
 2. Desteldonk, 1820- 1 bundel
 3. Gent, Heilig-Kerststraat, 1838- 1 bundel
 4. -, Papestraat (nu Doornzelestraat), 1798- 1 bundel
 5. -, Sassepoortstraat, 1845- 1 bundel
 6. -, varia, 1822- 1 bundel
 7. -, uittreksel uit het kadastraal plan, 1837. 1 rol
 8. -, stukken over onteigening van grond ten behoeve van een vormingsstation aan het Nieuw Dok, 1924-26. 1 bundel
 9. Laarne en Wetteren, 1800- 1 bundel
 10. Moerbeke-Waas, 1847- 1 bundel
 11. Oostakker, 1820- 1 bundel
 12. Oostakker met naburige gemeenten, 1817- 1 bundel
 13. Sint-Amandsberg, 1861- 1 bundel
 14. -, stukken over de onteigening van grond ten behoeve van de spoorweg Gent-Antwerpen, 1846-47 en 1901-1907. 1 bundel
 15. Diverse goederen, 1842- 1 bundel
 Mc 1. Stukken betreffende inschrijving op het Gemeentekrediet, de Openbare Schuld, enz., 1871- 1 bundel

2. Stukken betreffende aangegane schulden, 1842- 1 bundel

N. FUNDATIES EN FUNERALIEN

1. Stukken betreffende legaten en fundaties, 1832-1921. 1 bundel
2. Dagboek van ontvangsten en verschotten van de koster, 1851-71. 1 reg.
3. Idem, 1858-63. 1 reg.
4. Idem, 1864-1904. 1 reg.
5. Rekeningen van de funeraliën, 1802-06, 1817-46. 1 bundel
6. Ontvangboek van de uitvaarten, 1856-62. 1 reg.
7. Idem, 1863-1905. 1 reg.
8. Register van de vervallen, 1877-91. 1 reg.
9. Idem, 1892-1905. 1 reg.
10. Idem, 1922-33. 1 reg.
11. Register van de rechten van de kerkfabriek in de lijkdiensten, 1895-1905. 1 reg.
12. Register van de rechten van de kerkfabriek in missen en loven, 1895-1905. 1 reg.
13. Tarieven van kerkdiensten, 19^e- 1 bundel
14. Register van aangekocht en verwerkt was en kaarsen, 1884-1905. 1 reg.
15. Register van door broederschappen, gebuurten en particulieren geschonken offerkaarsen, 1860-92. 1 reg.
- 16-22. Registers van transport naar het kerkhof: 7 reg.
16. 1843-55. 20. 1877-84.
17. 1856-62. 21. 1884-91.
18. 1862-70. 22. 1891-94.
19. 1870-76.
23. Register van transport met de lijkkoets, 1868-97. 1 reg.

O. KERKDIENAARS

1. Kontrakt met de stoelzetter, 1818. 1 stuk
2. Dokumentatie Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid, 1944- 1 bundel

P. KERKGEBOUW, MEUBILAIR EN ORNAMENTEN

1. Dokumentatie over herstellingen enz. aan kerk en meubilair, 1804- 1 bundel
2. Boedelbeschrijvingen (kerkgewaden, meubilair, ornamenten), 1868 en 1883. 1 bundel
3. Verzekeringopolissen op kerk en meubilair, 1862- 1 bundel
4. Ontwerpen van koorafsluiting en koorgestoelte, 1871. 6 rollen ineen
5. Ontwerpen van doksaal, 1886-89. 3 rollen ineen

V. VARIA

1. Stukken over de afscheiding van Meulestede, 1862-79, met retroacten van 1842 en 1853 en een post-actum van 1922. 1 bundel
2. Stukken over de afscheiding van Sint-Theresia, 1910-14. 1 bundel

III. BROEDERSCHAPPEN

Wa. Broederschap van de H. Anna

1. Dagboek van ontvangsten en uitgaven, 1828-1933. 1 reg.
2. Stukken over de aflaten, 1812. 2 stuks

Wb. Broederschap van de H. Barbara

1. Stukken over oprichting en aflaten, 1805-12. 1 bundel
2. Resolutieboek en statuten, 1807-74. 1 reg.
3. Register van ontvangsten en uitgaven, 1830-1933. 1 reg.
4. Inschrijvingsregister van de leden, 1874-1920. 1 reg.
5. « Den wel weerdiven gepreezen meester, opregten en waeren vriend der werk-lieden... », nieuwjaarsgift voor de leden. Gent, Poelman, 1845. 1 boekje

Wc. Broederschap van de Gedurige Aanbidding

1. Naamlijst volgens de uren van aanbidding, 1853. 1 reg.

Wd. Broederschap van het H. Hart.

1. Register van betaling van het lidmaatschap, 1866-75, en dagboek van ontvangsten en uitgaven, 1866-97. 1 reg.

We. Broederschap van de H. Jozef

1. Breve van paus Pius IX, houdende toekenning van aflaten, 1860 maart 13. 1 stuk
2. Register van ontvangsten en uitgaven, 1834-64. 1 reg.
3. Idem, 1864-1933. 1 reg.

Wf. Broederschap van de kristelijke begrafenis

1. Statuten, 1869, en dagboek van ontvangsten en uitgaven, 1869-1945. 1 reg.
2. Ledenlijst, 1937. 1 reg.

Wg. Broederschap van het H. Kruis en de Gelovige Zielen

1. Stukken betreffende aflaten enz., 1836-65. 1 bundel

2. Register van inkomsten en uitgaven, 1858-1933. 1 reg.

Wh. Broederschap van de Zoete Naam Jezus

1. Statuten, inschrijving van de leden, 1808-45, en ontvangsten en uitgaven, 1817-1933. 1 reg.
 2. Ledenboek, 1869-1925. 1 reg.
 3. Breve van paus Pius IX, houdende toekenning van aflaten, 1859 nov. 22. 1 stuk

Wi. Broederschap van Onze Lieve Vrouw ter Nood Gods

1. Statuten, 1803, en inschrijving van de leden, 1803-54. 1 reg.

Wj. Broederschap van Onze Lieve Vrouw van Zeven Weeën

1. Breve van paus Pius IX, houdende toekenning van aflaten, 1859 aug. 12, en varia, 1828- 1 bundel

Wk. Broederschap van de H. Rochus

1. Breven van pausen Pius VII, 1801 juli 1, en Pius IX, 1861 juli 19, en schrijven van bisschop Fallot de Beaumont, 1803 aug. 2, houdende toekenning van aflaten. 3 stuks
 2. Ledenlijsten, enz., 1801-66. 1 reg.
 3. Register van ontvangsten en uitgaven, 1851-89. 1 reg.

Wl. Broederschap van het Allerheiligste Sacrament

1. Breve van paus Gregorius XVI houdende toekenning van aflaten, 1837 feb. 21, en aflaatbrief verleend door de S. Congregatio Indulgentiis sacrisque reliquiis praeposita, 1892 mei 27. 2 stuks
 2. Dagboek van ontvangsten en uitgaven, 1835-1906. 1 reg.
 3. Idem, 1906-33. Met historische en actuele nota's over de verschillende nog bestaande broederschappen, en ledenlijsten, door pastoor Faelens, 1936-50. 1 reg.

Wm. Broederschap van de H. Tobias

1. Statuten, 1863. 1 stuk

Wn. Verbond der maandelijke mannencommunie

1. Verslagboek, in feite tevens historiografie van kerkelijk leven, opgeluisterd met foto's, 1919-34. 1 reg.

Wo. Pater-Petit-Comité

1. Verslagboek van de vergaderingen, 1948- 1 reg.

IV. PAROCHIALE WERKEN

Xa. Scholen

1. Stukken over de ruil van grond tussen de kerkfabriek (zondagschool) en de maatschappij Carels, 1879-1914. 1 bundel
2. Diverse stukken over de scholen, 1835-1908. 1 bundel
3. Dagboek van ontvangsten en uitgaven van de Broeders van de Kristelijke Scholen, 1874-97. 1 reg.
4. Dagboek van ontvangsten en uitgaven van de Sint-Maria-school, 1879-1914. 1 reg.
5. Verslagboek van het Werk der Schooleetmalen, 1937-38. 1 reg.

Xb. Patronaat

1. Dagboek van ontvangsten en uitgaven van het Jongenspatronaat, 1865-1904. 1 reg.
2. Ledenboek van het Meisjespatronaat, 1865-89. 1 reg.

Xc. V.Z.W.D. « Parochiale Werken van 's-Heiligs-Kerst »

1. Verslagboek, 1922- 1 reg.

V. VERENIGDE KERKMEESTERS VAN DE STAD GENT

Y:

1. Stukken over de Centrale Commissie, 1843-44. 1 bundel
2. Gemeen kerkhof buiten de Dampoort: rekeningen, 1826-43 en 1847-49, briefwisseling en varia, 1835-59. 1 bundel
3. Rekeningen van het Lijkbidderscorps, 1816-44 en 1876-78. 1 bundel

BIBLIOTHEEK

1. Graf- en gedenkschriften der provincie Oost-Vlaenderen (overdruk betreffende H. Kerst). Gent, 1865.
2. De tentoonstelling van godsdienstige kunstvoorwerpen der kerken en kloosters van Gent, gehouden in het Museum der Bijloke van 27 juni tot 12 augustus 1936 (Bulletin der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, 45, 1937).
3. Oostvlaanderen vlagt te Middelburg van 12 tot 26 juli 1952. Catalogus. Gent, 1952.
4. J. Versyp, De muziekbibliotheek van de St.-Salvatorskerk te Gent in 1754 (uit: Miscellanea musicologica Floris van der Mueren, 1950).
5. Broeder Firmin en Roger Warie, Verklarende nota bij het gedeeltelijk opmeten van het voormalig klooster der geschoeide karmelieten te Gent. Gent, 1936.
6. Parochieblad « Heilig-Kerstgalm ». 1935-39 (ingebonden).
- 6a. Parochieblad « Het Kruis ». 1953-55 (ingebonden).
7. Bisschoppelijke omzendbrieven. 1829-.

Regestenlijst

(vóór 1400)

1. Eerste kwart 14^e. Lijsbette van Roeme geeft, voor het jaargetijde van haar en haar ouders en zuster, aan de H. Geest, prochiepape, enz., een erfrente van 9 s. par. 's jaars, die bezet wordt op een « viertalsaet lants » te Brunincs meere (Oostakker). 432.
2. 1330 dec. 9. Ogeer Tsuul, baljuw, Gillis de Scauteete, maner, en Henric ver Bertzoeten, Jan Cortals, Lievijn Dardere, Gosijn Bullaerd, Lievijn Beelen, Wouter Ympijn en Willem van den Vivere, schepenen in Sint-Baafsheerlijkheid, oorkonden dat Jan de Brune een erfrente van 22 d. par. voor de H. Geest bezet op zijn hofstede te Sloten, ter vervanging van een gelijke rente door zijn grootvader Jan de Brune bezet op een hofstede in de Kouterstraat. 435.
3. 1336 april 30. Gerelmus, abt van Sint-Baafs, oorkondt dat Jacobus van Rodenborch, priester, gaf aan de pitantie van Sint-Baafs, met ingenottreding na zijn dood, zijn woning te Zingem (Sint-Amandsberg) met bijhorend erf, met last van een jaarlijkse gift van 8 lb. par. op kerstdag aan de kapelaan van het H. Kruis in H. Kerst en van 40 s. aan de H. Geest voor uitdeling aan de armen op de dag van zijn jaargetijde; bovendien beloofde hij aan de pitantie 1 lb. gr. torn. en 8 koeien bij zijn overlijden, mits begraven te worden bij de monniken en deelachtig te zijn aan hun gebeden. Ingelast in n° 7 uit de regestenlijst.
4. 1338 nov. 4. Woutere van Voroute, ridder, geeft aan de H. Geest 4½ halster rogge erfrente, gaande uit een stuk land bij de Lake te Sint-Pieters-Aalst, ter vervanging van een rente van 10 s. par., door zijn overgrootmoeder geschonken aan de H. Geest. Prochiepape, H. Geestmeesters en kapelaans bezegelen mede. 376.
5. 1339 jan. 28. De ontvangers van de H. Geest van S. Jans, S. Niklaas, S. Michiels, S. Jacobs, O.L.Vrouw S. Pieters en H. Kerst, als landheren, en Jan Bette, erfachtig man te Gent, getuigen dat Lijsbette, tweede vrouw van Heynric vander Gracht, verkocht aan Wauter van Wachtbeke, kapelaan in S. Niklaas, een huis in de Bennesteeg, staande op het erf van deze H. Geesttafels. Kopie 1597. 306 f° 79 v°.
6. 1339 jan. 29. De ontvangers van de H. Geest van S. Jans, S. Niklaas, S. Michiels, S. Jacobs, O.L.Vrouw S. Pieters en H. Kerst, als landheren, en Gheerolf Bette, Jan Bette en Jan van Gheluwe, erfachtige lieden te Gent, getuigen dat Pieter Caerdevale gaf aan Boydin Duumkin, met ingenottreding na zijn dood, zijn huis in de Bennesteeg, staande op het erf van deze H. Geesttafels. Kopie 1597. 306, f° 79 r°.
7. 1341 maart 4. Notaris Livinus de Muda instrumenteert dat Jacobus de Rodenborch, priester, aan de kapelrij van het H. Kruis die hij bezet in H. Kerst, 15 kleine lb. jaarlijks vermaakte, zoals bepaald in een oorkonde van abt Gerelmus van Sint-Baafs, die hier ingelast wordt,

welke kapelanij hij vervolgens overgeeft aan Guilielmus Cloppere, met last van 3 missen per week voor zijn zielelafenis. Kopie 1597. 306, f° 196 v°.

8. 1342 aug. 22. Arnoud de Smet, baljuw, Daneel de Scoutete, schout, en Gossijn Portier, Rasse ser Bruuns, Jacob de Smet, Clais van Mendonch, Rasse Onredene, Arnoud Hughe en Willem Bruninch, schepenen in Sint-Baafsheerlijkheid, oorkonden dat Gherard van den Boengarde die men heet van der Caerden en Kateline, zijn vrouw, gaven aan de H. Geest voor hun jaargetijde en mits een jaarlijkse amortisatie voor de kerk van Sint-Baafs van 12 d. par., hun woonhuis en het huis ernaast, met ingenottreding na hun dood. 479.
9. 1347 nov. 7. Jacop Borlut en Gosin Portier, erfachtige lieden te Gent, getuigen dat Jan de Zackere, poorter te Brugge, gaf aan de H. Geest 9 s. par. 's jaars erfrente gaande uit een molenwal en 2 gemet meers aan de galg op de Muide, voor 12 provenden voor arme lieden elke kerstavond. 379.
10. 1347 nov. 7. Goosseleijn vanden Hautkine, (baljuw), en Jan de Pottere, Jacop de Bake en Aernoud de Brune, laten van de heerlijkheid van Sint-Veerle op de Muide, oorkonden dat Jan de Sackere, poorter te Brugge, gaf aan de prochiepape van H. Kerst, voor zijn jaargetijde, een erfrente van 5 s. par. 's jaars, die bezet wordt op een woonstede op de Muide, alsmede aan de kerk een erfrente van 3 s. par. 's jaars, die bezet wordt op een hofstede daarnaast. Kopie 1597. 62, f° 4 v°.
11. 1348 jan. 2. Maechlem van Sente Baefs en Jacob Borluut, erfachtige lieden te Gent, getuigen dat Heinric de Pape van der Muden en Heilsoete, zijn vrouw, voor hun jaargetijde schonken aan de kerk 18 s. par. en aan de H. Geest 9 s. par., die bezet worden op een molenwal en 2 gemet land aan 't einde van de Muide. 127.
12. 1350 nov. 26. De ontvangers van de H. Geest van Destelbergen, S. Jacobs en H. Kerst, als landheren, en Zeghere Boele en Jan van Waes, erfachtige lieden te Gent, getuigen dat Jacob Sauvage de baerdemakere gaf aan Machtilde 's Clerx en aan de kinderen die zij bij hem had, zijn huis aan de Vrijdagmarkt, staande op het erf van deze H. Geesttafels. Kopie 1597. 306, f° 106 v°.
13. 1352 nov. 7. Jan van Huesdine en Heinrijc van Vaernewijcke, erfachtige lieden te Gent, getuigen dat Willem Bette ser Symoens Bets zone en Mergriete Scots, zijn vrouw, gaven aan de H. Geest 4 lb. par. 's jaars erfrente, gaande uit erven in de Mere en aan de Groene Briel te Gent, met ingenottreding na hun dood. 377.
14. 1357 jan. 20. Willem van Singhem, priester, en Heyndric Aec, erfachtige lieden te Gent, getuigen dat Ghiselbrecht vanden Kerchove, kapelaan in S. Michiels en proviserer van Onser Vrouwen ghulde in H. Kerst, voor dit gilde kocht van Cateline Ghevaerts en Jan, haar broeder, 24 s. 3 d. par. 's jaars erfrente, gaande uit een woonstede in de Strijpstrate. Kopie midden 15°. 491, f° 6 r°.
15. 1357 juni 13. Symoen van den Pitte en Jan Wittebroet, erfachtige lieden te Gent, getuigen dat Willem van Singhem kocht van Jan van

- Sloete en Mergriete, zijn vrouw, ten behoeve van Onser Vrouwen ghulde, 16 s. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op hun huis in de Burgstraat. Kopie midden 15°. 491, f° 7 r°.
16. 1358 dec. 6. Pieter de Rike, baljuw, Willem de Clerc, schout, en Lievijn Slove, Jan de Smet, Jan de Brune, Jan de Riddere, Jan Danne, Jan Hebbel en Pieter ver Catelinen, schepenen in Sint-Baafsheerlijkheid, oorkonden dat Jan, abt van Sint-Baafs, kocht van Clays de Backere en Mergriete, zijn vrouw, ten einde ze te besteden in H. Kerstkerk of elders, een erfrente van 20 gr. torn. 's jaars, die bezet wordt op 11 gemet land te Lochristi tussen de kerk en het goed ten Pauwe. 501.
  17. 1358 dec. 11. Hughe Salemoen, Jan Lancbeen, Zeghere vanden Wincle en Jan Lekard Hugssone, schepenen in Asseneder ambacht, oorkonden dat Jan de Backere in cijns gaf aan Jacop Jan Diederics sonsone, 2 gemet 63 roeden land, mits 44 s. 4 d. par. 's jaars. Kopie midden 15°. 491, f° 13 v°.
  - 17 bis. 1360 jan. 12. Johannes, abt van Sint-Baafs, schenkt een jaarlijkse erfrente van 44 s. 2 d. par. te Assenede en 20 s. par. te Lochristi aan de broederschap van O.L.Vrouw, mits een vergoeding aan pastoor, koster, scholaster van Sint-Baafs en 7 andere geestelijken van H. Kerst, wegens het zingen van de vespers de 10 dagen vóór kerstmis, de vigiliën der doden op sint-Amand en een requiemmis de volgende dag, voor het zieleheil van hem en zijn voorgangers. 501 bis.
  18. 1360 aug. 28. Ghiselbrecht van den Kerchove en Robberecht Buffel, erfachtige lieden te Gent, getuigen dat Jan Poertier, kapelaan in H. Kerst, schonk aan de kerk, voor jaargetijden van hem, zijn ouders en broeders, 3 lb. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op een erf aan de Vrijdagmarkt, en waarvan de verdeling onder de verschillende leden van de kerk gepreciseerd wordt. 130.
  19. 1363 sept. 3. Jan van den Kerchove en Jan Colliins, schepenen, en Willem Paiin, meier te Sint-Martens-Lierde, oorkonden dat Pieter Stevens van der Molen kocht van Jan Cosiin van der Straten 48 s. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op een hofstede en meers aldaar. 228.
  20. 1365 jan. 31. Notaris Theodericus de Curiis instrumenteert het testament van Mergriete Netkijns, waarbij zij o.m. geeft aan de H. Geest haar huis met erf gelegen aan het kerkhof van H. Kerst, mits een wekelijkse mis en een eeuwigdurend jaargetijde. 476.
  21. 1366 sept. 3. Jan de Raed van Sint-Baafs geeft aan de verschillende leden van H. Kerst, voor het jaargetijde van hem, zijn vrouw en dochter, een aantal erfrenten, die bezet worden op landerijen te Sleidinge, te innen en te verdelen door de H. Geest. 472.
  - 21 bis. 1367 juli 15. Johannes, abt van Sint-Baafs, voegt aan de rente voor zijn fundatie (zie reg. n° 17 bis) nog 10 s. par. toe, gaande uit een huis bij de abdij. 501 bis.
  22. 1373 jan. 2. Ogier Tsuul en Matthijs Tsuul, erfachtige lieden te Gent, getuigen dat Jan vanden Kerckove, Jan Hugs zoene, Ghisel-

- brecht vander Oest en Jan de Riddere, kerkmeesters van H. Kerst, aan Willem van der Most en Volcwijf van Varnewijc, zijn vrouw, een zitstede gaven in de kerk, mits 10 s. par. 's jaars erfrente, die dezen bezetten op hun huis te Sint-Baafs op de Visserij. 107.
23. 1373 maart 8. Mergriete Netkijns brengt enkele verbeteringen toe aan haar testament (cf. regist n° 20). 476.
  24. 1376 mei 12. Luyck vander Helst, meier, en Felicx de Hont, Jan Heeraert, Heynrick de Ghendt en Jan vander Beke, schepenen van Vrasene, oorkonden dat Heijlsoete Jan Claus zoons dochter en Jacob Tijncke, haar man, verkochten aan Jan vanden Steenhuuse en zijn vrouw Lijsbette Pagis, 1 lb. gr. torn. 's jaars erfrente, die bezet wordt op landerijen onder Sint-Gillis-Waas. Kopie 1597. 306, f° 375 r°.
  25. 1376 okt. 24. Schepenen van de Keure te Gent oorkonden dat Lievin Hoerneweder schonk aan het Godshuis O.L.Vrouw ter Nood Gods, voor de zielelafenis van zijn ouders, zuster en broeder, 1/2 bunder meers aan de Coebrugge op de Muide, met ingenottreding na zijn dood. Kopie 1597. 203, f° 173 r°.
  26. 1377 sept. 4. Schepenen van de Keure te Gent oorkonden dat Jan de Winter, priester, verkocht aan Onser Vrouwen gulde 20 s. par. 's jaars erfrente, gaande uit een erf aan de Hoofdbrug. 494.
  27. 1377-78 april 13. Willem vander Most schenkt aan H. Kerstkerk 10 s. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op een hofstede op de Visserij te Sint-Baafs, losselijk mits 1 lb. gr. torn. Kopie 1597. 62 f° 42 v°.
  28. 1377-78 april 13. Simoen vander Sickelen en Jan vanden Kerchove, erfachtige lieden te Gent, getuigen dat Willem vander Most gaf aan H. Kerstkerk 10 s. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op een hofstede op de Visserij te Sint-Baafs. Kopie 1597. 62 f° 43 r°.
  29. 1378 mei 15. Pieter de Rike, baljuw, Pieter van den Brouke, schout, en Jan van Erdberne, Jan Hughes zone, Lieviin Sloeve, Jacop de Borchgrave, Jan de Winter, Lauwereis van den Berghe en Gillis van der Oerzele, schepenen van Sint-Baafsheerlijkheid, oorkonden dat Jacop Wuelliin een hofstede (in de Kattestraat) in erfcijs nam jegens Magriete uten Hove, mits 24 gr. 's jaars, waarvan de prochiepape van H. Kerst 5 gr. zal heffen. 407.
  30. (1378 april 17 - 1379 april 8). Jacop Vertrunen, baljuw, en Willem van den Aenhouwe, Pieter Verabelien, Pieter de Hase en Jan Seghers, schepenen van Destelbergen, oorkonden dat Pieter de Cleerc en Lijsbette Pijls, zijn vrouw, kochten van Jan van der Haghe en Cateline, zijn vrouw, 24 gr. 's jaars erfrente, die bezet wordt op huis, hofstede en land te Destelbergen. 361.
  31. 1380 april 18. Jan van Crovelt, baljuw, en Willem van den Moortre, Jan Padelin, Heinric vander Eecke, Jan Wittewronghele en Heinric Danins de jonghe, schepenen van het Horensse, oorkonden dat Jan uten Broucke kocht van Heinric Yoens 6 lb. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op 5 1/2 gemet onder Deinze. Vid. 1414 nov. 24. 234.
  32. 1381 dec. 5. Schepenen van de Keure te Gent oorkonden dat Lievin Leyscoef en Stansie, zijn vrouw, verkochten aan Jacop de Mets, prochiepape van H. Kerst, een erf (aan 't Sluizeken). 332.

33. 1384 feb. 10. Schepenen van de Keure te Gent oorkonden dat Pieter van Rijnhaghe en Mergriete, zijn vrouw, gaven aan het godshuis O.L. Vrouw ter Nood Gods, 4 s. par. 's jaars erfrente gaande uit een hofstede te Sanders walle, waarop een stove staat geheten Steenkijn. 245.
34. 1384 dec. 5. Schepenen van de Keure te Gent, als oppervoogden van het godshuis O.L.Vrouw ter Nood Gods, oorkonden dat Pieter vander Leyen en Margriete, zijn vrouw, stichters van dat godshuis, als voogden en bestuurders daarvan aanstellen Jan de Langhe en Jan de Bruwere, en sommen de bezittingen ervan op. Kopie 1597: 203, f° 172 r°, en kopie 1623: 232.
35. 1385 maart 11. Schepenen van de Keure te Gent registreren een akte van gelijke datum verleden vóór Arent van den Damme en Jacop Heinman, erfachtige lieden te Gent, waarbij Clare 's Peysters en haar man Bave van den Bossche die men heet van Sente Amands, verkopen aan de H. Geest $\frac{1}{4}$ van 14 gemet meers geheten Stevens beelc liggende achter de Muide. 329.
36. 1386 april 28. Adaem Heynmans maakt zijn testament op, met o.m. geldgiften voor kerk, H. Geest en Onser Vrouwen gulde. 475.
37. 1387 juni 17. Jan vanden Kerchove, baljuw, en Jacop de Wilde, Jacop de Gheest, Willem Pauwels en Pieter vanden Zijpe, schepenen in Kalken, oorkonden dat Pieter Kegel en Alijce Baers, zijn vrouw, erkennen schuldig te zijn, over de erfgenaam van Heinric Hyoens, aan Pieter vander Leyen, als stichter van en ten behoeve van het godshuis O.L.Vrouw ter Nood Gods, 6 lb. par. 's jaars erfrente, welke bezet wordt op landerijen aldaar. Vid. 1414 nov. 25. 235.
38. 1388 juli 10. Jan vanden Kerchove, baljuw, Jan van Masmine, heer van Kalken, en Jan de Hertoghe, Willem Blanckaert en Jan vander Vennen, mannen van Zegher van Calkine in zijn heerlijkheid te Kalken, oorkonden dat Jacquemijne van Caudenhove en Heinric Reyneere, haar man, erkennen over de erfgenaam van Heinric Hyoens schuldig te zijn aan Pieter vander Leyen, stichter van en ten behoeve van het godshuis O.L.Vrouw ter Nood Gods, 6 lb. par. 's jaars erfrente, die bezet wordt op landerijen aldaar. Vid. 1414 nov. 24. 236.
39. 1388 dec. 9. Ghiselbrecht van Roeselaer verkoopt aan Gillis Bosch 10 gr. torn. erfrente, gaande uit huis en erf in Sint-Baafsdorp. 400.
40. 1389 sept. 1. Gerard, abt van Clairvaux en Boudelo, oorkondt dat Hendrijc Hyoens, poorter te Gent, bij leven een kapelanijs stichtte ter ere van de Almogende God, Zijn Moeder en alle heiligen in de kapel van de blinden op de Muide, somt de landerijen te Kalken en te Deinze op waarop Hendrijc vander Leyen, testamentuitvoerder, de vereiste rente heeft laten bezetten, en reglementeert de kapelanijs. Kopie 16° eeuw. 233.
41. 1391 aug. 8. Schepenen van de Keure te Gent oorkonden dat Jan van Papeghem zijn huis te Sint-Baafs bij Nieuwenhove legateert aan de H. Geest, mits een grafstede in onser vrouwen cappelle en een plechtige uitvaart op kosten van de H. Geest. 343.
42. 1392 juni 2. Jan Prijsbier, schout, en Willem Braem, Jan Lekaert, Pieter Roelant en Jan Lauwers, schepenen in Asseneder ambacht, oor-

konden dat Jan vanden Heede Pieter zone en Magriete Jan Alaerts dochter verkochten aan Heelwout Cotheem 10 s. gr. torn. 's jaars erfrente die bezet wordt op 6 bunder land te Zelzate. 451.

INDEX VAN PLAATSNAMEN

- Aarsele : 353
 Aksel : 237
 Armentières : 548
 Aspelare : 354
 Asper : 116
 Assenede : 82, reg. 17 ; zie ook Zelzate
 Balegem : 355-58.
 Bavegem : 359
 Belsele (Waas) : 83, 360
 Berlare : 134
 Boudelo : 233
 Clairvaux : 233
 Deinze : 233-34, reg. 31, 40
 Dendermonde : 113.
 Destelbergen : 361-63, reg. 12, 30
 Desteldonk : 75, 325-26, 364-66
 Dikkelvenne : 84
 Eeklo : 85
 Gent : 72, 76-79, 86-95, 103-07, 127, 128, 130, 133, 137, 207, 209-15, 221-23, 238-47, 327-33, 336-43, 367-92, 400-29, 435, 455, 469-71, 473, 476-77, 482-83, 494-98, 502-08, 537, 549, 551, reg. 2, 4-6, 9-15, 18, 20, 22, 25-29, 32-33, 35, 39, 41
 Gijzenzele : 215-17
 Heldergem : 393
 Kalken : 96, 233, 235-36, reg. 37-38, 40
 Kemzeke : 112, 438
 Laarne : 218-20
 Ledeborg : 499-500
 Lochristi : 97, 108, 334, 394-96, 501, reg. 16
 Lokeren : 98-99
 Meulebeke : 397
 Moerbeke (Waas) : 100
 Oordegem : 398
 Oostakker (+ Sint-Amansberg) : 80, 108-11, 208, 224-26, 248-51, 344-48, 416, 430-35, 478, 480-81, 493, 513, reg. 1, 3
 Oosterzele : 335, 399
 Ressegem : 531
 Schelderode : 101
 Scheldewindeke : 355
 Sint-Amansberg : zie Oostakker
 Sint-Baafsheerlijkheid : 72, 102-11, 133, 137, 221-26, 336-48, 400-35, 455, 469, 473, 476-83, 502-08, reg. 1-3, 8, 16, 20, 22, 27-29, 39, 41
 zie ook Gent, Lochristi, Oostakker, Zeveneken
 Sint-Eloois-Vijve : 436
 Sint-Gillis-Waas : 81, reg. 24
 Sint-Kruis-Winkel : 437
 Sint-Maria-Oudenhove : 227
 Sint-Martens-Lierde : 228, reg. 19

Sleidinge : 472, reg. 21
Stekene : 112, 438-41, 485
Velzeke : 550-51
Vlierzele : 349-50
Waarschoot : 442
Wachtebeke : 443-49, 486
Wichelen : 113
Zaffelare : 450
Zelzate : 351, 451-54, 474, reg. 42
Zeveneken : 352, 455-57

HET OOSTHOF TE SNELLEDEM

DOOR

E.H. J. NOTERDAEME

Het Oosthof te Snellegem was vroeger een van de belangrijkste en oudste hofsteden van West-Vlaanderen! Het bestond reeds in 941 en is ongetwijfeld veel ouder! Het was immers de centrale landbouwuitbating van de fiscus te Snellegem, een koninklijk domein uit het Merovingische tijdperk. Het Oosthof was de *curtis dominicata* van dit domein¹.

Het Oosthof bestaat heden nog; het werd slechts een dertigtal jaren geleden verkocht en verminkt, zodat het verleden hier nog zeer gaaf is gebleven of terug te vinden, zelfs de plaats waar de *arboreta*, de boomgaard, lag, die in de 10^e eeuw reeds vermeld wordt, kan nog zeer goed worden aangeduid.

Het Oosthof ligt oost-zuidoost van de kerk, op de dorpsplaats, naast de kerk. Het was omringd door zeer brede walgrachten, die gedeeltelijk nog bestaan. Een monumentale poort geeft toegang tot het hof, dat in de middeleeuwen gehouden werd « van den princelijken leenhove van den Burg van Brugge ». Het Oosthof lag op een van de meest verheven plaatsen van het domein, op 14,02 m. boven de zeespiegel. In de 13^e eeuw woonden de ridders van Roden op het hof. In de tweede helft van de 14^e eeuw bouwde ridder Rogier van Meetkerke er een kasteel. Het werd in 1489 belegerd, en grotelijks vernield. Het werd herbouwd, en heette toen een tijdlang het Nieuwhof. Op het einde van de 17^e eeuw werd het door franse soldaten gedeeltelijk afgebrand. Er blijft niet veel meer over van hetgeen vroeger een kasteel genoemd werd. Behalve de gotische poort, een oude schoorsteenmantel op de hoogkamer en het gewelf van de kelder, is er niets meer dat ons nog herinnert aan een ridderhof.

Een *mansus dominicatus* bestond niet enkel uit een woning met schuur en stallingen, doch ook uit een zeker aantal hectaren akkergronden, weiden en bossen, die rechtstreeks door de meier zelf uitgebaat werden. Het doel van deze studie is de grenzen van dit vronhofland op te zoeken en benaderend de oppervlakte van deze reserve vast te leggen. Welke zijn de bronnen waarover kan beschikt worden om dit doel te bereiken?

Laten we opklimmen tot de oudste bron: het diploma van graaf Arnulf I.

In 941 schonk deze graaf de helft van zijn domein Snellegem aan de Sint-Pietersabdij te Gent. De abdij kreeg onmiddellijk de herenwoning in volle eigendom, terwijl de graaf het vruchtgebruik van hetgeen er nog overbleef van de halve fiscus voor zich behield tot aan zijn dood.

(1) Prof. Boud. JANSSENS DE BISTHOVEN, *Over het ontstaan van de parochie Snellegem*, Album English, Brugge, 1952, blz. 221 en vlg.

Wij vernemen ook nog in dit diploma, dat deze halve fiscus de oostelijke helft van de *fiscus* was: *dimidietatem fisci ex parte orientis*². Het diploma werd op 20 oogst 951 door koning Lodewijk IV bekrachtigd.

De herenwoning werd toen nader omschreven: *mansum unum presentialiter cum mansionario ac majore Folberto aliisque mancipiis*. De *mansus* die onmiddellijk in volle eigendom aan de abdij geschonken wordt is de *mansus* waarop de «major», de meier Fulbertus met de lijfeigenen woonde — bijgevolg de centrale boerderij van de fiscus³.

Rond 953 sluit de graaf een ruilverdrag met de Sint-Pietersabdij: hij schenkt haar de kerk van het dichtbij gelegen Afsnee en verschillende landerijen in de nabijheid van Gent en krijgt van haar de helft van de kerk Snellegem «*et curtem dominicatum cum arboreta et mansos servicales 8*» — aldus de herenwoning met de boomgaard en 8 hoeven waar lijfeigenen op woonden, terug⁴.

Op de hoeve zelf zouden er in de 10^e eeuw, voor zover de bijvoeging 12 als randnota te betrouwen is, twaalf lijfeigenen hebben verbleven⁵. Over de ligging van de *curtis*, de oppervlakte van het vronhofland en van de boomgaard is er in deze stukken niets te vernemen. We moeten dus naar andere en jongere gegevens uitzien.

De bijzonderste en belangrijkste bron voor inlichtingen is de «*Copie eender Caerte figurative gemaect door Jan Sappaert ten jaer 1683 van twee Leenen in Snellegem competerende aen Jonckheer Charles Le Gillon Heere van Snellegem, Wulfsberghe, etc., gecopieert ten jaere 1780 met sijn nieuwe canten en abouten*». De kaart is 38 cm. breed op 25 cm. hoog. Ze is zeer fijn afgewerkt en in twee kleuren; de percelen in het geel gekleurd duiden de landerijen aan — deze in het groen de graslanden⁶. Elk perceel is volledig uitgetekend; de oppervlakte van elk perceel wordt erin aangegeven — ook de naam waaronder het perceel bekend staat. De percelen van het Oosthof dragen de letters A tot T — deze van het Westhof zijn genummerd van 1 tot 22. Deze kaart is juist hierdoor van groot belang, omdat we erdoor de ligging en oppervlakte en naam van elk perceel leren kennen. De registers van de Wateringen van Blankenberge⁷ geven wel soms de naam en oppervlakte van een perceel doch niets meer. Door de kaart uit 1683 kunnen we deze echter identificeren en nagaan of de percelen die in het register van 1478 tot Oosthof of Westhof behoorden, er nog deel van uitmaakten in 1683. Meer nog: we bezitten een volledige beschrijving van elk perceel van het Oosthof uit 1435⁸. Bijna al deze percelen met dezelfde naam en oppervlakte

(2) M. GYSSELING - A.C.F. KOCH, *Diplomata Belgica ante annum Millesimum Centesimum scripta*, Brussel, 1950, nr 53.

(3) A. FAYEN, *Liber traditionum sancti Petri blandiniensis*, Gent, 1906, blz. 61.

(4) M. GYSSELING - A.C.F. KOCH, *a.w.*, nr. 53.

(5) A. FAYEN, *a.w.*, blz. 61.

(6) Rijksarchief Brugge, Kaarten verzameling Mestdagh, nr. 1583.

(7) Rijksarchief Brugge (R.A.Br.), Fonds Wateringen van Blankenberge, Register 406.

(8) Stadsarchief Brugge, Dénombrement, anno 1435, folio 179. Een copie hiervan door Jan Caneel, anno 1468, berust in het R.A.Br.: Leenen Burg Brugge.

vindt men terug in de kaart van 1683. Deze kaart is ook nog van zeer groot belang onder een ander opzicht. Uit de kaart blijkt zeer duidelijk dat Oosthof en Westhof vroeger één grote hoeve hebben uitgemaakt. De landerijen van de twee hofsteden liggen niet naast elkander, zodat ze als twee verscheidene eenheden kunnen beschouwd worden, maar ze liggen letterlijk door elkander gestrengeld. Dit gaat zelfs zo ver, dat, toen de splitsing werd doorgevoerd, niet enkel de percelen verdeeld werden, maar soms één en hetzelfde perceel gesplitst werd. De poortebilk werd in twee helften verdeeld: 2 g. 1 l. 50 r. bleven bij het Oosthof en 3 g. gingen naar het Westhof; — de hoge Lane, 11 g. 1 l. 5 r. groot, werd gesplitst. Het Westhof kreeg er 2 gemeten van (nummer 20) en het Oosthof behield het overige. Het Westhof deelde zelfs met het Oosthof het perceel Q t.t.z. het perceel Oosthof. Nu begrijpen wij ook waarom het tweede hof « Westhof » genoemd werd. Het lag zuid van de kerk en had dus normaal « Zuidhof » moeten heten. De naam « Westhof » is slechts te verklaren, wanneer hij in verband wordt gebracht met deze van het oorspronkelijk en oudste hof: het Oosthof. Het Westhof is bijgevolg een splitsing uit het Oosthof. Dit laatste was ten andere een prinselijk leen, terwijl het Westhof een leen was van het hof van Melle. Het Oosthof heeft bovendien, wanneer de twee hoven vermeld worden, altijd de voorrang gehad: men sprak altijd van Oosthof en Westhof, en nooit omgekeerd. Zie bv. de kaart van 1683: eerste leen, genaamd het Oosthof, tweede leen genaamd het Westhof.

Uit het voorgaande volgt dat er geen studie kan gemaakt worden van het oorspronkelijk Oosthof, zonder het Westhof daarin te betrekken.

Hoe groot zijn beide hoven op deze kaart?

Eerste Leen, genaamd het Oosthof. Oppervlakte: 78 g. 1 l. 87 r. De percelen zijn:

A: de 10 gemeten: 4-2-92.

B: alhier niet gebracht om d'afgelegenheit; meersch genaemt *ifvrau meersch*: 3-0-50.

C: niet gebracht als bosch: 0-1-90.

D: *berrie acker*: 2-2-90.

E: *lank gemet*: 1-0-20.

F: *Zuid bilk*: 4-2-10.

G: *Savoir stuk*: 4-1-05.

H: *niet gebracht als veldeken*: 1-2-78.

I. *meulestuk*: 5-1-80.

K: *poortebilk*: 2-1-50.

L: *de coutere*: 10-1-36.

M: *de hooge laene*: 9-1-05.

N: *de quaede laene*: 2-1-90.

O: *peerdestukken*: 4-2-94.

P: *brauwerij stuk*: 3-1-02.

Q: *met d'huysinghe genaemt t'Oosthof*: 7-2-0.

R: deel van Q: 2-2-16.

S: deel van Q: 5-0-75.

T: *niet gebragt en genaemt de casteelstixkens*: 1-1-04. Dit perceel werd inderdaad niet op kaart gebracht. Het was, zoals wij verder zullen zien, een paalstuk. Het lag bijgevolg in het Oosthof. Het moet ingeschakeld worden in de « réserve » als vronhofland. In de ommeloper van 1681 staat het onder 1067 ingeschreven als leen en eigendom van Mr le Gillon. De naam zelf van het stuk land verwijst naar het kasteel van de ridders van Meetkerke.

Zie verder de uitleg van A. B. en C.

Tweede Leen, genaamd het Westhof. Oppervlakte: 62 g. 2 l. 86 d. De percelen zijn:

- 1:- *Jabbeke stixkens*: 2-1-50.
- 2:- *idem*: 2-0-29.
- 3:- *idem*: 0-2-02.
- 4:- *de Jabbeke couter*: 4-2-67.
- 5:- *gnaemt als t voorg.*: 3-0-60.
- 6:- deel van A: 5-0-02.
- 7:- *gen. de Casteel bosch*: 2-0-92.
- 8:- *Wildestuk*: 1-1-43.
- 9:- *gen. de Schar dau*: 2-1-27.
- 10:- *idem*: 0-2-26.
- 11:- *Warande*: 1-1-60.
- 12:- *Kleine poortebilk*: 0-0-83.
- 13:- *Brombilk*: 3-0-96.
- 14:- *t Westhof*: 6-0-57.
- 15:- *t Parck*: 1-2-60.
- 16:- *idem*: 3-2-01.
- 17:- *Poortebilk*: 3-0-0.
- 18:- *den Couter*: 9-0-0.
- 19:- *t hofstuk*: 3-0-96.
- 20:- deel met M: 2-0-0.
- 21:- deel met Q: 1-0-0.
- 22:- *Cromstuk*: 2-0-35.

Bemerk dat de eerste tien percelen ver van het Oosthof en van het Westhof liggen. Samen zijn ze 25 gemeten en 98 roeden groot.

Derde Leen « *gecogt naer daete deser, liggende op t noorthende van M: 2 g. 1 l. 31 r.* » Op de kaart zelf staat er ter plaats geschreven: « *Hier liggen het leen gehouden van Straten* ». Dit leen kan zeer oud zijn: er is hier spraak van de ridders van Straten (Sint-Andries-Varsenare). In de 13^e eeuw was Margareta van Roden, dochter van Radulphus van Roden, gehuwd met ridder Rijkaard van Straten. Dit leen is getrokken uit het Oosthof.

De drie lenen waren samen 144 g. 4 r. groot.

In nota wordt op de kaart de toestand in 1780 beschreven als volgt: « *Ten gebruycke van den proprietaris de landen gelegen in Jabbeke*: 17-1-93. *ten gebruycke van Christiaen Lievens met d'hofstede al in Selle-*

den van erfve liggende in de prochie van Houttave in een jeghenootte ghebeeten de Boghaertstraete ende daeromtrent, ende sijn vijf hoofmanschepen gheldende vullen coope ter veranderinghe; voorts behooren ten selven leene vijf en veertigh ghem. 78 roeden schooflandt luttel meer ofte min liggende in de prochie van Snellegem ende is een leen toebehoorende ten desen leene, daerof elck ghmet gheldt alst gras is zes deniers parisisis ende soo wanneer dat men saayt is men schuldig te leveren den derden schoof van dier men daerof vyndt ende dat vrij ghebrocht ende ghetast in de schuere die staet op 't hof van den principaelen leene; voorts behoort alhier thien ponden drye schellingen vier pen. ende een halve pennijnck parisisis erfelijcke rente gaende mits zekere gronden van erfve in Snellegem waervan de zes ponden parisisis 8 sch. verdonkert zin met vullen coope ende versterfvenisse. Item behoort alhier een ander heerlijcke rente ghebeeten van oude tijd de Snelleghemsch schult, liggende inde prochie van Steene ende is een hernisse van 226 ghemeten gheldende dobbele coop ende versterfvenisse. vermoghende voorts een Balliu ende zeven schepen tot inninghe van deze rente met erfvenisse ende onterfvenisse op de salarissen bij brieven vermeldt. Ende behoren voorts ten desen leene vijf en dertigh manschepen ende achterleenen, staende zom ten beste wroom ende zom tot andere diensten breeder vermeldt bij lettren van rapporte op het denombrement danof bij den overleden overghegheven in daete 24 7bris 1658.

3. — Voorts 2 ghem., leen ghehouden van den leenhove van Straten liggende in de voorseyde prochie van Snellegem noordoost bij de kerke.

4. — Voorts de ammanie van de prochie ende ambacht van Snellegem wesende leen ghehouden van den Burg van Brugge.

5. — Voorts de nombre van 24 ghem. 1 l. 89 roeden landt erfve zijnde liggende in de voorseyde prochie verre noordt van de kerke gaende mette casteele van Snellegem.

Van welcke leenen ende erven de 137 ghemeten ofte daeromtrent in pachte sijn gheweest aan Lieven Winne tot 2 sch. grooten van de ghem. s jaers ende zecht daromme als nu gheen pachte te hebben.

Voorts 17 ghemeten ofte daeromtrent aen Omaer de Zanghere tot gbelijcke pryse. Ende de reste is busch ghegroeit hebbende tot proufytte van den overleden zijnde van één oude. Voorts een lijn landt erfve zynde metten herberghe daerof staende in pachte ghebruikt bij de weduwe van Jan Strubbe nu ghetraut met Jan Storme liggende in de voorseyde prochie van Snellegem int dorp anden zuudwesthouck van het kerchof.

Een tweede stuk betreffende dezelfde zaak, geeft ons een vollediger beschrijving van het Westhof (2^e reeks Nr 3549): R.A.Br. Weezekamer, Staeten van goederen: Staet van Joncv. Cornelia Hoorenes Fa Loys, overleden den 15 November 1680; mitsgaders van Guillaume Nollet Fs d' Heer Lieven overleden den 6 maart 1681.

F^o 3/ — Alvooren competeert desen sterfhuize een leengoet gheenaemt het « OUDEWESTHOF », wesende een heerlijckheid met de lande daermede gaende groot volgende de naergenoemde brieven 66 ghem. 1 lijn 98 roeden onder landt, bosch, end meersch met boomen, plantagie ende

tallie van houtte daer op zijnde, liggende in de prochie van Snellegem, ende nu maer groot bevonden bij nieuwe mate ter nombre van 63 ghem. 2 lijnen 88 roeden landt, welcke leen ghehouden is van den hove van Melle sorteerende onder de stadt van Aelst, het welcke voorscheven leen toebehooren diversche renten ende preeminentien zijnde al verduisterd, mitsgaders vijf en dertig manschepen ofte achterleenen waarvan de elfve verduisterd zijn, ende dan of vierentwintig leenen niet en zijn verduisterd maer wel in wezen, wesende zuuwer ende onbelast; dan er hetzelfde leen staende ten dienste van trouwe ende waerbede ende ten relieve van vullen coope ende camerlijck gheldt t'elcken veranderynghe, ende als het verandert bij coope ten laste van den thiende penninck, ende anders als alle andere leenen staende van ghelijcke ghehouden van den voornoemden leenhove.

In welck leengoet desen sterfhuuse gerecht is ten tijtle van coope alhauce ghedaen jegens de vooghden van Jonkheer Ambrosius Bremer gheprocreert bij Vrouw Jeanne Anthoinette Spronckhof, vogens de leltren van erfenisse ghepasseert voor Balliu ende Leenmaannen van den leenhove van Melle, lande ende baronnie van Rode, sorteerende onder de stadt van Aelst, van daete dem 27 November 1663, onderteeckent L. van der Vennet, geregistreeerd F^o 98 et seq.

Uit het eerste van de twee stukken blijkt nogmaals dat Oost- en Westhof nauw met elkander verbonden waren, en dat het Oosthof altijd de voorrang had op het Westhof.

Wij doen opmerken dat het Westhof (zie het eerste van de twee stukken), kon aanspraak maken:

1. op 315 ponden kaas, bezet op verscheidene « gronden van erve », die te Houtave lagen. — Zie hierover bijvoegsel III.
- 2° op 45 gemeten 78 roeden schoofland. Die 45 gemeten maakten vroeger deel uit van het Westhof, en vóór de splitsing, van het Oosthof: ze waren oud vronnhofland.
- 3° op 40 ponden 3 schellingen en 4 penningen erfelijke rente, bezet op gronden van erve te Snellegem; ook deze gronden lagen vroeger in de réserve.
- 4° op een heerlijke rente te Steene, genaamd de Snellegemse schuld. — Zie bijvoegsel IV.

In 1642 is het Oosthof 80 gemeten groot. Het wordt beschreven als volgt: Het Oosthof te Snellegem met 80 gemeten grond, 12 manschepen en de ammanie van het ambacht. (Stadsarchief Brugge, Dénombrement, t 2, fol. 135.).

In de verkoopakte van 1560 hebben wij de volgende beschrijving: *Le fief nommé l'Oosthof, de Snellegem, contenant avec le chasteau, motes et fossez, quatre-vingts mesures de terre; ensemble l'ammanye de l'ambacht et paroiche de Snellegem avec tous les drois et prééminences y appennans*». (L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes du Bourg de Bruges*, T. 1, P. 354).

Ook de registers van de Wateringen van Blankenberge, vooral deze

over de lane ende leghet ande noortzide van tweem ghemeten leens die behoren ten hove van Snelleghem.

17. Voort so leghes vijf ghemeten ende tiene roeden lands noordwest vande kerken, ende noort van daer Riquaerts f. Wouters plach te wonenen westewaert over den waterganc of een zide.

18. Voort so leghes viere linen lands ende es busch zuudwest vander kerke ende zijn drie stryngben tusschen den leenhouders busschen voors. an beeden ziden ende heet de woestine.

19. Voortso leghes een ghemet achte ende vichtich roeden lands ende es busch an de zuudzide van dezen voors. 4 linen lands ende zijn drie stryngben ende heet de woestine.

20. Voort so leghes 2 ghem. ende tseventich roeden lands zuudwest vander kerke in een stic lands van drie ghemeten liggheende inden molen brouc edne heet scleercx kyndren stic.

21. Voort so leghes een half ghemet lands west vander kerke over de beque ande noortzide vanden molen broucke der kerke van Snelleghem landt of een zide.

22. Ende voort zo leghes een half ghemet ende zestiene roeden lands zuud vander kerken oost over den wech also men gaet te Zedelghem waert der capelrien landt dat wilen bezat her Niclais Wijdoucke of eenzide.

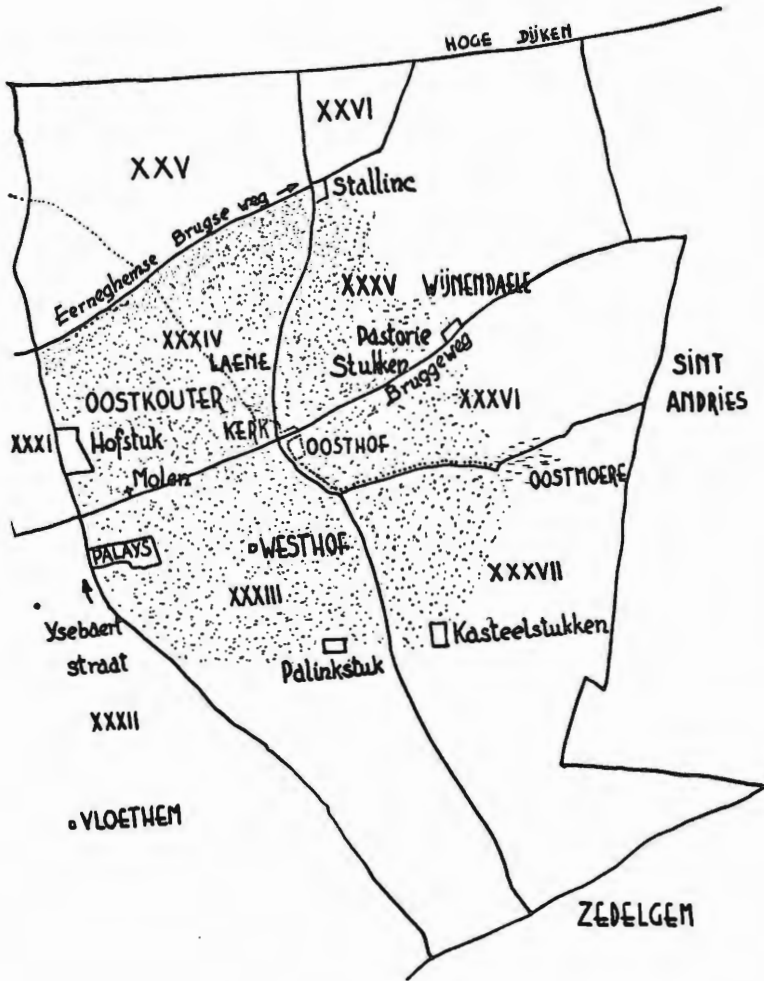
Ende dit voors. leengoed...

De vermelde 22 percelen kunnen alle worden teruggevonden. Veel van die percelen hebben in 1683 nog dezelfde oppelvlakke als in 1435. Bijna alle zijn zeer goed terug te vinden in de ommeloper uit 1681, zoals volgende tabel duidelijk zal maken.

VERGELIJKENDE TABEL

Leenen Burg Brugge : 1435	Ommeloper 1681	Kaart 1683
1. 7 gem. 2 lijnen	Art. 971. 7-2-0	Q- 7-2-0
2. 0 gem. 8 lijnen 16 r.	792. 0-8-50	R- 0-8-16
3. 2 gem. 0 lijnen 50 r.	1076. 2-0-50	22. 2-0-35 - in 1683 in het Westhof.
Lag in het Oosthof		
4. 9- 1- 50	827. (4-2-50 (4-1-05)	F- (4-2-10 = 9-0-15 (4-1-05
5. 1- 2- 33	825. 2-2-90	D- 2-2-90
6. 1- 0- 0	826 1-0-20	E- 1-0-20
7. 0- 4- 0	1067 0-4-04	T- 0-4-04
8. 3- 0- 85	972. 5-0-75	S- 5-0-75
9. 8- 1- 12	(967. (4-2-02 (966. (4-2-94	(P- 4-2-72 (O- 4-2-94
10. 8- 1- 50	873. 19-1-36	L- 10-1-36
	Hiervan lagen er 9 gem. in het Westhof	Zie Nr 18 van de kaart
11. 5- 1- 50	868. 5-1-50	(K- 2-1-50 = 5-1-50 (17. 3-0-0

De Poortebilk (nummer 11 van 1435), werd, na 1435, in twee delen gesplitst: K bleef in het Oosthof en Nr 17 ging naar het Westhof.

(12. 0- 8- 0	= 4-2-30	867. 5-1-80	I- 5-1-80
(13. 2- 0- 30			
(14. 0- 7- 90		897. 13-2-36	M- 9-1-05
(15. 5- 1- 50	= 11-2-40	de grote hoge laene	de hoge laene
(16. 0- 1- 0			
17. 5- 0- 10		ligt in art. 873	ligt in L
(18. 0- 4- 0 bos		(835. 1-0-16	Niet op kaart gebracht
	= 2-1-58	= 2-2-26	was niet meer begrepen noch
(19. 1- 0- 58 bos		(838. 0-5-10	in Oost- noch in Westhof
samen : 2- 1- 58 woestine		samen : 2-2-26 woestine	
20. 2- 0- 75		606. 3-0-50	B- 3-0-50
21. 0- 1- 50		576. 0-1-50	Niet meer in het Ooshof
22. 0- 1- 66		in artikel 816	Niet meer in het Ooshof

Wij kennen dus, in grote lijnen, de oppervlakte van het Oosthof en van het Westhof in 1435. Al de percelen werden grondig vergeleken met de nummers van het Kadaster en ook ter plaatse onderzocht. Het spreekt vanzelf dat wij daarmede nog niet de oppervlakte van het vronnhofland hebben teruggevonden. De beschrijving uit 1435 en deze uit 1478 zijn kostbare hulpbronnen die ons het vronnhofland helpen ontdekken. De gegevens, die wij nu reeds hebben verzameld, moeten nu nog worden aangevuld door nog oudere getuigenissen.

Het vronnhofland strekte zich uit over het 33-34-35-36- en 37° Begin van de Wateringen van Blankenberge. In elk Begin is er een of meer percelen terug te vinden, die als grensstukken, als paalstukken kunnen worden aangeduid: het Palincstuk, het Palays, het Hofstuk, het Stal-lyncstuk, de Pastoriestukken, de kasteelstukken. Grote percelen, zoals Wij-nendaele en de Oostmoere, lagen insgelijks aan de periferie van het vronnhofland. Anderzijds vormde de Ysebaertstraat de grenslijn in het Westen, en de Boterstraat deed dit in het Noorden. Wanneer met deze nieuwe gegevens rekening wordt gehouden, kan de oppervlakte van het vronnhofland bijna nauwkeurig worden teruggevonden. Een nader onderzoek van elk Begin dringt zich dan ook op. Wij geven de uitslag van dit onderzoek in alle détails en zo nauwkeurig mogelijk achteraan deze studie in het bijvoegsel II; hier volgt de samenvatting ervan:

In het 33° Begin: 90 g. 0 l. 36 r. vronnhofland

In het 34° Begin: 90 g. 2 l. 74 r. vronnhofland

In het 35° Begin: 34 g. 2 l. 22 r. vronnhofland

In het 36° Begin: 39 g. 2 l. 22 r. vronnhofland

In het 37° Begin: 40 g. 0 l. 0 r. vronnhofland

Zo komen wij aan een totaal van 225 gemeten, 1 lijn, en 60 roeden of 130 Hectaren en 67 aren. Hiervan lagen er 80 Hectaren in de oostelijke helft (in het 33° en het 34° Begin), en 50 Hectaren in de Westelijke helft (35- 36- en 37° Begin).

En uitvoerige verrechtvaardiging van deze schatting kan men vinden in het bijvoegsel nr. II. De schatting wordt hier natuurlijk onder voorbehoud gemaakt. In de loop der eeuwen kan de réserve in omvang verminderd zijn, of ook, wat echter veel zeldzamer is, hebben toegenomen.

De arboreta of boomgaard.

Uit de « *Noticia de concambio* », geschreven op de rugzijde van de schenkingsbrief van graaf Arnulf I, vernemen wij, dat er naast de centrale boerderij van de fiscus Snellegem, een boomgaard lag. Er werd reeds gezocht naar de juiste ligging van deze boomgaard.

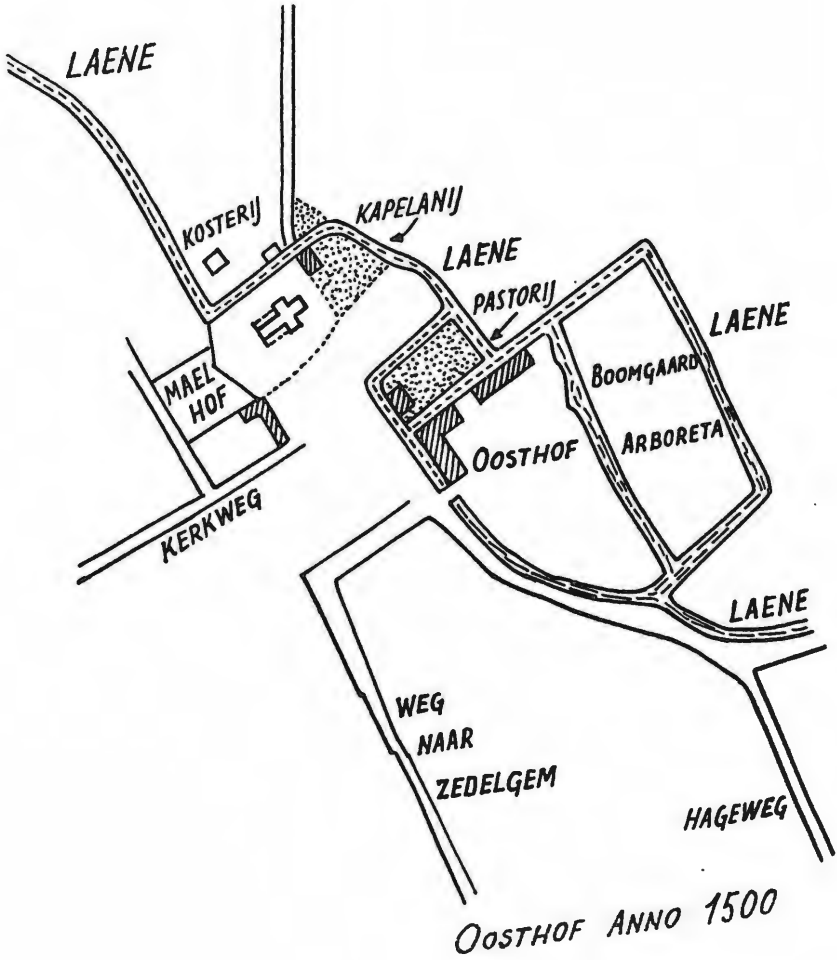
« Waar was deze *arboreta* gelegen? Mogelijk was het in het zuiden, op de twee grensgemeenten Snellegem en Zedelgem, waar een zandgrond gelegen is, die sedert de Franse Omwenteling aan de Openbare Onderstand van Brugge toebehoort. Volgens een landboek van 1681 was dit stuk grafelijk domein. Het wordt immers herhaaldelijk aangeduid door de woorden: ons geduchts heren veld, die ongetwijfeld op vorstelijk domein wijzen ».

Met deze zandgrond bedoelt Prof. B. Janssens de Bisthoven het bijna 300 Ha. groot Vloetenveld, dat werkelijk gedeeltelijk op Snellegem en op Zedelgem lag. Graaf Gwijde van Dampierre schonk dit veld in 1296 aan het Sint-Jans-Hospitaal te Brugge. Dit Vloetenveld valt echter niet te vereenzelvigen met de *arboreta*, niet alleen omdat het in de tiende eeuw nog veld was, en dus geen *arboreta*, maar vooral omdat het ver zuid van de kerk lag in de westelijke helft van de fiscus, en niet zoals de *arboreta* « *ex parte orientis* ».

De auteur schrijft verder: « Meer waarschijnlijk moet men met het woord *arboreta* een ander onbebouwd stuk land bedoeld hebben, dat dicht bij de herenwoning gelegen was en er een eenheid mede uitmaakte: *et curtem dominicatum cum arboreta et mansos serviciales* 8. Hoogst waarschijnlijk was de *arboreta* een deel van het Veld, dat in de 12^e eeuw eigendom was van de graven. Zo begrijpt men ook beter waarom de graaf Arnulf die goederen terug in zijn bezit wilde hebben, als zij de verbinding waren tussen andere eigendommen, te Snellegem en te Sint-Andries ».

Ook deze zienswijze kunnen wij niet bijtreden. Een *arboreta* is niet een onbebouwd stuk land, maar wel een stuk grond met bomen beplant, die in rijen staan, een beplanting met orde aangelegd, zoals dit het geval is met een boomgaard « *series arborum ordinatum* ».

Waar lag de boomgaard? De samenvoeging van *curtis* met *arboreta* laat veronderstellen dat herenhof en boomgaard naast elkander lagen, een eenheid vormden, wat ten ander ook nu nog gewoonlijk het geval is, en ook vroeger was. Op vele domeinen trof men een boomgaard aan, en van meer dan een domein is het geweten dat de boomgaard naast het gebouwencomplex lag. De fiscus Annapes had een boomgaard naast het uitbatingscentrum « *curticulum similiter tunimo interclusam, ordinabiliter dispositam, diversique generis plantatam arborum* ». Ook kleinere domeinen hadden een boomgaard: Gruson: *habet ibi ortum 1 cum arboribus*-Noyelles: *ortum cum arboribus*-. De fiscus Somain had naast de *curticula*: *Pomerium contiguum diversi generis arborum nemorosam*. Het woord *contiguum* bepaalt hier zeer duidelijk de ligging van de boomgaard: aanspalend aan de hofstede. De fiscus Vitry in Artesië: *ortum diversi generis insertum arboribus*. In de fiscus Triel (Seine et Oise) stond een boomgaard

met alle slag van fruitbomen: perebomen van verscheidene soorten, appelbomen, mispelaars, pruimelaars, kastanjabomen, kersebomen, enz.¹⁴.

Te Snellegem zal de arboreta, zoals elders in de domeinen, in de onmiddellijke nabijheid van de curtis gelegen hebben en een eenheid met haar hebben uitgemaakt. Wij kunnen zelfs de juiste plaats aanduiden waar de boomgaard lag, alsook de oppervlakte ervan berekenen, wat wij wellicht nergens kunnen voor een boomgaard uit dit tijdperk.

Waar lag de boomgaard? Vermits de arboreta een geheel uitmaakte met het Oosthof, moest de boomgaard binnen de walgrachten gelegen hebben. Wanneer wij nu de kaart van 1683 bekijken, dan is het opvallend hoe het Oosthof zelf in bijna twee gelijke delen verdeeld is. De helft naar het oosten toe is volledig vrij. Wij vinden er een bloot stuk land, langs de vier zijden afgesloten door een walgracht. De andere helft integendeel, de westelijke helft, was niet geschikt voor een boomgaard: daar stond de woning en stonden de stallen en lag de drinkput voor het vee, dat eens aldaar in de weide gedreven, grote schade aan de fruitbomen had kunnen aanbrengen. Dit maakt het bijna zeker dat daar geen boomgaard werd aangelegd.

De leenboeken uit 1501 en 1435 brengen ons het bewijs dat de boomgaard naast het Oosthof lag¹⁵. Wij gaan 500 jaren achteruit, en vinden altijd de arboreta binnen de walgrachten van het Oosthof, die dienst doen als afsluiting, en de « tunimo interclusam » vervangen van Annapes. Wij hebben alle reden om te veronderstellen dat de toestand van 1435, onveranderd die weergeeft van de tiende eeuw. Zo dit waar is, dan kennen wij de oppervlakte van de arboreta. Binnen de walgrachten van het Oosthof lagen er volgens het Kadaster 1 Ha. 88 a. 34 ca. De westelijke helft besloeg 1 Ha. 4 a. 4 ca. en de oostelijke helft waar de boomgaard lag, 84 a. 30 ca., of bijna twee gemeten.

(14) *Brevium Exempla*, nrs 25 en v., uitg. A. Boretius, *Capitularia Regum Francorum* (MG), I, nr. 128, Hannover, 1883; identificatie van de plaatsen door P. GRIERSON, *The identity of the unnamed fisci in the «Brevium Exempla»*, *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, XVIII, 1939.

(15) R.A.Br., Leenen van de Burg van Brugge, anno 1501: « *Jacob van Meetkercke... 80 g. landts lette meer of min ende es de stede daer de voors. Jacob woend suud van der kercke in de prochie van Snellegem in diverschen steden daerof dats liggens 7 g. ende 2 lijnen lands met alle den huusen ende boomen mitsgaders een boomgaert ende busch die light bachten ande voors. stede ende de plaetse die light vóór de poorte gheheeten 't Nieuhof van Snellegem* ». Het bos lag zuidoost over de walgracht, en de boomgaard tussen dit struikgewas en het Oosthof (zie de kaart van het Brugse Vrije in het stadhuis te Brugge).

Wij kunnen zelfs nog hoger opklommen, tot in 1435.

« *Heinrijc van Meetkercke houdt een leengoedt groot wesende tachtentich ghemeten lands lettel meer of min metten huusen ende bomen der up staende, liggende ende staende int voorseide ambocht ende inde prochie van Snellegem in diverschen steden, daer of zo legbes zevens ghemeten ende twee linen lands suud van der kerke ende es de stede metten huusen ende bomen daer Heinrijc van Meetkercke voors. nu woent mitsgaders den boomgaerde, den busch die legbet bachten an de voors. stede ende de plaetse die legbet vóór de poorte.* » — Stadsarchief Brugge, Dénombrement, anno 1435, folo 223.

De 8 *mansi serviciales*.

Graaf Arnulf kreeg bij de ruiling rond 953 niet enkel de helft van de kerk Snellegem en het Oosthof met de boomgaard terug, doch ook nog 8 *mansi*, die in de oostelijke helft van de *fiscus* lagen. In het libellé van de ruiling hebben wij geen bepaling van de ligging van *mansi*. Wij zijn niet verplicht te aanvaarden dat ze rond de *curtis* gegroepeerd lagen: er kon « Streubesitz » zijn. Het is immers evengoed mogelijk dat ze verspreid lagen. Kunnen andere bronnen ons inlichten?

Wij weten uit het diploma van graaf Arnulf, dat de 8 *mansi* oost van de kerk lagen. Te Snellegem zelf, oost van de kerk, ligt het 35°, 36° en 37° Begin, die in 1478 samen een oppervlakte hadden van 329 gemeten, waarvan 114 gemeten vronhofland waren. Er bleven dus slechts rond de 200 gemeten beschikbaar te Snellegem, oost van de kerk en rond het Oosthof, voor 8 *mansi*, wat iets weinig is. In de tiende eeuw waren er zelfs geen 200 gemeten beschikbaar. Er was toen immers veel meer veld oost van de kerk. Ook het grote en kleine dal in het 36° en het 37° Begin waren toen veel drassiger en uitgestrekter dan in 1478: er bleven te Snellegem rond het Oosthof in 953 slechts 150 gemeten en wellicht zelfs nog niet zoveel beschikbaar voor de 8 *mansi*. Het is immers mogelijk dat de réserve in 953 zich ook over een deel van deze 150 gemeten uitstreckte. Het is dan ook te vermoeden dat enkele van de 8 *mansi* buiten het huidige Snellegem lagen, verder naar het oosten toe, en dat de *mansi* in « Streulage » verspreid lagen.

Waaruit bestond de oostelijke helft?

1. Uit het Oosthof in Begin 33 en 34 en uit Begin 35, 36 en 37, samen 226 Ha.
2. Uit de Bencebruch: 115 Ha.
3. Uit het veld van Sint-Andries: 420 Ha.
4. Uit de heerlijkheid Tillegem: 340 Ha.

De oostelijke helft had dus een oppervlakte van ongeveer 1100 Ha.

De Bencebruch was, zoals de naam zelf getuigt, een zeer drassig broekland. Het is mogelijk dat er daâr in 953 een *mansus* lag. Er werd aldaar een *curtis* rond het midden der twaalfde eeuw vermeld. De Bencebruch werd in het begin der twaalfde eeuw door Graaf Boudewijn aan de abdij van Sint-Andries geschonken. Het Veld van Sint-Andries was bijna uitsluitend heidegrond.

Ook Tillegem was zeer onvruchtbaar en zompig.

Wanneer me daar rekening mede houdt, dan is het best mogelijk dat er in de ganse oostelijke helft slechts 8 *mansi* lagen, en dat ze verspreid lagen over de ganse helft.

Nu kan men ook begrijpen waarom de abdij van Sint-Pieter in 966 en in 1038 nog immer bleef aanspraak maken op de halve *fiscus* Snellegem. De *curtis* + de 8 *mansi* maakten slechts een klein deel uit van de halve *fiscus*: van de honderde Hectaren, die overbleven na de ruiling, was er in het *concampium* geen spraak geweest. Ook de graaf kon ze zich toeëigenen: ze waren immers onvruchtbaar.

Men besluite hieruit niet dat de fiscus Snellegem uit slechts 16 *mansi* bestond: In de westelijke helft zijn er zeer veel koutertoponymen terug te vinden, en in de oostelijke helft geen enkel. De westelijke helft was dus veel vruchtbaarder dan de oostelijke helft, en in de westelijke helft lagen er meer dan 8 *mansi*.

Het Maelhof.

In de onmiddellijke nabijheid van het Oosthof, naast de hofplaats en vlak vóór de ingang van de oude romaanse kerk, die op dezelfde plaats staat waar de eerste kerk gebouwd werd, ligt nu een klein hoveniershof, 70 roeden groot, rondom afgesloten met een haag. Dit streepje grond droeg in oude tijden de naam van: het maelhof of heydenen kerkhof ¹⁶.

Het register van de Wateringen van Blankenberge van 1553 vermeldt in het 34^e Begin: 't maelhof ofte heydenen kerkhof: 70 roeden. Dezelfde benaming komt terug in het register van 1628 ¹⁷ en in de ommeloper van 1681.

Heidenen kerkhoven vindt men langs alle kanten in Vlaanderen. Karel De Flou vermeldt er een hele reeks in zijn woordenboek voor Toponymie. Gewoonlijk lag er ongewijde grond naast een kerkhof, waar de ongedoopte kinderen begraven werden.

Dit zal wel de betekenis zijn van het heiden kerkhof van Snellegem. In 1696 hield de pastoor er vijf roeden in pacht, voor het begraven van de ongedoopte kinderen. Er is dus geen belang te hechten aan deze benaming. Deze van « Maelhof », de oudste benaming, is de belangrijkste. Een maelhof verwijst naar de plaats waar de rechtszittingen gehouden werden.

Naast het maelhof te Snellegem stond er vroeger een galg. Het opschrift van een herbergen in de nabijheid van het maelhof komt dit bewijzen. De disrekeningen van Snellegem verwijzen herhaalde malen naar de herberg « de Potente ». In 1781 staat er in de disrekening: Huis en erve, vroeger herberg de Potente. Ze was dus in 1781 reeds verdwenen. Ook in 1768 bestond ze niet meer; er staat in dit jaar: de Potente, extinct bedegen, t.t.z. verdwenen ¹⁸. Oude potenten, verwijzen naar nog ouder « Potencen » of galgen ¹⁹.

Dat de « potente » juist naast het maelhof stond is geen louter toeval. De « Potente » bestond nog in 1738. Naast artikel 871 van de Ommeloper van Snellegem van 1681 staat er in randnota geschreven: *Guilliaem Vrijlie 1738 woont dberberge de Potente*. Dit artikel is beschreven als volgt: *M. Charles Bonny ten noordoosthoucke daeran* (t.t.z., noordoost van

(16) Kerkarchief Snellegem, Pastorij, Ommeloper anno 1681, art. 870: *De kercke van Snelleghem ten noortwesthoucke daeran ende sen westhende van de kerckhove het maelhof ofte heydenen kerckhof mettewesszijde ende noorthende aen het leen van mijn heer le Gillon met een huysken hierop staende daer felix strael woont: 70 r.*

(17) R.A.Br., Wat. Blank., nr 708-6209 acq., 1-6.

(18) R.A.Br., Herberghen, folio 88.

(19) K. DE FLOU, *Woordenboek der Toponymie*, T. 12, kolom 1092.

het voorgaande artikel, dat het maelhof was), ende aende noordsijde van den kerckhove over de lieve ofte beke dhoofstede daer Vincent Schaesens woondt mette westzijde aen selve beke jegens tkerckhof ende oosthende aende beuterwegh: 2 partijen, 96 roeden en 42 roeden = 138 roeden. De galg stond waarschijnlijk langs de openbare weg, langs de boterweg, nu de kerkstraat, op een driehoek stukje grond dat nu nog vrij ligt vóór de herberg Sint-Sebastiaan.

« In tegenstelling tot de financiën vertoont het rechtswezen in het Frankische rijk een overwegend, hoewel niet zuiver Germaans karakter. De gewone rechtbank heette *mallus*. Iedereen was er aan onderworpen, zonder onderscheid van afkomst. Er was één *mallus* per gouw »²⁰.

De vraag kan gesteld worden of we hier niet staan voor een gerechtstede uit de Frankische tijd. Is het omdat de Franken gewoon waren dàar te vergaderen op het maelhof, dat de eerste kerk, die waarschijnlijk uit de zevende eeuw dagtekent, ook juist vóór die 70 roeden, vlak naast het maelhof gebouwd werd?

De Fiscuskerk.

Door het *concampium* of ruiling, door graaf Arnulf rond 953 met de Sint-Pietersabdij te Gent aangegaan, kwam de graaf terug in het bezit van de helft van de kerk Snellegem die hij had weggeschonken: « *receptiv illustris vir Arnulfus medietatem ecclesie que constructa est in memorato fisco* » zo staat er in de « *Noticia de concambio* » te lezen.

De helft van de kerk, dit is de helft van het kerkgebouw en van al de inkomsten die met de kerk verbonden waren.

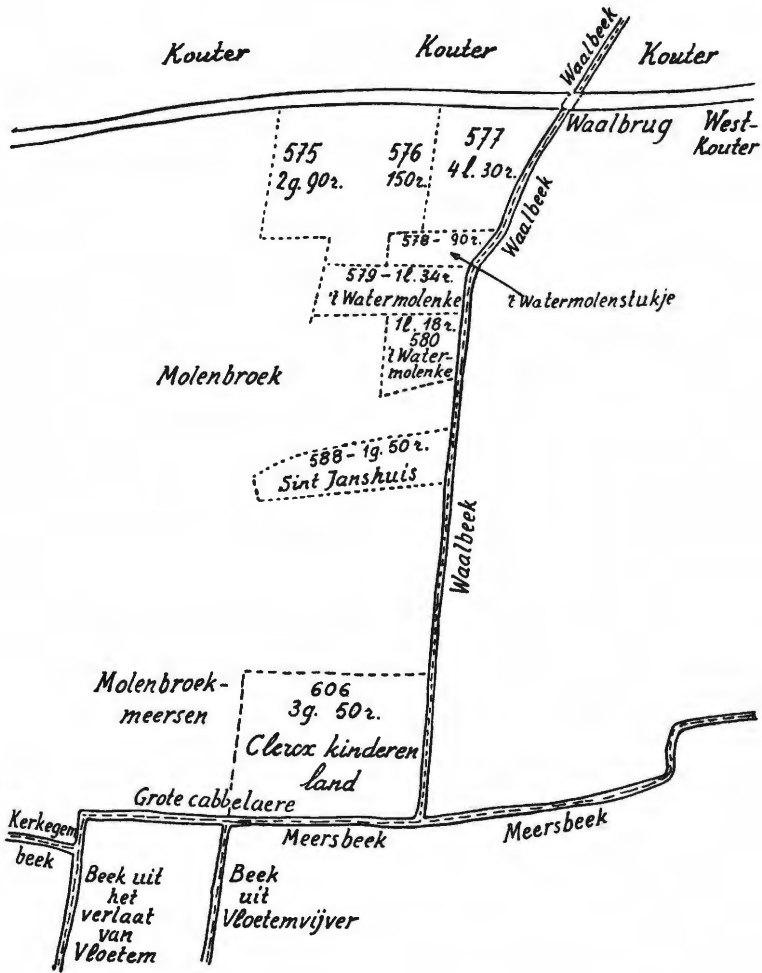
Over de stichting van de kerk Snellegem, de moederkerk van vele kerken in het ronde, werd er uitvoerig uitleg gegeven in het tijdschrift « *Sacris Erudiri* », 1955, blz. 140-161²¹.

De Fiscusmolen.

In de beschrijving van 1435 (zie boven), worden er twee percelen vermeld die ver west van het Oosthof lagen, en toch er deel van uitmaakten: perceel 20 en 21. Het perceel 20 hebben wij reeds ontmoet op de kaart van 1683: het heette aldaar « *ifvrau meersch* ». De naam is betrekkelijk jong en staat in verband met een jonkvrouw van het ridderhof, eigenares van het perceel. In 1435 heette het perceel 20 « *Klerkskinderenland* ». Het moet ons niet verwonderen dat hetzelfde perceel in 1681 vijf en zeventig roeden groter was dan in 1435. Er werd aldaar in de Molenbroeken door beter afwatering veel grond op het water gewonnen. Het Klerkskinderenland lag ver van het Oosthof en toch was het er innig mede verbonden: tot vóór enkele jaren, dus meer dan vijf eeuwen lang, lag het in het Oosthof en zelfs vóór 1435 zijn de banden

(20) F.L. GANSHOF, *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, 1, blz. 275.

(21) E.H. J. NOTERDAEME en E. DEKKERS: *Sint Eligius in de Pagus Flandrensis. De kerk te Snellegem*, *Sacris erudiri*, 1955, blz. 140-161.

met het Oosthof in de naam van het perceel wellicht nog terug te vinden.

Het perceel 21 werd in 1435 beschreven als volgt: *Voort so legbes een half gemet lands west van de kercke over de beque ande noortsijde vanden molen broucke, der kercke van Snellegem landt of een zide* ».

« *Over de beke* », dit is west van de beek genaamd de Waalbeek. Het half gemet (150 roeden) lag in de Molenbroek, en paalde aan een stuk land, dat toebehoorde aan de kerk van Snellegem. Het is dus gemakkelijk terug te vinden. Het artikel 576 van de ommeloper van 1681 is het enige artikel dat al de voorwaarden vervult om hier in aanmerking te komen, en was in 1435 een integrerend stuk land van het Oosthof.

Hiermede is natuurlijk nog niet bewezen dat de twee gezegde percelen, die in 1435 in het Oosthof lagen, ook in 941 deel uitmaakten van de réserve van het Oosthof. Ze lagen in elk geval dicht bij elkander in het 30° Begin, in de Molenbroek, en dicht bij een watermolen, die waarschijnlijk de watermolen van de fiscus was. Naast de watermolen zal er daar een woning hebben gestaan, waar de molenaar woonde, die de mansus in de molenbroeken en de molenbroekmeersen in gebruik had. De watermolen werd waarschijnlijk buiten dienst gesteld wanneer er een windmolen naast het Oosthof werd opgericht. Deze windmolen is reeds gekend in het begin van de 13^e eeuw, en is wellicht nog ouder. Er is dus veel kans dat in de watermolen aan de Waalbeek de oude fiscusmolen terug te vinden is.

Elke fiscus van betekenis beschikte over een molen. Vóór de kruistochten was er alhier geen spraak van windmolens. Een fiscusmolen kan dan ook geen ander geweest zijn dan een watermolen. Zulk een molen kan niet overal geplaatst worden: slechts langs een grote beek met snelvloeiend water waar men een grote, sterke val van 't water kan bekomen, kan de watermolen opgericht worden.

Te Snellegem was er zo een ideale plaats te vinden: in de molenbroekmeerschen kwamen vijf beken het water dat ze toevoerden uitstorten: uit het westen: de Zerkegembeek — uit het oosten: de meersbeek en uit het zuiden twee beken die uit het Vloetenveld kwamen: de eerste droeg later de naam: *de beke die komt uit het verlaat van Vloetenvijvere*, en de tweede: *de beke die komt uit de buizeput van Vloetenvijvere*. Deze laatste beek ontvangt onderweg nog een ander beek: de barlete, zodat het water van vijf beken in de molenbroekmeerschen terecht kwam. Het perceel van het Kadaster, Snellegem C/3 nr 455, droeg vroeger de veelbetekende naam van « *de grote cabbelaere* »: op die plaats werd het water van de vierde beek met geweld uitgestort. Die meersen zijn nu nog, sommige winters, een blanke zee — ze waren het in vroeger tijden nog veel meer — een grote massa water werd door de Waalbeek afgevoerd: naar 't noorden toe, onder de Waalbrugge, dwars door de Kouter en dan verderop, langs de kerk van Jabbeke naar de Ieperlee toe. Er stroomde hier water genoeg om een watermolen in gang te steken: deze stond langs de Waalbeek dicht bij de Waalbrugge. Beter ligging kon er voor een fiscusmolen niet worden gevonden: de molen stond in het midden van de fiscus, langs de landweg die van oost naar west de fiscus doorkruiste

en te midden van het kouterland: vóór de molen lag de Waalbruggekouter, de Noordkouter en de groenkouter; rechts van de molen lag de Westkouter. De watermolen was van alle zijden goed te bereiken en stond op een ideale plaats: te midden van de Snellegemse kouter, die honderde Ha. groot was.

Het bestaan van een watermolen te Snellegem is gestaafd door twee toponiemen die eeuwen lang, na dat de watermolen verdwenen was, zijn blijven voortleven: het Watermolenke en het Watermolenstukje.

Het Watermolenke.

Het nieuwe Register van de kerklanden van Snellegem, in het jaar 1698 opgemaakt door de landmeter Roeland Meyaert, beschrijft onder nummer 33, het perceel dat de naam droeg van het Watermolenke als volgt:

« *Item soo ligghet ant oosthende daeraen int' selve Begin (30) 1 lijne 18 roeden lants, zijnde een viercante stickcken genaempt het Watermeulenken, streckende oost ende west tusschen Christiaen de Witte Lant aan beede sijden ende som ant westhende, streckende metten oosthende ande beke commende van Vloetem vijvere* ». (Kerkarchief, Pastorij, Snellegem).

Hetzelfde stukje grond staat beschreven in de Ommeloper van Snellegem, anno 1681, onder artikel 580 — groot 1 l. 18 r. — eigendom van de kerk Snellegem: de toponiem watermolenke is er niet vermeld.

In het Nieuwe Register van de kerklanden van Snellegem in het jaar 1631²², opgemaakt door de landmeter Jacob Michiels, staat een nog ouder beschrijving van hetzelfde perceel:

« *Christiaen de Witte houdt in pachte 1 lijne 18 roeden landts ligghende bin dees ambachte ende prochie van Snellegem, zuidwest van de kercke int selve beghin (30) ende folio (246), tusschen Jan Caluwaerts landt dat men heet watermuelekin, ande zuudzijde, den zelven Caluwaerts landt, ande noortzijde, ende som vuerghemeens andt westhende, streckende metten oosthende ande beke* ». Ook hier is er geen naam vermeld voor het perceel kerkland, doch het aanpalend perceel, insgelijks langs de beek, liggende noord van ons kerkland, draagt hier nog de naam van Watermolenke. — Folio 15^v. Er waren bijgevolg twee percelen, art. 579 en art. 580, Jan Caluwaerts land en het kerkland, die watermolenken genaamd werden.

Het stuk kerkgrond van 1 l. 18 r. behoorde reeds, volgens het register van de Wateringen van Blankenberge uit 1478, in dit jaar toe aan de kerk van Snellegem. Het draagt aldaar geen naam en het was toen ook 1 l. 18 r. groot.

Het Watermolenstukje.

Hetzelfde register uit 1698 geeft onder nummer 34 de volgende beschrijving van dit perceel kerkland: « *Item soo ligghets binnen den*

(22) Kerkarch. Snellegem, Pastorij.

Ambochte ende Prochie van Snelleghem, noort bij 't leste voorschreven parcheel, int selve Begin ende folio, 't negentich roeden lants, zijnde een hooghe sticxken genaemt het Watermuelen sticxken, streckende oost ende west, Christiaen de Witte lant aan beede zijden, streckende metten oosthende aende voornoemde beke, ende metten northende aan 't eerste naervolgende parcheel ».

De Ommeloper uit 1681 vermeldt onder artikel 578: De kercke van Snelleghem ten suythende daeraen (t.t.z. van artikel 577, een stuk mette oostzijde crom aende beke, streckende metten noorthende in de halve wegh ter waelbrugge, 4 l. 30 r.) een viercante sticxken metten westhede aen haer self cum suis landt ende metten oosthede aen de beke: 90 roeden. We weten dus zeer goed waar het Watermolenstukje lag: Artikel 577 vormde de hoek aan de Waalbrugge en artikel 578 paalde er aan in zuidelijke richting.

Het register uit 1631 geeft op folio 16 recto de volgende beschrijving: *Den zelve Christiaen de Witte houdt in pachte 90 roeden landts liggende binden Ambochte ende prochie van Snelleghem, zuudwest vander kercke ende noordt bij 't voorschreven parcheel* (zie hoger, het watermolenke), *int selve beghin ende folio, ende is een viercant sticxken, tusschen Jan Caluwaert landt an beeden zijden, streckende metten westhede andt naervolghende parcheel* (art. 575 van de ommeloper uit 1681) *ende metten oosthede ande beke ».*

Het register uit 1478 vermeldt insgelijks dit perceel als zijnde 90 roeden groot en kerkland. Ziehier hoe de hoek aan de Waalbrugge in 1478 en 1691 beschreven wordt:

Register anno 1478.	Ommeloper anno 1681.
Art. 94. De kerk Snell. met de noords. aan de weg: 2 g. 90 r.	Art. 575. De kerk Snell.: 2 g. 90 r.
95. Victoor fs. Ommejaegers, in 't zelve stic: 150 r.	576. Christiaen De Witte: 150 r.
96. ande oosts. dran mette oosts. ande beke: 4 l. 30 r.	577. Christiaen De Witte: 4 l. 30 r.
97. de kerk van Snell. ten zuudhende ende metten oosth. ande voors. beke: 88 r.	578. kerk Snelleghem: 90 r.
98. Jan Mabezuene ande zuuds. dran: 1 l. 34 r.	579. Chris. De Witte: 1 l. 34 r.
99. de kerk van Snell.: 1 l. 18 r.	580. de kerk Snell. 1 l. 18 r.

De percelen zijn gedurende twee eeuwen onveranderd gebleven. De watermolen stond op de percelen 578, 579 en 580. Het bestaan van de watermolen kan niet in twijfel worden getrokken. In de nabijheid van de molen lagen er broeken en meersen. De broeken droegen de naam van « Molenbroeken », en de meersen de naam van « Molenbroekmeersen ». Wij vinden de naam Molenbroek terug in 1698, 1631, 1532, 1494 en 1435, en zelfs in 1341, in een oorkonde van het Sint-Jans-Hospitaal te Brugge, dat in dit jaar 4 lijnen in bezit had in de « Muelenbrouck »

te Snellegem²³. De Molenbroekmeersen worden vermeld in 1681 en 1553.

Het rentenregister van het Sint-Jans-Hospitaal te Brugge, geschreven rond 1310 vermeldt: *1 line te Molendamme - alsook nog: 50 roeden land te Molendamme gelegen. Jehan van den Molendamme houd 1½ linen lands dat ons willen gaf in aelmocenen Hannin van den Molendamme; darof legbes ½ linen te Molendamme onder boengaert ende land metten ofsteden, ende 1 line legbes hup die coutere* ». Wij vinden de twee percelen terug in 1478: ze lagen in een perceel dat toen 1 g. 50 r. groot was en het nummer droeg: 107. In 1310 schrijft men « *dat ons wilen gaf Hannin van den Molendamme* ». Hannin leefde dus in de dertiende eeuw, en droeg reeds de naam van den Molendamme, een bewijs dat wij reeds kunnen opklommen tot in deze eeuw, voor wat het bestaan van een watermolen aangaat, en zelfs tot veel vroeger.

In 1250 stond er reeds een windmolen te Snellegem, dicht bij het Oosthof. De windmolen stond op een der hoogste plaatsen van Snellegem, waar nooit een dam werd opgericht tegen het water. Nooit heeft het Sint-Janshuis daar eigendommen gehad. De Molendam lag in de Molenbroek, langs de Waalbeek, waar de broeken gedurig werden bedreigd te worden overstroomd, des te meer daar het water er door een molen werd opgehouden.

Bemerk nog dat er in de ruilingsakte van 953-954 geen fiscusmolen in de oostelijke helft van de fiscus werd vermeld: de molen lag dus hoogstwaarschijnlijk in de westelijke helft. Alles doet ons vermoeden dat de watermolen aan de Waalbeek in de Molenbroek de windmolen bij het Oosthof, ook Kasteelmolen genaamd, heeft voorafgegaan, en de molen van de fiscus was.

KORTE GESCHIEDENIS VAN HET OOSTHOF.

In de tiende eeuw woonde Fulpertus op het Oosthof: hij was de toezienaar, de meier of major. Wij moeten meer dan twee en half eeuwen wachten, vooraleer er een nieuwe bewoner van het Oosthof opduikt. Karel De Flou vermeldt in 1130 de ridder Godzwinus de Snellegahem, en brengt hem thuis te Snellegem. Hij heeft zich echter vergist: die ridder hoort thuis te Zedelgem, Sellegem, Sellegahem²⁴.

De ridders van Roden

Karel De Flou schrijft in zijn woordenboek voor toponymie naast het woord Rode: een heerlijkheid te Snellegem. Er bestond te Snellegem geen heerlijkheid Rode. De naam staat in verband met het land van Rode en met Schelderoden, van waar de ridders van Roden afkomstig waren. Het land van Roden maakte vroeger deel uit van het land van Aalst. De ridder van Roden was in het begin van de dertiende eeuw

(23) Arch. Sint-Jans-Hospitaal te Brugge, oorkonde 506.

(24) K. DE FLOU, *Woordenboek der Toponymie*, T. 14, blz. 997.

de Bethune schrijft « Ende ' casteel van Snellegem comt van die van Snellegem op de Dauwels, dan bij huwelick op de Meetkercke »³¹. Hij geeft geen bronnen aan, en wij hebben geen Dauwels te Snellegem gevonden. Wat er ook van zij, Rogier van Meetkerke kwam in het begin van de tweede helft van de veertiende eeuw het Oosthof bewonen. Twee volle eeuwen lang zullen wij de ridders van Meetkerke op het Oosthof ontmoeten. Rogier was geboren op het hof Waesschoot te Meetkerke, J. Pollet schrijft: « De familie van Meetkerke heeft te Meetkerke geen belangrijke rol gespeeld. Deze familie vinden wij te Meetkerke tot 1528. Wij vinden ze vooral in het Vrije »³². Wij zouden er kunnen bijvoegen: Wij vinden ze vooral te Snellegem en dààr hebben zij een belangrijke rol gespeeld.

De oudst gekende ridder van dit geslacht was Heyman. Hij was de vader van Arnold, die schepen was van het Vrije vanaf 1290 tot 1292. Arnold had een zoon, Hendrik genaamd, gehuwd met Katharina³³. Hendrik verschijnt als Monseigneur tussen de 54 voornaamste ridders van Vlaanderen, vermeld op 30 september 1322³⁴. Hij was weldoener van de abdij van Sint-Andries bij Brugge, en schepen van het Vrije van 1310 tot 1358. Hij gaf het leven aan vijf zonen, waaronder Rogier, die Meetkerke verliet, om zich te Snellegem te vestigen³⁵. Ridder Rogier van Meetkerke woonde reeds rond 1360 en misschien nog vroeger op het Oosthof te Snellegem. Een bewijs hiervoor is, dat een van zijn kinderen, Heynken, in 1363 te Snellegem stierf en er begraven werd. Baron de Bethune schrijft: Aen de zuudtzijde van de voorseide sepulture licht noch eenen b.z. met de figure van een kint zeer triomphant: daer staet op ghesneden: Hier licht begraeven Heynken van Meetkercke, mer Regards zeune, dat starf te Snellegem den 24 sporcle 1363. Op de zaerck staet: Hertsberghe; Meetkercke; Walle; Meetkercke met Heriync of Veijse. Daer zijn glaesvensters van Meetkercke ghealliert met de Bloms met de Wassenaers, met d'Aults³⁶.

Rogier trad in het huwelijk met Margareta Herinx, dochter van Pieter en weduwe van Wouter Brouckere, schepen van het Vrije. Hij had een zoon, Hendrik, die volgt, en een dochter, Margareta. Hij stierf op 24 Oogst 1373 en werd begraven in het koor van de kerk te Snellegem³⁷.

(31) Baron DE BÉTHUNE, *Épitaphes et Inscriptions*, 1900, blz. 308.

(32) J. POLLET, *Toponymie van Meetkerke*, Inleiding.

(33) R.A.Br., oork. nr 7061 bl., anno 1336.

(34) Ch. PIOT, *Histoire de la maison de Straten*, Brussel, 1877, blz. 2.

(35) Naast Rogier zijn nog Hendrik, Pieter en Walter gekend. Hendrik trad op 9 juni 1355 in het huwelijk met Luitgarde van der Beursee, dochter van Jan van der Beursee en Luitgarde Baers, en kleindochter van Robrecht van der Beursee. Hendrik van Meetkerke stierf in 1376 als weduwnaar zonder kinderen en werd te Meetkerke begraven naast zijn vrouw. Hij hield een leen van Jonkvrouw Katherina van Meetkerke. Zijn broeder Rogier « erfde hem in al zijn leenen, ter presentie van Mer Rogier, Pieter, Wouter ende den heere Jacob de Burggraave sijn maegh. »

(36) Baron DE BÉTHUNE, *Épitaphes...*, 1900, blz. 307.

(37) *In den choor, in 't middel tusschen de priesterghestoelten onder eenen b.z. met metael ende twee figuren zeer cierlijk ende triomphants, licht mer Regard van Meetkercke, die starf den 24 Augusti 1373 ende joncvr. Margriete Heindricx fa.*

Het volgend opschrift werd op zijn grafzerk gebeiteld:

HIER LICHT

Mer ROGIER VAN MEETKERCKE
 RUDDERE DIE STARF AN^o MCCCLXXIII
 OP DEN XXIV DACH VAN OUGSTMAENDT
 ENDE VROUW GRIETE HEERINCX SIJN WIJF
 WEDUWE VAN WOUTER DE BROUCKERE !

Baron J. de Bethune schrijft in zijn boek « Epitaphes et Monuments », na dat opschrift: *In de voorkercke, op de noortzijde, voor de deure, onder eenen b.z. zeer groot, een mansfigure int harnas ende wapenrock, met een schild voor hem, met eenen vreemden plompen helm gbelick men drouch int jaer elfbondert vijftich ende daer omtrent, ende was van een beere van Snellegem. Zijn wapen was eenen schilt van sable met 15 zilveren schelpen, te weten: boven vijfve, vier, drie, twee, een; hoewel de prochie maer thien schelpen en draecht* ».

De grafzerk hierboven beschreven is niet een grafzerk van een ridder van Meetkerke, ook niet van een ridder van Roden; heel waarschijnlijk was het de grafzerk van de ridder Kristiaan van Snellegem, een grafzerk uit circa 1300.

Hendrik van Meetkerke. 1365-1453.

Ridder Rogier werd opgevolgd door zijn zoon, Hendrik, ridder, Heer van Snellegem, schepen en algemeen ontvanger van het Vrije van 1406 tot 1452. Hij was gehuwd met Katharina Bloms, dochter van Pieter Bloms, ridder, en van Margareta van der Gracht. Hij stierf op 1 april 1453, zij in 1438. Beiden werden begraven in het koor van de Sint Anna kerk van het klooster Sinte Anna ter Woestijne, een klooster van kartuizerinnen te Sint Andries bij Brugge. Onder de koorzusters van dat klooster vinden wij, onder de vierde priorin Agnes Voens, een Katharina van Meetkerke, waarschijnlijk de dochter van Hendrik van Meetkerke³⁸.

Pieters, sijn wijf. Zij was weduwe van Wouters Broukers. Daer staet: boven ten hoofte, in de middele de wapene van den hertoch van Cleven, gbedeelt in face, boven Cleve ende onder Vranckerich; en dat is ghealliert met een dochter van Vlaenderen, die haer wapene brach ghedensteleert, gbelick mer Robrecht van Vlaenderen, beere van Cassele, drouch. Ende daernaer, op de rechter zijde, staet de ghebeele wapene van Meetkercke met lambeel van drie sticken; daernaer Meetkercke met een cleen schildeken van gout au chef de gueule à trois pals d'hermines, ende es van de Melders, die heeren van Oijenbrugghe gheweest hebben in Brabant; daernaer noch Meetkercke ghebroken met een schelpe; daernaer noch Meetkercke ghebroken met een bordure dentelée. Ende dat waren de wapens van mer Rogiers vier ghebroeders. Zijn moeder was van die van Herdsberghe, die droughen d'or au chevron et trois cerfs de sable. Zijn wijf: de geule à la bende d'argent chergée de trois cocquilles de sable. Haer moeder was vande Walle, ende brach met azuren lambeels van drie sticken ende op elck drij boonschoven. Ende op haer zijde niet anders dan haer wapene ende hare mans wapene. Zij es elders begraven: daerom en staet haer superscriptie niet noch date.

(38) Stanislas d'YDEWALLE, *De Kartuize Sinte Anna, Brugge, 1945, blz. 184.*

Wellicht daarom werd dat klooster herhaaldelijk door hem begiftigd, en hield hij eraan dat hij en zijn vrouw daàr zouden begraven worden. Op de blauwe, met koper ingewerkte grafsteen, stond het volgende opschrift:

D.O.M.
HIER LICHT
HENDRIK VAN MEETKERCKE
FILIIUS MHEER ROGIERS SCHEPEN VAN DE VRIJE
DIE STARF MCCCCLIII I APRIL
EN DE JONKVRAUWE CATHELYNE Fa PIETER BLOMS
DIE STARF MCCCCXXXVIII.

Baron de Béthune schrijft: *In den choor, onder eenen b.z. met metael, licht Hendrik van Meetkercke, fs mer Rogiers, scepenen van den Vrien, die starf 1453, den eersten April, ende joncvrau Catheline, fa. Pieter Bloms, zijn wijf, die starf 1438. Zij drouch: d'argent met twee sterren ende onder een croissant de sable. Zijn moeder: van de Herrincx; haer moeder: vander Grachts. Zijn timbre met een hoof van een witten hert; de getuyghen afghecor abij ant hoof⁹⁹.*

Het Oosthof was tot rond de jaren 1400 allodiaal goed; eerst onder Hendrik van Meetkerke is het feodaal goed geworden en leen van de Burg van Brugge.

Wij hebben hoger de leenboeken vermeld die berusten in het rijksarchief te Brugge, en in het stadsarchief aldaar. Er liggen echter nog oudere leenboeken van de Burg van Brugge in het algemeen rijksarchief te Brussel. Het zijn de volgende: anno 1325, rekenkamer nr. 45925- anno 1365, ibidem nr. 1072- anno 1381, ibidem nr. 1073- anno 1384, ibidem nr. 1074. In geen enkel van de 4 leenboeken werd het Oosthof als leen van de Burg van Brugge vermeld. Vóór 1384 was het Oosthof dus nog geen leen van de Burg van Brugge. Het was immers allodiaal goed, komende van de heren van Roden, die in de dertiende eeuw het Oosthof in hun bezit hadden. Wij schrijven het Oosthof, dat is te zeggen: het Oosthof en het Westhof, indien het Oosthof toen reeds gesplitst was. Gerardus van Roden had in het begin van de dertiende eeuw zijn woning te Snellegem, en dan wel op het Oosthof, het ridderhof. Zijn oudste zoon, Rodulphus, woonde op het Hof te Melle, en zijn jongere broeder op het Oosthof te Snellegem.

Dat hof is na 1384 en vóór 1435 leen geworden van de Burg van Brugge. Na 1384: in dat jaar staat het nog niet ingeschreven als leen; vóór 1435: in het leenboek van 1435 wordt het reeds als leen uitvoerig beschreven.

In het leenboek van 1384 heeft er, na dat jaartal, een andere hand de volgende tekst geschreven: « *Heinric van Meetkercke houd een leen-goed van minen vors. her' dats te wetene eene stede met 80 ghemeten*

(39) Baron DE BÉTHUNE, *Epitaphes...*, blz. 307. Margareta van Meetkerke dochter van Hendrik was gehuwd met Jan Heldebolle en was in het bezit van het leengoed: Schoonvelde of Gaugerie te Jabbeke en Snellegem, groot 23 gemeten.

dood. Hij trad in het huwelijk met Barbara d'Ault, dochter van Collard d'Ault en Magdalena de Baenst. Jacob staat in het obituarium vermeld op 24 april: *obiit Jacob van Meetkercke Jans suene, overleet 1505*; zijn vrouw staat er vermeld op 26 april: *obiit Joncurau Barbele dauts (sic), Weduwe van Jacob van Meetkercke.*

Ridder Jacob van Meetkerke leefde in bijzonder beroerde tijden. In 1488 was de vrede nauwelijks gesloten, toen ze reeds verbroken werd. Duitse troepen kwamen opnieuw het Vrije bezetten. De jaren 1488 en 1489 waren rampspoedige jaren voor Snellegem en voor het Oosthof, De « *Cronycke van den lande ende graefscpe van Vlaenderen* » vermeldt « *dat de Duitsers, de Henegouwers ende verlopen Vlamingen die hier en daar in garnisoen lagen in naam van de Roomse koning, 400 man sterk, de 20 Oktober 1488, alles roofden en uitplunderden te Varsenare, waar ze vergaderden, en in het omliggende (Snellegem paalt aan Varsenare), dat ze de parochie Jabbeke in brand staken en naar hun garnisoenen terugkeerden met 200 wagens geladen met allerlei voorraad en buit.* ».

In 1489 ging het er nog slechter aan toe. In september 1489 kwamen de Duitsers met 30 schepen landen te Cadzand, waar ze alles uitplunderden. Sluis en Oostburg snelden Cadzand ter hulp en joegen de Duitsers op de vlucht, bemachtigden drie van hun schepen en namen een aantal gevangenen, waaronder een busmaker van Brugge, Matheus Vleys. De bruggeling werd vrijgelaten, nadat hij had beloofd niet meer samen te spannen met de vijand. Hij hield echter zijn woord niet, ging de Duitse garnizoenen van Nieuwpoort en Diksmuide opzoeken, en nam met deze legerbenden het Oosthof, het kasteel van Snellegem, in. Hij bleef er echter niet lang in het bezit van. Loys van Halewijn, Heer van Peenen, nam aan het hoofd van de bruggelingen, met geweld het kasteel terug in; Matheus Vleys werd nogmaals gevangen genomen, naar Brugge gevoerd en op de grote markt voor de Halle, de 16 september, onthalsd. Zijn lijk werd met de voeten omhoog aan de galg gehangen. Het werd op verzoek van het ambacht van de smeden, waarvan de verrader deel uitmaakte, nog dezelfde avond weggenomen en in de Sint-Salvatorkerk te Brugge begraven.

Er kwam geen einde aan de ellende en de plunderingen: de hofsteden werden uitgebrand en leeggeplunderd; de inwoners vluchtten naar Brugge. In 1491 publiceert het Vrije in Brugge dat de vluchtelingen uit Snellegem, Varsenare, Loppem en Jabbeke moeten vergaderen « *ter Magdalene buiten de poort* », t.t.z. buiten de Smedepoort, en dat ze zullen gewapend worden en naar Oudenburg geleid ⁴⁵.

Het Oosthof was gans vernield. Er werd in 1489 hard gevochten vooraleer het kon ingenomen worden. Zelfs de pastorie naast het Oosthof werd vernield, of was althans na de belegering in zulke deerlijke toestand, dat ze onbewoonbaar werd. Het duurde jaren vooraleer ze kon

(45) DE BEAUCOURT DE NOORTVELDE, *Brugge en omstreken*, blz. 442-443. Het Oosthof was zo vernield dat het, na de herbouwing, de naam kreeg van Nieuwhof: R.A.Br. Lenen Burg van Brugge, 1642.

hersteld worden. In 1494 woonde de pastoor, E.H. Adriaan Abeele, nog in de oude kapelanie.

Jacob II van Meetkerke † 1535

Jacob II van Meetkerke volgde zijn vader op als Heer van Snellegem. Hij deed zijn eed als schepen van het Vrije op 30 Oegst 1518 en bleef dat ambt waarnemen tot aan zijn dood, in 1535. Hij trad in het huwelijk met Coleta de Maulde⁴⁶, dochter van Hugo de Maulde en van Catharina van den Berghe⁴⁷. Jacob had 5 kinderen: Jacob, Eleonora, Adriana, Guido en Adolf. Deze laatste is zeer gekend in de geschiedenis. Hij werd te Brugge geboren, in 1528, deed schitterende studies, werd een befaamd rechtsgeleerde, en speelde een grote rol aan de zijde van de Prins van Oranje tijdens de godsdienstberoerten. Hij werd voorzitter van de Raad van Vlaanderen, doch nadien als partijganger van de Prins van Oranje uit het land verbannen. Hij vluchtte naar Engeland en overleed te Londen op 6 oktober 1591. Hij werd er in de Sint Paulus kathedraal begraven. Hij schreef verscheidene boeken betreffende de Griekse en Romeinse geschiedenis. Adolf van Meetkerke was eigenaar van het kasteel « de Blauwe Torre » te Varsenare, thans het noviciaat der Witte Paters van Afrika.

Jacob III van Meetkerke

Jacob III van Meetkerke volgde zijn vader op in 1535. Reeds vroeger, in 1520, had hij van zijn vader het hof van Waeschout, dat nog altijd aan de ridders van Meetkerke toebehoorde, verkregen « *bij donatie van voors. Jacob van Meetkercke, fs. Jacobs zijns vader, per erfbrief in date van 19 mei 1520* »⁴⁸.

Jacob III trad in het huwelijk met Josine van Steenhuysse, dochter van Simon en Mathilde de Venne⁴⁹. Op 8 maart 1560 verkocht hij het Oost- en Westhof. Hij stelde aldus een einde aan het rijk van de ridders van Meetkerke te Snellegem⁵⁰.

(46) Jan De Cerf, Heer van Haghedoorne, trad in het huwelijk met Jossine van Schoore, daarna met Jossine van den Rijnne, en eindelijk met Coleta de Maulde, Weduwe van Jacob van Meetkerke.

(47) De ridders van Meetkerke stonden volledig aan de zijde van de Prins van Oranje. Zo schrijft Baron KERVYN DE LETTENHOVE in *Les Huguenots et les gueux*, Brugge, blz. 234. van het zesde deel: *Le camp des Etats est près d'Audenarde. Guillaume de Maulde écrit à Meetkerke pour que le prince d'Orange s'y rende sans retard et marche au secours de Tournai. Lettre de Guillaume de Maulde du 14 Novembre 1581. Dep. des rebelles, T. 7, p. 93.*

(48) R.A.Br., Lenen Burg Brugge, 1520, Meetkerke.

(49) *Jacques van Meetkercke heeft ghetraut Joosijne van Steenhuysse, fa. Simons. Es heere van Eggheghem in Rumbekke, 't welke heeft vierschare, baillu, zeven scbepenen, de boete van dry ponds paresis ende compt van zijn ouders. Ende Jacques voorseit vercocht dat in 's jaer 1559, aen Joncheer Jan de Baenst, opperjaegher Van Vlaenderen, fs. Jonr. Joos, die licht te Douay. Baron DE BÉTHUNE, a.w. blz. 305.*

(50) GILLIODTS VAN SEVEREN, a.w., blz. 355: « *A la mort de son père, en 1535, son fils aîné, Jacques, recueillit la cour d'Oosthof et la vendit, le 8 mars*

In 1560 staat het Oosthof aldus beschreven: Het leen genaamd het Oosthof te Snellegem, omvattende met het kasteel, de burgwallen en walgrachten 80 gemeten land; daarbij 't ammanschap van 't ambacht en de parochie Snellegem met al de heerlijke renten daartoe behorende »⁵¹. Jacob III leefde ten tijde van de godsdienstoorlogen en stond aan de zijde van de geuzen. Hij werd onterfd van al zijn goederen en stierf op 17 juli 1577. Hij werd, zoals zijn echtgenote, te Brugge begraven onder een grijsen zerksteen met de 16 wapenschilden en het volgend opschrift:

CI GIST
NOBLE HOMME MESSIRE JACQUES DE MEETKERCKE
ESCUIER, SEIGNEUR D'EEGHEM, ETC.,
QUI TREPASSA LE 17 DE JUILLET 1577.

Jonkheer Jan de Baenst

Jan de Baenst, zoon van Jozef de Baenst, en Charlotte de Thiant, kocht het Oosthof (80 gemeten) en het Westhof (66 gemeten) in 1560 aan Jacob III van Meetkerke. Hij was gehuwd met Maria van Schoonhoven, en stierf op 18 oogst 1575. De kerkrekeningen van 1577 werden nog goedgekeurd door Vidua Maria van Schoonhove, wat er een bewijs voor is dat zijn echtgenote hem overleefde, en na de dood van Jonkheer de Baenst op het Oosthof bleef wonen. Ze lieten geen kinderen na, en bij de dood van de weduwe ging de heerlijkheid over naar de oudste zoon van Helena de Baenst.

Karel van Ghistel, Heer van Proven

Helena de Baenst, zuster van Jan de Baenst, was in het huwelijk getreden met Lodewijk van Ghistel. Uit hun huwelijk werden twee kinderen geboren: Karel en Louisa. Karel nam in 1575, bij de dood van Jan de Baenst, zijn oom langs moeders zijde, de heerlijkheid Oost-en Westhof over. Hij liet ze in 1594 over aan zijn zoon

Jan van Ghistel

Deze verkocht ze aan

Karel Bremers

Karel Bremers was gehuwd met Katharina Reyns. Hun zoon

Ambrosius Bremers † 1661

erfde het Oosthof en het Westhof in 1644. Deze berente zijn goederen

1568 (sic), avec le fief dit Westhof de 66 mesures, à Jean de Baenst, moyennant certain denier à Dieu et charité, et pour le gros et principal du marchié, la somme de 9590 lb. gros. » Er moet worden gelezen: 1560; Op blz. 354 schrijft L. Gilliodts-Van Severen dat het Oosthof verkocht werd in 1560.

(51) GILLIODTS-VAN SEVEREN, a.w., blz. 354.

te Snellegem zo hoog dat, bij zijn afsterven op 19 juni 1661, de voogden van de drie onbejaarde kinderen de successie onder beneficie van inventaris hebben aanvaard. De voogden waren: « *Jonkheer Jan-Georges Preston thegenwoordig burgemeester van dese lande, vooght paterneel ende Jonkheer Jacques van Maldegem, oock schepen van den zelvde lande, vooght materneel van de drije onbejaarde kinderen* ». Op 24 november 1662 werd Oost- en Westhof overgenomen door de oudste zoon van Ambrosius

Karel Bremers,

die de heerlijkheid in 1663 verkocht aan

Jan Georges Preston

In 1669 werd ze toegezegd aan

Joos van den Broele

en in 1670 overgenomen door

Geeraard de Bergh

gehuwd met Maria-Ambrosia Preston. De nieuwe eigenaars zagen zich verplicht een lening aan te gaan en het Oosthof te berenten. De renten werden niet regelmatig uitbetaald en ze waren genoodzaakt om de achterstallige renten te kunnen vereffenen, het Oosthof te verkopen.

Karel le Gillon † 1695

Karel le Gillon, raadspensionaris van de stad Brugge, kocht Oost- en Westhof op 1 december 1679 voor 940 ponden, 3 schellingen en 2 deniers groten. Het waren toen zeer beroerde tijden. Franse en Spaanse troepen kwamen om de beurt de streek bezetten. In december 1681 kwamen Franse soldaten de streek uitplunderen uit wederwraak om de geleden schade die hun door de Spanjaards werd aangedaan. Op 28 februari 1683 staken de Spanjaards de dorpen in de kastelnij van Rijssel in brand en uit wederwraak deden de Fransen hetzelfde met een groot getal dorpen van het Vrije. Ook Snellegem moest het ontgelden en de huizen op de dorpsplaats werden in brand gestoken. Het Oosthof werd niet gespaard: het kasteel, waarvan wij een tekening terugvinden op de kaart van het Brugse Vrije in 1569 door Pourbus opgemaakt en in het stadhuis te Brugge bewaard, werd uitgebrand.

Mijnheer le Gillon stierf op 11 september 1595. Zijn enige zoon,

Karel-François le Gillon

de nieuwe eigenaar van Oost- en Westhof, trad in het huwelijk met Anna de Kerckhove en stierf in 1720. Hij woonde te Brugge in het Natiehuis der Biscayers.

Het Oosthof was sedert reeds vele jaren geen herenhof meer: het werd eenvoudig als boerenhof, zoals het Westhof, en dikwijls samen met het Westhof, verpacht. Zo zien wij dat men in 1662 schreef dat het Oost- en Westhof « in pachte zijn gheweest aen Lieven Winne tot elf Schellyns grooten van de ghemete 't jaers ».

Karel Hendrik le Gillon † 1744

oudste zoon van Karel-François, nam het Oosthof over op 11 februari 1721. Hij was gehuwd met Maria Lasso y Vega, en stierf, zonder kinderen achter te laten, in 1744.

Lodewijk-Emmanuel le Gillon (1707-1775)

broeder van de voorgaande, nam het Oosthof over op 25 Oegst 1744. Hij was heer van Basseghem, Wulfsberghe, Goemaringe, Waillencourt, Medele, Loosere, Rimslede, ter Mote, Coldusternatte, enz., en trad in het huwelijk met Katharina Wijnelman (1723-1778).

Anselme van Caloen 1762-1825

kwam in het bezit van het Oosthof door zijn huwelijk met Theresia le Gillon, dochter van Lodewijk-Emmanuel le Gillon. Hun zoon

Anselme van Caloen 1803-1876

erfde het Oosthof van zijn ouders. Hij trad in het huwelijk met Maria-Theresia de Croesere (1811-1887). Hun dochter,

Juffrouw Zoë van Caloen (1840-1923)

was de laatste persoon uit een adellijk geslacht die het Oosthof in eigendom heeft gehouden. Tot aan haar dood was het Oosthof altijd in het bezit gebleven van adellijke families: daar ligt het antwoord op de vraag hoe het komt dat het Oosthof eeuwen lang onveranderlijk dezelfde oppervlakte bewaarde. In 1924 werd het Oosthof openbaar verkocht. Het werd gekocht door Gaston Martens, die het verdeelde in vele percelen om het verder te verkopen. De weduwe August Bolle kocht in 1924 de gebouwen van het Oosthof met een deel van het land, alles samen 8 ha., 87 a. 10 ca. Het Oosthof was nu niet meer het grote boerenhof, en nog veel minder het grote herenhof uit vroeger tijden. Bij het afsterven van de weduwe Bolle ging het Oosthof over naar twee van haar kinderen, die ongehuwd waren gebleven, Cesar en Flavie, en bij de dood van Cesar in 1945, naar zijn zuster Flavie, die het in 1954 verkocht aan Robert Strubbe, gehuwd met Anne-Marie Goormachtig, een dochter van haar zuster. De oppervlakte van het hof werd nogmaals verminderd: een weide, groot 93 aren en 30 ca. werd er van afgenomen en verkocht aan Florimond Deschacht. Zo verscheen het Oosthof opnieuw ver-

minkt uit de verkoping: thans is het slechts 8 Ha groot. Het is nog niet verdwenen: de grote schuur, de ingangspoort, de oude gebouwen staan er nog. De walgrachten zijn veroordeeld om gedempt te worden. De grote hofpoort, waardoor de ridders vroeger in- en uitreden, dreigt in te vallen. De centrale hoeve van de fiscus, die zo innig met de ouste geschiedenis van Vlaanderen verbonden is, werd zelfs niet als Vlaams erfgoed geklasseerd. Niemand bekommert er zich om. Zoals een boom, waarvan de takken, de een na de andere werden afgekap, zo staat het Oosthof, waar onze grote middelnederlandse dichter zo dikwijls op bezoek ging, verminkt te treuren en te dromen van een groot verleden, op de stille, doodse dorpsplaats te Snellegem.

BIJVOEGSEL I

Het Palays en het Oosthof

Het houdt de belangstelling gaande, dat zoveel koninklijke domeinen met een palaeys, palays, aangeschreven staan. Enkele van deze domeinen schijnen geen recht op een paleis te hebben gehad, en toch komt de vermelding van het palays in zulk een fiscus voor. Een typisch voorbeeld hiervan is de koninklijke fiscus Snellegem.

In deze fiscus lag er naast het Oosthof, de *mansus dominicata*, een stuk land dat van oudsher palays, palais genaamd werd. De grote toponymist Karel De Flou heeft in zijn woordenboek voor Toponymie het Palays van Snellegem niet vermeld. Deze geleerde heeft, blijkbaar louter toeval, de archiefstukken niet nagezien waarin het woord palays met betrekking tot Snellegem te vinden was.

Onder welke vorm komt dit toponym te Snellegem voor?

In 1681: ... *eenen langhen strynck ghenaeemt het Paleys* ¹.

In 1650-1660: *het Palais* ² en *het Paleys* ³.

In 1617: ... 't *palaeys* ⁴.

In 1553: ... 't *palais* ⁵.

In 1494: ... 't *palays* ⁶.

In 1478: ... 't *Palays* ⁷.

In 1435: ... 't *palays* ⁸.

Het was dus geen toevallig toponym, maar een vaste benaming van een stuk grond, dat 1070 roeden groot was. Eeuwen lang duidde Palays één en hetzelfde stuk grond aan. Wat het belang van dit stuk grond in ruime mate verhoogde, is het feit dat het van oudsher een bezit was van de proost van Sint-Donaas, blijkbaar een gift van de graaf aan zijn kanselier. Voor deze vaste en buitengewone benaming schijnt er slechts één uitleg mogelijk: op dit stuk grond stond er vroeger een paleis, een palatium, een palts. We hebben vroeger zelf een tijd lang deze mening gedeeld. Het loont dus wel de moeite het vraagstuk paleis, palays, in een fiscus, eens grondig te onderzoeken, des te meer daar het Palays van Snellegem in het vronnhofland van de *curtis dominicata* lag en alles er op schijnt te wijzen dat we hier staan voor een stuk grond waarop vroeger een palatium stond.

Waar lag het Palays?

De ligging van dit stuk grond kan op een zeer juiste wijze worden

(1) Kerkarchief Snellegem, Ommeloper anno 1681, art. 864.

(2) Rijksarchief Brugge, Terrier van het Proosche, IV, Folio 456 (Nr. 1549).

(3) Id., Terrier van het Proosche, IV, Folio 455 Verso (Nr. 1549).

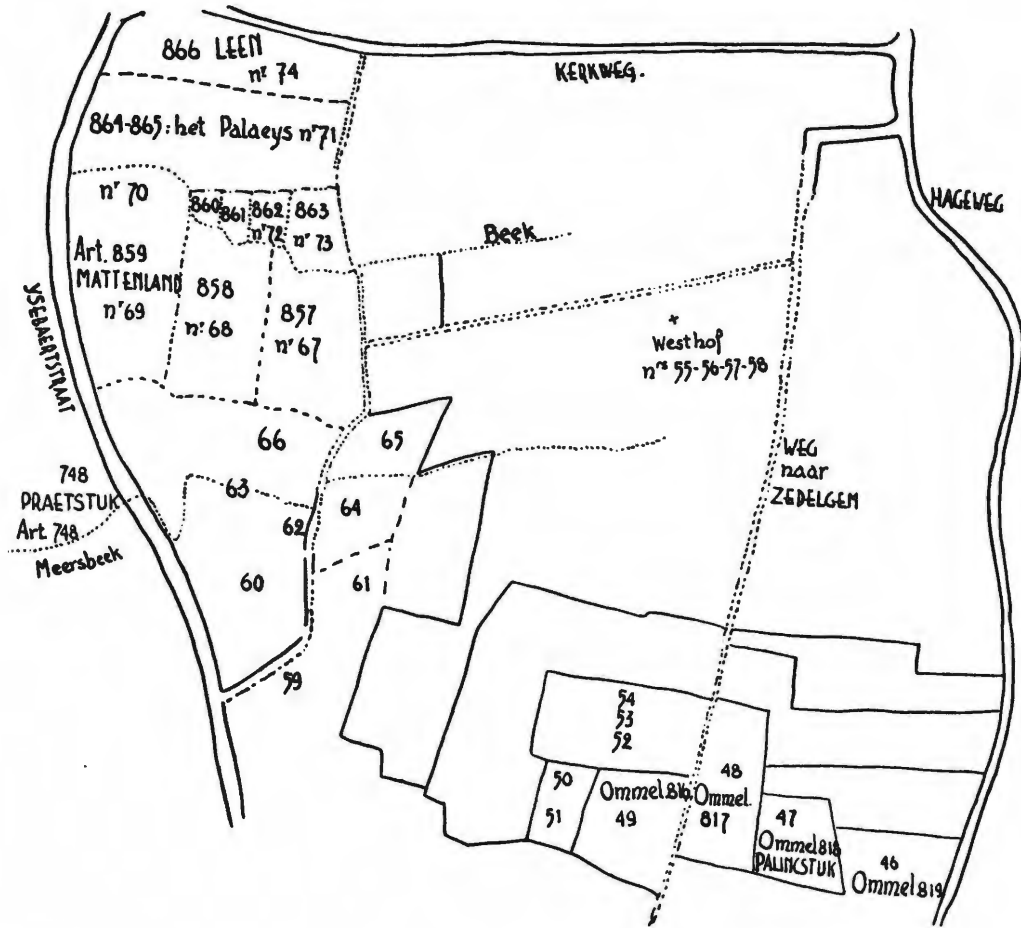
(4) Id., Register 426 Wanlanden, Wateringen Blankenberge.

(5) Id., Register 421 Wanlanden, Wateringen Blankenberge.

(6) Id., Register 411 Wanlanden, Wateringen Blankenberge.

(7) Id., Register 408 Wanlanden, Wateringen Blankenberge.

(8) Stadsarchief Brugge, Leenen Burg Brugge, Dénombrement, Folio 179 V^o.

aangetoond. In de ommeloper van 1681 vinden wij er de volgende beschrijving van: Artikel 864: *Heindrick Baert, ten noorthende daeraen eenen langen strynck ghenamt het Paleys, metten westhende in de halfve Ysenbaertstraete ende metten oosthende aen het meulenstick van mijn heer le Gillon naertoe, 7 lijnen 2 Roeden Proostland.* — Art. 865: *De kinderen van lambrecht Joncheere int selve stuk: 2 lijnen 68 roeden Proostland.*

Mijnheer le Gillon was toen eigenaar van het Oosthof. Artikel 865 lag in het zelfde stuk, dus in het Paleis, dat bijgevolg 10 lijnen 70 roeden groot was. Het Paleis had de vorm van een rechtraam (rechthoek), en paalde west aan de Ysebaertstraat en oost aan de molenstukken van het Oosthof.

De terrier van het Proosche van 1650-1660, beschrijft het Paleis als volgt: *8 lijnen 2 roeden proostland staende aldaer begrepen in een meerder percheel van 3 ghem. 1 l. 70 r. lants ende is een zeer langhen strynck ghenamt het Palais.* De overige 2 l. 68 r. worden in het volgende artikel beschreven als liggende: « *in hetzelfde percheel ende Palais* »⁹.

Hoe wordt dit Paleis in 1553 beschreven?¹⁰

Philips Jons bij coope over Gillis Lammins comende van wijlent Jacob de Wilde ten noordhede veurgemeens eenen langhen strynck ghenamt tpaleis, 8 l. 2 r. proostlandt. — *De kinderen van Clement Maes over Jacob de Wilde in 't zelve stic: 2 l. 68 r. proostlandt.* De toestand is dus dezelfde. Wanneer we nog hoger opklimmen komen we tot de oorspronkelijke toestand. In 1494 is het Paleis nog niet in twee percelen verdeeld: « *Jac. f. Jacobs Wilde cum suis ande noordsijde dran cum west-sijde ande voornoemde strate ende heet tpalays: es proostlandt: 10 lijnen 70 roeden* »¹¹.

Ook in 1478 ligt het Palays op dezelfde plaats met dezelfde oppervlakte: « *Ryquaert f. Jacobs de boedecoopere ande noordsijde dran metten west-sijde ande Ysebaertstrate ende heet t palays, 10 l. 70 r.* »¹².

De oudste vermelding van het paleis dagtekent van het jaar 1435. Het Leenboek van de Burg van Brugge, van dit jaar, geeft een volledige beschrijving van het Oosthof. Daarin komt de volgende tekst voor: *Voort so legbes twee ghemeten ende dartich roeden lands zuudwest vander kercken ende zuudt aan t voors. muelne stic streckende metten westhende aan t palais*¹³.

We zien dus dat, hoe hoog we ook opklimmen, het Paleis altijd naast het molenstuk lag, tussen het molenstuk en de Ysebaertstraat, en dat het altijd dezelfde oppervlakte had. Tegenover deze vaste vermelding schijnt er maar een uitleg mogelijk: op dit stuk land stond er vroeger een Paleis.

Wanneer we daarenboven rekening houden met het feit dat het Palays in de nabijheid lag van het Oosthof en van de fiscuskerk, en ook nog

(9) R.A.Br., Terrier van het Proosche, 4 nr. 1549, Folio 455-456.

(10) R.A.Br., Register 421, Water. Blank.

(11) R.A.Br., Register 411, Water. Blank.

(12) R.A.Br., Register 408, Water. Blank.

(13) Stadsarchief Brugge, Dénombrement, 1435, Folio 179 V°.

van het Maelhof, en dat het eigendom was van de kanselier van de graaf, dan komen wij tot de veronderstelling: op dit stuk grond dat Palays genaamd werd, stond er vroeger een paleis. Wij zouden zelfs meer veronderstellen: Snellegem was een Merovingische fiscus: die Palts zal een koninklijke Palts zijn geweest: Snellegem was immers kroondomein.

En toch komt dit niet met de werkelijkheid overeen: er stond geen palatium in de fiscus Snellegem. Hoe moeten wij dan de verschijning van het Palays uitleggen?

In de omstreken van Brugge lag er meer dan een palays. Dit alleen moet reeds achterdocht verwekken. Er lag een Pallaeis te Koekelare «*landt ghenaeamt tpallaeis metten wanlanden*». De vermelding komt uit de rekeningen van de abdij van de H. Godelieve te Gistel¹⁴. De eigendommen van deze abdij te Koekelare lagen in de vijfverstukken; deze grensden aan Eernegem. In deze laatste gemeente wordt insgelijks een Palijs vermeld. De ommeloper van Eernegem van 1699 heeft de volgende vermelding: *een groote plaetse busch genaemt t Palijs*¹⁵.

Er lag insgelijks een Pallaey te Oedelem: «*16 g. ghenaeamt het pallays*». In 1657 was dit een bos. In dit bos lag er een beek, die palaysbeek genaamd werd¹⁶. De vermelding van pallaeyen voor Oedelem luidt als volgt: *118 gemeten ofte daer omtrent inde voornoemde prochie van Oelem noordoost van de kercke in diversche parcheelen zom winnende land ende de reste busch ende velt... te middele van welcke groote partije busch ligghet een parcheel busch ghenaeamt tpallays leen zijnde ghebouden van deser heerliche de van Assembrouck*¹⁷.

Er lag verder nog een paleis te Aartrijke, beschreven als volgt: *7 lijnen 13 roeden verwildert lant, wijlent een vijver ghenaeamt het palaey*¹⁸.

Wellicht is de lijst niet ten einde; ze kan echter reeds volstaan. Het bewijs is geleverd dat er langs alle kanten een paleis te vinden is. Telkens is er laagliggende land, grond die onder water komt en met laagstammig hout beplant is, een beek of een vijver mede gemoeid: wijlent, vroeger een vijver, zo staat er in de ommeloper van Oedelem te lezen. Vele vijvers zijn, door betere afwatering, uit onze streek verdwenen: de vele vijfverstukken die nog langs alle kanten ontdekt worden, bewijzen dat er vroeger meer vijvers waren in Vlaanderen dan thans.

Wij komen naar Snellegem terug. Ook daar verwijst het palays naar een vroegere vijver. Langs de zuidkant heeft het palays een gracht als grenslijn. Langs de zuidoostkant liggen er vier kleine percelen tussen het palays en de gracht. De artikelen 860- 861- 862 en 863 van de ommeloper van 1681. De vier percelen maakten vroeger deel uit van het palays. Een duidelijk bewijs hiervoor is, dat de reeds gemelde «*Terrier van het*

(14) Karel DE FLOU, *Woordenboek der Toponymie*, Deel 12, Kol. 281.

(15) *Id.*, Kol. 287.

(16) *Id.*, Kol. 281 en 282.

(17) R.A.Br., Terrier 1 Burg van Brugge, nr., 181, nr. 5. K. DE FLOU, *Woordenboek der Toponymie*, Deel 12, kolon 282.

(18) R.A.Br., Vrije, Ommeloper Aartrijke, Register nr. 15176, 8° Begin, nr. 46.

Proosche » de 75 roeden (artikel 860) beschrijft als liggende « *in een meerder percheel... dat genaemt is het Paleys* ». De vier percelen liggen veel lager dan de 1070 roeden land die Palays genaamd werden. De artikelen 860- 861 en 862 zijn thans grasland. Artikel 863 was vóór enkele jaren nog begroeid met laagstammig hout. Ook de drie voorgaande artikelen waren vroeger bos.

De vier artikelen werden in de ommeloper van 1681 beschreven als volgt:

Art. 860: *Heidrick Baert... een stuxken busch up 't oosthedende breedst mette noortsijde veurghemeens aen tnaervolghende paleys: 75 roeden proosbusch.*

Art. 861: *Dhoirs bastiaen Jonckheere int selve stick oock proosbusch: 75 roed.*

Art. 862: *Een Capelrije van Sinte Donaes in Brugge ten outtare van Sinte catelijne ten oosthende daeran een strynxken busch streckende mette noorthende aen het voornoemd paleys - 1 lijne proostbusch.*

Art. 863: *Dhoirs Bastiaen Jonckheere aende oostzijde daeraen een strijnxken busch mette oostzijde an mijn heere Le Gillon naervolghende meulenstick: 2 lijnen proosbusch.*

De vier percelen waren dus bos in 1681.

In 1553 was de toestand zoals in 1681: 4 percelen bos.

In 1494 werden de artikels 860 en 861 niet vernoemd: ze waren toen nog vijver.

In 1478 was de toestand dezelfde als in 1494; de twee artikels 860 en 861 waren vijver; art. 862 was kapelanieland: *Heer Boudin Spoets capelrije ande zuudsijde ande Weduwe Jacops Wilden lands: 1 lijne*; art. 863: *De Weduwe en kinderen Jacops Wilden ande oostzijde dran metten oostzijde ande Weduwe Jans van Meetkerke land: 1 lijne 96 roeden.*

De gracht langsheen de zuidkant van het paleis bestaat heden nog. Het Oosthof ligt op een hoogte van 14 m.; de artikelen 860 tot 864 op de hoogtelijn 9 m. De gracht komt van uit het oosten van de 14 m. hoog liggende poortebijk, en voert het water af naar de artikelen 860 en 861. Daàr kon het niet meer verder. Langs de noordkant was er geen uitweg: de 1070 roeden lagen te hoog; ook langs de zuidkant kon het water niet weg: daar lag het hoogstuk. Ook van uit het westen vloeide het water langs een gracht naar de art. 860 en 861.

Het logisch gevolg van dit alles was dat in vroegere tijden de vier gemelde laagliggende percelen regelmatig onder water kwamen en er een vijver vormden. Er werd waarschijnlijk rond 1500, een gracht gegraven tussen art. 858 (het hoogstuk) en art. 859 (proostland), en langs daàr werd het water van de vijver afgevoerd naar de meersbeek. In 1553 werden de twee percelen 860 en 861 vermeld: ze waren dus reeds droog gelegd. In de zuidoosthoek van art. 861 bleef er nog een strook onder water staan, welke de naam kreeg van de « Wal ». Die naam is blijven voortleven tot de huidige dag: 's winters komt de plaats nog onder water. Ook te Snellegem was het palays bijgevolg vroeger een vijver.

Welk is de betekenis van het woord « *Ays* »?

We vinden dit woord verbonden met beek- schoot- hove- poel en pal.

Te Oedelem was er (zie hoger), een palays en een palaysbeek. Dàar was er ook een ayschoot: In Oelem, jnt gheweste van ayshoot, 1660 ¹⁹.

Karel De Flou vermeldt in zijn woordenboek 13 asyhoven ²⁰. Een ayshof is een hof naast een ays, naast een vijver.

Te Jabbeke, noord van de oude bruggeweg, aan de grens van Snellegem en Jabbeke, ligt er een reeks drassige weiden, genaamd de poelaisen. Ook hier staan wij voor een ais, een ays-naam. Een poelais is een ais, een vijver, die metter tijd een poel geworden is. Zo hebben wij ook het woord poelman = poel en man (waterplas) - bruggeman = brugge (broek) en man.

Ays is de oudere naamvorm van de gemeenten Aix-en-Ergny en Aix-en-Issart, beide in Noord-Frankrijk. Zo zijn er nog veel andere aix (ays) namen ²¹.

Wat is nu een palays? Een ays is een vijver, en een pal-ays is een paalvijver, zoals een palink een paal-ink is, t.t.z. een paalstuk. Er lagen te Snellegem in het vronhofland, in dezelfde richting, twee vijvers: één betrekkelijk dicht bij het Oosthof (*aen de warande... 't vijverstick*, 996 *roeden*, art. 831, ommeloper, 1681), en een andere vijver aan het uiteinde van het vronhofland. Die laatste kreeg de naam van paalvijver, palvijver, palays. Het palays te Snellegem lag in het westen van het Oosthof: het paalde het vronhofland langs het westen af.

Een wein, wijn, t.t.z. een meers die omgaard was, een wijngaard, werd dikwijls in het Latijn ten onrechte door vinea vertaald, waaruit men dan ook het besluit heeft getrokken dat er veel wijngaarden (met de huidige betekenis), in Vlaanderen in de middeleeuwen lagen ²². Het is te vrezen dat het woord palays hetzelfde lot heeft ondergaan en dikwijls ten onrechte door palatium werd vertaald. Het is mogelijk dat meer dan één fiscus ten onrechte met een palatium werd bedeed.

(19) Karel DE FLOU, a.w., Deel 1, Kolon 406.

(20) *Id.*, kolon 407 en volgende.: De heerlijkheid van Ayshove, waarvan het foncier gelegen was in de gemeenten Ardoye en Coolscamp, verrijkte al vroeg, zowat allerwegen, in achterleenen, hofsteden, en rentelanden, die alle de naam der primitieve heerlijkheid droegen.

(21) Karel DE FLOU, a.w., Deel 1, Kol. 406.

(22) E.H. J. NOTERDAEME, Biekorf, 1953, *Wainebrugge*, blz. 62 en volgende.

BIJVOEGSEL II

De oppervlakte van het Oosthof.

Hier volgt de verrechtvaardiging van de schatting die we gemaakt hebben van de oppervlakte van het vronnhofland.

Het vronnhofland lag in het Begin 33-34-35-36 en 37. Wij zullen een voor een al de percelen zo nauwkeurig mogelijk opzoeken die in elk Begin lagen.

33° Begin van de Wateringen van Blankenberge,
15° Beloop van de Ommeloper van Snellegem, anno 1681.
Zuidwest zuidzuidwest van de kerk.

In 1478 was dit Begin 130 g. 1 l. en 76 roeden groot. In 1681 was het: 131 gemeten en 86 roeden groot. Hiervan lagen er volgens de kaart van 1683:

In het Westhof: 19 g., 2 l., 57 r.,

In het Oosthof: 23 g., 4 l., 39 r.,

In 1478 was het Westhof hier 60 g., 2 l., 75 r., groot. (nummers 55-56-57- en 58 van het register van de Wateringen).

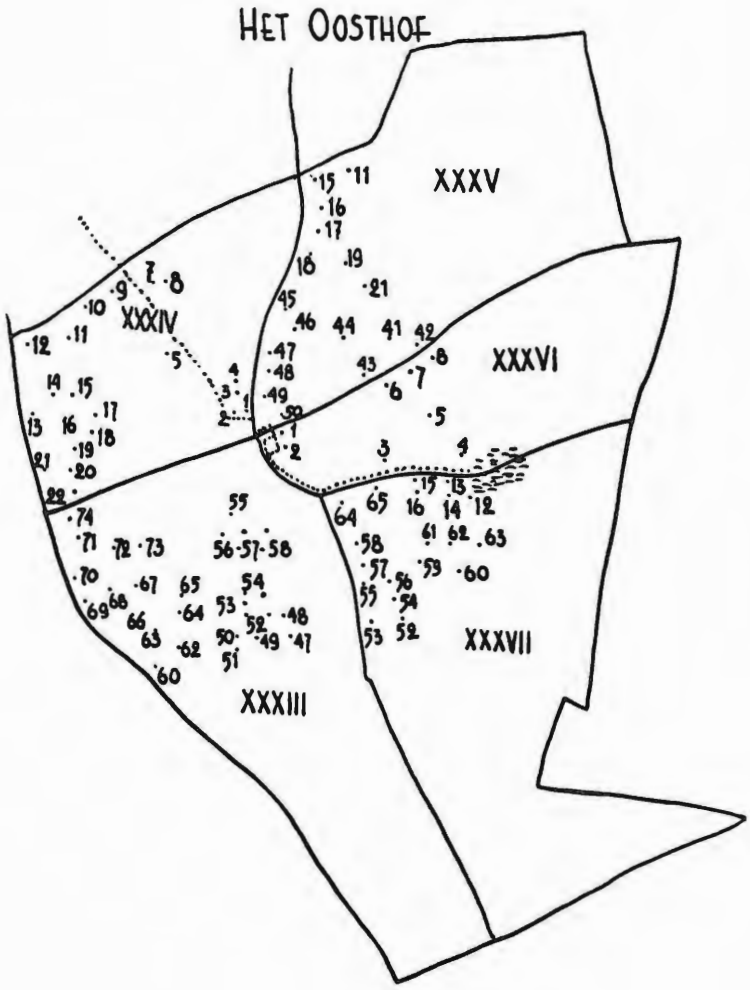
Het verschil tussen de oppervlakte van het Westhof in 1478 en 1683 is opvallend. Hoe is dit uit te leggen?

De ridder Jan van Meetkerke, die het Oosthof bewoonde, stierf in 1458. Zijn zoon en opvolger werd in ditzelfde jaar geboren. De weduwe van de ridder bleef op het Oosthof wonen: ze liet echter het land van het Oosthof in het 33° Begin bewerken door de landbouwer die op het Westhof woonde.

De beschrijving van 1478 zegt duidelijk dat het Westhof aan de kerkweg paalde (de huidige Eernegemstraat), aan de dorpsplaats, en aan de Hageweg. Een enkele blik op de kaart van 1683 maakt alles duidelijk: de percelen uit het Oosthof: E-D-F-G-K en I lagen in 1478 in het Westhof. Ze lagen in de 58 g. en 75 r., die in 1478 het Westhof uitmaakten (zie verder nr. 55.).

Oost- en Westhof hadden samen in 1683 in dit Begin een oppervlakte van 44 gemeten en 90 roeden. Het vronnhofland was vroeger alhier veel uitgestrekter. Volgens de berekening die volgt had het in dit Begin een oppervlakte van 90 g. 36 roeden. Dit moet ons niet verwonderen: we hebben reeds vroeger vernomen, in de Staat en Inventaris uit 1662, dat er toen reeds 45 g. en 48 r. uit het Westhof verduisterd waren. Een groot deel van deze 45 gemeten lagen vroeger hier in dit Begin.

Men kan met vrij grote zekerheid de percelen aanduiden die in dit Begin in het vronnhofland lagen. We kennen immers de grenzen ervan langs de noordkant (de Eernegemstraat - vroeger de Kerkweg) en langs de oostkant (de Hageweg). Naar het zuiden toe worden ze aangeduid door de Palinc, en naar het westen toe door het Palays. Die twee percelen waren immers grensstukken.

De percelen vronhofland in dit Begin waren de volgende: we nemen de beschrijving van elk perceel uit het register der wateringingen van Blankenberge van 1478 en verwijzen, waar we hetzelfde perceel met dezelfde oppervlakte kunnen terugvinden, naar de Ommeloper van 1681.

Nr. 47 (in 1681: 818) *de kercke van Snellegheem: 2 lijnen, 82 roeden.*

Dit perceel was een grensstuk en droeg de naam van « *het Palincstuk* ».

Nr. 48 (in 1681: 817) *Heer Boudin Spoets capelrije land ande wests. dran: 1 g. 1 l. 50 r.*

Nr. 49 (in 1681: 816) *de Weduwe Jans van Meetkercke ande wests. dran: 2 l. 67 r.*

Nr. 50 *Heer Boudin Spoets capelrije land ten wesh. dran ende metten westh. ande vors. Weduwe van Meetkercke busch: 1 l. 91 r.*

Nr. 51 *de disch van Snellegheem int zelve stic: 75 r.*

Nr. 52 *de kinderen Rycquaerds vande perbome ande noords. dran ende metten westhende ande Weduwe Jans van Meerkercke lande: 1 g.*

Nr. 53 *de Weduwe en kinderen Pieter Zanghers ande noords. dran in 't zelve stic: 2 l. 57 r.*

Nr. 54 *de Weduwe en kinderen Jan Sampins ande noords. dran in t zelve stic: 1 l. 7 r.*

Nr. 55 *de Weduwe Jans van Meetkercke ande noords. dran ende ande noords. vande kercke van Snellegheem ende van Jan alaerds lande streckende metten oosthende ande hagheweck ende mette noordsijde ande kercweck ende ter plaetse, metten Westhove ende al 't land daeromtrent teen an tandere: 58 g. 75 r.*

Nr. 56 *Jan f. huucx van cotheem int zelve parcheel besloten ende streckende metten oosthende ande hagheweck: 1 g.*

Nr. 57 *de kinderen Rycquaerds vande perbome ande noors. dran ooc int zelve parcheel vors.: 1 l.*

Nr. 58 *de Weduwe en kinderen Pieter Zanghers int zelve parcheel ande vors. lijne: 1 l.*

Nr. 59 *de Weduwe en kinderen Jacops Wilden ande wests. dran mette wests. ande Ysebaert strate: 1 g. 88 r.*

Nr. 60 *dezelfde... ten noordh. dran mette wests. neffens der Ysebaertstrate: 10 l. 12 r.*

Nr. 61 *dezelfde ... ten oostzijde dran ende metten oosth. ande Weduwe Jans van Meetkercke busch: 2 l. 88 r.*

Nr. 62 *deezelfde ... ande wests. dran ... ende es de bofstede: 1 l.*

Nr. 63 *dezelfde ande wests. ende ooc ande noorts. dran: 1 g. 35 r.*

De laatste twee percelen zijn in 1681 terug te vinden in artikel 856.

Nr. 64 *dezelfde ... ten oosth. dran over de dreve ende metten oosthende ande Weduwe Jans van Meetkercke busch: 150 r.*

Nr. 65 (in 1681: 834) *Heer Boudin Spoets capelrije ande noords. dran mette noords. ende metten oosthende ande vors. Weduwe van Meetkercke busch: 1 l. 10 r.*

Nr. 66 *de weduwe en kinderen Jacops Wilden ten westhende dran... 2 l. 30 r.*

Nr. 67 *dezelfde ande noorts. dran ende ande wests. van de Weduwe van Meetkercke land: 5 l. 80 r. (in 1681: art. 857).*

- Nr. 68 *dezelfde ... ande wests. dran: 2 g. 8 r. (in 1681: 858).*
 Nr. 69 *dezelfde ... ande wests. dran ende mette westsijde ande Ysebaertstrate: 3 g.*
 Nr. 70 *dezelfde ... ten nordbende dran ende metten westbende ande Ysebaertstrate: 76 r.*
 Deze laatste twee percelen zijn terug te vinden in 1681 in art. 859.
 Nr. 71 *Rycquaert f. Jacops de hoedecoopere ande noords. dran ende metten wests. ande Ysebaertstrate ende heet tpalays: 10 l. 70 r. (in 1681: art. 864-865).*
 Nr. 72 *Heer Boudin Spoets cappelrije ande oosts. dran ende mette zuids. ande Weduwe Jans en kinderen Jacops Wilden lande: 1 l. (in 1681: 862).*
 Nr. 73 *De Weduwe en kinderen Jacops Wilden ande oosts. dran ende metten oostbende ande Weduwe Jans van Meetkercke land: 1 l. 96 r. (in 1681: art. 863).*
 Nr. 74 *Joncvrauwe Vidua Jacop Rijvisch ande noords. vande palayse mette noords. ande kercwech ende metten oostbende ande Ysebaertstraete: 7 l. (in 1681: 866).*

Wanneer wij al deze percelen samentellen, dan komen wij aan een oppervlakte van 90 gemeten en 36 roeden. Dit is het totaal van het vronnhofland in dit Begin.

De grenslijn van de réserve in dit Begin is in het noorden en in het oosten zeer duidelijk: de kerkstraat en de hagemweg. In het zuiden en in het westen is de grenslijn aangeduid door twee paal- of grensstukken.

Het Palincstuk

Dit perceel is nummer 47 van de voorgaande lijst. Het voorgaande nummer is in 1478 beschreven als volgt: *Pieter f. Pieter Scheelwen metter noords. ande Weduwe van Meetkercke land ende metten oosth. ande wech: 1 g. 68 r.* — Dit perceel lag buiten het vronnhofland: het lag immers zuid van een perceel dat toebehoorde aan de weduwe van Jan van Meetkercke en was eigendom van Pieter Scheelwen. De twee percelen: 46 en 47 zijn gemakkelijk terug te vinden. Ze zijn de artikelen 818 en 819 van de ommeloper van 1681.

Art. 818: *De kercke van Snellegbem aende oostsijde daeran... ende heet het palynckstuk.* Art. 818 lag aan de oostzijde van artikel 817, dat kapelanieland was van Sint-Donaas en 1 g. en 50 r. groot was: zie nummer 48 van de voorgaande beschrijving van 1478.

Art. 819: *Jacob Maes ende Joos vanden bussche aende oostsijde daeran een viercante stick mette suytsijde aende disch van Snellegbem ... streckende metten oostbende inde haeghewech ende heet Annege brandt stick: 1 g. 68 r. zoals nummer 46 in 1478.*

Wij kennen bijgevolg de juiste ligging van het Palincstuk. Dit perceel was, zoals de naam het bewijst, een paalstuk, een grensstuk, een « ink », een stuk land, dat in een bepaalde richting de uiterste grens

trok van de réserve. Het palincstuk behoorde in 1478 toe aan de kerk van Snellegem, en was zonder twijfel een gift van de heren van Meetkerke. De naastbij gelegen percelen: 48, 49, 50 en 51 waren alle vronhofland. Perceel 48 was kapelanieland: kapelanie van Sint Donaas « *ten aultaere van Sinte Catbelijne* », zoals blijkt uit artikel 817 van de ommeloper van 1681. Deze kapelanie werd gesticht in 1364. Ook hier staan wij voor een gift van de ridders van Meetkerke.

Het perceel 49 was in 1478 nog eigendom van deze ridders.

Het perceel 51, door de zelfde ridders aan de dis geschonken, lag in het zelfde perceel (vroeger) als het perceel 50, en was dus ook vronhofland.

Hiermede is de grenslijn van de réserve in dit Begin langs de zuidkant vastgelegd. Waar lag de grens langs de Westkant?

Het Palays

Ook dit perceel was een paalstuk, een grensstuk. Zie hierover meer uitleg in Bijvoegsel I.

Bijna al de percelen van nummer 59 af tot nummer 74, lagen in 1478 in de hofstede van Jacob Wilden. Zelfs het perceel 71, het Palays, maakte vroeger deel uit van deze hofstede. In 1553 behoorde het toe aan « *Philips Joncs bij coope over Gillis Lammens comende van wijlent Jacob de Wilde* (zie register van de Wateringen van dit jaar). De percelen 65 en 72 maakten hierop mogelijks een uitzondering, daar ze kapelanieland waren. Ook het perceel 74, dat leen was. (zie Ommeloper van 1681, art. 866). De Ysebaertstraat strok hier de grenslijn in het westen.

Een groot deel van de hofstede van Jacob de Wilde was eigendom van de proost van Sint-Donaas.

De hofstede van Jacob de Wilde werd uit het vronhofland genomen. Wellicht vinden wij in het feit dat vele van de percelen die in de hofstede van Jacob de Wilde lagen proostland of kapelanieland waren, de uitleg hoe het komt dat die percelen zo vroeg voor het Oosthof verloren gingen.

Hier volgt het bewijs dat veel van die percelen reeds zeer vroeg proostland waren.

Het register van ht Proossche, anno 1429, kan ons daarvan overtuigen.

« *Jacobs f. Wm tajaerds en lisebette ende up daeldinghers Jac. f. Jac. Wilden van 7 ghem. prooslands cum arboribus inde prochie van Snelleghem, zuudwest de ecclesia in diversis locis inde legbere:*

Twee ghemeten lands inter Jan Hooscaerde lande andeen zide ent Pieter Ghizelins lande ex alia streckende metten oosthende ande wech ende heet de prabeilc. Voorts legbes oost van daer 1 ghem. lands ende heet de meersch inter de veltweghe ex una ende Jac. de Wilde ex alia.

Voord legbes 3 ghem. lands noord van de voors. ghem. inter de veldweghe ex una en Jac. Wilde land ex alia ende heet Mattenland.

Voord leghets te noorthende hieran eene line lands inter P. Ghizelins lands ex una ende Jac. Wilde lande ex alia, streckende metten westhende ande veldwech.

Voords legbes 2. line lands inter de capelrie van Sint Donaas lande ex

una ende Vidua van Meetkercke lande ex alia, streckende metten zuudbende an Jac Wilde land ende metten noordbende an Pieter Ghizelins land ende beet de « campen », et promiserunt cum proostschult. Actum anno 29 (1429). R.A.Br. Register Proossche 612, nr. 1553, folio 62 V°.

Het eerste perceel, de praatbilk, lag buiten het vronhofland. De naam ervan: praatbilk, is blijven voortleven; daardoor kan het perceel gemakkelijk geïdentificeerd worden. De praatbilk is artikel 748 van de ommeloper van 1681: *twee stryngben metten suytsijde crom buyckende ... streckende metten oostbende inde halve Ysenbaertstrate, genaemt de prae-bilck, 5 lijnen 40 roeden proostland.* De andere percelen lagen oost van daar, en waren vronhofland.

Welke zijn, in het westen van het 33° Begin, de percelen vronhofland die proostland of kapelanieland geworden zijn?

Het register der Wateringen van 1478 vermeldt nergens proostland. Wij kunnen dus dààr niets vinden. Het register van 1494 vermeldt echter twee percelen kapelanieland: perceel 65 en perceel 72 (artikels 834 en 862 van de ommeloper van 1681).

Het register van 1553 van de Wateringen geeft reeds de volledige opgave van proost- en kapelanieland; we vinden dezelfde vermelding terug, met dezelfde percelen en dezelfde oppervlakte, in de Terrier van het Proossche, 4, nr 1549, folio 455 en 456, R.A.Brugge, en in de ommeloper van Snellegem van 1681. Wij zullen deze laatste volgen. De artikels zijn de volgende:

Art. 834. - 110 roeden kapelanieland.

853. - 350 roeden proostland.

859. - 966 roeden proostland.

Het paleis:

860. - 75 roeden proostbos.

861. - 25 roeden proostbos.

862. - 100 roeden proostbos. kapelanieland.

863. - 200 roeden proostbos.

864. - 802 roeden proostland.

865. - 268 roeden proostland.

Jacob de Wilde beboerde in 1478 nagenoeg, naast nog veel andere in het ronde, al deze percelen. Hij woonde op het perceel 856. Daar stond er vroeger een hofstede die, volgens de ommeloper, in 1681 reeds vervallen was.

Ook in 1429 woonde dààr een Jacob de Wilde. Dit geslacht woonde reeds te Snellegem in 1300 (Rentenregister Hospitaal Brugge: Moenin Wilden, Snelleghem, folio 161). Waarschijnlijk behoorde de abt van de abdij van Sint-Andries, Walter de Wilde, abt van 1308 tot 1328, tot deze familie.

De hofstede « de Wilde » werd reeds zeer vroeg uit het Oosthof genomen, en als afzonderlijke hofstede uitgebaat: dit vronhofland ging reeds zeer vroeg verloren.

34° Begin - 16° Beloop.

Zuidzuidwest- West- Noordwest en Noord van de kerk.

Dit begin was in 1478: 80 g. 2 l. 74 r. groot, en in 1681: 95 g. en 43 r. In 1683 waren Oost- en Westhof hier samen 39 g. en 58 r. groot. Oorspronkelijk was het vronohofland hier veel uitgestrekter. Het register van 1478 geeft ons, voor nummer 5 alleen, een oppervlakte die reeds groter is dan 39 gemeten.

Naast de kerk stond er in 1478 een hofstede en herberg (tot vóór enkele jaren het gemeentehuis), die gans uit het Oosthof getrokken werd. Ze had toen een oppervlakte van meer dan 48 gemeten. Ziehier trouwens een uittreksel uit het register van dit jaar.

- Nr. 1 *De Weduwe Jans van Meetkercke: 42 roeden.*
 Nr. 2 *De kinderen Jan Reyfins ande wests. ende ande noords. dran ende es de hofstede daer de costere woendt: 2 l. 10 r.*
 Nr. 3 *De Weduwe Jans van Meetkercke ande noords. dran: 2 l. 63 r.*
 Nr. 4 *De kercke van Snellegbem int zelve stic: 4 l.*
 Nr. 5 *Jacob van Meetkercke ande noords. ende ande wests. dran, ende ant westhende vande kerckhove mette herberghe ende mette zuids. nefens den kerckwech ende metter oosts. ande bueterstrate ende metten noordhende toten brugbeweghe: 48 g. 45 r.*
 Nr. 6 *Maertin posthooft int zelve parcheel besloten metten noordhende anden brugbewech an beeden zijden van eender dreve: 2 l. 60 r.*
 Nr. 7 *de kinderen Jan Reyfins ande noords. dran ende mette zuuds. anden brugbewech: 4 g. 2 l. 64 r.*
 Nr. 8 *de kercke van Snellegbem in t zelve stic up de lane: 150 r.*
 Nr. 9 *de kinderen Rycquaerds potschooft ande wests. dran: 8 l. 32 r.*
 Nr. 10 *Jacop de hoorne f. Jacops ande noords. dran ende mette noords ande brugbewech ende heet tcloetkin: 1 g. 12 r.*
 Nr. 11 *Jan Schaersin ten westhende ende ande zuuds. dran streckende metten noordhende ande brugbewech ende mette westzijde ande Ysebaertstraete ten baenden poele: 6 g. 2 l. 29 r.*
 Nr. 12 *Loy Reynaert int zelve parcheel besloten ende metten noordhende anden brucheweg: 2 l. 10 r.*
 Nr. 13 *Jacop van Meetkercke ande zuuds. dran ende metten wests. ande Ysebaertstrate: 10 l. (Dit perceel is een grensstuk: het Hofstuk).*
 Nr. 14 *Jan Schaersin ande oosts. dran: 2 g. 15 r.*
 Nr. 15 *De Weduwe Jans van Meetkercke ande zuuds. dran ende metten westhende an Jacops van Meetkercke 10 lijnen vors.: 2 l. 95 r.*
 Nr. 16 *De kinderen Jan Reyfins ten oosthende dran ende ant oosthende van Jan Schaersins land: 2 l. 2 r.*
 Nr. 17 *De kercke van Snellegbem ande oosts. dran. ende metten oosts. ande Weduwe van Meetkercke land: 150 r.*
 Nr. 18 *Jan Schaersin ten zuudhende dran ende ande wests. vande kinderen Jan Reyfins lande ende ande zuuds. vande Weduwe van Meetkercke lande: 11 l. 50 r.*
 Nr. 19 *Amant f. francois ansaems ande zuuds. ende ten westh. dran: 2 l. 38 r.*
 Nr. 20 *Rycquaert f. Jacops boudins ande zuuds. dran: 50 r.*

Nr. 21 *Amand f. fransois ande zuuds. ende ten westhende dran ende metter westside ande Ysebaertstrate: 6 g. 2 l. 42 r.*

Nr. 22 *Mer Anhelmus adoorne ande zuuds. dran metter zuuds. anden kercwech metten westhende ande Ysebaertstraete ende metten oosthende ande muelne: 2 g. 15 r.*

Wij staan, bij het overzicht van de percelen, verbaasd over de grote oppervlakte van het perceel 5. Hier past dezelfde bemerking die wij reeds hebben gemaakt: De Weduwe van Meetkercke liet het Oosthof door anderen bewerken. Een groot deel van het vronnhofland in dit Begin, werd geschonken aan de hofstede op de dorpsplaats.

Het vronnhofland was hier oorspronkelijk veel uitgestrekter. Een enkel blik op de kaart moet ons daar onmiddellijk van overtuigen. Perceel 1-2-3 en 4 waren vronnhofland: deze percelen palen aan het kerkhof. Perceel 2 is de kosterie. Het paalt aan het kerkhof, zoals perceel 1 en 3. Perceel 4 ligt in een meerder perceel, waarvan de andere helft nog vronnhofland was. Perceel 6 lag in het zelfde perceel als de hofstede zelf. Perceel 7 werd gebruikt door de koster en lag in een meerder perceel, waarvan de andere helft aan de kerk van Snellegem toebehoorde. Het kerkland droeg de naam « *de coutere* », daar het uit de kouter L (vronnhofland) genomen was. Perceel 13 is een grensstuk en zonder twijfel oud vronnhofland. In 1553 heet dit perceel: het hofstuk; de naam zelf verwijst ons naar het voornaamste hof van Snellegem: het Oosthof. In 1683 maakte het hofstuk nog deel uit van het Oosthof. Het was in 1553 tien lijnen en 24 roeden groot. In de ommeloper van 1681, artikel 883, heet het: *een stick genaemt thofstick ... 10 lijnen 24 roeden*. Het lag langs de Ysebaertstraat. Het volgende artikel, nr. 884, aan de oostzijde van het Hofstuk, op de kouter, was in 1681 nog leen. Dit lag dus vroeger ook in het Oosthof. Wij vinden het terug in perceel 14. Het perceel 15 behoorde toe aan de Weduwe van Meetkercke. De percelen 16 (oud kosterland), en 17 (oud kerkeland), komen ook van deze ridders. De volgende percelen: 18- 19- 20 en 21 lagen tussen het Hofstuk en de Oostkouter en komen dus ook uit het Oosthof.

Het laatste perceel, in de hoek van de Ysebaertstraat en de Eernegemstraat, is artikel 875 van de ommeloper van 1681. Het is daar nog immer 2 g. en 15 r. groot, zoals in 1478. Het lag naast de kasteelmolen, die zonder twijfel in de réserve lag. In 1681 is het nog leen. Het komt bijgevolg uit het Oosthof. Ons besluit: gans dit Begin was vronnhofland. Dit lag tussen de Ysebaertstraat, de oude bruggeweg (nu boterstraat), de boterstraat (nu kerkstraat), en de kerkweg (nu Eernegemstraat).

35° Begin - 17° Beloop.
Noordoost en oost van de kerk.

In 1478 was dit Begin 126 g. en 39 r. groot - in 1681 was dit. 127 g. en 64 r. Slechts twee percelen: O en P staan op de kaart van 1683 als land van het oosthof bekend. Het spreekt vanzelf dat hier veel vronnhofland verloren ging. De réserve bestond hier uit de volgende percelen:

- Nr. 11 *De Weduwe Jans van Meetkerke ... metten westhende ande wech: 2 g. 40 r.*
- Nr. 15 *De kercke van Snellegem ... metten westhende ande wech: 5 l. 84 r.*
- Nr. 16 *De Weduwe Jan van Meetkerke ande zuuds. dran ende mette westhende an den bueterwech: 2 l. 60 r.*
- Nr. 17 *De kercke van Snellegem ande zuuds. dran ende mette westhende ande bueterwech ende heet de Vallync: 1 g.*
- Nr. 18 *De Weduwe Jans van Meetkerke int zelve stic: 1 l. 78 r.*
- Nr. 19 *Jacop van Meetkercke ande zuuds. dran: 5 l. 12 r.*
- Nr. 21 *De Weduwe Jans van Meetkercke ... 3 g. 70 r.*
- Nr. 42 *De prochipape van Snellegem ... 1 g. 32 r.*
- Nr. 43 *De Weduwe en kinderen Pieter Zanghers ande westside dran ende metten zuudhende ande brugbewech voors. 5 l. 36 r.*
- Nr. 44 *Jan f. pleunis Robaerts ten noordhende dran ende es t grote dal ende tcleene dal: 3 g. 4 r.*
- Nr. 45 *De Weduwe en kinderen Pieter Zanghers ande wests. dran ende metten noordh. anden bueterwech: 10 l. 80 r.*
- Nr. 46 *De Weduwe Jans van Meetkercke int zelve stic: 2 l.*
- Nr. 47 *De Weduwe en kinderen Pieter Zanghers ande wests. dran ende metten wests. ande bueterwech: 2 g. 75 r.*
- Nr. 48 *De kinderen Jan Reyfins ande zuuds. dran ende metten wests. anden bueterwech: 5 l. 18 r.*
- Nr. 49 *De kercke van Snellegem ten westhende dran ende metten westsijde ant kerkhof: 1 l. 58 r.*
- Nr. 50 *Jacop van Meetkercke ande zuuds. dran in den houc ande plaetse ende also oostwaert lancx den brugbeweghe ande noordsijde ende metten noordh. ande Weduwe en kinderen pieter Zanghers lande: 8 g. 1 l. 75 r.*
- Al deze percelen waren vroonhofland.

Nr. 11 vraagt geen uitleg: het behoorde toe aan de ridders van het Oosthof. Nrs. 15 en 16 hebben vroeger één perceel uitgemaakt: Nr. 15 heette de *Stallync*, en Nr. 16, de *kleine Stallync*. Dit laatste stuk land behoorde in 1478 nog toe aan het Oosthof. Het werd aan de kerk Snellegem geschonken door Pieter van Meetkerke, gestorven in 1504. De percelen 17 en 18 vormden ook vroeger één perceel: in 1478 behoorde een van beide nog toe aan de Weduwe van Meetkerke. De percelen 19 en 21 vragen geen uitleg. Het perceel 42 was een grensstuk. Het was pastorieland.

De Pastoriestukken

In de ommeloper van 1681 wordt het perceel 42 beschreven als volgt: Art. 958: *De pastorije van Sneleghem ... een strynccken mette suytsijde ende oosthende aende bruggbewegh: 1 l. 50 r.* Art. 959: *De selve ten westhende daeran ... metten suythende aende voors. bruggbewegh: 1 l. 82 r.*

De twee artikels zijn samen 1 g. 32 r. groot, zoals in 1478. Ze droegen de naam van: pastoriestukken. In 1741 oordeelt de pastoor Jacobus Stalpaert, dat de hof van de pastorie niet groot genoeg was. De « *pries-*

tragie » bevatte toen, zoals eeuwen vroeger, 150 roeden. Hij verwisselde de twee stukken pastorieland tegen evenveel land uit het Oosthof. Bij deze gelegenheid werd de laenebeek verlegd tot achter het nieuw bijgekomen land van de pastorie. Nu was de Priesteragie 1 g. 82 r. groot. Deze grondverwisseling werd aangeduid op de kaart van 1683-1780 met de bemerking: « *grond gecedeert aan de pastorie bij vermangeling van twee stukckens hier nevens geteekent Q, alle sedert t formeren 't orig. deser* ».

Het perceel 42 werd zonder twijfel geschonken door een ridder van het Oosthof aan de kerk, in casu, aan de pastoor van de kerk. Het was daarenboven het verste perceel van het Oosthof in dit Begin, in oostelijke richting.

Perceel 44: Wijnendaele

Dit perceel lag oost van de kerk en aan de périferie van het vronhofland. Weinen, wijnen, zijn meersen die regelmatig onder water komen. Die wijnen lagen dan ook altijd in een dal: het groot en het klein dal, zoals men hier schrijft. De landweg die er naartoe leidde heette « *ten windaele gaete* » (zie ommeloper 1681 artikel 929 en reg. Wat. 1553, 35° Begin: te Wijndegaeete). Het simplex « *dal* » vinden wij reeds in 1255 (R.A.Br. - Cart. A 98, Sint-Salvator, F. 206, verso.). Verder dan deze meersen zal het vronhofland in oostelijke richting zich niet hebben uitgestrekt.

De percelen 45 en 46 vormden in 1681 slechts één artikel: het werd genaamd: de ossenakker.

Nummer 49 was de kapelani, en was eigendam van de kerk. Hier stond waarschijnlijk de mansio infra atrium, het huis binnen het kerkplein, waar Jacob de Coster woonde, en dat belast werd door de stichting van de ridder Gerardus van Roden. De kapelani was in 1478 niet bezet; in 1494 was zij bewoond door de pastoor, die er zijn intrek had genomen, omdat de pastorij in 1489 werd vernield. Nummer 50 ligt in de percelen O en P.

De totale oppervlakte van het vronhofland bedraagt in dit Begin: 34 g. 2 l. 22 r.

36° Begin - 18° Beloop Oost Noordoost en Zuidoost van de kerk

In 1478 was dit Begin 93 g. 97 r. groot, en in 1681 bedroeg de oppervlakte 96 g. 2 l. 66 r.

« *Dit beghint te Snellegbem int dorp ande zuuds. vanden brucghe weghe ende ande oosts. vande plaetse.* »

Nr. 1 *De prochiepape van Snellegbem ende es de priesterage daer hij woendt: 150 r.*

Nr. 2 *Jacop van Meetkercke ande zuuds. ende ande oostsijde dran ende es zijn hof metten lande al teen tander streckende metten zuudhende ande oostmoerwech ende metten noordhende anden brucghewegh: 15 g. 2 l. 75 r.*

- Nr. 3 Jan f. Jans Stevens *ande oostsijde dran ende es zijn hofstede metten lande daer hij woent ten oostmoere: 7 g. 70 r.*
- Nr. 5 Pieter f. Pieter Schelwaerts *ant noordh. dran ende an de oostsijde van Jan f. Jans Stevens lande: 5 l. 32 r.*
- Nr. 6 De kercke van Snelleghem *ande oosts. dran ende ooc ant noorth. ende metten noordh. ande brugheweck: 2 l. 50 r.*
- Nr. 7 Jan f. Jans Stevens *ande oosts. dran ende metten noordh. ande brugheweck: 2 l. 75 r.*
- Nr. 8 Jan f. Jans Stevens (id. als nr. 7), 4 l. 60 r.
- Nr. 9 De joncste kinderen van Willem f. pleunis Robaerts *ande oosts. dran metter noords. lancx den brugheweche ende es de hofstede metten lande also oostwaert toten velde: 11 g. 1 l. 50 r.*
- Nr. 10 Pieter f. Pieters sceelwaerts *ande zuuds. dran ende es de hofstede daer hij woent metten lande toten velde: 29 g. 2 l. 4 r.*
- Nr. 11 Pieter f. pieters sceelwen *int zelve parcheel besloten: 2 l. 25 r.*

De volgende percelen liggen over de Oostmoere en waren bijgevolg geen vronhofland. Het is te vermoeden dat de percelen 9- 10 en 11 samen vroeger een der 8 *mansi* vormden die in 941 aan de Sint-Pieters abdij te Gent geschonken werden.

De grenzen van de réserve zijn hier langs drie zijden zeer duidelijk: in het westen, de dorpsplaats, - in het noorden, de Bruggeweg, - in het zuiden, de Oostmoerstraat. Er kan slechts betwisting ontstaan nopens de grenslijn langs de oostkant. Daar vinden wij echter een natuurlijke grens:

De Oostmoere

Deze moere lag oost van de kerk en oost van het Oosthof. Vroeger was ze zeer uitgestrekt: in 1532 (in het *obituarium*), draagt ze nog de naam van de grote Ydemoere (folio 8: *beset up anderhalf gemet lant ende heet den grooten Ydemoer ligghende zuytoost van der kercke.*) Een deel van deze moere werd later drooggetrokken en kreeg de naam van « de Oostmeersch » - R.A.Br., reg. 408, Wat. Blank. anno 1478 - *metten zuudhede ande Oostmeersch.* - Ze werd ook genemd: *de gemeene weide te Oostmoere.* R.A.Br., reg. 413, Wat. Blank., anno 1513, folio 53: *streckende aen de gemeene weide te Oostmoere* ». De Oostmoere werd afgesloten door een lange barm.

Het artikel 1023 van de ommeloper van 1681 vermeldt nog « *geheel de barm ande westzijde* » en het lag « *mette noorthende aende ghemeene weede* ». De Oostmoere lag aan de zuidoostgrens van dit Begin en ook van het Vronhofland. Dit had hier in dit Begin een oppervlakte van 39 g. 2 l. 28 .

37° Begin - 19° Beloop Zuidoost van de kerk

Dit Begin had in 1478 een oppervlakte van 109 g. en 83 r. en in 1681 : 111 g. 2 l. 85 r. Slechts twee percelen waren in dit Begin nog vronhofland in 1478: het « *Cromstick* » en de « *Casteelstuxckins* ». Dit

Begin lag tussen de Oostmoerstraat en de Hageweg. Het Kromstuk is het eerste perceel van de réserve in de Hageweg, en de Kasteelstukken het verste. Dit was, in de Hageweg, bijgevolg in het zuiden, een grenstuk.

De Kasteelstukken

Dit perceel, een paalstuk, is nummer 52 van de ommeloper van 1478: *De Weduwe Jans van Meetkercke metten westhende H. boudins spoets capelrije land: 4 l. 4 r.* — In de ommeloper van 1681 wordt dit perceel, artikel 1067, beschreven als volgt: *Mijnheer le Gillon ... drye stryngben ... ende is leen van 't Oosthof: 4 lijnen 4 roeden.* Dezelfde 404 roeden staan bekend op de kaart van 1683 onder de naam van «*de Casteelstuxkins: 1 g. 1 l. 04 r.* — bijgevolg altijd dezelfde oppervlakte. Tussen dit perceel en de Hageweg, lag er een tuk land, dat kapelanieland was, nummer 53 van de ommeloper van 1478: *Heer boudin Spoets capelrije land ten westh. dran ende metten wests. anden Hagheweck: 5 l. 25 r.* Dit perceel zal vroeger één perceel met de Kasteelstukken hebben uitgemaakt. Het werd zeer vroeg weggeschonken. In de beschrijving van het Oosthof in 1435 schrijft men: *capelrie landt dat wilen bezat ber Niclais Widoucke.*

Al de percelen die lagen tussen de kasteelstukken en het kromstuk waren vronhofland: dit zijn de percelen 53 tot en met 63.

Het Kromstuk

Dit perceel lag aan de hoek van de Hageweg en de Oostmoerstraat. In 1435 was dit nog vronhofland; het was toen 2 g. en 50 r. groot. Oorspronkelijk was het echter veel groter. Nummer 3 van de beschrijving van 1435 was een overblijfsel van een veel groter perceel, dat wij kunnen terugvinden in de ommeloper van 1478:

Nr. 64 *Jacop van Meetkercke ande westzijde dran metten noordside ande oostermoerwech mette westhende anden hagheweck: 5 g. 1 l. 60 r.*

Nr. 65 *Die van Sint-Andries int zelve stic besloten ende metten noordside anden oostmoerwech: 150 r.*

Het kromstuk was dus oorspronkelijk 6 gemeten en 10 roeden groot.

De percelen 52 tot en met 63 waren samen 19 g. groot.

De nummers 52 en 53 zijn reeds gekend. De volgende zijn:

Nr. 54 *De Weduwe en kinderen Pieter Zanghers ten noordh. ende ooc ande oostzijde dran ende ande noords. ende ant oosthende ande Weduwe Jans van Meetkercke landt: 11 l. 60 r.*

Nr. 55 *De Weduwe en kinderen Jacop Zanghers ande noords. dran ende metten westh. ande Hagheweck: 2 l. 6 r.*

Nr. 56 *De Weduwe en kinderen Pieter Zanghers int zelve stic: 2 l. 6 r.*

Nr. 57 *Die van Sint-Andries ande noords. dran ende metten westh. anden Hagheweck: 75 r.*

Nr. 58 *De Weduwe Jans van Meetkercke ande noords. dran ende metten westh. anden Hagheweck: 10 l. 25 r.*

Nr. 59 *Jan f. luucx van Cotheem ande oosts. dran ende es een gheer: 1 g. 65 r.*

- Nr. 60 *De weduwe Jans van Meetkercke ande oosts. dran: 5 l. 84 r.*
 Nr. 61 *Jan f. luucx van Cotheem ande noords.: 10 l. 53 r.*
 Nr. 62 *De Weduwe en kinderen Pieter Zanghers ... ande oostz. of: 22 r.*
 Nr. 63 *Die van Sint-Andries int zelve stic besloten: 75 r.*
 Nu moeten wij nog de percelen vronhofland opzoeken die rechts van de oostmoerstraat lagen. Deze percelen lagen langs de oostmoerstraat, tussen de Zuidstraat in het oosten (bij de Oostmoere), ende Hageweg in het Westen. Wij beginnen aan de Zuidstraat:
 Nr. 12 *Die van Sint-Andries ... metten noordside anden oost-moerwech: 2 l. 30 r.*
 Nr. 13 *Pieter f. Pieter Scheelwas ande westside dran ende metten noordb. anden oostmoerwech: 1 g. 80 r.*
 Nr. 14 *De Weduwe en t kind Adriaen Hoosschaerds int zelve stic: 1 g. 80 r.*
 Nr. 15 *Jan f. luucx van Cotheem ande wests. dran metten wests. an Jacops van Meetkercke land ende metten noordbende anden oostmoerwech: 10 l. 72 r.*
 Nr. 16 *Die van Sint-Andries int zelve parcheel besloten: 75 r.*

Dit laatste perceel (nummer 15 en nummer 16) paalde reeds aan het Kromstuk. Er blijven nog enkele percelen op te sporen, die noch aan de Hageweg, noch aan de Oostmoerweg paalden. Deze waren niet talrijk, want weldra begon aldaar het veld. Dit werd later bebost, en men vindt er de overblijfsels van terug in de percelen in de ommelopers vermeld: de Inghelschen busch (in 1553) en het « Montfaut busch », (in 1494).

In dit Begin lagen er rond de 40 gemeten vronhofland.

BIJVOEGSEL III

Het Oosthof en Houtave

Het Westhof (in casu het Oosthof), kon aanspraak maken op 315 ponden kaas, bezet op gronden van erve, gelegen te Houtave.

De heren van het Oosthof (de heren van Snellegem), waren van oudsher terzelvertijd heren van Houtave. Ze waren in het bezit van het patronaatsrecht van Houtave. Ze hielden de tienden en het personaatsrecht van Houtave in leen van Sibille van Wavrin, zoals blijkt uit de oorkonde nr 7375 bl., bewaard in het rijksarchief te Brugge: *Ego Sybilia domina de Waverin et de Lillers notum facio ... quod Radulphus dilectus et fidelis meus dominus de roden quasdam partes decime de Houtawa tum ipse tum quidam alii qui de predicta decima ab eodem feodati fuerant, ecclesie beati Andree juxta brugis legitime vendiderunt et assignaverunt. Insuper de Houtawa et de Novo Templo personatus cum pertinentiis suis ... in perpetuam elemosinam predictus R. ecclesie prenominate contulit perpetue possidendos. Ut autem predictae venditiones, assignationes, sive donationes ... salve sint ... ratas habeo et approbo. — Datum apud Insulam.*

Sibille was gehuwd met Robrecht van Waverin en was de dochter van Pieter, broeder van Filips van de Elzas, die hem met de heerlijkheid Lillers begiftigde. Sibille van Waverin hield zelf de kerken Houtave en Nieuwmunster in leen van de gravin van Vlaanderen. De volgende oorkonde is daar een bewijs voor: *Nos R. Tornacensis ecclesie et Flandrensis archidiaconus et R. ecclesie beati Donatiani in Brugis decanus, notum facimus, quod litteras Sibilie de Waverin et domine de Lileriis inspeximus sub hac forma: Illustri domine Johanne, Flandrie et Hannonie comitisse, Sybilia de Waverin, domina de Lileriis, ejus cosanguinea, salutem et bene valere. Rogamus dilectionem vestram ... quatenus donationem personatum de Houtawa et de Novo Templo, quam dilectus et fidelis R. de Rodes ecclesie beati Andree juxta Brugis in elemosinam concessit, necnon venditiones partium decime de Houtawa quam predictus R. tum ipse tum alii ejusdem homines, qui de eisdem partibus decime ab ipso feodati fuerant, cum predicta ecclesia fecerunt, sicuti nos confirmavimus, ita et vos confirmare digneris. (R.A.Br., nr. 7103 bl.,) Datum Insulis feria secunda post Reminiscere. Anno 1220. — De gravin Johanna bevestigde deze gift van Radulphus van Roden: *Datum apud Ypra anno Domini millesimo ducentesimo vigesimo mense Martio — R.A. Br., oork. 7377 bl.**

Radulphus van Roden had de kerk van Houtave en deze van Nieuwmunster geërfd van zijn vader Gerardus. De heren van Roden waren reeds sedert lang in het bezit van deze kerken. Radulphus van Roden vroeg immers de goedkeuring van de schenking van het personaatsrecht van Houtave en van Nieuwmunster aan de bisschop van Doornik en schrijft hem: *Paternitati vestre significamus quod ... personatus de Houtawa et de Novo Templo quos antecessores nostri et nos hereditario jure possedimus...* (R.A.Br., Cart., Sint-Andries, anno 1624, folio 83 r.,).

Radulphus schrijft: « *Wij en onze voorzaten hebben het personaatsrecht van Houtave en van Nieuwmunster door erfrecht verkregen* ». Onze voorzaten, dit is zoveel als de heren van Snellegem. De vader van Radulphus, Gerardus van Roden, had immers zijn woning te Snellegem. Een oorkonde van 15 november 1215 begint met de woorden: *Ego Gerardus, miles, dominus de Roden*, en eindigt als volgt: *Actum publice apud Sneldeghem in domo mea*. (R.A.Br., oork. nr. 7360 bl.).

Radulphus zelf hield de helft van de tienden van Snellegem rechtstreeks in leen van de graaf van Vlaanderen (R.A.Br., oork. 7007 bl.): *cum dimidietatem decime de Snellenghem a comite flandrensi tenebam in feodum...*). Hij was de oudste zoon van Gerardus I en de tienden van Snellegem had hij van zijn vader verkregen. De voorzaten waarvan hierboven spraak zijn dus wel de heren van Snellegem. Hoe zijn die voorzaten in het bezit gekomen van de kerk Houtave?

Othelbold schreef aan de gravin Otgiva: *Sed et proavus nostri senioris Arnulfus maximas inde abstrahens partes, satellitibus suis, secundum quod erat unicuique eorum contiguum, distribuit. Hoc est... Item, Holtauua cum ecclesia*. (L. Voet, *De brief van abt Othelbold aan gravin Otgiva*, Brussel, 1949, blz., 234 en 236). Arnulfus heeft dus, zo schreef Othelbold, de villa Houtave onttrokken aan de abdij Sint-Baafs te Gent, en dit domein geschonken aan een van de naastbij wonende vazalen.

Houtave paalt aan Snellegem, dat een grafelijk domein was. Dàar woonde dus een van de satellites van de graaf, die naastbij een geïsurpeerd domein zijn verblijf had. De heren van Snellegem waren van oudsher de heren van Houtave. Het is te vermoeden dat zij dat laatste domein van de graaf hebben verkregen, en dan wel, zoals Othelbold beweert, van graaf Arnulfus. Het heeft hier geen belang of het Arnulfus dan wel Boudewijn II is die villa Houtave geïsurpeerd heeft.

Kan Houtave een integrerend bestanddeel hebben uitgemaakt van het negendeuws domein van de abdij?

Houtave ligt in het Oudland, het oudste gedeelte van de Polderstreek. Het oudland werd rond de 8^e eeuw in gebruik genomen en sindsdien onafgebroken bewoond (Dr. Ir. F. Moormann en Ing. Ameryckx, *Het verband tussen bodem en bewoning in de polderstreek*, Biekerf, 1954 blz. 202). Het is dus zeer goed mogelijk dat de villa Houtave reeds vóór de invallen van de Noormannen een bezitting was van Ganda, en dat de abdij er reeds een kerk had gesticht. Dit wordt bijna een zekerheid als wij bedenken dat de heilige Bavo van overouds de patroon was van Houtave (zie het obituarium van Houtave uit de eerste helft van de 16e eeuw in het kerkarchief aldaar en een afschrift ervan in het Rijksarchief te Brugge, Kerkelijk archief, 130/3690).

Houtave en Nieuwmunster maakten vroeger één domein uit. In de oude oorkonden vormen zij één geheel. Sybilla van Wavrin hield het personaat van beide kerken in leen van de gravin, en de heren van het Oosthof waren de patroni van Houtave en van Nieuwmunster. Het personaat van de twee kerken ging over naar de abdij van Sint-Andries.

Het domein Houtave heeft zich geleidelijk in noordelijke richting uitgebreid. Het terugtrekken van het water maakte aldaar een aanwinst van

gronden mogelijk. Toen de afstand tussen dit nieuw gewonnen gebied en de kerk Houtave te groot werd, drong de noodzakelijkheid zich op aldaar een nieuwe kerk, *Novum Templum*, een Nieuwmunster te bouwen. De heren van het Oosthof, die de patroni waren van Houtave, werden het vanzelfsprekend ook van Nieuwmunster. Het feit dat de heren van het Oosthof, Radulfus van Roden en zijn voorzaten, in het bezit waren van het personaat van Nieuwmunster is er een bewijs voor dat de Heren van het Oosthof in het bezit waren van Houtave vóór de splitsing.

Houtave zou in de lijst van de geüsurpeerde goederen zijn opgenomen geweest (aldus L. Voet, *a.w.*) daar het dicht bij Veltem lag en Othelbold daardoor van het bestaan van Houtave op de hoogte was. Veltem ligt echter op 15 Km. van Houtave, in de zandstreek, en Houtave lag in de polderstreek en tussen beide domeinen lag de stad Brugge. Houtave lag dus niet dicht bij Veltem, en in een straal van 15 Km. lagen er wel meer domeinen die dichter van Veltem lagen dan Houtave. Waarom heeft Othelbold Houtave opgenomen in de usurpatielijst en niet een domein dat veel nader van Veltem lag? Het antwoord is niet ver te zoeken: omdat het aan de abdij had toebehoord. L. Voet citeert een hele reeks domeinen « waar het Gentse klooster mogelijks nooit iets heeft bezeten, doch met welker bestaan Othelbold was bekend, en die daarom op de usurpatielijst voorkomen » (*a.w.*, blz. 178). Hij rangschikt Houtave onder deze domeinen, en stelt zich verder de vraag: « Zijn er daaronder werkelijk geen domeinen die eens aan Ganda hebben toebehoord, en die door Arnulf 1 werden achtergehouden, of door een andere vorst of heer bemachtigd? Het is mogelijk doch niet te bewijzen, is al wat wij kunnen antwoorden ». — Wellicht hebben wij, voor wat Houtave betreft, het antwoord kunnen geven.

Nu stelt zich de vraag: Hoe wist Othelbold dat de villa Houtave vroeger aan Ganda had toebehoord? Steunde hij op traditie van zijn abdij, of heeft er een oud inventaris van de domeinen van de Sint-Baafsabdij bestaan?

BIJVOEGSEL IV

Twee oude schaaпdriften van het Oosthof op Steene?

De abdij Sint-Vaast te Atrecht was in de twaalfde eeuw in het bezit van een schaaпdrift langs de Vlaamse kust. In 1148 moest de gravin Sibilla tussenkomen in een geschil dat gerezen was tussen de abdij Sint-Vaast en de ridder Walter van Koekelare. Deze ridder werd verplicht het altaar van Zerkegem, de schaaпdrift op Testerep, en het voogdijschap over de lijfeigenen van de abdij Sint-Vaast, die hij geïsurpeerd had, terug te schenken aan de abdij¹. Na zijn dood maakten de beide zonen, Walter en Rodolf van Koekelare, moeilijkheden over diezelfde zaak. Ook zij werden verplicht de gezegde goederen aan de abdij Sint-Vaast af te staan.

In 1164 verschijnt de bul van Paus Alexander III, waarbij aan de abdij Sint-Vaast de pauselijke bescherming wordt toegekend en haar bezittingen bekrachtigd worden (Sens, 1164 November, 14). De laatste en beste uitgave van de bul is deze van J. Ramackers: *Papsturkunden in Frankreich*, 3. Artois, Göttingen, 1940, blz. 116-119. J. Ramackers heeft echter de fout begaan berberia met een hoofdletter te drukken alsof het een plaatsnaam was. Dit was het echter niet, doch wel een schaaпdrift op Testerep. Wellicht is het omdat Serchinghem op dit ogenblik aan Sint-Vaast onttrokken was geworden (het altaar), dat het niet vermeld staat in de bul van Paus Innocentius II van 2 Juni 1135², die gedeeltelijk tot « Vorurkunde » gediend heeft voor de bul van Alexander III.

Walter en Rodolf van Koekelare gaven echter de strijd niet op, en bleven aanspraak maken op de vroeger geïsurpeerde goederen van de abdij Sint-Vaast. Ze beweerden dat de terugschenking die ze vroeger aan de abdij hadden gedaan ongeldig was, omdat ze toen nog niet de vereiste ouderdom hadden om afstand van hun goederen te doen. In 1168 moest de graaf Filip van de Elzas tussenkomen.

(1) *Inventaire sommaire des Archives Départementales antérieures à 1790, série H, fonds de l'abbaye de St.-Vaast, 1902.* — Vol. 3, p. 158: Lettres de sentence contenant la reddition par Gautier de Coclens, à l'abbaye, de l'autel de Zerkeghem et la bergerie de Testereph et l'avouerie des serfs de Saint-Vaast qu'il tenait d'elle à cens, en présence du comte Thierry et de Sibylle, sa femme: témoins: Milon, évêque de Thérouanne, Sohier, abbé de Saint-Pierre de Gand, Lucas, archidiacre d'Arras, Roger, prévôt de Bruges et Gauthier son clerc, Ratso de Gavera, Henri de Bourbonnour, Gozuin de Odinghem, Gauthier de Terremonde, Baudouin et Guillaume de Commines, Gautier de Fromselles, Alard de Spineto, et Roger de Wavrin.

De « Inventaire » werd in 1902 opgemaakt in drie delen in folio en berust in de bibliotheek te Arras.

Zie: Regestes des évêques de Thérouanne, T. 1, p. 137, St. Omer, 1904:

Milon 1, évêque de Thérouanne, intervient à l'acte par lequel la comtesse Sibille déclare que Gautier de Coclere a rendu l'autel de Zerkeghem, la bergerie de Testereph et l'avouerie des serfs qu'il tenait à cens de l'abbaye. 1148. — Met verzending naar A. GUESNON, *Cart. de St-Vaast d'Arras*, p. 34 en naar Bull. hist. et philolog., 1896, p. 273.

(2) VAN DRIVAL, *Cartulaire de St-Vaast par Guiman*, 1875, p. 75.

Zerkegem met de schaaпdrift en het voogdijschap werd, gezien de uitspraak van de gravin in 1148, door de abt van Sint-Vaast in de lijst opgenomen die hij aan Paus Alexander III voorlegde en die diende tot het opstellen van de bul van 1164. De opname in de bul zal wel een der argumenten geweest zijn die Filips van de Elzas gebruikt heeft om de heren van Koekelare er van te overtuigen dat ze het altare van Zerkegem en de berberia moesten teruggeven aan de abdij³.

In 1169 moest Walter, Bisschop van Doornik, tussenkomen en de clericus Rodolf van Koekelare, die nog voortdurend beweerde recht te hebben op de gezegde goederen, verplichten, er afstand van te doen⁴. In de loop van hetzelfde jaar gaf Rodolf van Koekelare daar gevolg aan.

(3) Prof. F. Ganshof was zo vriendelijk mij die inlichtingen te bezorgen.

(4) De tekst van de oorkonden uit 1168 en 1169 luidt als volgt:

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. Ego philippus, Dei gratia Flandriae comes, omnibus quos praesentem paginam legere vel audire contigerit salutem. Ad hoc nos per maxime in mundi honore a Deo sublimatus esse credimus, ut ea quae ad pacem et utilitatem sanctae ecclesiae pertinent fovere et tueri debeamus omnibus igitur tam futuris quam presentibus notum sit quod domino patre meo piaе recordationis comite Theodorico in Jerusalem militiam christi solemniter exercente, cum mater mea Sibilla comitissa Flandriae principatum strenue gubernaret, res hujusmodi in Flandriae curia evenit: Galterus de Coclers altare de Serchinghehem et berberiam de Testerech et advocacionem servorum Sancti Vedasti de eadem ecclesia censualiter se debere tenere dicebat; quo obviente, cum filii ejus Galterus et Rodulphus in procuracionem Rogeri praepositi Brugensis devenissent, consilio ejusdem Rodulphus Rogeri et omnium amicorum suorum, pro anima patris sui et antecessorum suorum, eadem ex integro nulla interposita conditione Sancto Vedasto reddiderunt, et praesente matre mea in plena curia Flandriae consilio et judicio baronum penitus abdicaverunt. Cujus actionis tenorem praedicta comitissa scribi sigulariquae (sic) in ecclesia seti. Vedasti conservari instituit. Comite Theodorico, comitissa Sibilla, abbate Guerrico. Anno incarnati Verbi M^oC^oXLVIII^o.

Succedente vero tempore, jam patre meo et matre mea viam universae carnis ingressis, cum rerum summa mihi relicta esset, praedicti fratres me adversus abbatem et ecclesiam Sancti Vedasti adierunt, hereditatem suam sibi surreptam esse causantes, addicionem (sic) quam fecerant non sponte sua sed alieno instinctu, non legitime, quia infra aetatem erant, se fecisse protestantes. Cumque super hoc ecclesiam vexare cepissent, res in curia nostra diligentius ventilata est nosque inquisiti et inventa veritate idem fratres Galterus et Rodulphus nostro nostrorumque consilio, et bona sua voluntate eandem possessionem me praesente secundo addicaverunt (sic), et ecclesiam libere in aeternum clamaverunt. Nihil que se in ea habere, debere ore proprio publice confitentes nullam super hoc vexationem vel per se vel per suos de cetero ecclesiae futurum, data fide et juramento exhibitio sponderunt sic quoque praedicta possessio eisdem fratribus eorumque haeredibus judicio baronum et totius curiae sententia adjudicata est et ecclesiae adjudicata. Hujus rei ego Philippus comes et barones qui subscripti sunt testes sumus et hanc actionem scribi et sigilli nostri autoritate muniri mandamus. Nomina testium Hugo abbas Sancti Amandi, Robertus praepositus Sancti Audomari, Desiderius praepositus de Insula, Hugo castellanus de Insula, Alardus praepositus et Richerus frater ejus de Insula, Rogerus de Landasti, Hellinus dapifer, Gualterus de Arebato, Henricus de Morselsa, Galterus de Locrez, Anselmus de Rollengien, Anselmus de Ardonprei, Chrystophorus de Warluis. Actum anno Incarnati Verbi M^oC^oLXVIII.

Bibliothèque d'Arras, Manuscript Lorient, folio 109 verso - 110 recto.

In nomine Patris et filii et Spiritus Santi. Amen. Ego Galterus, Dei gratia Tornacensis episcopus in perpetuum. Notum sit omnibus tam presentibus quam futuris quod Radulphus clericus de Coclers ecclesiam Sancti Vedasti Atrebatensis monas-

Het recht van de abdij, voor wat de schaaftdrift van Testerep aangaat, kan dus niet in twijfel worden getrokken.

Er is dan ook nog de bul van Paus Benedictus VIII uit 1024. De echtheid ervan wordt betwist. Dit neemt niet weg dat er rekening mede dient te worden gehouden. De gegevens die er in voorkomen kunnen een getrouwe weergave zijn van de werkelijkheid. De nauwkeurige beschrijving van de uitgestrektheid van de *bercaria*: een schaaftdrift en een halve schaaftdrift, die er in voorkomt, steunt op oudere stukken. Volgens de bul bezat de abdij Sint-Vaast in Testerep: unam barbariam et unam dimidiam, $1\frac{1}{2}$ schaaftdrift. Een van de twee schaaftdriften werd dus, op het ogenblik van de schenking, in twee helften verdeeld.

De ene helft werd aan de abdij Sint-Vaast geschonken, en de andere helft behield de schenker voor zich zelf⁵. Indien wij de eigenaar van die laatste helft in de middeleeuwen kunnen terugvinden, dan kunnen wij met een zekere waarschijnlijkheid bepalen wie op het ogenblik van de schenking in het bezit was van de twee schaaftdriften.

Vooraf moeten wij de juiste ligging van de $1\frac{1}{2}$ *bercaria* en van de overblijvende $\frac{1}{2}$ *bercaria* vastleggen.

De $1\frac{1}{2}$ *bercaria* lag op Testerep (Testerreep). Dit was een eiland, dat als een lange streep, als een lange strook grond, langsheen de Vlaamse kust lag. Aan het ene uiteinde ervan, aan de noordoosthoek, is de stad Oostende ontstaan, en aan het andere uiteinde, aan de zuidwesthoek, het dorp Westende. De $1\frac{1}{2}$ *bercaria* lag op dit eiland, op het grondgebied waar later de parochie Sinte-Kathelijne zou gesticht worden. Die parochie is ontstaan ten noordwesten van de gemeente Steene⁶.

De $\frac{1}{2}$ *bercaria* lag op dezelfde plaats, op Testerep, op Steene, en ten noordwesten van Steene. In de « Staet ende Inventaris van 1661 »

terii in causam traherat pro altari de Serchingebem et Berberia de Testereph et advocacione hominum Sancti Vedasti quae omnia haereditario censu se possidere affirmabat, quod tamen praefatae ecclesiae abbas totusque conventus uno ore contradicebat. Cumque haec controversia inter eos diu ventilata esset, necdum iudicii libramine discuti potuisset, mediantibus Desiderio archidiacono, Roberto fratre ejus preposito de Herlebech necnon venerabili abbate de Monte Sancti Eligii Eustachio, praefatus Radulfus pro remedio animae patris sui et matris suae et omnium praedecessorum suorum ut etiam potius animae quam corpori consuleret omnia supradicta pro quibus abbatem Sancti Vedasti in causam traherat, in praesentia nostra et eorum quorum nomina praenotata sunt praefatae ecclesiae libere et absolute legavit. Ne autem vel ipse vel alius donum istud deinceps reclamet, autoritate Sigilli nostri illud minimus. Signum Galteri Tornacensis episcopi et aliorum. Actum Tornaci anno incarnationis verbi M^oC^oLXVIII. Ego Lebertus cancellarius legi et subtersignavi. Item carta Evrardi Tornacensis episcopi: de eodem.

Bibliothèque d'Arras, Manuscript Loriguet, folio 129 verso.

Beide afschriften werden mij welwillend bezorgd door Dom. N. Huyghebaert, O.S.B. Radulpus van Koekelare werd kanunnik van het Kapittel van Sint Donaas te Brugge. Zie Ch. Callewaert, Chartes anciennes de l'abbaye de Zonnebeke, 1925, p. 22.

(5) Vermits de schaaftdrift verdeeld werd, moet ze vroeger een geheel hebben uitgemaakt.

(6) Comte DE LOISNE, *Table onomastique du Cartulaire de St-Vaast*, 1906, p. 60. Testereph: Ste Kateleyne T'Estereep. Hij localiseert dus de *bercaria* van de abdij van Sint-Vaast te Ste Katelijne op Testerep.

(zie boven), is er spraak van een «*oude heernisse*» van 226 gemeten die te Steene lag. Een oude heernisse verwijst, zoals het woord getuigt, naar een oude schaaafdriift, en deze schaaafdriift lag te Steene. Het is niet voldoende dat ze te Steene lag, om ze te identificeren met de $1\frac{1}{2}$ schaaafdriift: ze moet ook te Steene op dezelfde plaats als de $1\frac{1}{2}$ *bercaria* terug te vinden zijn. Welnu de bewijzen zijn er dat de $\frac{1}{2}$ *bercaria* op dezelfde plaats lag op Steene als de $1\frac{1}{2}$ *bercaria*, t.t.z. in het noordwesten van Steene⁷.

Gezien de grote oppervlakte van een *bercaria* (2 maal 226 gemeten), en de betrekkelijk geringe oppervlakte van de parochie Sint-Kathelijne (ten noordoosten van Steene), moet de $\frac{1}{2}$ *bercaria* naast de $1\frac{1}{2}$ *bercaria* gelegen hebben. Er is dus veel kans dat de heernisse van het Oosthof te identificeren is met de halve *bercaria* die overbleef, nadat er $1\frac{1}{2}$ was weggeschonken aan de abdij Sint-Vaast.

Wanneer werd de $1\frac{1}{2}$ schaaafdriift aan de abdij Sint-Vaast geschonken?

De villa Zerkegem en de $1\frac{1}{2}$ *berberia* zijn niet van elkander te scheiden. «*Serchinguehem cum berberia*», schrijft men in 1164. Beide goederen werden terzelvertijde geschonken. Indien wij kunnen achterhalen wanneer de abdij Sint-Vaast in het bezit kwam van de villa Zerkegem, dan weten wij wanneer haar de $1\frac{1}{2}$ *bercaria* geschonken werd. Uit het diploma van Karel de Kale, van 867, weten wij dat de villa Zerkegem reeds vóór 867 aan de abdij Sint-Vaast toebehoorde⁸. Wij mogen hetzelfde zeggen van de $1\frac{1}{2}$ schaaafdriift.

(7) Karel DE FLOU, *Woordenboek der Toponymie*, T. 14: Sinte-Catherine: een parochie te Steene (Oostende).

R. DE BEAUCOURT DE NOORTVELDE, *Beschrijving van de gemeente Steene*, 1909, «*Vroeger tijden bestond ten zuidwesten van Oostende een parochie genoemd Sinte-Katharina. Men vindt die parochie vermeld onder de naam van Sint Katharina ter streef in de oude annalen van 1292 en 1331. De parochie werd afgeschafst in 1567 en de kerk in 1584 door de wateren verzuwolgen. De goederen van de kerk werden verdeeld tusschen Mariakerke en Steene.*» blz. 16 en 17.

Kan. D. LESCOUHER, *Geschiedenis van het kerkelijk en godsdienstig leven in West-Vlaanderen*, Brugge, 1926, blz. 33: Steene, prochie in 1172, zag rond 1300., op haar grondgebied de parochiekerk van Ste Catharina-West oprijzen. De parochie werd in 1761 tusschen Mariakerke en Steene verdeeld, en naderhand, in 1912, door de parochie Contredam, met de H. Catharina als patrones, vervangen.

Voor wat de $\frac{1}{2}$ *bercaria* betreft, zie hierboven de beschrijving van het Westhof.

Item behoort alhier een ander heerlijcke rente ghebeeten van ouden tijd de Snelleghemsche schult, liggende in de prochie van Steene ende is een hernisse van 226 ghemeten.

Ook het volgende stuk is hier van belang: *Voort int 3^e Begin der watringe van scamerlyncx ambochts. Voort zo lig. noordoost van daer binder prochie van Steene verre noordwest vande kercke 4 linen 32 roeden landts ende es de hofstede metten huusen ende boomen daer Jeroom Hendricx nu ten tijden up wuent al tusschen de zydelynghe van sheer Wouter ande noordwests. ende de kercke van Steene ende francois zwancx over Jan Looisins cum suis lands. Ende ghelt 10 d. p. in Jacop van Meetkercke Leenrente die men heet Snellekinsschult - 4 l. 32 r. — R.A.Br., Vrije, Reg. nr 15881, O.L.Vr. Oostende, anno 1556, Legber van alle den lande toebehoorende den disch ende Onser vrouwen ghilde binder stede van Oostende, folio 10.*

Jacob van Meetkerke was de heer van het Oosthof in 1556.

(8) G. TESSIER, *Recueil des actes de Charles II le Chauve*, Parijs, 1952, nr.

Wie was de schenker van beide goederen?

Zerkegem was een onderdeel van de fiscus Snellegem, een onderdeel van een Merovingisch kroondomein. Het behoorde dus toe aan de Frankische koning. Ook de $1\frac{1}{2}$ *bercaria* was koningsdomein: toen het water zich van Testerep, na de Duinkerkiense Transgressie 2, rond 700, had teruggetrokken, kwam het nieuwgewonnen land, als nieuwland, van rechtswege aan de koning toe. Hieruit volgt dat de villa Zerkegem en de schaaafdriift op Testerep, door de Frankische koning aan de abdij Sint-Vaast geschonken werden.

De halve schaaafdriift te Steene, de 226 gemeten, de heernisse, hing af van het Oosthof, en dus uiteindelijk, vermits het Oosthof van Snellegem de centrale hoeve was van een koningsdomein, van dezelfde Frankische koning.

Het kan zijn dat op het oogenblik van de schenking van de $1\frac{1}{2}$ schaaafdriift aan de abdij Sint-Vaast, in de 9^e eeuw, de 2 *bercaria* niet aan het domein Snellegem, doch aan een ander domein verbonden waren. Het Oosthof zou dan, in dit geval, slechts op het oogenblik van de schenking van de $1\frac{1}{2}$ *bercaria*, of daarna, in het bezit zijn gekomen van de $\frac{1}{2}$ *bercaria*. Het is echter veel waarschijnlijker dat de twee schaaafdriiften reeds vóór de schenking van $1\frac{1}{2}$ ervan, van het Oosthof afhingen, en dat de overblijvende helft verder, na de schenking van de $1\frac{1}{2}$ *bercaria*, met het Oosthof verbonden bleef. De villa Zerkegem maakte immers oorspronkelijk deel uit van de fiscus Snellegem. Reeds vóór 867 werd ze er van afgenomen en geschonken aan de abdij Sint Vaast. Dit is een zwaarwegend argument ten voordele van de tweede voorstelling: de abdij zal, vóór 867, de villa Zerkegem en de $1\frac{1}{2}$ schaaafdriift, die van het Oosthof afhingen, hebben verkregen; de overblijvende halve schaaafdriift bleef in het bezit van het Oosthof.

Bemerk terloops de enorme uitgestrektheid van de twee schaaafdriiften. Een *bercaria* was 450 gemeten groot, vermits een $\frac{1}{2}$ schaaafdriift 226 gemeten groot was. Een gemet is 44 aren en 22 ca. groot; 450 gemeten staan gelijk met daaromtrent 200 hectaren. Toen het water zich nog maar onlangs had teruggetrokken, was er nog een groot zoutgehalte in de grond: voor eenzelfde aantal schapen, moesten de schaaafdriiften veel groter zijn dan in latere tijden. De buitengewone uitgestrektheid van de twee *bercariae* is een bewijs voor hun hoge ouderdom.

De twee schaaafdriiften op Testerep, te Steene, zijn wellicht de oudst gelocaliseerde van de Vlaamse kuststreek.

Bemerk dat wij hier voortdurend schrijven Testerep, en niet Ter-Streep, dat een verkeerde schrijfwijze is voor Testerep (Testereep). Ter-Streep moet worden opgeruimd. Zie Jozef De Langhe, *Toponymica uit de kuststreek*, Biekerf, 1955, blz. 330.

304. — Er is daarenboven een bul van Paus Stephanus II, uit 765, doch ze wordt als onecht aanzien. Volgens die bul, zou de abdij reeds toen in het bezit zijn geweest van deze goederen. Onmogelijk is dat niet. De Fiscus Snellegem was een Merovingische fiscus, Testerep was in de 8^e eeuw reeds een eiland. VAN DRIVAL, *a.w.*, blz. 23.

ROND HET GRAVEN VAN DE COUPURE TE GENT

DOOR

J. WINNEPENNINGCKX, PR.

Een goed uitgewerkte studie over de Coupure en haar tijd zou verdienen een plaats te krijgen in de politieke en economische geschiedenis, van Gent en van Vlaanderen, uit het midden van de XVIIIe eeuw.

De volksvreemde staatsmacht slorpte de vermolmde oudere bestuursvormen op en de inheemse machten beproefden vruchteloos hun posities te behouden; — terwijl anderzijds het platteland en de kleinere steden meezeggenschap eisten en verkregen. Aanleiding daartoe gaf o.a. de onhandigheid van de lokale besturen, vooral inzake grote openbare werken.

Dit alles werd reeds vroeger in zijn geheel bestudeerd. Een belangwekkend boek, van de hand van E.P. P. LENDERS S.J., verschijnt over dit onderwerp, meest in verband met de rol door J.J.Ph. Vilain XIII in deze gespeeld: *De politieke crisis in het graafschap Vlaanderen omstreeks het midden van de XVIIIe eeuw — Bijdrage tot de studie van de Aufklärung in België (Koninklijke Vlaamse Academie)*. Van de grote werken waarbij de Staten van Vlaanderen geen goed figuur hebben gemaakt, was de Coupure een tekenend voorbeeld.

Fr. DE POTTER beschreef de Coupure en meest haar omgeving. Behalve dan een paar dagbladartikels (o.a. van Pr. CLAEYS, naderhand in zijn bundels opgenomen) en enkele vermeldingen in oude gidsen en nieuwere naslagwerken, bestaat er daarbuiten niet veel literatuur daarover.

De onderhavige bladzijden zijn een korte en zeker onvolledige schets van deze brok alleszins merkwaardige plaatselijke geschiedenis.

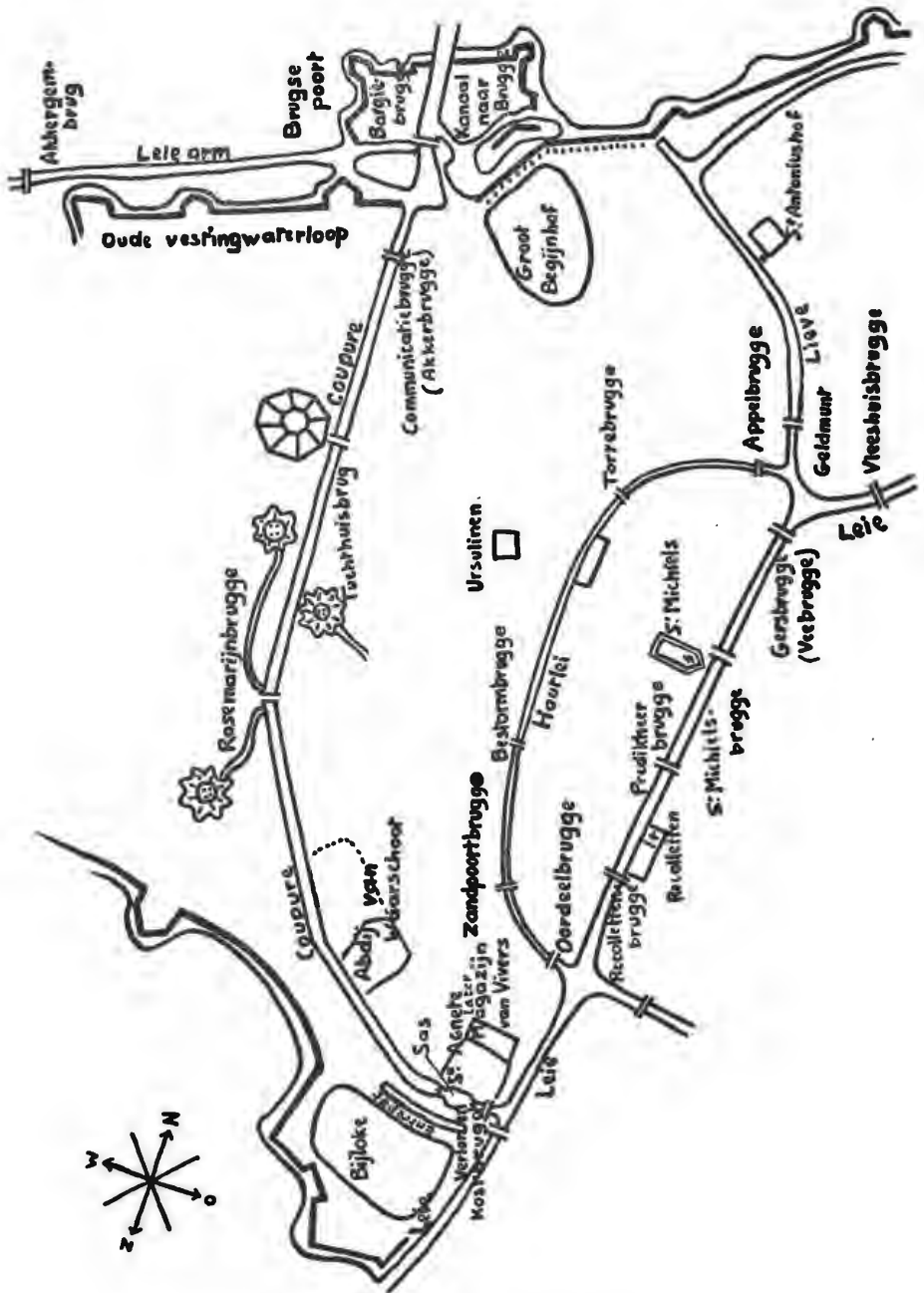
*
* *

VOORBEREIDSELEN

Het oude stadsgedeelte, dat door de Coupure als het ware middendoor wordt gesneden, lag vroegertijd geheel buiten de stadsgrenzen. Het vormt een ruwe driehoek, op het huidige stadsplan nog duidelijk te herkennen. De omlijnning ervan loopt van de oude Brugse poort langs de noordwestelijke vesten naar de Leie, volgt die rondom Ekkergerm en de Bijloke, langs de Ajuinlei en de Koornlei naar de Lieve aan 't Gravensteen, de Lievegang (St Antoniuskaai) en het Rabot, om de kring te sluiten met de noordelijke vest naar dezelfde Brugse poort.

Reeds vroeg¹ werd een gedeelte van dit gebied bij de stad gevoegd door het graven van de Houtlei als nieuwe vest. Ze begon op de oostelijke Liebocht, liep over de Hoogstraat en mondde uit in de Lieve aan de

(1) nl. vóór 1199: GYSSELING, M., *Gent's vroegste Geschiedenis in de Spiegel van zijn plaatsnamen*, Gent, 1954, p. 12.

OMGEVING VAN DE COUPURE,

naar tekeningen uit Stadsarch. Gent, D/1, F/1, plan na 1708 (Atlas GOETGHEBUER); en Rijksarch., Inventaire des Cartes..., Suppl., nrs 1041, 1234, 1699; kaart GOETHALS 1796.

oude Minnebrug tussen de Siersackstraat en de Jan Breydelstraat². Langs- heen de Houtlei lag het meest bevolkte gedeelte van de besproken kom; de zuidwestelijke helft, meestal meersgrond, was bijna niet bewoond. Ten N.W. lagen akkers, op hogere gronden³. De streek heette daar trouwens « de Akker ».

Het gebied hoorde onder twee parochies, St Michiels en St Martens- Ekkergem, en bezat in de hoger gelegen helft verscheidene oude kloos- ters waaronder de Bijloke, St Agnete, O.L.Vrouwenhove (Waarschoot), Galileën en de Lazarie, en verderop het Groot Begijnhof de naaste geburen zouden worden van het nieuw te graven kanaal.

De Coupure is eigenlijk slechts een klein gedeelte van een belangrijke waterweg, gevormd door de verbinding van bestaande waterlopen, die de vrije doorvaart van de zee tot diep in het binnenland mogelijk moest maken.

Brugge en Antwerpen waren vroeger de voornaamste havens aan de Westkust. Door burgeroorlog, naijver van Holland, later door Frankrijk gesteund, en door de hooghartige onverschilligheid van Philips IV van Spanje, was hier de handel en meteen de voorspoed stilgelegd. De vrede van Munster (1648) bevatte, behalve de noodlottige sluiting van de Schelde en de overige zeegaten, zware lasten op de schepen die onze kusthavens uitvaardden. Dit betekende de ondergang voor Antwerpen, Oostende, Brugge en de mindere havens. Een nieuwe rechtstreekse zee- verbinding moest worden gezocht⁴.

Gent had vroeger reeds een uitweg naar de zee gelegd⁵. Het eerste gegraven zeekanaal voor de handel op verre afstand was de Lieve, begon- nen in 1262 en voltooid in 1269⁶. In de stad werd daartoe een loop van de Leie gekanaliseerd⁷. Deze verbinding, niet voor zeeschepen bevaarbaar, was bestemd voor toenmalige binnenvaartuigen, die alle tolrechten onder- weg vermeden. Gedurende de XVe eeuw verzandden het Zwin en de haven van Damme, en de Lieve, die daarin uitmondde, verloor haar bete-

(2) *ibid.*, p. 61.

(3) Het bestaan van talrijke windmolens, van even voorbij de Bijloke tot Ekker- gem, wijst op hogere, zandachtige grond. De straatnamen in de « Akker » zeggen hetzelfde: *Holstraat*, diepere weg tussen hoger gelegen gronden (Holeweg, holle weg; *Holstraat* heeft niet het minste verband met « hol » of spelonk; de vertaling — onzaliger gedachtenis — « rue de la Caverne » is fantasie, alleen uit onkunde te verklaren); *Hoogstraat*, op hogere, klimmende grond gelegen.

(4) LAENEN, J., *Le Ministère de Botta-Adorno*, (*Recueil de travaux publiés par les membres des Conférences d'Histoire et de Philologie de l'Université de Louvain* 8e fasc.) Anvers, 1901, p. 166-167.

(5) NOWÉ, H., *Het streven van Gent naar de Zee* (XIIIe-XIXe eeuw), in *Han- delingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudbeidkunde te Gent*, Nieuwe Reeks, VI, 1952, p. 21-41.

(6) Reeds in 1251 was een eerste ontwerp opgemaakt. In 1262 werd aan de Lieve te Damme begonnen en in 1269 bestond de hele waterloop (BOES, J., *De Lieve, eerste kunstmatige verbinding tusschen Gent en de Zee*, in *Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudbeidkunde te Gent*, 37^e jaar, Gent, 1929, p. 14).

(7) GYSSELING, M., *op. cit.*, p. 9

kenis⁸. In 1549 kwam een nieuw kanaal, de Sassevaart, die in verbinding stond met de Leie door de Schipgracht (Meerhem, Tichelrei, Sluizeken)⁹, en uitmondde in de Braakman («Dullaert» in de Westerschelde). Het verzandde sinds de Geuzentijd¹⁰.

Enkele tientallen jaren later ontstond een nieuwe waterweg met het kanaal van Gent naar Brugge. Dit werd begonnen in 1613 en werd spoedig gevolgd, in 1622, door de vaart van Brugge naar Passendale, en in 1664-66 door deze van Passendale naar de Oostendse haven van Slyckens. Kort nadien werden al die kanalen verbreed en verdiept (1669)¹¹. Men had hiermee het plan zeeschepen van Oostende tot Leuven te laten komen¹².

Zoiets was echter nog niet mogelijk. Te Brugge en te Gent kwam de vaart immers enkel tot vóór de stadsvesten, zonder verbinding met de binnenwaters¹³. Kleinere riviertjes die met de kanalen ineenvloeiden, zorgden voor de watervoorraad.

Deze toestand was grotendeels het gevolg van het voortbestaan van verouderde voorrechten. Er was vooreerst de «stapel». Dit was het recht waarbij vreemde waren, door een of ander vervoermiddel aangebracht, in de stad moesten gelost worden en op de markt geheel of gedeeltelijk verkocht. Brugge bezat dit recht voor alle waren, Antwerpen voor vis, zout, koren en haver voor Brabant bestemd, Atrecht voor wijn te land aangevoerd¹⁴. Gent had de *graanstapel*, waarbij elk schip dat langs een van de Gentse wateren binnen of door de stad wilde varen, een bepaald gedeelte van zijn vracht in het Stapelhuis aan de Graslei moest afladen. Na enige dagen moest het dààr of op de markt worden verkocht voor rekening van de eigenaar¹⁵. Door dit recht was de stad een belangrijk centrum geworden van de graanhandel en kon zij haar talrijke bewoners

(8) BOES, J., *art. cit.*, p. 31, 56, 46-60; GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., *Inventaire des Archives de la ville de Bruges*, I, *Introduction*, Bruges, 1878, p. 464-468.

(9) NOWÉ, H., *art. cit.*, p. 26, nota 20.

(10) DUMONT, M.E., *Gent, een stedenaardrijkskundige Studie*, Rijksuniversiteit te Gent, *Uitgaven van de Faculteit van Wijsbegeerte en Letteren*, 107e afl., I., Brugge, 1951, p. 31.

(11) URBAIN, Y., *La formation du Réseau des voies navigables en Belgique*, in *Bulletin de l'Institut de Recherches économiques, Université de Louvain*, X, 1939, Louvain, p. 278-281.

(12) DUMONT, M.E., *op. cit.*, p. 33: van Leuven naar Mechelen (kanaal), naar het Sennegat, de Rupel, de Schelde langs Dendermonde tot Gent. De vaart tot Leuven werd in 1749-53, ongeveer gelijktijdig met de nieuwe kanalen te Brugge en te Gent gegraven: VAN WERVEKE, H., in *Geschiedenis van Vlaanderen*, V., Brussel, 1940, p. 268.

(13) Bij D'UDEGEM D'ACQZ, J., *La Barge de Gand à Bruges*, Gand, s.d., p. 63, is deze eindkom te Gent duidelijk te zien op een oude afbeelding van de Brugse poort. Merkwaardig is dit werk over de beroemde Bargiën die een regelmatige verbinding waren tussen de beide steden.

(14) DE POTTER, Fr., *Gent van den oudsten tijd tot heden*, II, Gent, s.d., p. 481 vlg.; CLAEYS, Pr., *Les monuments de la ville de Gand*, Gand, 1905, p. 91; GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., *Cartulaire de l'ancienne Estaple de Bruges*, IV Bruges, 1906, p. 571 vlg.

(15) GAILLARD, V., *L'Etape des grains à Gand*, in *Messenger des sciences historiques*, jg. 1849, Gand, 1849, p. 232-258.

voordelig het nodige verbruikskoren bezorgen¹⁶. Het stapelrecht verviel later geleidelijk in onbruik en in 1734 werd het ambt van « stapelheer » als onnuttig afgeschaft¹⁷.

Het ontladen en vervoeren van de stapelgoederen, per schip of anderszins, was een tweede voorrecht, *lastbreken* geheten, en was voorbehouden aan bepaalde groepen. Dit was natuurlijk ook het geval met de ladingen die van de Graslei per wagen naar de Brugse vaart moesten worden gevoerd. Vanaf 1677 waren alzo de « Bargielossers », altijd dertien in getal, aangesteld om alles te laden en te ontladen wat de bargieschepen, die van Gent op Brugge vaarden, vervoerden¹⁸.

Niettegenstaande dit alles zou een vrije doorvaart tot stand komen. In 1738 herbegon Gent zijn pogingen om de zeescheepvaart tot in de stad te krijgen. Dat moest Brugge ontstemmen omdat daàr de oude privileges door het Gentse voorstel zouden te lijden hebben. Op 5 juli richtte het Gentse magistrat een verzoek aan de landvoogdes Maria Elisabeth van Oostenrijk « dat te Brugge een verbindingsvaart (Coupure) zou worden gegraven tussen de Gentse vaart en de Kom. Dit ware de enige mogelijkheid zeeschepen tot in Gent te brengen en de handel te redden. Het was nu het geschikte oogenblik, omdat de Staten het kanaal tussen beide steden willen laten verdiepen. Brugge zou er niet door worden benadeeld; er kon een kaai worden gebouwd voor de schepen die in deze stad moesten gelost worden, de voorbijvarende handelaars zouden er verteer maken. Moest die stad er toch iets bij verliezen, zo kon dat niet opwegen tegen de voordelen voor heel Vlaanderen »¹⁹. Te Gent was de nijverheid beter vooruitgegaan dan te Brugge en bij de uitvoering van het gevraagde kanaal zou het grootste voordeel voor Gent geweest zijn. Daar lagen reeds de bestellingen gereed voor 20 nieuwe doggers, buizen en galjoten²⁰. In hun redenering, waarvan ze de zwakke punten zelf voelden, trachtten de Gentenaars hun eigen voordeel te verbergen achter het algemeen belang. Daartegenover was het niet wonder dat Brugge zou protesteren.

De Brugse houding had echter diepere gronden. Reeds eeuwen lang bestond, op het zachtst uitgedrukt, naijver tussen beide steden. Hoe die was ontstaan zullen wij niet uitmaken. Het zal wel omwille van voordeel en meesterschap zijn geweest.

Een der meest bekende voorvallen uit die weinig aantrekkelijke geschiedenis dateert uit de XIVe eeuw en heeft juist betrekking op de scheepvaartwegen. In mei 1379 eiste graaf Lodewijk van Male een nieuwe belasting op de handel. Gent weigerde. Hij vroeg ze aan Brugge, met de belofte al hun verzoeken in te willigen. De Bruggelingen stonden de gevraagde sommen toe, maar vroegen en verkregen de toelating een kanaal

(16) VAN WERVEKE, H., *Gand, esquisse d'Histoire sociale*, coll. *Notre Passé*, Bruxelles, 1946, p. 103.

(17) *Vierden Placcaet-Baeck van Vlaenderen*, I, Gent, 1740, p. 304, nr. LXXXVI.

(18) CLAEYS, Fr., *Les Associations d'Ouvriers débardeurs ou portefaix, « aerbeiders » à Gand au XVIIIe siècle*, Gand, 1906, p. 21-25, 17.

(19) GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., *Cartulaire*.. p. 131.

(20) *ibid.*, p. 134.

te graven om de Brugse Rei met de Leie te verbinden. Zij zouden daarmee de Leiescheepvaart naar Brugge leiden en de *stapel* voor graan van Artois, waarvan Gent het alleenrecht bezat, naar Brugge verleggen. Onmiddellijk begon de uitvoering, waaraan honderde aardewerkers werden ingezet. Toen dit te Gent werd gemeld, geraakte de stad in beroering. Als nieuwe «Witte Kaproenen» door Yoens opgehitst, trokken talrijke Gentenaars de stad uit. Tussen Aalter en Knesselare overvielen zij de kanaalgravers en joegen ze uiteen. Die dierf weerstaan werd gedood ²¹.

Een latere twist met wisselvallige kansen, die in 1434 door het Parlement van Parijs in het voordeel van Brugge werd beslecht, ging over een jurisdictie, die de Gentenaars over Brugse burgers beweerden te bezitten ²². Zo was er de ene moeilijkheid na de andere.

En nu, in het reeds genoemde verzoekschrift uit 1738, voelden de Bruggelingen een weergalozе minachting, die de Gentenaars zou doen beweren dat geen enkele Brugse koopman bekwaam genoeg was om handel te drijven ²³. Het Brugse verzet tegen dit verzoek was dan ook ongemeen heftig. Op tien dagen tijds was een antwoord gereedgekomen op 63 bladen, in 344 paragrafen: «inbeeldingen waren het, ijdele beloften waarmee niets zou bereikt worden; het verdiepen van de vaart en het graven van een coupure zijn belachelijk en nadelig, zelfs voor Gent; kusthavens zijn voldoende en onze binnenscheepvaart, het vervoer en de lossers-ambachten leven van de handel. Die werken zijn zelfs onmogelijk uit te voeren: de zandgrond kan geen dijken ophouden, er zal geen water genoeg zijn om de dijken te beletten in te vallen... en de kosten kunnen nauwelijks worden gedragen door alle provincies te samen. Geeft men nu toe, dan zal Brabant ook kanalen vragen, heel Vlaanderen zal geruineerd worden ²⁴.

Tussen de overdrijvingen en onwaarheden in, was er wel een deel gelijk in dit verweer. Toch, als enig antwoord op zulke hoogdravende literatuur, deed de gouvernante door beide steden een bewijsvoering opstellen en liet elk door de tegenpartij lezen ²⁵. Gent vroeg dan aan Brugge de toelating experten te zenden voor grondonderzoek. Brugge replikeerde met al de vroegere argumenten en vreesde «dat de bevolking zou «verslagen» zijn van de opmetingen te zien gebeuren» ²⁶. Toch moesten ze het bezoek toelaten ²⁷. D'Harrach, als wijze staatsman, vatte heel de zaak nuchter samen: «Hetgene werkelijk schade veroorzaakt is die onbeslistheid over de vrije vaart op de binnenwateren, over de uit

(21) *ibid.*, p. 463 vlg.; KERVYN DE LETTENHOVE, M., *Histoire de Flandre*, II, Bruges, 1874, p. 235-237; DAVID, J.B., *Vaderlandsche Historie*, IV, Leuven, 1888, p. 375 vlg.

(22) GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., *Inventaire...*, V., p. 31-42.

(23) GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., *Cartulaire...*, p. 142.

(24) *ibid.*, 5 juli, 15 juli, 13 dec., p. 131-139.

(25) *ibid.*, 15 juni 1739.

(26) 29 juni.

(27) *ibid.*, *decreet* van 4 juli; Stadsarchief Gent, Fonds *Zuidleie*, 531-8: over de inspectie van Jeanti te Brugge, brief 29 juni 1739.

te voeren werken, over de tollén en de steenwegen ». In april 1740 werd Jeanti, van Duinkerke, die later zijn rol zou spelen in het geschil over de sluis van Slyckens, door de Staten naar Brugge afgevaardigd om er een plaats te zoeken voor een verbinding tussen de Gentse en de Oostendse vaart²⁸. Het zou echter nog tien jaar duren vooraleer keizerin Maria-Theresia de knoop zou doorhakken. Maar dan was het plan zoveel te groter.

Markies de Botta-Adorno, die in 1749 Kaunitz als minister te Brussel kwam opvolgen²⁹, wilde de handel in dit land doen herleven. Handelskamers werden in de voornaamste steden gesticht of heropgericht, vrije wegen te land en te water moesten er komen. Op 7 januari 1751 verscheen een octrooi waarbij aan de inwoners — niet aan de buitenlanders — vrijdom van doorvaart en van lossen, en vrije keuze van schipper werd geschonken, tegenover gelijk welk voorrecht of recht van « lastbreking » of van voorgeschreven « beurt » voor de schippers³⁰. De eigenaars van de oude voorrechten zouden worden vergoed³¹. Deze beslissing nam veel belemmeringen weg en het vroegere plan kon worden uitgebreid: ook te Gent zou een verbinding komen, een « coupure » tussen de Brugse vaart en de Schelde, namelijk aan de Leie nabij St Agnete, dichtbij de Ketelvest. In feite was dit reeds een tweede plan. Eerst was voorgesteld bijna rechtlijnig te graven vanaf de Brugse poort tot vóór de Ketelpoort. Voor de scheepvaart zou dit twee scherpe bochten hebben vermeden. Het voorstel werd niet aanvaard, omdat het geweldige kosten van aankoop en onteigening zou hebben veroorzaakt. Een tweede plan kreeg de goedkeuring en werd aangenomen³². Nu zouden de schepen van uit de Ketelvest, die een Scheldekanaal is, langs de Leie en de Coupure in de vaart geraken³³.

Welke stormen geheel die onderneming heeft ontketend zou niemand vermoeden die thans de rustige oevers van deze waterwegen volgt.

(28) GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., *Cartulaire...*, p. 140-142.

(29) JUSTE, Th., *Botta-Adorno*, art. in *Biographie Nationale*, II, Bruxelles, 1868, col. 765-769.

(30) GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., *op. cit.*, p. 184-188.

(31) LAENEN, J., *op. cit.*, p. 164-165, 170-171; *Vyfden Placcaet-Boeck van Vlaenderen*, II, Gent, 1763, p. 746-753.

(32) Rijksarchief Gent, Fonds *Staten van Vlaanderen*, *Resoluties* in vlg. nota aangewezen, 14 aug. en 16 sept. 1750.

(33) Het Rijksarchief te Gent, Fonds *Staten van Vlaanderen*, bezit een omvangrijke documentatie over de waterwerken van 1751-1753, bv., nrs 7462-64, 5153-54, 5157 enz. Dit laatste, en 1669, 1693 e.a. bevat belangwekkende gegevens over de onteigeningen, door de werken noodzakelijk gemaakt. De eerstgenoemde bundels corresponderen met een inventaris, elk stuk draagt een volgnummer. Wij citeren de resoluties gewoonlijk alleen met nummer en datum. In het Stadsarchief te Gent: het rijke *Atlas GOETGHEBUER*, voor de bundels *Coupure*, *Akkergerm*, *Bijloke* e.a., met aquarellen, gravuren, tekeningen en plannen, vaak met interessante onderschriften van GOETGHEBUER zelf. De verwijzingen in onze nota's naar LENDERS, P., zijn uit het nog niet verschenen werk van deze auteur, zoals in de inleiding werd gezegd. Verdere documentatie in de werken, door ons geciteerd.

REEDS MOEILIJKHEDEN

In de Staten van Vlaanderen — het bestuur van onze provincies — zetelden twee soorten gedeputeerden: deze van de vier Principalen, nl. de afgevaardigden van Gent, Brugge, het Vrije en de Clergie enerzijds, en deze van de Subalternen, nl. de veertien afgevaardigden van de « smalle » (kleinere) steden en het platteland anderzijds. De eersten hadden beslissend, de anderen enkel raadgevend stemrecht. De principalen (chefs-collèges) ook *leden*³⁴ genoemd, hadden elk twee gedeputeerden. Bij de beraadslagingen stemden Gent en Brugge voor alle openbare werken, die voor henzelf nuttig waren... Vanzelfsprekend waren de anderen het niet altijd daarmee ééns, doch ze konden de stemming niet beïnvloeden. Voor de beslissingen aangaande de waterwegen werden ze niet eens geraadpleegd, wat een grondwettelijke fout was die hun tegenstand prikkelde.

Een andere oorzaak van mistevredenheid lag in het slecht financieel beheer van de werken, die administratief en geldelijk geleid werden door Pycke (waarover later meer) en O'Donnogue. Een paar staaltjes.

Te Brugge werden reeds huizen afgebroken vooraleer overeenstemming was bereikt over de plaats waar de Coupure aldaar moest komen. Het plan werd gewijzigd en het stadsbestuur verzocht om wederopbouw op kosten van de Staten. Er werd geantwoord dat de benadeelden reeds vergoed waren onder vorm van onteigening, maar dat de Staten de heropbouw niet zouden betalen³⁵. In dezelfde stad werden bruggen vroeger afgebroken dan nodig was en door opstapeling van puin en afbraak waren drukke verkeerswegen opgestopt geraakt. Het volk was zo misnoegd dat Brugge formeel weigerde de Carmersbrug, veel gebruikt, te laten wegnemen vooraleer een noodbrug ernaast zou liggen³⁶. De Brugse vaart moest worden drooggetrokken, doch men vreesde dat de binnenwaters van de stad niet voldoende zouden kunnen ververst worden. De voorge-

(34) Gewoonlijk worden als « *Hooft-collegies* » alleen de drie steden Gent, Brugge en het Vrije genoemd. Sinds in 1678 Ieper aan Frankrijk was afgestaan geworden, en latertijd geen vertegenwoordiging in de Staten had teruggekregen, waren er slechts drie Hooftcolleges of Leden. Die benaming, aan de grote Leden voorbehouden, werd toch ook wel eens gebruikt om de subalterne steden aan te duiden, althans in de betrekkingen die zij onder elkaar voerden. Zo heet Geraadsbergen « *Hooft-collegie* » in een stuk uit bundel 65, Rijksarchief Gent, Fonds *Stad Geraadsbergen*.

In de *algemene* statenvergadering hadden de principalen elk een *groep* vertegenwoordigers. Voor Gent was het de *Collatie*: de schepenen van de vorige Wet, met 42 notabelen, evenredig verkozen uit de 7 parochies; voor Brugge: de oude burgemeesters, de oude schepenen en raadsleden, de 32 dekens der ambachten, met 6 hoofdmannen (poortkapiteins); voor 't Vrije: edelen en notabelen, vassaalheerlijkheden, hoofdmannen van de heerlijkheden van de Keure; voor de Geestelijkheid: de 2 bisschoppen (Gent en Brugge), 11 abten en 11 kapittelproosten, cfr. GALLET-MIRY, A., *Les Etats de Flandre sous les périodes Espagnole et Autrichienne*, Gand, 1892, p. 36-37, 42, 30.

(35) *Staten van Vlaanderen*, geciteerde bundels, nrs 134¹ en 134², 136 van 9 en 10 mei 1751.

(36) *ibid.*, (bundel 5153) nr 199 van 17 juli 1751.

stelde middelen — « Oostcamps vaardeken, St Michielsvaardeken, de vijvers op Buscampvelt » — schijnen geen uitslag te hebben gegeven. « Bij dagelijkse ervaring blijkt het groot verschil tussen wetenschap en ondervinding, tussen ingenieurs en plaatselijke experten »³⁷.

Tegenslagen allerhande maakten de stemming niet beter. Harde vorst en overvloedige sneeuw legden tijdens de winter de scheepvaart stil en deden het droogtrekken uitstellen: het nodige materiaal kon niet worden verzonden; wanneer de dooi dan begon kwam er nieuw tijdverlies³⁸. Reeds was er in de herfst overstroming geweest ten gevolge van zware hagelslag, ten slotte stortte de grote sluis van Slyckens in...

Van buitenuit werd de tegenwerking aangemoedigd door de afgunst van Antwerpen, en vooral ook door de Staten-Generaal. Opgehitst door « geruchten » in Hollandse bladen gingen deze zover — en hun gebaar getuigde evenzeer van opgewondenheid als van onmacht — in mei 1752 onder de werklieden een bevelschrift te laten verspreiden waarbij zij het werk moesten stilleggen. Zoniet werden ze bestraft met een geldboete van 1000 gulden, stokslagen, verbanning en verbeurdverklaring³⁹. Vanzelfsprekend bleef de maatregel zonder uitwerking.

EEN GROOT WERK

Het gehele van de werken die nodig waren om de voorziene verbinding te verwezenlijken, was meer dan belangrijk genoeg om ernstig te worden besproken.

Behalve het graven der Coupure's te Brugge en te Gent, was er nog het reinigen en verdiepen van de Brugse (of Gentse) vaart, van de Leië te Gent vanaf St Agnete tot achter het Kasteel op de Nederschelde, van de Reien te Brugge vanaf de Meulenberg tot aan het Klein Sas; het maken van vier nieuwe sassen, twee in elke van de beide steden, en van 24 nieuwe draaibruggen waar nu vaste bruggen lagen⁴⁰.

De aanbesteding gebeurde op 8 en 9 februari 1751 op het Gentse stadhuis in de zg. « Lede-Kamer ». Nog daags ervóór beproefden de gedeputeerden van Brugge, op last van hun stadsmagistraat, een laatste poging om alles te remmen: « het was voorbarig nieuwe doorsteken te graven te Gent en te Brugge, vóór dat men had kunnen ondervinden of de voorgenenomene uitdieping van de vaart wel uitvoerbaar was »⁴¹. Hun redenen werden niet aanhoord maar de doorsnij te Brugge werd bij de aanbesteding in beraad gehouden, omdat er nog altijd geen bepaalde weg voor het kanaal was aangewezen.

Die kwestie was zelfs maanden oud. In 1750 wilde Gent zijn eigen zienswijze daarover in de Staten doen aanvaarden. De Bruggelingen

(37) nr 153 van 23 mei 1751; 10 mei 1751.

(38) nr 97 van 23 februari; nr 93² van 3 maart 1751.

(39) LAENEN, J., *op. cit.*, p. 172.

(40) *Staten...* nr 89 van 16 februari 1751.

(41) nr 86 van 7 februari 1751.

merkten op dat zo iets hén rechtstreeks aanbelangde, en dat zij van hun kant de Gentenaars volkomen vrijlieten, de Gentse Coupure te leggen waar het hun beliefd⁴². In feite zal Gent wél belang hebben gehad bij een bepaalde richting, maar iets dergelijks wordt niet altijd aan officiële papieren toevertrouwd...

Te Gent was de onderneming in acht gedeelten gesplitst. De vijf laatste betroffen de Leie. De nieuwe Coupure bevatte de drie eerste:

1. vanaf de kaai van de Bargie, doorheen de Leiearm en de Wal van de vesting, langs de brug aan de Brugse poort tot ongeveer 100 roeden in de hovingen van Ekkerghem, met de doorsnijding (« Coupure ») van de stadvesten naast genoemde poort;
2. vandaar tot 200 roeden verder;
3. het laatste gedeelte tot aan het klooster van St Agnete, met kom en sluis⁴³.

De aannemers moesten een voldoende borg kunnen stellen. Voor het aanwerven van hun arbeiders waren zij volkomen vrijgesteld van elke verplichting tegenover gelijk welke voorrechten van nering, ambachten of particulieren⁴⁴.

De aannemer Oosterlinck aanvaardde het eerste gedeelte van de Coupure, Maximiliaan van Damme de twee andere⁴⁵. Deze toewijzing gebeurde op 9 februari.

DE LIGGING

Enkele tijd na de toewijzing werden de alignementen van de zuidelijke loop van de Coupure naar het N.W. verschoven (« naar de vesten toe »), dus « uit de lager naar de hoger gelegen gronden ». De boog wordt wijder. Dit bracht langer werk en grotere onkosten mede. De aannemer van Damme moest daarvoor de voet van een oude molenberg afgraven en een andere geheel slechten⁴⁶. Door deze wijziging paalde de Coupure nu aan een grond van het klooster van Galileën en aan de muur van de abdij van Waarschoot. Beide kloosters staan op een oud plan met een uitstekende hoek in de breedte van de tragel getekend. Wellicht zou de aflijning van het kanaal, zonder de genoemde verandering, doorheen hun gebouwen en hovingen zijn gegaan. Omwille van de onteigeningskosten, kan dit een van de redenen van de verschuiving zijn geweest⁴⁷.

(42) nr 11³ en 12 van 16 september 1750.

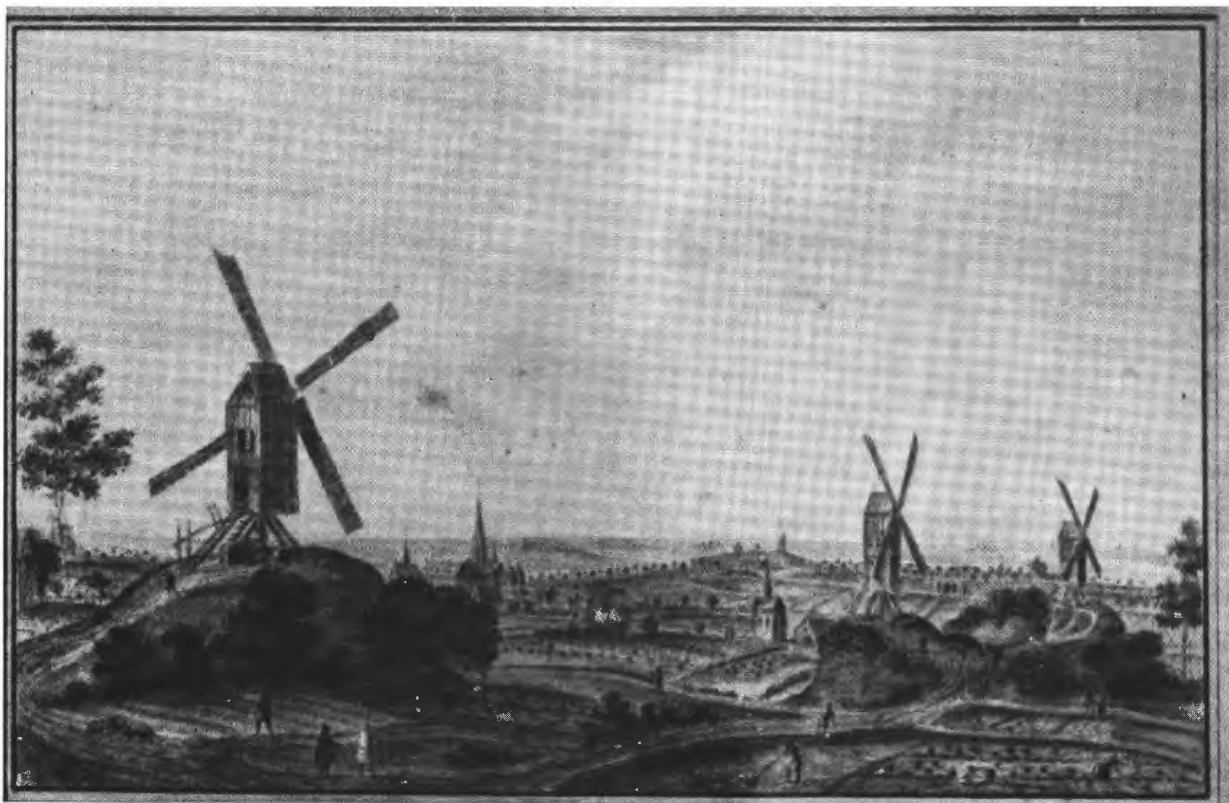
(43) nr 438 van 10 februari 1751 en nr 452 van 24 mei 1751.

(44) *Aanbesteding* in bundel 7463.

(45) Frans Saelens, aannemer van een der overige aanbestedingen, kon de eerste borg niet verzekeren om « zijn openbaar gekende insolventie ». Zijn deel werd overgenomen door Pieter Lucas Lijbaert (nr 166 van 7 juni 1751).

(46) nr 466 van 28 november 1751.

(47) Rijksarchief Gent, *Inventaire des Cartes et Plans*, Supplément, op. 1041.

DE MOLENS, WAARTUSSEN DE COUPURE ZAL KOMEN,
aquarel, kopie van schilderij van J. B. de Noter-Waya, nu in het Bijloke-Mu-
seum. (Atl. G., bundel « Nieuwe Wandeling »).

De grootste onteigening trof de Bijloke. Heel de Coupure nabij de Leie kwam op haar grond, die oudtijds tot aan het St Agneteklooster (waar nu de Hogere Nijverheidsschool staat) reikte⁴⁸. De abdij moest 7150¼ roeden afstaan voor waterloop en tragels⁴⁹, en in haar bleekweide werd de put gegraven voor de waterkom en de sluis aan de verbinding Leie-Coupure, de « Kom van St Agnete » genaamd⁵⁰.

Anderen moesten minder worden vergoed. Het klooster van Galileën verloor twee partijen land, 668¼ r.⁵¹. Van St Agnete werd één stuk van 60 r. ingenomen achter het klooster, bij de voetweg naar Ekkergem. De Lazarie (« Rijke Gasthuis »), de abdij van Waarschoot, de twee Begijnhoven ter Hooie en St Elisabeth, het Knechtjeshuis, en verscheidene particulieren stonden eveneens gronden af⁵².

Het is niet moeilijk aan te wijzen welke, in de werken door van Damme uitgevoerd, de onteigende molenbergen waren: één van de twee gronden, door Galileën afgestaan, was een molenberg⁵³; en Francies Hooghstoel, suppoost van de nering der mulders, verloor een deel van de oprijweg naar zijn molen, vroeger eigendom van Lieven de Cuypere⁵⁴.

Bij de onteigening worden ook nog andere molenaars genoemd. Deze vermeldingen zijn belangwekkend voor hun geschiedenis. Ze moesten echter alleen grond afstaan, geen bestaande molens.

De eerste is Sieur Jan Michiels, ook suppoost van de muldersnering. Hij verloor 100 r. zaailand « zonder de molenberg ». Zijn koorn-windmolen⁵⁵ en al de grond was zijn eigendom. Die molen, vroeger in bezit van Pieter Bombeke, heette de « Coolmeulen » en stond noordwaarts van de kerkweg naar Ekkergem, « dóór het Meulegat », dat ongeveer op de hoogte van het huidige Casinoplein lag.

Sieur Gillis Drieghe werd vergoed voor een grond die zuidwaarts paalde aan een molenberg, « de Coeye » geheten. Ten N. daarvan liep de Meuledreve, leidend naar Ekkergem.

Sieur Francies de Smet verloor een door hem geërfde grond waarop eertijds het huis « de Witte Mauwe » had gestaan⁵⁶. Nadien was daar

(48) WALTERS, J., *Geschiedenis der Zusters der Bijloke te Gent*, II, Gent, 1930, p. 8-10; *kaartje* op p. 9.

(49) Rijksarchief Gent, *Coupureplan* op nrs 42, 44, 47, 48 tot 50, 53-54.

(50) *Staten...* nr 452 van 24 mei 1751.

(51) *Plan*, nrs 28 en 43.

(52) In al die gestichten gebeurt het aanvaarden der vergoeding in een kapitulare vergadering op 14 juni 1751, overal dezelfde dag.

(53) *Plan*, nr 28, grootte van het stuk 208¼ r.

(54) *Plan*, nr 41, grootte 20 r.

(55) Behalve de koommolens bestonden er ook andere: zaagmolens, pelmolens, verfmolens, papiermolens, oliemolens... Daarover bv. VISSER, H.A., *Zwaaiende Wieken*, Amsterdam, 1946.

Een oliemolen werd in 1782 verkocht, staande aan de Coupure, naast de plaats waar in 1855 het klooster van de Visitatie zou komen. *Gazette van Gent, bijvoegsel* van 25 maart 1782.

(56) *Plan*, nr 46. Dit huis kon zeer oud zijn. De naam herinnert aan een gebeurtenis uit 1382. Kort na de aanstelling van Filips van Artevelde als Ruwaert, beval hij, naast andere schikkingen die moord en vete moesten beteugelen, dat elke inwoner van Gent een witte mouw zou dragen met opschrift « God helpt mij »

een molenberg gekomen met een koorn-windmolen, de « Geest- of Bijloke-molen »⁵⁷. Nog vinden wij Joachim de Coster, een schipmaker aan de Bijloke, die voor zijn onteigende grond vergoeding kreeg, en Joannes Aerts die 2½ r. land in ruil ontving voor de schade aan zijn erf⁵⁸.

Langsheen de eigendommen van al deze naaste bureu hebben wij ongeveer de ligging te bepalen van het te graven kanaal, in « de Akker », tussen de windmolens dóór.

DE UITVOERING BEGINT

Op de tweede dag van de aanbesteding werd, zoals gezegd, het werk van de Coupure door de aannemers aanvaard⁵⁹ en twee maand daarna, in de Goede Week (4 tot 11 april), begon de uitvoering⁶⁰, ofschoon ooit werd beweerd dat er integendeel slechts enkele dagen zouden verlopen zijn vóór de aanvang der werken⁶¹. Van bij het begin was duidelijk te zien dat het uitstel lang kon duren: op 23 februari vroegen enige aannemers dat met de drooglegging van de Brugse vaart zou worden gewacht tot 16 april. Enerzijds was het overbrengen van materiaal door het vriesweer vertraagd en anderzijds, zegden zij, moest de overvloedige sneeuw bij het smelten zoveel water geven dat dit vóór 20 maart niet kon weggevoerd zijn, datum waarop het droogtrekken was voorzien⁶². Hun vraag werd ingewilligd hoewel de andere aannemers, die moesten baggeren en uitdiepen, met recht zouden klagen dat zij door dit gedwongen tijdsverlies grote schade zouden lijden. Want het werk kon dan vóór de oogsttijd niet beëindigd zijn, zoals aanvankelijk was geschikt⁶³; en de werklieden zouden het werk laten staan om bij de oogst te helpen.

Op 4 maart klonk het bemoedigend « dat al de moeilijkheden op de weg van de Coupure binnen Brugge geweerd en gelicht zijn »⁶⁴. Er kwam leven in de zaak. Enigen vroegen reeds de toelating om de kalkovens te Doornik rond deze tijd (einde februari-begin maart) aan te steken, wat anders niet vóór 1 april mocht gebeuren. Met weinig bijval overigens, want te Gent en te Brugge was er genoeg kalk en asse voorhanden, zodat het voorziene werk eerder een uitvlucht was⁶⁵.

Intussen was de samenwerking nog ver te zoeken. Karel van Lorreinen moest op 23 maart aan de gouverneurs van Gent en Brugge verbieden

(Dieu Ayde, wapenspreuk van Artevelde). KERVYN DE LETTENHOVE, M., *Histoire de Flandre*, II, Bruges, 1874, p. 258; « *De Vlaemsche Leeuw* », jg. I, 1865.

(57) *Staten...*, bundel 1669 (« *Onteigeningen* »).

(58) *ibid.*, *Resoluties*, nr 418, november 1753; nr 431 van 16 aug. 1754.

(59) nr 438 van 10 en 11 februari 1751.

(60) nr 122 van 4 en 13 april 1751.

(61) « ... dix jours après, les ouvrages étaient sur les chantiers »: LAENEN, J., *op. cit.*, p. 171.

(62) *Staten...*, nr 97 van 23 februari 1751.

(63) *ibid.*, antwoord van 26 februari.

(64) nr 93¹ van 4 maart 1751.

(65) nr 92 van februari-maart 1751.

enig verzet te stellen tegen het graven van de coupures door de vesten en wallen van beide steden⁶⁶. Ook de onbeslistheid bleek niet uit de lucht te krijgen, ontwerp en uitvoering was voor het centraal bestuur niet hetzelfde. De vestgracht te Brugge moest gezuiverd en uitgediept worden tot aan de Gentse vaart. Maar de aannemer wist niet waar het uitgebaggerde slijk naartoe moest. Het scheen dat daarvoor de gronden langsheen de vestingmuren zouden gebruikt worden, die als hovingen voor goede prijs waren verpacht. Vergoeding betalen aan de huurders zou nogmaals grote uitgaven en vermindering van inkomsten veroorzaken⁶⁷. Begin mei was nog niet beslist waar al de nieuwe sluizen zouden komen. Gent zou, voor de duur van de werken, langs de Leie en de Lieve van water worden voorzien. Daarom ging men eerst de Lieve verdiepen tot aan het Rabot⁶⁸, de Leie moest worden omgeleid, daarna konden de bruggen afgebroken worden⁶⁹. Maar spoedig was men verplicht de dijk in de Leie aan St Agnete door te steken, om de toevloed van water weg te werken⁷⁰. Waarschijnlijk als geruststelling werd dan ontkend dat de uitdieping van de Brugse vaart gedurende deze eerste zomer niet zou afgeraken⁷¹.

Rond dezelfde tijd ging men druk aan het werk om het nodige timmerhout ter plaats te krijgen. Grote hoeveelheden waren aangekocht geworden in verschillende gemeenten van Oost- en West-Vlaanderen en in het land van Aalst (toen aartsbisdom Mechelen). De bisschoppen gaven de toelating op alle verplichte rustdagen, Sinksen uitgezonderd (Pasen was voorbij), bomen te vellen en te vervoeren. De reden van deze haast was juist de kwestie van het vervoer. Dat zou immers te water gebeuren en het hout moest ter bestemming zijn vooraleer het water van de vaart werd afgelaten. De langdurige regen had dit werk bemoeilijkt en vertraagd⁷².

Geheel het werk stond onder hoofdingenieur Kolonel Spalart. Zulke waterwerken werden immers altijd door de legeroverheid geleid, omdat zij alleen over ingenieurs beschikte die voldoende op de hoogte waren en ondervinding hadden opgedaan. Spalart bv. was niet aan zijn proefstuk, hoewel zijn vroegere prestaties niet altijd successen waren geweest⁷³. Ook voor de uitvoering kwamen troepen helpen⁷⁴. De Staten vroegen

(66) nr 115¹ en 115² van 23 maart 1751.

(67) nr 93³ van 4 maart 1751.

(68) nr 136 van 9-10 mei 1751.

(69) nr 195 van 15 juli 1751.

(70) nr 209 van 8 augustus 1751.

(71) nr 218 van 16 augustus 1751.

(72) nr 131 van 30 april (de aanvraag) en 3 mei (de toestemming). Daarin wordt verwezen naar een dergelijke toelating « zoals in 1738 werd gegeven ». Dit was het jaar waarin ook aan het verdiepen van de vaart was gewerkt.

(73) LENDERS, P., *in druk*.

(74) nr 137 van 11 mei 1751. Toen Brugge nog méér soldaten vroeg, stond in het antwoord: « pour pouvoir aider à la construction des ouvrages... pour les coupures ». Behalve de soldaten, werkten nog veel anderen. Bij de overige leden van het bestuurspersoneel komen nog voor, in bescheiden uit 1752 en 1753: luit-

aan de gouverneur Karel van Lorreinen, tegen 15 of 20 april het garnizoen te Gent en te Brugge te versterken « om de openbare rust te bewaren, om de aannemers te helpen en de werken te doen gelukken ». Bij de drie escadrons linietroepen en de twee bataljons geniesoldaten van het regiment van AreMBERG, die er reeds waren, zouden te Gent de twee bataljons van datzelfde regiment worden gevoegd die te Brugge in garnizoen lagen. Te Brugge bleef nog één escadron linie over. Het zou aangevuld worden met twee bataljons, met twee compagnies grenadiers van Los Rios, één Duits bataljon en twee escadrons linie. Deze troepen moesten worden gehaald te Oostende, Bergen, Oudenaarde en elders ⁷⁵,

Voortdurend hadden de aannemers last van bedelaars en lieden uit de streek, die eisten te werk te worden gesteld, echter aan overdreven hoog loon. Patrouille-soldaten werden gevraagd om te Gent de werken en het materiaal op de openbare wegen te bewaken. Ook te Brugge waren bewakers nodig, daar twisten en moeilijkheden oprezen tussen werklieden, soldaten en aannemers ⁷⁶.

Buiten de steden ging het niet beter. Men vroeg een « garde-ambulante », samengesteld uit dragonders, om in twee groepen de vaart te bewaken, één groep verbleef te Blommendale (Beernem), de andere te Bellem ⁷⁷. Niettemin kwam het, een klein jaar later, tot een duchtige vechtpartij onder Vlamingen en Fransen, ergens tussen Hansbeke en Bellem. Enige mannen werden zelfs gevaarlijk gewond. Kolonel Spalart werd ter plaats geroepen. De opstand kon gesust worden « door het wijze optreden van luitenant-kolonel Delaing, door de komst van bereden dragonders... en door het toestaan van een loonsvermeerdering, die allen eensgezind hadden geëist, « voor de moeite en het slijk waarin zij moesten arbeiden » ⁷⁸. De dragonders konden evenmin beletten dat er « dagelijks(!) dieven een grote hoeveelheid kruiwagens ⁷⁹, planken en houwelen kwamen ontvreemden » ⁸⁰, ofschoon voortdurend werd gepatrouil-

nant-kolonel Delaing, kapitein de Lamy (de l'Amy), luitenant Eghels, luitenant Jamez, luitenant Destraux, Malfeson, conducteur Eghels, controleur Le Bon, kadetten Verhulst, Delwarde en Ghisselinck. De officieren waren allen ingenieur. Le Bon was controleur bij de forten te Antwerpen, Eghels te Oostende; Malfeson was sluismeester te Doornik. Voor een onderneming ten dienste van de Staten van Vlaanderen hadden deze leger-namen wel vaak een deugdelijke Waalse klank. Familieleden van deze mensen konden er ook wel aan werk geraken. Bernard de l'Amy was inspecteur (dat kan ook de kapitein zelf zijn) en Charles de l'Amy kreeg daar ook een bediening; een Jan Eghels leverde in 1752 planken wit hout. Niets nieuws onder de zon... (*Staten...* bundel 7464).

(75) *Staten, Resoluties*, nr 122 van 4-13 april, nr 137 van 11 mei 1751.

(76) nr 125 van 19 april, 135 van 6 en 9 mei, 137 van 11 mei, 167 van 9 en 12 juni 1751. Over de vrijheid van aanwerving: *Originele conditiën van de verdiepinghe vande vaert*, 8 februari, bundel 7463.

(77) nr 200 van 17 juli 1751.

(78) nr 305 van 25 mei 1752, 309 van 7 juni 1752.

(79) Kruiwagens werden in groot aantal vervaardigd en aan de aannemers « uitgedeeld », tegen latere afhouding van betaling: *Originele Conditiën*. Is dit een parallel met het oude gebruik, waarbij de pachter ook de werktuigen (en zelfs het vee, huisraad, brandhout, zaad, mest, voeder) huurde? LINDEMANS, P., *Geschiedenis van de landbouw in België*, I, Antwerpen, 1952, p. 208, 211, 216, 228 vlg.

(80) nr 321 van 8 juli 1752;

leerd ⁸¹.

Hoewel tegenslag, onbegrip en onvoldoende medewerking op die manier het werk aanzienlijk vertraagden, begon men in maart 1752 reeds te spreken van het afwerken van de Coupure ⁸². Een half jaar later was de Brugse vaart echter nog ver van gereed en in een schrijven aan Botta bekenden de Staten hun vrees dat dit gedeelte van de onderneming niet zou klaar komen tegen het einde van het jaar. Spalart zou in Vlaanderen moeten verblijven om met de Staten alles van nabij te volgen ⁸³. Nog een jaar later werd de Kom te Brugge gereinigd en dieper gemaakt, het water van de Oostendse vaart was daartoe zo laag mogelijk getrokken ⁸⁴. Intussen duurde het aan de Brugse vaart nog langer dan eerst werd gevreesd, hoewel zeer veel volk aan 't werk was gezet. In augustus 1753 arbeidden daar meer dan 5.000 man, alleen aan het gedeelte op het grondgebied van het bisdom Brugge. Toelating werd daar immers gevraagd om 's zondags te mogen Mis lezen onder paviljoenen of tenten, daar al dat volk onmogelijk in de gewone kerken kon worden ondergebracht ⁸⁵.

BRUGGEN DRAAIEN...

In de loop van hetzelfde jaar 1753 werd de bouw van de bruggen over de Coupure in aanbesteding gegeven. Henry Bertrant kreeg het metselwerk van kaaien, bruggen en sluizen, niet enkel van het nieuw kanaal, maar ook op de Leie en het waternet van de Brugse poort. Al de vaste bruggen werden door draaiende vervangen ⁸⁶.

Bij de Brugse poort is er spraak van verschillende bruggen: nl. de twee bestaande ophaalbruggen ⁸⁷ en een andere bij de Vesten ⁸⁸. De langste van alle lag « rechtover de(n) Appel », buiten de Brugse poort ⁸⁹. Het bruggegat is er vier voet breder dan bij al de andere te Gent en te Brugge, 32 voet (i.p.v. 28). Volgens een verslag ⁹⁰ was deze breedte te wijd voor een ophaalbrug, omdat de « vallen » slechts 20 voet lang kunnen worden gemaakt. De expert bedoelt een ophaalbrug uit één stuk, want daarna geeft hij als voorbeeld een brug in twee delen (Sas van

(81) nr 326 van 1 augustus 1752.

(82) nr 277 van maart 1752.

(83) nr 331 van 20 september 1752.

(84) nr 381 van 8 september 1753.

(85) nr 377 van 10 augustus 1753.

(86) *Staten...*, bundel 5156.

(87) « de twee optrekkende bruggen van de Brugse poort » in de *Aanbesteding* uit 1751, *ibid.*, bundel 7463.

(88) bundel 5156.

(89) *Staten...*, bundel 7464. Nu nog heet de rij huizen van de bocht op het einde van de Phœnixstraat tot aan de Leiekaai in de volksmond « achter den Appel ». Hier is een overblijfsel van de naam van een oud eigendom, « de(n) Appel », die heel de hoek aan de genoemde bocht besloeg. Het was tegelijk afspanning, brouwerij en boerderij. Op dezelfde grond staan nu meerdere huizen, de vroegere bewoner was verhuisd naar « de Peer » die ernaast stond, verder in de Phœnixstraat.

(90) nl. van de ontvanger Goethals, die in september met de timmerman Pieter de Somer de plaats was gaan visiteren.

Gent), hier echter niet bruikbaar, gezien de geringe draagkracht van dergelijke constructies. Hij raadt een gewone brug aan van 28 voet, met een soort juk (console) voor de resterende 4 voet⁹¹. Alles wijst er op, dat die langste brug op de plaats van de huidige Bargiebrug zal gelegen hebben. De waterloop is daar immers het breedst, een overblijfsel van de vroegere eindkom van de Brugse vaart. De Bargiebrug van vóór 1914 lag ook iets dichtër naar de Coupure dan nu, dus nog verder in de verbreding.

Herhaaldelijk moesten ganse scheepsladingen « greis en moeffen » in de uitgestroomde diepten worden gestort onder « de nieuwe brug »⁹². Naar alle waarschijnlijkheid is hier nogmaals dezelfde brug bedoeld, de kolk van het water is er hevig door de instromende Leiearm⁹³.

Bij de bruggen mag een woord komen over de « bruggedraaiers ». Voor de nieuwe bruggen werd een « Reglement over de pachters van de draaibruggen binnen Gent » opgesteld, gedagtekend van 11 september 1753⁹⁴. De pacht, waarvoor de bezitter jaarlijks één maand vooraf de aanvraag (optie) doet, wordt elk jaar begin mei vernieuwd en een voldoende borgstelling is vereist. De pachter zorgt zelf voor olie, smeer, schoppen en bezems. Minstens om de acht dagen reinigt hij de brug boven en onder, in de « slagen » en overal, om de pin met de draaicirkels en heel het mekaniek (« oorologie werck ») te kunnen smeren. Hij moet de glazen lantaarnen schoonhouden die op de brug staan of er zouden geplaatst worden. Bij valavond moet hij, op eigen kosten, in iedere lantaarn een kaars van een vierendeel of een helderbrandende lamp aansteken, dit tijdens de zes wintermaanden zoals tot hiertoe gedaan werd, om de voorbijgangers licht te geven en de « goede orde te helpen onderhouden ».

De dagelijkse werktijd ligt binnen de tijd van het luiden van de stadsklok of « binnen de klare dag ». De brug blijft gesloten op zondagen, heiligdagen en op vrijdag voormiddag. Dit laatste vrijwaart de toegang tot de stadsmarkten.

Of al dan niet de brug moet worden opengedraaid, alle voorbijvarende schippers moeten bruggeld betalen ten profijte van de brughouder. Een kogge betaalt 1/2 stuiver, een « bin-lander of pleyte »⁹⁵ van gelijke grootte 1 st. Grotere pleiten of andere schepen die 1 gulden aan de sassen betalen geven bij de brug 2 st. En elk zeeschip van binnen- of buitenland, geladen of niet, betaalt 3 st.

Bij iedere moeilijkheid, weigering of doorvaart zonder betalen, heeft de brughouder het recht de schippers aan te houden bij een of ander sas. De plichtige moet dan al de « gefraudeerde » bruggen betalen en

(91) nr 416 van 26 september 1753.

(92) Eerst 3803 kub. voet in 4 boten, daarna 3194 k.v. in 5 boten, (*Staten...*, bundel 7464. Greis = gruis, moeffen = « moilons », afbraak. Mouffen betekent nu nog grote baksteen.

(93) Vroeger gebeurde het meer dan eens dat vrachtboten, die uit de Leiearm in de vaart voeren, door de stroming tegen de sperbalken werden gedrongen, en roeiers raakten in die kolk te water, vaak met gevaar voor hun leven.

(94) *Staten...*, bundel 7475.

(95) Pleit = « platbodemd vaartuij » (VERSCHUEREN).

daarenboven om zijn overtreding nog 10 st. aan elke brughouder, als vergoeding voor hun nageloop.

Vaartuigen of wagens kunnen een brug of openbare werken in de nabijheid⁹⁶ beschadigen. De brughouder zal het schip of het rijtuig arresteren, verslag geven aan de directeur van de werken, om een eis tot vergoeding te kunnen instellen. Voor die moeite ontvangt hij 5 st. Maakt hij het geval niet over, dat moet hijzelf voor de schade instaan.

Behalve de bruggelden en de boeten ontvangt de brughouder geen andere vergoeding. Hij betaalt pachtgeld aan het provinciebestuur.

Eenzelfde persoon kon meerdere bruggen pachten. Een paar namen mogen hier als illustratie dienen.

De sasmester van St Agnete (de sluis waarover verder), Ignatius Balthazar Malfeson⁹⁷, vroeger sluismeester te Doornik, pachtte, behalve dit sas, al de draaibruggen over de Coupure voor 500 gulden courant 's jaars. Hij ontving 25 ponden voor huishuur en 25 p. voor zijn knecht. De pachter van de nieuwe Beenhuysbrugge, die 100 g. ct had betaald⁹⁸, verklaarde na enige tijd dat hij niet bij macht was de brug alleen te bedienen, omdat het raderwerk te zwaar en te « stuer » ging, het wiel draaide neven de cirkel en bij elke draaibeurt moest hij een helper nemen. Telkens had die 2 oordjes gekregen. Tot heden bereikte deze uitgave 50 g. 17 st. 2 oorden, en voor die som verzocht hij vergoeding⁹⁹.

Zo begon de tijd van de nu bijna geheel verdwenen bruggedraaiers, die hun zwaar werk onder de sympathieke of verveelde belangstelling van de wachtende voorbijgangers twee eeuwen lang trouw hebben verricht.

DE SLUIS AAN ST AGNETE

Van de twee nieuwe sassen die in Gent moesten worden gebouwd, kwam er één op de Coupure, het andere op de (huidige) Visserij die ook in die tijd werd gegraven en eveneens Coupure heette. Deze laatste verbond de Leie met de Nederschelde aan de Pasbrug. De naam Pasbrug was toen reeds verkeerd gegeven, de echte Pasbrug lag over de nu verdwenen Oude Leie. Die vormde een bocht op de tegenwoordige Leie en liep van nabij de Minne-meers (« gemene, gemeenschappelijke meers ») tot dichtbij de St Jacobskerk, en kwam weer in de tegenwoordige Leiebedding bij de « Rode Toren », dichtbij de Reep¹⁰⁰. De Visserij-Coupure was de verlengde vestgracht van het Spanjaardskasteel¹⁰¹.

(96) denklijk de werken aan de Coupure en de vaart.

(97) PRIOR, C., art. *Malfeson*, in *Biographie Nationale*, XIII, Bruxelles, 1894-95, col. 236-237. Malfeson, 1710-1786, architect, in 1756 directeur van de waterwerken in Vlaanderen. Bouwde het « Centraal Correctiehuys (gevang) en het Entrepôt aan de Coupure; hij tekende nog vele bewaarde plannen en tekeningen.

(98) aangesteld 13 december 1753.

(99) *Staten...*, bundel 7475.

(100) Aanwijzing welwillend gegeven door Dr M. GYSSELING, Rijksarchivaris.

(101) « ... in de veste van het Spaenjaerts Casteel wesende de Coupure tot Ghendt »: *Staten...*, bundel 5107, uit 1752.

De nieuwe sassen moesten het waterpeil op al de verbindingen regelen. Het Coupure-sas stond op het begin, nabij de Leie en heette, om het klooster dat vlakbij was, de sluis van St Agnete.

Het was een navigatie-sas, waaraan vanaf 1751 werd gewerkt¹⁰². Twee jaar later werd het voltooid¹⁰³. Het bestond uit twee sluizen, waarvan het metselwerk nog is te zien met erin de gleuven voor het vastzetten van het sluiswerk. De muren van de hoogste (stroomopwaarts) zijn nu gedeeltelijk verbouwd in de steunen van de brug.

In de loop van de jaren verschijnt het sas verder regelmatig in de rekeningen en verslagen tot in de Hollandse tijd. Zo levert de weduwe van Jacob Masquillier in 1773 een lantaarn « voor het sas bij de Bijloke »; het volgende jaar brengt Lieven de Raedt 16 vrachten « greis » voor het talud bij de sassen¹⁰⁴; in 1781 worden rollen hersteld voor de slepen van de sluis¹⁰⁵, in 1790 wordt verslag gemaakt over een inspectie van het sas¹⁰⁶, in 1803 (21 Thermidor an XI) wordt de sluis genoemd in de opsomming met andere bruggen en sassen¹⁰⁷, in 1818-19 wordt ze beschreven met haar sluispoorten¹⁰⁸ en op 27 mei 1823 komt ze nog voor in het algemeen budget voor herstellingen en gewoon onderhoud, in het volgende jaar uit te voeren¹⁰⁹. In 1823 en 1824 staat zij echter niet meer bij de verpachting van de Gentse sluizen vermeld¹¹⁰, en later evenmin bij de opsomming van de sluiswachters te Gent en in de provincie¹¹¹. Het sas bestond toen nog, werd onderhouden, doch niet meer gebruikt. Een verslag uit 1820 (17 juni) zegt dat de St Agnete-sluis haar nut voor de scheepvaart had verloren, omdat het waterpeil van de Brugse vaart niet hoger meer kan worden gebracht dan in de kom van Gent. Ze kan nog nuttig zijn om het kanaal op peil te houden wanneer elders in de stad het water laag zou worden afgelaten. Maar dan moeten balken worden gelegd aan de nieuwe Communicatie-brug bij de Brugse poort. Dit is echter nu niet mogelijk¹¹².

Het doel van de sluis was werkelijk geweest, het kanaalpeil boven de overige waterlopen te krijgen. En men had gemeend dat, bij lage stand van de Leie, de bijriviertjes de vaart zeer hoog zouden hebben gebracht. Dit was echter nooit gelukt, het verschil bleef zeer gering en de sasdeuren bleven dan maar open voor 't gemak van de schippers. Die deuren

(102) Stadsarchief Gent, *Atlas* MALFESON, uitg. 1756.

(103) *Staten...*, Bundel 5152, rekeningen. Ook bv. over koperen crapaudinen voor de sluizen (6 aug. 1752, *ibid.*, 7464); overschot van timmerhout (*ibid.*), tonnelemulens om het water dag en nacht uit te pompen tijdens het werk aan de sluis (14 juli 1752, zelfde bundel); sieur Barrière de Fomprez en Cie leveren stenen (4 juli 1753, 5152).

(104) *Staten...*, bundel 5120.

(105) *ibid.*, 5129.

(106) *ibid.*, 5146.

(107) Rijksarchief Gent, *Département de l'Escaut*, bundel nr 1795.

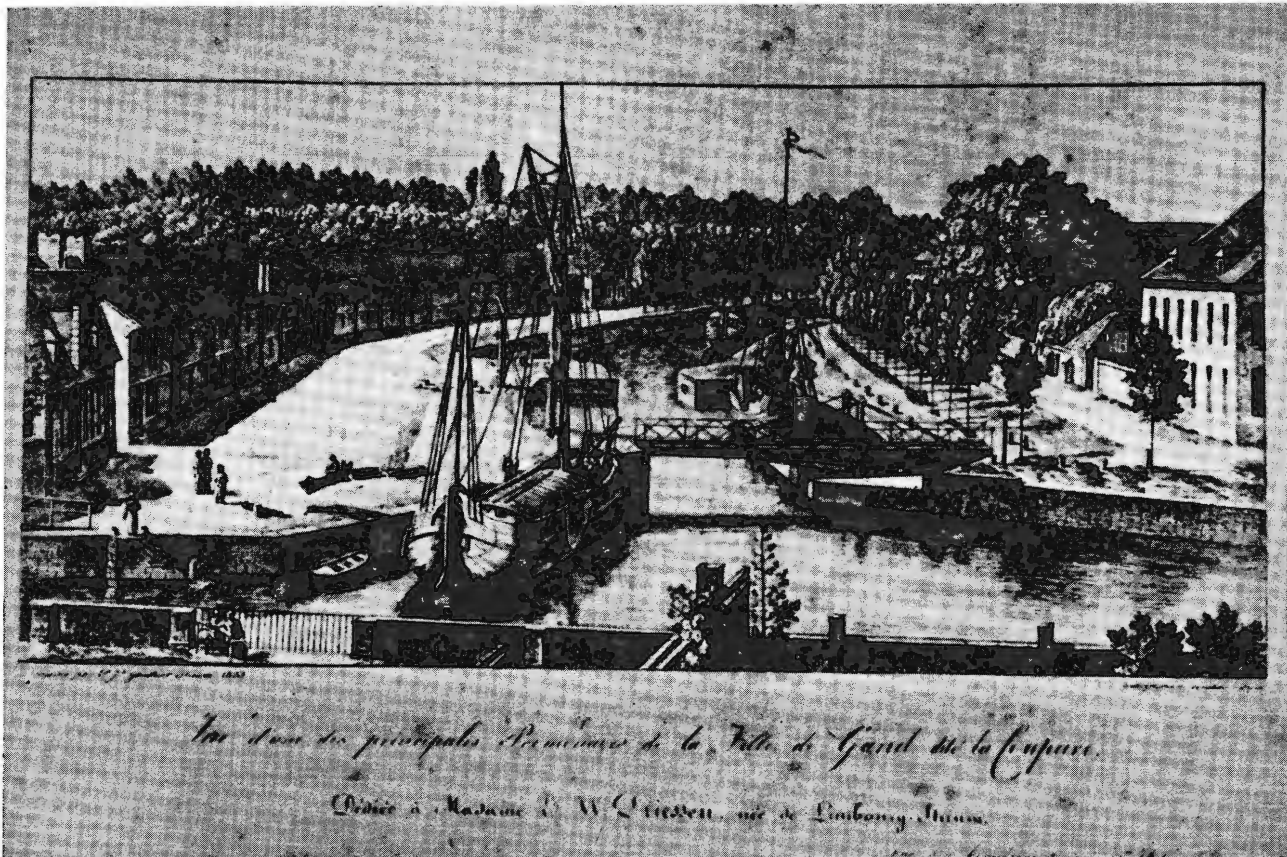
(108) Rijksarchief Gent, *Hollands tijdperk*, bundel A 172.

(109) *ibid.*, bundel A 174.

(110) A 169 en A 180.

(111) A 176 uit 1828.

(112) A 180.

DE KOM VAN ST AGNETE IN 1832,
lithografie van J. B. Gauthier-Stirum (Atl. G., « Coupure »).

werden tenslotte weggenomen. Een verslag uit 1841¹¹³ noemt daarvoor de datum augustus 1841, maar een minute uit 1842 zegt dat deze afbraak reeds lang te voren is gebeurd¹¹⁴. Dit moet in 1823 zijn geweest. Een gelithografieerde plaat, door P.J. Gauthier-Stirum, liefhebber-schilder uit Parijs, getekend van uit de hooggelegen hof van zijn schoonzuster Mevr. Driessen-de Limburg-Stirum in de Nederkouter, en gedateerd 1823, toont de samenloop van Leie en Coupure met, zeer duidelijk, de Kom van St Agnete zonder sluiswerk¹¹⁵. Zo eindigde de geschiedenis van het sas van St Agnete¹¹⁶.

« VALSE » BRIEVEN MET « ECHTE » BESCHULDIGINGEN

In de zomer van hetzelfde jaar 1753 viel er een schandaaltje voor, dat enerzijds de spanning tussen de Staten en de ingenieurs fel belichtte, en anderzijds de onmacht en onbeslisbaarheid waarin de Staten zich vruchteloos verweerden tegen het centraliserende Oostenrijks bestuur. Hoewel het vooral slechts in eerder los verband staat met de Gentse Coupure, mag het in een ietwat langere uitweiding zijn plaats krijgen.

De aanleiding was het toen heftig omstreden vraagstuk over de herstelling van de sluis te Slyckens.

Spalart had begin 1753 voorgesteld de ingestorte oude sluis van Slyckens af te schaffen, de vaart van Oostende naar Brugge tot zeekanaal te omvormen en te Brugge zelf een nieuwe grote zeesluis te bouwen. Hij hoopte de grote schepen met de stroming van het getij tot in Brugge te brengen¹¹⁷. De meerderheid van de principalen keurde het plan goed, het centraal bestuur te Brussel eveneens. Een commissie werd om advies naar Londen gestuurd en bracht gunstig antwoord¹¹⁸.

Tegenover deze voorkeur stond een andere mening. Het platteland wilde de sluis te Oostende behouden en het zeewater niet in het kanaal laten komen, vooral uit vrees voor overstromingen, die de bebouwde gronden voor lange tijd onvruchtbaar zouden maken. Zo oordeelde ook de ingenieur Jeanti van Duinkerke, bij wie een commissie vanwege het Hof van Brussel om raad was gegaan¹¹⁹. Hij meende dat Brugge niets dan

(113) Archief van Bruggen en Wegen.

(114) « depuis longtemps les portes en ont été enlevées ». Medegedeeld door Mr De Smet, beamte bij Bruggen en Wegen, die wij hier graag danken.

Ook DE MAERE, *Etablissement d'un barrage éclusé sur le Bas-Escaut en aval de la ville de Gand*, Gand, 1863, p. 26.

(115) Stadsarchief Gent, *Atlas* GOETGHEBUER, bundel nr 158, « Coupure ».

(116) Nog éénmaal werd het gebruikt, toen een buitengewone hoge waterstand van de Leie moest worden tegengehouden in de 2e helft van de XIXe eeuw. Er werden in de oude gleuven van de sluiswanden balken geschoven om het water tegen te houden (ook medeg. door Mr De Smet). Nu dienen die muren om de twee bruggen te ondersteunen.

(117) « ... de laisser librement aller la mer jusqu'à Bruges ». GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., *Cartulaire...*, p. 549-561. Spalart diende eigenlijk twee projecten in het eerste bij zijn Memorie van 2 mei 1752 (*ibid.*,) p. 570.

(118) LENDERS, P., *op. cit.*

(119) GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., *op. cit.*, p. 559.

nadeel zou ondervinden met deze oplossing, die zelfs gevaar voor verzanding deed vrezen op alle plaatsen, waar de zeestroming zou samenkomen met andere waterlopen. Verder werden nog vragenlijsten voorgelegd aan ervaren scheepskapiteins. Hun antwoorden waren nogal uiteenlopend.

Gesteund door de gedeputeerden uit Brugge en sterk beïnvloed door Pycke¹²⁰, voor Gent, werd het plan van de ingenieurs Jeanti, Fretièrre en Arnaud, tenslotte aangenomen¹²¹. De uitvoering werd in 1758 beëindigd.

Over deze aangelegenheid werden verschillende pamfletten, slag op slag, langs de post verspreid, eerst van uit Brussel, een tweede uit Antwerpen, een derde uit Brussel en Gent¹²². In het eerste¹²³ werd beweerd dat er, met het voorstel af te wijzen, tegen het welzijn van het land was gewerkt. De gedeputeerden waren dagelijks naar Duinkerke gereisd (waar Jeanti woonde) en hadden voor hun principalen alles wat in hun nadeel sprak, verborgen gehouden. Zij willen Vlaanderen ruïneren door het uitvoeren van gebrekkige projecten, bedrieglijk voorgesteld als door iedereen goedgekeurd.

De gedeputeerden dienden klacht in bij de Gouverneur over dit geschrift. Het voorstel was zorgvuldig overwogen geworden, zij hadden « het zekere voor het onzekere » verkozen. De principalen hebben ook het zeekanaal verworpen, en daar de naamloze briefschrijver dit wellicht wist, klonk de beschuldiging zoveel te hatelijker. De minister kent de ware toedracht. De reizen naar Duinkerke gebeurden met medeweten en op last van de regering en van de principalen. Alle vóór en tegen zijn hen voorgelegd geworden. De gouverneur toonde zich verontwaardigd en beloofde een ophefmakende bestraffing.

Een tweede druk volgde, eveneens anoniem: « Mémoire sur les différens sentimens pour les nouvelles écluses d'Ostende »¹²⁴. Het slot ervan, bijtend scherp, beschuldigde gekende personen die de Provincie wel moest te werk stellen. Deze kritiek trof bepaalde gedeputeerden¹²⁵.

Rond half juni verscheen een derde « brief »: « Copie d'une lettre de Dunkerque, adressée à Monsieur Pycke », zagezgd ondertekend « Honoré

(120) die met Jeanti samenwerkte. Door zijn ambt van eerste raadpensionaris was hij greffier van de Statenvergadering, wanneer die te Gent plaats had, wat toen regelmatig gebeurde. De greffier had buitengewoon veel te zeggen, hij alleen ondertekende alle stukken van de administratie. GALLET-MIRY, A., *op. cit.*, p. 110-111.

(121) GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., *op. cit.*, p. 570.

(122) Wij kennen vijf pamfletten. De hier besproken twist gaat bepaaldelijk over drie; een vierde was vóór 4 juli rondgestuurd. Dit moet de « *Observations sur les objections de Messieurs Jeanti, de Fretièrre et Arnaud* » zijn. Het 5e is vóór 13 aug. verschenen (zie verder) en heet « *Testament de l'Ecluse, qui subsiste encore à Slyckens* ». Deze twee laatste in Algemeen Rijksarchief, fonds *Secrétairie d'état et de guerre*, nr 1965. Deze gegevens danken wij aan E.P. LENDERS.

(123) *Certains bien intensionés...* In *Staten...*, bundel 5157, nr 437, zit de briefwisseling over de besproken kwestie.

(124) Brugge, *Archief van het Vrije*, TR 5265.

(125) *Staten...*, bundel 5157, gedeputeerden aan Botta, 2 juli 1753 (minute).

Jeanti, pour mon père... 6 juin 1753 ». Zeer behendig schuift de brief het auteurschap van het eerste pamflet op de gedeputeerden zelf! De toon is spottend-boosaardig: « De Staten zijn heel veranderlijk in hun beslissingen. In plaats van het ontwerp dat ik (Jeanti) heb ingediend, te aanvaarden, gaven zij toe aan de rumoerige aanmatigingen van de Brugsen. Met de oude sluis konden deze in hun groot bassin enkele kleine, slecht bevrachte scheepjes te voorschijn brengen. Deze weelde kan nu blijven duren tijdens de bouw van nieuwe sluisen, daarom houden zij vast aan onmogelijke ontwerpen. Dit alles om Brugge te believen en in het voordeel van de ontwerper die, terwijl hij schijnbaar van het werk wil afzien, toch de leiding hoopt te krijgen. Het nu aanvaarde plan werd voorafgegaan door een naamloos schrijven dat de Staten beledigde en het publiek ergerde. En gij, gij hebt geslapen in plaats van de plichtigen op te sporen. Hoewel toen te Brussel, van waaruit de brief was geschreven, zekere gedeputeerden van Brugge verbleven... Zulke aanwijzing moest toch volstaan. Gij hebt « onze » voorstellen sterk gesteund, uw memorie van 9 mei gaf de doorslag, wij waren gerustgesteld. Uw geest, zo gehecht aan 's lands welzijn, komt daarin zo goed aan het licht. Vlaanderen zal, wellicht te laat, uw vaderzorg begrijpen. Niets blijft voor U verborgen, gij weet bij ondervinding hoe de Staten-Leden te geleiden. Moeten er experten en vreemde en eigen ingenieurs worden aangewezen, gij zult ze uitkiezen, gij kent ze. Ik heb goede hoop alles te zien gebeuren zoals wij het vroeger hadden geregeld, wanneer wij dat « grote ontwerp » hebben doen mislukken dat de zee tot in Brugge wou voeren. Wij mogen in eigen land toch de plannen van vreemden niet gaan uitwerken! Ziedaar wat een rechtschapen man, die bij zijn levenseinde gekomen is, U wilde zeggen ».

Op 16 juni zond Pycke een exemplaar van dit pamflet aan Jeanti, die twee dagen later verontwaardigd naar de Staten schreef: « Pycke vroeg mij of ik werkelijk zo'n brief heb opgesteld, en of die misschien werd onderschept; hij ontving hem nooit. In eer en geweten, dat heb ik noch geschreven noch verzonden. Het is mij onverschillig of de sluis in of buiten het kanaal komt, het is het wellicht nog meer voor Pycke. Niemand zal in dit laaghartig schrijven mijn briefstijl herkennen. De plichtigen moeten licht te ontdekken zijn. Afschrift van mijn brief gaat nu naar al de Leden en Principalen. Het doet mij leed dat uw land, dat ik als mijn eigen vaderland liefheb, zulke reusachtige geldsommen nutteloos moet uitgeven ».

Van zijn kant kwam Pycke op 20 juni vóór de schepenen van de Keure onder eed verklaren dat hij de brief nooit gezien noch ontvangen had.

In de steden, maar vooral te Brugge veroorzaakte het geval wantrouwen en verdenking, de overeenkomst over de kwestie (25 juni) werd er bijna door verbroken en zonder buitengewone inspanning zou de dienst voorgoed ontredderd zijn geworden, de eenheid verscheurd, en het werk aan sluisen en Coupure (te Brugge alleen?) stilgelegd. Het valt op dat de naamloze schrijver zoveel bijzonderheden kent die alleen door de gedeputeerden en hun principalen zijn geweten. Zulke drieste vervalsing

is nauwelijks te geloven, van zegel en ondertekening van Jeanti te durven gebruiken. Zo iets moest uitkomen ¹²⁶.

Het kwam uit.

In hun zelfde rapport (2 juli) konden de Staten aan Botta een eerste ontdekking melden.

Er moest iets uitgelekt zijn over een drukkerij... « Op bevel van de minister was de procureur-generaal bij de Raad van Brabant naar Leuven gereisd. De 22 juni vond hij daar de drukker van de drie pamfletten. Schonere bewijzen kon hij niet verlangen: de drukker zelf en zijn twee gasten, die er aan gewerkt hadden, bekenden; de lettertypen waren dezelfde en een der druksels lag nog in het werkhuis. De drukker bekende verder dat de eerste tekst was gebracht door pensionaris Claes te Leuven, de twee andere door Meester Philippaert van het nieuw College, die ook de proeven heeft nagezien. Deze beiden zijn de opstellers niet en de drie stukken waren van dezelfde hand afkomstig ».

Toen daarna de opsteller werd bekend gemaakt, was dit voor sommigen geen ophefmakend nieuws. Het was Spalart zelf...

De kolonel-hoofdingenieur had, om te beginnen, de anderen zo ijverig willen in verdenking brengen dat hij, in de derde brief namelijk, zichzelf had verdacht gemaakt. De zinsnede over de ontwerper « die schijnbaar van het werk wil afzien » ¹²⁷ moest vermoedens wekken. Immers, ongeveer elk jaar had hij ontslag aangeboden. De lastige samenwerking met de Staten, de herhaalde wederzijdse moeilijkheden strookten heel weinig met het karakter van de kordate en eerlijke, maar lichtgeeraakte militair, zoals Spalart uit zijn brieven te voorschijn treedt. Nu, op 15 mei 1753, gaf hij nog eens zijn ontslag. Ditmaal was het menens, en in bewoordingen die lieten verstaan dat hij het moede was; hij zond meteen de plannen terug met aantekeningen van zijn hand, « voldoende voor hen die gij met het uitvoeren van uw werken zult gelasten », en hij wenste « voor het afwerken ervan en voor de nieuwe ondernemingen, dat zij iemand zouden vinden die er beter zou in lukken de wil van iedereen te doen ». Het ontslag werd 's anderendaags in de vergadering aangenomen. Zo kon de ontdekking niet moeilijk zijn ¹²⁸.

Toen begon, tussen Botta en de Staten, een spannend tweegevecht... De inhoud van de pamfletten, door minister en gouverneur als lasterlijk bestempeld, werd natuurlijk door de gedeputeerden zeer hoog opgenomen. Zij eisten een ophefmakende veroordeling, « hoe hooggeplaatst de schuldige ook mag zijn; zij vroegen recht en vergelding, al was het tot vóór de keizerlijke troon! ». Botta zond verslag naar de gouverneur, wie de beslissing toekwam en liet intussen aan Spalart huisarrest aanzeggen. Méér kon hij niet, een officier krijgt immers geen kwartierarrest. Dit moest de gedeputeerden voorlopig voldoen: « een kolonel, en dan nog

(126) Tot zover het verslag aan Botta in de minute van 2 juli.

(127) « ... qui sous les apparences d'y renoncer... »

(128) Spalart was verwant met een der personen die bij het in druk brengen was betrokken. LENDERS, P., *op. cit.*

de bevelhebber van een officierenkorps — Spalart was dit voor de ingenieurs van Hare Majesteit — arrest geven, is reeds een daad met grote gevolgen. Toch moest nog verder onderzoek worden gedaan, vóór de eindbeslissing kon vallen »¹²⁹.

De ontdekking en Botta's voorlopige maatregel werden door de Leden aan hun principalen meegedeeld (10 juli). De Stadsmagistraten uit het Vrije moedigden hun afgevaardigden ten sterkste aan om met alle kracht voort te werken en volledige genoegdoening te eisen (11 juli).

Te midden van deze eerste spanning schreef Spalart onverstoortbaar « dat hij wellicht beter ware gelukt indien hij niet zodanig aan dat werk was gehecht geweest; deze gehechtheid was zijn grootste misdrijf; het zou hem troosten, te weten dat hij altijd Vlaanderen's welzijn had beoogd; in plaats van zijn beloning werd dit nu zijn val ». Hij sprak wellicht de waarheid, doch hij klopte aan dovemans deur... Hij diers zijn brief besluiten « met zijn eerbiedige dankbaarheid »¹³⁰. Zo iets aan de Staten schrijven was olie op het vuur.

Want er wàs beroering.

Botta scheen het niet te willen — of te mogen — inzien. Hij stelde een ontwerp van verklaring vóór aan de Staten, waarin hij hun zou schrijven dat hij « met de grootst mogelijke aandacht hun uiteenzetting had gelezen, en aan de gouverneur had overgemaakt; beiden vonden de naamloze schrijver en zijn medeplichtigen laakbaar, de regering moest er zelfs verontwaardigd over zijn. De Staten zouden echter het belang inzien van de maatregelen die reeds waren getroffen. Intussen scheen de kalmte te zijn teruggekeerd. Op bevel van Karel van Lorreinen verklaart het gouvernement dat de regering tevreden is over de Staten en ieder van hun leden om de zorg voor de Coupure en de nieuwe sluis; en dat het derde (de twee eerste dus niet!) pamflet vals is. Na zulk formeel getuigenis verwachten zij dat de Staten zullen voldaan zijn, te meer dat een voortzetten van rechtsvervolging nadelig kon zijn voor 's Rijks dienst »¹³¹.

Maar de Staten waren niet voldaan. Zij hebben eveneens « met de grootst mogelijke aandacht in vertrouwelijke, geheime vergadering het ontwerp gelezen. In alle oprechtheid, die tekst zal de principalen niet bevredigen. Heel de bevolking kent de rumoerige betwisting. De principalen zullen nooit afzien van de eis dat de plichtigen, wie ze ook zijn, ontmaskerd en gestraft worden en dat *alle drie* de brieven vals en beledigend worden verklaard. Na alle vrijpostigheden die zij reeds twee jaar lang moesten slikken vanwege de opsteller die niet enkel verdacht, maar ook gekend is, en die zij altijd hebben ingevolgd en in hun eigen nadeel hebben bevoordeligd, mag een publieke rechtzetting wel verwacht.

(129) Botta aan de Staten, 7 juli. Een onderzoek was overbodig, Spalart had bekend: hij had intussentijd nog een 4° brief laten verschijnen, en zich in een geschrift van 4 juli aangaande het schrijven van de vier pamfletten verdedigd (*Sécrés. d'état et de guerre*, 1965).

(130) Spalart aan de Staten, 20 juli.

(131) Botta aan van Crombrughe (Proost van St.-Baafs en eerste gedeputeerde van de Clergie), minute z.d.

Rang, talent of ambt kunnen de plichtigheid alleen verzwaren. Verleent de vorstin niettemin genade, de Staten zullen haar goedheid bewonderen; maar het misdrijf moet openlijk als dusdanig gebrandmerkt. Voor de lof en de goedkeuring zijn de gedeputeerden dankbaar, zij hebben die echter niet nodig om vóór het volk gelijk te krijgen. Integendeel, de principalen zullen menen dat zij ze hebben afgebedeld om vrij van blaam te schijnen. De ontmaskering van de schuldigen, ziedaar nog het minste dat zij kunnen eisen. Vooral dan voor Pycke die het onrechtvaardig mikpunt van heel de geschiedenis was »¹³².

Daarop beproefde Botta nogmaals zijn tegenstanders te paaien. Vertrouwelijk verzocht hij de proost van Crombrugghe, « die hij kende als een wijs en voorzichtig man¹³³, de andere Leden te overtuigen genoeg te nemen met zijn toegeving dat alle drie de brieven vals zijn. De Leden wisten wel waarom de regering zulke schikking verkoos boven een rechtsvervolging waarvan de gevolgen niet waren te voorzien; en zij kenden daaromtrent het gevoelen van de gouverneur »¹³⁴. De Staten antwoordden « dat van Crombrugghe's vroeger schrijven (31 juli), waarin Botta zoveel tegemoetkoming meende te lezen, toch liet verstaan dat de zaak niet ten einde was. Integendeel werd er duidelijk gezegd dat de brief in voltallige bijeenkomst moest worden hernomen daar verscheidene leden afwezig waren bij de eerste bespreking ervan. De Leden namen geen voldoening met het ontwerp. Zo hadden de abt van St Andries¹³⁵ en Pycke van bij hun aankomst te Brussel reeds aan de minister laten verstaan. Wat er ook van zij, ze nemen van hun eisen niets terug. De Steden en de Staten begrijpen evenmin waarom die op zijn minst eigenaardige procedure moet worden gevolgd, in plaats van een rechtsvervolging, die geen twijfel over de uitslag laat bestaan. Had de minister vanaf het begin de schrijver willen ontmaskeren, hij zou nu wel zekerheid hebben¹³⁶. Dat de drie brieven leugenachtig zijn, kon hij slechts weten omdat hij én inhoud én opsteller kent; anders kon zijn verklaring later weleens worden in twijfel getrokken bij gebrek aan voldoende bewijzen. Het zal dan verder onnodig zijn dat de minister zou aandringen op matiging van hun verlangens, tenware hij verkoos het bij de principalen zelf te beproeven. Hij zou dan eens hùn mening horen, zij die nog niets weten over de vertrouwelijke brieven tussen de proost en de minister. Vindt hij het ongepast, zelf het volledig bewijs van de schuldigen te laten ontdekken, dan zullen de gedeputeerden met ongeduld de terugkeer van de gouverneur verbeiden. Kon de Keizerin maar worden ingelicht,

(132) Staten aan Botta, 5 augustus (minute).

(133) Zo wordt hij ook in zijn grafschrift betiteld, HELLIN, A., *Histoire chronologique ... de S. Bavon à Gand*, Gand, 1772, p. 96.

(134) Botta aan van Crombrugghe, 9 augustus.

(135) Dom Amandus FIERENS, abt 1742-1764, tot de gedeputeerde van de Clergie voor het Vrije gekozen in 1748. Dom HUYGHEBAERT, N., *Le Nécrologe de l'ancienne Abbaye de Saint-André-lez-Bruges*, in *Tablettes des Flandres*, V, 1953, p. 249-280, in overdruk op p. 20. De schrijver gaf ons zeer welwillend deze inlichtingen.

(136) De handelwijze van Botta is eigenaardig: eerst stelt hij Spalart in arrest, daarna weigert hij te onderzoeken of hij plichtig is.

dan werd er voorzeker niemand verschoond. Zij wanhopen er niet aan, dat alles eens tot vóór de Troon kan komen. Vooral nu dat, in plaats van zich stil te houden, de briefschrijver een nieuw pamflet heeft verspreid. De opsteller zal niet moeilijk te vinden zijn. Spalart schreef intussen nog tweemaal naar het Brugse magistrat. Zo het hem lust kan de minister de brieven dàar krijgen. Het is weer iets om wantrouwen en onrust te wekken »¹³⁷.

Botta ging niet in op de slecht verdoken bedreigingen doch aanvaardde het beroep. Men zou dus op de terugkeer wachten van Karel van Lorreinen...¹³⁸ tot in december.

De gouverneur zette een punt achter de twist. « De veelbesproken brieven zijn laakbaar en vermetel, de inhoud ervan is gedeeltelijk vals en lasterlijk. De Staten en al hun leden en gedeputeerden hebben de werken ijverig en voorzichtig uitgevoerd, zoals ze het ook hebben gedaan bij de voorbereiding van wat bij Slyckens nog te doen is. De gouverneur en de Keizerin zijn tevreden. Dit wordt nu duidelijk gezegd, zodat de Staten genoeg hebben om voldaan te zijn. Te meer daar de maatregelen die werden genomen (betreffende Spalart nl.), ingezien de omstandigheden, zonder voorgaande zijn. Om bovendien alle verlangens te voldoen wordt Spalart voor een tijd uit de streek verwijderd. Hij kreeg bevel naar Luxemburg te vertrekken, waar men nu overigens zijn diensten nodig heeft. De gouverneur rekent erop dat op die wijze de zaak zodanig afgesloten wordt, dat er verder geen spraak over zij »¹³⁹.

Daarmee konden ze het doen...

Op die uitspraak kon heelwat gezegd worden. « De brieven voor een deel vals », dus voor een gedeelte echt, en ze werden niet openlijk veroordeeld. Zonder het te zeggen wordt Spalart als de plichtige verklaard, maar in plaats van gestraft te worden, wordt hij naar een ander werkterrein gestuurd waar men hem, « ten andere », nodig heeft...

Een roemloos einde van een heftige strijd.

Tekortkomingen waren er voorzeker en de Staten waren met hun beheer erg in het ongelijk. Maar tegenover hetgeen zij als hun eigen macht hadden beschouwd, had hier toch weer het recht van de sterkste gezegevierd...

DE COUPURE IS GEREED

Niettegenstaande alle vertraging geraakte het werk eindelijk af en het nieuw kanaal kon plechtig worden geopend. Op Kerstavond zou het eerste zeeschip van uit Oostende naar Gent komen. Het was La Concordia uit Nantes met een lading franse wijn.

(137) Staten aan Botta, 13 augustus.

(138) Botta aan de gedeputeerden, 15 augustus.

(139) Karel van Lorreinen aan de gedeputeerden, 3 december. Door die verwijdering kon Spalart de inhuldiging van de Coupure niet bijwonen op 27 december. Hij zal er geen spijt over gehad hebben.

Het werd precies geen triomftocht. De Brugse vaart bleek nog niet diep genoeg, het waterpeil moest verhoogd worden maar de enorme watermassa bemoeilijkte onvoorzien de werking van de sluisen, en de aangrenzende gronden liepen onder water. Meer dan 6000 gewapende boeren, zo vertelt men althans, dwongen de Gentenaars al de duikers (afloopsluisen) open te zetten. Het water zakte en het schip bleef in de modder steken¹⁴⁰. Het geraakte toch in Gent en de inhuldiging van de Coupure werd gevierd door het afhalen van La Concordia op 27 december.

Te twee uur in de namiddag trokken de leden van de Gentse Handelskamer het schip tegemoet tot aan de brug te Mariakerke. De stadstromelaar en de trompetters stonden daar reeds te paard gereed, samen met de soldaten. Toen het schip kwam aanvaren, gingen de heren aan boord en boden de kapitein de erewijn aan.

De tocht naar de stad gebeurde te midden van een dubbele stoet: de muzikanten en de soldaten stapten aan weerszijden van het kanaal, samen met zeer veel volk. Bij de Brugse poort loste het schip negen kanonschoten, beantwoord door het geschut van de Vesten, waar reeds van 's morgens was geschoten. Vandaar vertrok een nieuwe optocht, met afgevaardigden van de vier wapengilden.

De Coupure zag zwart van volk. Boven de hoofden hing de galm van de zware belfortklok en van de hele beiaard. Aan de St Agneteburg klommen de schepenen aan boord. De dag eindigde met verlichting en vuurwerk. 's Anderendaags was er een groot banket op het stadhuis, waar de kapitein een zilveren koffiekkan en schaal ontving, met een opschrift en het stadswapen versierd. Ook de matrozen kregen geschenken¹⁴¹.

Op 7 januari 1754 vaarde een tweede zeeschip, een Spaans fregat, door de Coupure. Toch zou het nog duren tot het einde van dat jaar, voordat de zeeschepen normaal naar Gent begonnen te varen¹⁴².

AANNEMERS OP HET BANKJE

In de herfst van 1754 kwam een andere zaak aan het licht. Toen was de Staten hervorming (waarvan verder wordt gesproken) pas gebeurd en een aantal nieuwe gedeputeerden begonnen het beleid van hun voorgangers van nabij te onderzoeken.

Het lekte uit dat meerdere aannemers het beloop van hun rekeningen zodanig zouden hebben omhoog gedreven, dat de provincie voor belangrijke sommen was benadeeld geworden¹⁴³. Vroeger waren er ook wel moeilijkheden geweest; zo had Pycke, ingevolge een rapport van Raadpensionaris O'Donnogue, moeten klagen over slecht materiaal bij de bouw van de sluis in de boomgaard van de Predikheren te Brugge¹⁴⁴. Ergens was

(140) LAENNEN, J., *op. cit.*, p. 172-173. P. LENDERS bevestigt de waarheid van dit elders verzwegen incident.

(141) CLAEYS, Pr. *Notes et souvenirs*, III, Gand, 1907, p. 222.

(142) Brief van Isabella Lombaerts, huysvrouw van François Rauvoet, te Brugge. 14 december 1754, *Staten...*, bundel 7475.

(143) Over die zaak, *ibid.*, bundel 7486.

(144) 3 juni 1752, bundel 7475.

een te kleine maat gebezigd geworden ¹⁴⁵. Nu echter betrof het een zaak van grote omvang. Van bij de inzet van het onderzoek stonden de aannemers er slecht voor: aler maatregelen werden getroffen, kwam er een aanbod (12 september) van twee bekende landmeters, Mote en vanden Kerckhove, om de nameting te verrichten op hun eigen kosten. Voor alle betaling verzochten ze enkel 1/5 (in een ander document 1/50) van alles wat teveel was betaald. Ze konden dit voorstel doen want ze waren zeker van hun beweringen. De gouverneur vond het goed, maar hun doening moest door een vertrouwensman onopvallend worden nagegaan ¹⁴⁶. De geest van Filips II was nog niet dood! Later vond men de vergoeding nog te aanzienlijk.

Jan Baptist Liebaert kreeg de eerste eer. Hij moest op maandag 7 oktober te 10 uur voormiddag met zijn vennoten op het stadhuis verschijnen ¹⁴⁷, « tot het ajusteren van zijn rekeningen (reinen en verdiepen van de vaart) die het vorig jaar in mei en november waren afgesloten ». Het onderzoek viel nadelig uit. Een week later volgde het bevel, drie aannemers « in bewaring te brengen ». Men zou beginnen met Liebaert, Fervaques (van Ieper) en Kerber. Hun bezit moest meteen worden aangeslagen. Tot aan de aanhoudingen moest alles geheim blijven voor de gedeputeerden, die aan de raadsvergaderingen van 1752 en 1753 hadden deelgenomen ¹⁴⁸. Liebaert en Fervaques kwamen op zondagmorgen 20 oktober « op uitnodiging » aan. Elk afzonderlijk werden ze « opgehouden » onder bewaking van een deurwaarder, Fervaques (door Jac. Clabodts) in de herberg « De Grootte Croone », Liebaert in « den Bruynvisch » ¹⁴⁹. Kerber scheen te Doornik te zijn in dienst van de Generale Staten ¹⁵⁰. 's Anderendaags wenste de minister de Staten geluk met de vlugge uitvoering van zijn bevel en wees op het belang van de inbeslagname. Het was een waarborg voor de voorziene terugbetalingen.

De ondervraging werd uitgesteld daar een brief, voor Fervaques bestemd, onderschept was geworden. De gouverneur zou onderzoeken « of

(145) Vilain XIII, 15 september 1756, bundel 5152.

De aannemer Fomprez kloeg dat de directie onregelmatigheden had begaan door het veroorzaken van nutteloze onkosten. Zo had men zand op grote afstand laten halen, terwijl het op de werken zelf te krijgen was. Brief september 1756, 5152. Tijdens de werken werd een deel van de Coupure in regie gegeven, hetgeen de ijver van de uitvoerders zeker niet zal hebben aangevuurd. LENDERS, P., *op. cit.*

(146) Karel van Lorreinen aan de Staten, 24 oktober 1754.

(147) Keizerlijk bevel 24 september, meegedeeld in brief van Rooman.

(148) Bevel van 15 oktober, daags daarna aan de Staten meegedeeld.

(149) Er bestond van 1650 tot 1790 een « Bruynvisch » op de Hoogpoort, vroegtijd « De Wapene van Enghelant » genoemd. Het huis stond rechtover de Conciërgerie van de Keure, nl. het gedeelte van het Stadhuis waar de Keure bijeenkwam. DE POTTER, Fr., *op. cit.*, II, p. 282.

« De Grootte Croone » is waarschijnlijk een herberg in de Catalognestraat (vroeger « Cattesteghe ») op de hoek bij het Belfort en de Korte Ridderstraat. In 1836 werd dit huis afgebroken en meer achterwaarts heropgebouwd. DE POTTER, Fr., *op. cit.*, III, p. 371 en 373.

(150) Af te leiden uit een mededeling in de brief van de Staten tussen 24 en 29 oct. « Kerber n'a des biens qu'en Hollande, selon la déclaration de Fervaques »; ook in de brief van Cobenzl 21 oktober.

er niets in voorkwam dat klaarte kon brengen ». Er bleek alleen uit dat de schrijver, die zijn deel- en lotgenoot Liebaert zelf was, op voorhand scheen te weten wat Rooman, die als commissaris met de zaak was belast, nog ging doen. De gevangene uit « de Bruynvisch » had dus kans gezien een brief buiten de herberg te smokkelen. Hij neemt het avontuur niet al te zwaar op, al noemt hij het een « maschere » (pestbuil!). Het viel hem bitter, dat Pycke en zijn vrouw, « de Bruynvisch voorbijgaande, begonnen te « spoken en te lachen » toen ze hem bemerkten. Pycke had toch ook alles helpen goedkeuren... De verveling zit hem dwars, hoewel de brief amper één dag na zijn arrestatie werd geschreven. Warme vriendschap spreekt uit dit schrijven¹⁵¹ dat, na onderzoek, onbelangrijk werd geacht, maar toch met een wenk voor nauwlettender toezicht werd teruggezonden.

Ook Anthone de Bock, uit Moerbeke-Waas, moet worden aangehouden en naar « de Croone » overgebracht. Jan Philip Lippens, uit dezelfde gemeente, wordt voor 4 november op het stadhuis gedagvaard¹⁵². Tot volledige schadevergoeding toe moeten, in al de behandelde gevallen, de gedeputeerden welke in de vorige ambtsperiode die mandaten mede hebben ondertekend, persoonlijk verantwoordelijk worden gesteld¹⁵³.

Documenten worden door de twee partijen ter inzage aangevraagd. De vroegere gedeputeerden verzochten om alle stukken die waren opgevorderd door twee bestuursdecreten (24 sept. en 14 oct.). Hun werd toegestaan afschriften te laten maken naar geverifieerde kopiën, aan een door hun groep aan te wijzen persoon ter hand te stellen. Van hun kant vroegen Mote en vanden Kerckhove naar de plannen en tekeningen. Die waren in het bureel van de bijeenkomsten niet te vinden, zo werd er verzekerd door de vroegere gedeputeerden. De huidige raadslieden hadden maar weinig hoop ze in handen te krijgen, tenware dat de minister ze van de ingenieurs zou afeisen. De landmeters wilden bewijzen hoe groot het bedrog was geweest, tegenover hen die de zaak in 't duister wilden laten¹⁵⁴. Cobenzl, die Botta als minister had opgevolgd, moest werkelijk de stukken aan luitenant-kolonel Delaing vragen; en « zo ze worden gevonden, wat vanzelfsprekend is », komen ze vast en zeker naar de Staten¹⁵⁵.

Bitter klaagt het verslag aan de minister over de heftigheid, waarmee de voorgaande gedeputeerden hun hopeloos onverschoonbaar beleid willen verdedigen¹⁵⁶. Ze verlangen zelfs alle stukken van 1750 tot einde juli

(151) « Niets verdriet mij meer dan beroofd te zijn van uw aangenaam gezelschap... dat wij elkaar nog mochten spreken en troosten... ik wens hartgrondig dit liever alleen te mogen dragen om Jo^o uw allerliefste deze passage te eviteren. Ik groet U met hart en gedachten. Adieu ».

(152) Lippens had de vooraf overeengekomen voorwaarden niet nagekomen, « tot merkkelijk nadeel van het publiek ». De lijst der betrokken aannemers noemt nog : Mattheus Jacob Odoor, N. Coolman, Charles de Heze, Niclais Boom, Algoet en Houwens. Karel van Lorreinen aan de Staten, 14 oktober.

(153) Dezelfde aan dezelfde, 13 november.

(154) Staten aan Cobenzl, tussen 24 en 29 oktober (minute).

(155) Cobenzl aan Vilain XIII, 29 oktober.

(156) Pycke, O'Donnogue en Fierens waren in naam van de anderen met die verdediging belast.

1754. Wanneer zulke hoeveelheid documenten in verschillende handen geraakt wordt het gevaarlijk, niet alle stukken zijn geregistreerd. En toch mag niets verloren gaan. Raadsheer Rooman beweert vlakaf dat heel dit manœuvre enkel moet dienen om de zaak te rekken. Persoonlijke misnoegdheid was wellicht niet vreemd aan deze uitlating: een der leden heeft hem driftige verwijten toegeslingerd. Het verslag besluit ontmoedigd: « Zijn wij er de schuld van dat zij verkeerd hebben gewerkt? Wij geven hen alle wapens in de handen die zij vragen; kunnen wij het helpen dat ze er geen naar hun gading vinden? Ze zijn als de honden die de stok nalopen die naar hen wordt geworpen. Wij staan nu met vier vergaderingen in de Staten: het Comité, de geheime Jointe van de vroegere leden, de Vergadering vóór de Commissaris, en de gewone... »¹⁵⁷.

De gevolgen van het onderzoek konden niet twijfelachtig zijn. Op bevel van de gouverneur werden reeds in oktober de bezittingen van negen onder de aannemers in beslag genomen¹⁵⁸. De anderen zouden volgen¹⁵⁹. Dat de maatregel werd uitgevoerd, blijkt uit de klachten die nog in mei 1755 bij de hogere overheid werden geuit over de nood, die in verscheidene families daardoor ontstond. Deze toestand heeft niettemin niet lang geduurd. In het volgend jaar kwam het geding tot vóór de troon. De keizerin zette heel de zaak stop met een ontslag van rechtsvervolging¹⁶⁰. Zo komt het dat bv. Jan Baptist Liebaert nog jarenlang aan de ondernemingen kon verbonden blijven¹⁶¹. Die het eerst was gevangen gezet, blijkt tenslotte de grote bevoorrechte te zijn geweest.

Deze uiteindelijke beslissing is ten andere minder belangwekkend dan het tafereel van de bewogen financiële en bestuurlijke verwarring, waarvan dit alles slechts één geval was.

STEMRECHT VOOR SUBSIDIES AFGEKOCHT

De uitgaven voor de waterwerken waren, door al die wederwaardigheden en miseries, tot ver boven het dubbele gestegen van wat aanvankelijk was voorzien. De subalternen, die geen meezegeenschap hadden in de beslissingen, zouden nu geldelijk moeten tussenkomen, omdat de grote steden de last niet meer alleen konden dragen. Dit deed de maat overlopen, en de kasselrijen met de andere smalle steden kwamen eensgezind in het verzet.

(157) *Verslag* (minute) tussen 24 en 29 oktober.

(158) Karel van Lorreinen aan de Staten, 14 oktober.

(159) Moest de inbeslagname niet voldoende de terugvorderingen dekken, dan zouden de vorige gedeputeerden persoonlijk geldelijk inboeten.

(160) *Réponse aux Réflexions*, waarover later. LENDERS, P., *op. cit.*

(161) o.a. voor 1755: 28 november, bundel 7475; voor 1756-57: 7476; voor 1759: 15 februari, 7480, nl. nog onbetaalde rekeningen voor afbraak, metselwerk sashuis, enz. In dezelfde *Staten van Vlaanderen* zitten nog 5 belangrijke rekeningen van Liebaert uit 1755 tot 1759, nl. nrs 3261, 3264-66, 3268, en een lijvig register, « *Compte Général de Liebaert* » voor 1754-59 (nr 3270), alle over de werken van Slyckens.

Een invloedrijk man heeft deze tegenstand als het ware verpersoonlijkt. Burggraaf Jean Jacques Philippe Vilain XIII, vroeger burgemeester te Aalst, had sinds hij te Gent woonde (1751), het rampspoedig geldelijk beheer van de Staten gehekeld¹⁶². Later zou hij, anoniem, een scherpe kritiek daarover schrijven in een werk dat hij op slechts 40 exemplaren liet drukken¹⁶³, omdat hij voorzag welk een storm zijn boek ging verwekken. Deze openbare aanklacht joeg tal van gekende families in het harnas.

Raadpensionaris Pycke vooral voelde zich persoonlijk het meest getroffen. Het ging hier werkelijk tussen hem en Vilain. Pycke was vroeger te Aalst stads- en landpensionaris geweest, had daar schriftvervalsing gebruikt om zich bevoegdheden aan te matigen die hij niet bezat, en was daardoor met Vilain in botsing gekomen. Nu ze beide te Gent waren zou Vilain hem daar de beslissende nederlaag doen lijden¹⁶⁴.

Door sterk aan te dringen kon Pycke de gouverneur ertoe bewegen, dat de meest kwetsende uitlatingen uit de tekst van het boek zouden worden weggelaten, namelijk waar over het geval van de Coupure een bittere aanklacht voorkomt. Vilain noemt ze « een even nutteloze als geldverslindende onderneming, ze werd begonnen tegen de meest vanzelfsprekende voorzichtigheid in; de onkosten werden niet vooraf overwogen tegenover het beoogde doel; er werd geen rekening gehouden met de beschikbare middelen en werkkrachten. Het verloop ervan was al zo onregelmatig als de inzet. Tot schande van geheel het land zal de Coupure een gedenkteken blijven van machteloosheid en achteruitgang. Wee het volk wiens regeerders niet kunnen cijferen en waar, in gewichtige zaken van algemeen belang, de overheden moeten bekennen dat zij hebben gefaald... ».

Het boek verscheen in de tweede helft van april. In sommige exemplaren, wellicht vóór de genoemde censuur afgewerkt, is de tekst volledig gebleven; in andere is het geschrapte gedeelte op een bijgeplakt blad, netjes met de hand beschreven, in de voorrede van het boek (*Réflexions sur les finances de la Flandre*) leesbaar gesteld¹⁶⁵. Ook in de weerlegging van de aangevallen gedeputeerden, is het bewuste tekstgedeelte opgenomen¹⁶⁶. Deze uitgebreide verdediging tegen de beschuldigingen van Vilain heet *Réponses aux Réflexions imprimées sur les Finances de la Flandre* en draagt als datum 12 mei 1755, drie weken na het verschijnen van de *Réflexions*¹⁶⁷. Het werd door elf leden ondertekend, maar het is wel Pycke die als de eigenlijke auteur mag worden genoemd. Hij kreeg geen toelating om zijn werk te laten drukken¹⁶⁸.

(162) VAN KALKEN, Fr., *Vicomte Jean-Jacques-Philippe Vilain XIII*, in *Biographie Nationale*, XXVI, Bruxelles, 1936-38, col. 744.

(163) *Réflexions sur les finances de la Flandre*, s.l., 1755.

(164) LENDERS, P., *op. cit.*

(165) zo in het ex. in de bibliotheek van het Stadsarchief te Gent.

(166) op p. 150 ervan.

(167) Het is een reg. in handschrift, *Staten...*, nr 4710.

(168) LENDERS, P., *op. cit.*; VAN KALKEN, Fr., *art. cit.*, col. 745, zegt dat de *Réflexions* van Vilain verboden werd: de werkelijkheid is dus juist omgekeerd.

In zijn *Réflexions* schrijft Vilain XIII verder dat, met veel minder onkosten, een vaarweg had kunnen gelegd worden van af de Brugse poort langs de Waldam, de Leie (Ekkerghem, de Bijloke) en vandaar naar de Ketelvest, zonder een nieuw kanaal te graven¹⁶⁹. Met die mening was de schrijver nogal simplistisch te werk gegaan. Natuurlijk zou de voorgestelde weg het nieuw kanaal onnodig hebben gemaakt. Toch zouden niettemin grote werken van uitdiepen nodig zijn geweest, en later voortdurend het kostbare onderhoud van de langere waterweg. Hadden de Staten met hun methode van aarzelingen en onhandigheid zo iets moeten uitvoeren, dan zou Vilain al niet veel minder dan nu geklaagd hebben! Voor de schippers zou het ook een langere omweg hebben betekend.

Tegenover het gestelde doel was de Coupure, afgezien van de manier waarop het werk was voltoerd, zeker niet de slechtste oplossing.

Jean-Jacques-Philippe kreeg zijn kans, toen de Staten weigerden nieuwe subsidies voor de Oostenrijkse regering te stemmen. De kasselrijen van Aalst, van Waasland, Kortrijk en Dendermonde die geen stemrecht in de Staten hadden, beloofden de regering te steunen bijaldien ze ook stemgerechtigden in de vergadering kregen. Vilain steunde Cobenzl in deze aangelegenheid en dank aan zijn bemoeiingen kregen de subalternen, bij ordonnantie van 5 juli 1754, volledig stemrecht¹⁷⁰, de nieuwe stemgerechtigden bekwamen meer dan tien stemmen tegenover twee voor de Clergie en drie voor de grote steden¹⁷¹. Door deze schikking kwamen de vroegere meerderheidsstemmen in een machteloze minderheid. Dit was weer overdreven. Niet lang daarna kwam een betere regeling¹⁷², waarbij de Clergie 2, de Steden 3 en de kasselrijen samen ook 3 stemmen kregen. Met die beschikking echter dat voor de twee laatsten het gezag van hun stemmen afhankelijk werd gesteld van hun geldelijke afdragingen¹⁷³ of subsidies. De smalle steden hebben hun stemrecht moeten afkopen.

Bij deze grondige verandering was de partij voor Pycke verloren¹⁷⁴

(169) Tekst als citaat bij een tekening (*Atlas GOETGHEBUER*), bij het voorgaande uit de geschrapte zinsneden. De redenering verschilt grondig met de twisten uit 1738: Vilain was niet tegen een verbinding met de zee, maar tegen de manier waarop ze was gemaakt.

(170) « voix délibérative et décisive »: *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas Austrichiens*, 3e série, VII, Bruxelles, 1891, p. 349.

(171) Waarop VAN KALKEN, *Fr.*, *art. cit.*, col. 744 steunt om te schrijven dat de subalternen *samen* 2 stemmen kregen, is niet goed uit te leggen: de tekst van de ordonnantie is duidelijk.

(172) *Recueil des Ordonnances...*, *op. cit.*, p. 514, ordonnantie van 18 oktober 1755.

(173) « y aura une influence selon son transport dans les subsides », *ibid.*

(174) Het bewuste *Placcaet* (5 juli 1754) (*Vyfden Placcaet-Boeck van Vlaenderen*, vol. VIII, Gent, 1763, p. 339 vlg.) vernieuwde, inzake stemrecht, een oud Reglement van de Aartshertogen uit 1614 (*ibid.*, p. 346). Art. VIII van de nieuwe wet deed de actuarius van de Statenvergadering aftreden na 3 jaar. Pycke en O'Donnogoe vielen onder deze maatregel. Pycke had grote sommen betaald bij zijn ambtsaanvaarding en Aalst, Brugge en Gent (resignatie van voorganger, taksen...) en vroeg terugbetaling, hij ontving ze slechts gedeeltelijk. Deze betwisting duurde voort zolang hij leefde. LENDERS, P., *op. cit.*; *Staten...*, bund. 7479.

en de oppermacht van Brugge en Gent was ten einde ¹⁷⁵.

Hoewel het er de schijn kan van hebben, werd toch de opsomming van al de voorafbesproken miseries allerminst uitgesteld uit leedvermaak, en om de provinciale Staten in hun mislukkingen te kleineren. Naast de onloochenbare tekorten, bestond er zonder twijfel werkzaamheid en plichtsbetrachting. Doch over hen die stipt en trouw hun werk deden, zwijgen gewoonlijk de documenten.

ECONOMISCH BELANG VAN DE COUPURE

Het belang van de Coupure moet worden gezien in het gehele van de verwezenlijking. De pogingen uit 1738 voor een doorsteek te Brugge, door Gent ondernomen, waren gericht geweest op plaatselijk voordeel. Zeeschepen konden dan zonder omweg noch belemmering tot in de stad gebracht worden (aan de Brugse poort nl.). De doorsteek echter te Gent stelde ook het diepere binnenland toegankelijk voor de zeevaart vanuit Oostende, de enige haven van betekenis sinds het afsluiten van de Schelde. Dat het hier werkelijk om zeeschepen gaat, blijkt ontegensprekelijk uit de teksten ¹⁷⁶, om zeeschepen evenwel met afmetingen die zij in die tijd hadden ¹⁷⁷. Voor de handelaars was dit zeker geen gering voordeel. Vroeger ging een gedeelte van hun verdienste weg aan de franse, engelse of hollandse zeevaarders, die voor hen heen en weer reisden om de waren te vervoeren die zij in de vreemde kochten en verkochten. Nu vaarden zij zelf, op eigen schepen naar Brabant ¹⁷⁸. Omdat de nieuwe draai-bridgen een bredere geul openlieten dan de oude gemetste en overwelfde bruggen met hun smalle vaargaten, konden ook de grootste inheemse schepen langs de vaart in en van de zee komen. Toch is de zeevaart, voorbij Gent, volgens andere bronnen niet zeer belangrijk geweest ¹⁷⁹.

Veel groter is het gebruik van de Coupure als binnenvaart. Van uit Oostende heeft het goederentransport naar Gent, in de tweede helft van de XVIIIe eeuw, een zeer grote uitbreiding gekend. Van 1760 tot 1780

(175) VAN ROOSBROECK, R., in *Geschiedenis van Vlaanderen*, V, Brussel, 1940, p. 201-202.

(176) « puisque les bateliers ne peuvent point aller en mer » nl. indien te Brugge geen Coupure zou komen; « c'est le seul expédient pour rétablir... la navigation maritime; les négocians pourront faire commerce directement par la mer... »: *Rekwest van 5 juli 1738*, GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., *Carrulaire...*, p. 131-133. Een rekening uit 1774 spreekt over het afhalen van het zeeschip aan de Zwarte-Gat-Buyse, *Staten...*, bundel 5120; in 1826, één jaar voor het kanaal van Terneuzen bestond, tekent Pierre Henry Pieters, vader, een « plan voor verbetering van de handel » enz. Hij voorziet het verzamelen van al de zeeschepen komende van Oostende, Terneuzen, Antwerpen, « in cas van oorloghen »: komende van Oostende moesten die zeker door de Coupure te Brugge: Stadsarchief Gent, *Atlas GOETGHEBUER*, 158.

(177) « Schepen die nu van Oostende komen, ook de grootste die in het land worden gemaakt, en die vroeger niet van of in de zee komen konden, zoals de Brabantse bijvoorbeeld ». *Réponses aux Réflexions*, p. 145-151.

(178) *Réponses aux Réflexions*, *ibid.*

(179) LENDERS, P., *op. cit.*

is de hoeveelheid verdubbeld¹⁸⁰. Betere jaren waren toen gekomen voor de Gentse economie. De suikerrafinaderij, de herlevende katoennijverheid begonnen hun geleidelijke opgang¹⁸¹; de glas- en gleisnijverheid en de zeepziederij herwonnen hun vroegere bloei¹⁸². Langsheen de Coupure werden, de ene na de andere, deze industriën opgericht. De scheepvaart bleef er druk, zelfs in latere jaren¹⁸³. Men zag er voortdurend vrachtschepen, voortgetrokken door diepvoorovergebogen «scheeptrekkers», ofwel door paarden; later waren het lichters met hele slierten boten achter zich. De lange omweg door de stad werd door de Coupure uitgeschakeld, zowel voor de schepen die langs de Ketelvest uit de Schelde kwamen, als voor de Leieboten komend uit Noord-Frankrijk. Nog heden moet al wat Gent binnenkomt of dóórvaart van de Schelde of de havendokken naar Brugge en Oostende, — van Frankrijk (Aire) naar onze zeekust, langs de Coupure varen¹⁸⁴.

De grote diepgang die zelfs de oude zeeschepen in de Coupure vonden, hangt samen met een ander voordeel dat het nieuwe kanaal bezorgde. Vroeger kon het waterpeil in de Brugse vaart niet altijd voldoende worden gevoed door de kleine waterlopen die erin uitmondde¹⁸⁵. Daardoor lag bij laag peil, de binnenscheepvaart soms maandenlang stil. In de zomer van 1736 stond het water slechts drie voet hoog... Nu echter was de bovenloop van de Overschelde en van de Leie rechtstreeks verbonden met de brede en uitgediepte vaart en het peil bleef hoog genoeg, zelfs voor de grootste schepen. Vroeger liet men soms, door het tekort aan water, bij hoge tij zeewater in de vaart opvloeien door de sluizen van Slykens. Dit was uiterst schadelijk voor het gewas, de grond was tot vier mijlen ver langsheen de vaart met zout doordrenkt en ook het vee leed er onder. Nu had men 18 voet water, genoeg voor de handelsschepen van de grootste havens¹⁸⁶, zodat kon gezegd worden dat de gehele waterweg van Oostende naar Gent de bestgespijste was van Europa¹⁸⁷.

Dit betekende meteen een belangrijke ontlasting voor heel het stroomgebied¹⁸⁸. Hoewel zoiets niet als een der voornaamste doeleinden zal beoogd zijn geweest, schijnt de Coupure hier een kostbare verbetering te hebben gebracht.

(180) FRIS, V., *Histoire de Gand*, 2e éd., Gand, 1930, p. 276.

(181) VAN WERVEKE, H., *Gand, esquisse d'Histoire sociale*, Bruxelles, 1946, p. 107.

(182) FRIS, V., *ibid.*

(183) bv. een steekproef uit 1879, Rijksarchief Gent, Fonds *Bruggen en Wegen*.

(184) Wanneer de Ringvaart zal worden opengesteld, zal de toestand grondig veranderen. Nu is de Leie binnen Gent, als doorvaart, verboden weg. Voor de opvaart worden alleen voor één losplaats (Minnemeers) de sluizen van de Baudelokaai nog opengedraaid (vóór de monding in de Schelde): (uit gesprekken met schippers en de ontvanger van de aanlegtaksen).

(185) Waldam, Vestgracht, smalle Leiearm uit de meersen, Zate bij de Brugse poort. Verder de Kale e.a.

(186) *Réponses aux Réflexions*, op. cit., *ibid.*

(187) ANDRIËS, J.O., *Recherches historiques sur les voies d'écoulement des Eaux des Flandres à l'occasion du projet de loi relatif à la construction du canal de Selzaete à la Mer du Nord*, Bruges, 1838, p. 26.

(188) *Réponses aux Réflexions*, *ibid.*

Vóór 1648 gebeurde de afwatering normaal. Sinds Noord-Nederland onafhankelijk werd, zijn de waterwegen veranderd in mogelijkheden voor overstroming, als een verdedigingsmiddel bij oorlogsgevaar. Veel sluizen kwamen op Hollands grondgebied, en Holland beheerste de andere, door nieuwe sluizen stroomafwaarts van de onze te plaatsen¹⁸⁹. Nog in 1756 werd, in de verdedigingswerken van Sluis de Paswater-sluis gebouwd, die het afloopkanaal van het Zwin afsloot¹⁹⁰. De vreemde machthebbers, die door hun afsluitingspolitiek aan de streek tussen Gent en het Sas-van-Gent regelmatig overstromingen bezorgden, moesten nog jaarlijks worden betaald voor hun zogenaamde diensten van afwatering¹⁹¹.

Langs de Coupure kon het overtollige water nu naar Brugge en de zee wegvloeiën. Dit gebeurde in samenwerking met het gehele sluisensysteem van Schelde en Leie, nl. Oudenaarde-Doornik en Harelbeke-Menen, waar de sluiswachters elkaar bij hoge stand verwittigden. Wanneer de Fransen later de hele inrichting verwaarloosden en de waterwegen lieten verslijken, dierf het provinciebestuur in een verslag (uit 1810) de Oostenrijkse tijd betreuren, waar tussen 1775 en 1795 geen enkele overstroming van binnenwaters is voorgekomen, terwijl sindsdien, door de nalatigheid van het Frans bestuur, elke winter de waterellende terugkeerde, en in de zomer de fabrieken leden onder het tekort aan water¹⁹².

Ten slotte bezorgde de Coupure aan de Brugge vaart bestendig stromend en fris water. Het uiterst gering verval van de vaart veroorzaakte vroeger te Brugge stilstaand, en 's zomers erg vuil water in de meeste stadskanalen. Bij droog weder moest Oostende ditzelfde water gebruiken. Nu werd alles dagelijks vernieuwd¹⁹³.

Om de belangrijkheid van de Coupure als doorvaart te schatten, kan ze worden vergeleken bij andere doorgangen binnen en buiten de stad. Sluis en brug aan St Agnete brengen rond 1800 iets méér pachtgeld op dan deze aan de zogenaamde Pasbrug (Visserij-sluis) nl. 3966,67 fr. tegen 3704,17. De verpachting van de sluis te Aalst is de helft minder (1055,84), terwijl voor de grote sluis van Dendermonde meer dan het dubbele wordt gegeven (8163,27). Daartegenover kost St Agnete aan onderhoud in 1818 minder dan de Visserijsluis (500 tegen 600), en Laurent Rapaille, sluiswachter op de Coupure, ontvangt in 1802 ook een kleinere jaarwedde dan zijn collega op de Visserij (360 fr. tegen 450)¹⁹⁴.

Deze enkele gegevens wijzen op een druk scheepsverkeer, en ook uit dit oogpunt lijkt het bestaan van de Coupure verantwoord.

DE COUPURE-HAVEN

De oude graanstapel gebruikte het Stapelhuis op de Graslei. Later kwam

(189) ANDRIES, J.O., *op. cit.*, p. 3.

(190) *ibid.*, p. 44.

(191) *Réponses aux Réflexions...*, p. 144.

(192) *Staten van Vlaanderen, Supplément « Franse Tijd »*, bundel 8016.

(193) *Réponses aux Réflexions, ibid.*

(194) Rijksarchief Gent, *Département de l'Escaut*, bundels nrs 1793 en 1795; *Hollands tijdperk*, bundel A 172.

het Pakhuis op de Koornmarkt als stapelplaats van verzonden koopwaren, in gebruik¹⁹⁵. Toen de Gentse nijverheid een nieuwe bloeitijd inging, werd dit gebouw te eng en stelde de Oostenrijkse regering in januari 1778 vóór, de St Niklaaskerk, die dichtbij de vroeger-gebruikte plaatsen stond, als stapelhuis, lijnwaadmarkt en handelsbeurs in te richten. De voormalige Jezuitenkerk zou dan voor de St Niklaaskerk kunnen dienen. Er kwam protest, niet alleen van het plaatselijk kerkbestuur en van de handelskamer, maar vooral van de kooplieden die aan en rond de Vrijdagmarkt woonden, en die hun zo belangrijke lijnwaadmarkt (« Lakenmetershuis ») zouden zien uit de buurt verhuizen¹⁹⁶. Het voorstel werd ingetrokken¹⁹⁷.

Omdat veel zeeschepen nu aanlegden en gelost werden bij de kom van St Agnete, besloot het stadsbestuur op die plaats een nieuw gebouw op te richten, dat op twee jaar tijds werd afgewerkt (1779-1780). Stad en provincie droegen samen de uitgaven.

Het « Keizerlijk Entrepôt » had één verdieping boven het gelijkvloers. Het stond langsheen de oever tussen het oude Bijlokestraatje, dat in 1883 verdween, en de huidige Bijlokestraat. Er werkten stukwerkers en kraankinders of wijschroeders¹⁹⁸. De eerste loskraan werd er in 1780 geplaatst aan de kom, tussen de twee vooruitspringende sluisuren. Zij heette de « Wippe », vandaar de naam Wippestraat (nu veranderd in Schepen Maurits de Weerstraat). De Wippe had de vorm van hoofdletter T¹⁹⁹. Soms stonden twintig en méér stukwerkers op een rij achter elkaar de zware ketting te trekken om katoenbalen, pakken en vaten op te halen. Wanneer de kraan mocht rusten wiegden de straatjongens in de ketting naar hartelust. De Wippe werd jaarlijks openbaar verpacht. Nog in 1837 werd een nieuwe gemaakt, maar in 1885 verdween ze voor goed, en ze werd toen verkocht voor 92 fr.²⁰⁰.

Wanneer het kanaal van Terneuzen in gebruik werd genomen (ingehuldigd 19 november 1827), verminderde het belang van de Coupurehaven en begon de ontakeling van het Entrepôt. De afbraak gebeurde bij gedeelten, in 1827, 1852, 1865²⁰¹. Intussen was in 1842 een nieuw stapelhuis aan de Dokken gekomen²⁰².

Aan de Coupure had de bedrijvigheid slechts een halve eeuw geduurd.

APOTHEOSE

Goed bedoeld, moeizaam verkregen, hardnekkig bekampt en bitter verweeten, zou het nieuw kanaal met geesdrift worden bezongen.

(195) CLAEYS, Pr., *Les Monuments de la ville de Gand*, Gand, 1905, p. 90-99.

(196) DE POTTER, Fr., *Gent*, VI, p. 200-203.

(197) CLAEYS, Pr., *op. cit.*, p. 297-299.

(198) FRIS, V., *op. cit.*, p. 276; VOISIN, A., *Guide des voyageurs dans la ville de Gand*, 2e éd., Gand, 1831, p. 290.

(199) CLAEYS, Pr., *op. cit.*, p. 107-108; *Atlas Goetghebuer*, bundel 158.

(200) *Het Volksblad* van 9, 16 en 21 mei 1905.

(201) CLAEYS, Pr., *ibid.*

(202) CLAEYS, Pr., *Notes et souvenirs*, p. 224.

Natuurlijk was het uiterlijke van bij het begin nog niet zo verzorgd. Het aanleggen van de wandeldreven, van de begroeide oevers, dat alles vroeg tijd²⁰³. Tot in 1781 duurden de aardewerken aan de taluds²⁰⁴. in 1785 werden de platanen geplant²⁰⁵.

Oude afbeeldingen uit de jaren 1800 (1788-1830), toen ze nog een nieuwigheid was, tonen de Coupure als een net onderhouden kanaal met betrekkelijk lage oevers, aan beide zijden beplant met een dubbele rij jonge bomen, te midden van een schaars bebouwd landschap gelegen, de groentekwekerijen nl. van Ekkergergem (« de Koolkappers »). In de omtrek van de Rozemarijnbrug steken windmolens, op hoge « meulenbergen », hun wieken boven het groen uit; en naar het zuidwesten priemt de scheve toren van Ekkergergem, zonder belemmering van uit de verte zichtbaar, naar omhoog. Aan weerszijden van de brug staan enige huizen en veel verder, naar de stad toe, rijst de gebouwenmassa van het entrepôt op. Daarboven uit klimmen de toren en de koepel van de O.L. Vrouwkerk op St Pieters de hoogte in²⁰⁶.

Het water van de Coupure was zeer helder en visrijk. Altijd zaten er lijnvisseren beneden bij het water, met hun roeden, schepnetjes en korfjes. Drie of viermaal in het jaar werd met lange sleepnetten gevist en dan werd een soms verbazende hoeveelheid vis gevangen. Visschotels kon men krijgen in de meeste herbergen in het omliggende: Iepenstraat, Stoppelstraat, Twaalf Kameren, Phoenixstraat²⁰⁷.

Vroegere schrijvers loven in bewoordingen die ons erg opgeschreefd lijken, maar in die tijd goedkeurend werden beluisterd, het aantrekkelijke van de Coupure-oevers. « Geen andere wandelweg kan erbij worden vergeleken », schrijft een Parijzenaar in 1818. « Zover het oog kan zien loopt dit kanaal voort, met meerdere sierlijke bruggen overspannen. In de lange dreven rijden jonge lieden te paard, de dames in open koetsen. Onderweg kunt ge, in bonte afwisseling, de schilderachtigste buitenverblijven en de prachtige huizen van een welvarende stad bewonderen: en nog kan ik U slechts zeer onvolkomen deze heerlijke wandelplaats beschrijven »²⁰⁸. « Vooral in de lente en de herfst, wanneer de begoede lieden in de stad blijven, is daar drukte en beweging. Langsheen de weg, gevormd door de dubbele en driedubbele rijen grote bomen, is er verscheidenheid genoeg: het uitgestrekte Stapelhuis, talrijke lust- of « speelhuisjes », suikerrafinaderijen en katoenspinnerijen, het enorme gevangenisgebouw²⁰⁹, staan achter de lange dreven linden en esdoornbomen »²¹⁰.

(203) *ibid.*, p. 32.

(204) *Staten*, bundel 5129.

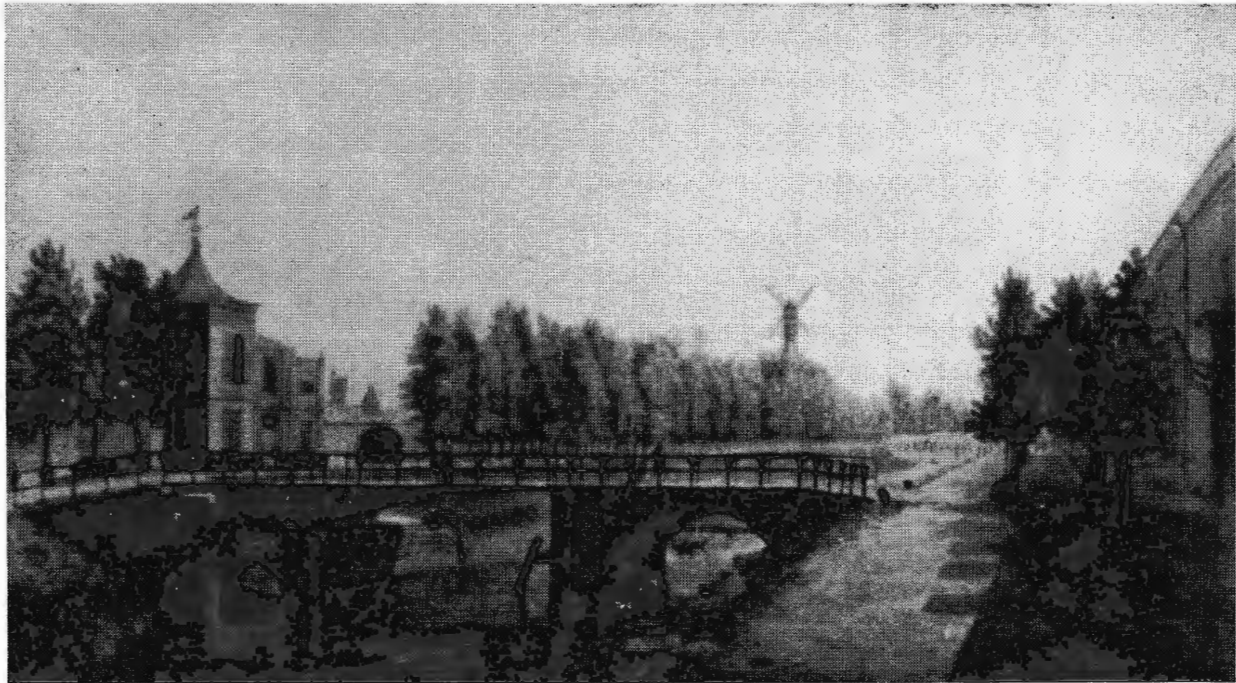
(205) CLABYS, Pr., *Notes et souvenirs*, p. 224.

(206) Een collectie van zulke voorstellingen zit in *Atlas Goetghebuer*, bundel Coupure (nr 158).

(207) Het Volksblad, *loc. cit.*

(208) *Lettres sur la ville de Gand*, cit. bij GOETGHEBUER, zelfde bundel.

(209) Op initiatief van Vilain XIII gebouwd. In 1771 zond hij een *Mémoire* naar de Staten voor een nieuwe en meer menselijke en opvoedkundige vorm van behandeling voor de gestraften (nota bij VANDERMEERSCH, P.-C., *Inventaire des Cartes et des Plans conservés aux Archives de la Flandre Orientale*, Gand, 1850, p.

DE COUPURE,
getekend op 11 juli 1788, « te 1 uur in de namiddag » (aquarel, Atl. G., nr 158,
« Coupure »).

Deze pompeuze stijl overdrijft nog niet zo erg als een andere beschrijving van dezelfde Coupure-boorden, waarbij de fabriekschouwen van de katoenweverij op de rechteroever als « hemelhoge obelisk »²¹¹ worden afgeschilderd; of nog als « een schone en prachtige kolom, wier uitzicht verrukkelijk zal zijn, van de ene zijde beheersend uitgestrekte meersen, waarachter men de torens van St Denijs, Afsnee en Drongen zal ontdekken, van de andere zijde zal men de stad als uitzicht hebben, en aan haar voet, de wandeling van de Coupure »²¹². Natuurlijk spreekt de begrijpelijke geestdrift voor de herleving van de industrie te Gent — « het Manchester van de Nederlanden »²¹³ — hier ook een woordje mee...

Toen een nieuw kwartier aan het Zuidstation, de Dierentuin, het Park, de belangstelling begon te trekken, werden de Groendreef²¹⁴, de Nieuwe Wandeling en de Coupure als geliefkoosde wandelplaatsen door de zondagse Gentenaars geleidelijk verlaten²¹⁵. De Coupure is nu een laan geworden zoals er vele te Gent zijn.

Toch was haar geschiedenis het wellicht waard, in voorgaand opstel te worden geschetst²¹⁶.

54, n° 184. Plan van ong. 1772). Toch ijverde hij nog *veel* vroeger voor dit doel (LENDERS, P., *op. cit.*). In 1772 werd de oprichting door de Keizerin beslist. Het gebouw werd in 1775 in gebruik genomen: « het Rasphuis ». Amerika deed het na, en de meeste Europese landen volgden het « Amerikaans » stelsel, dat van Gent kwam... VAN KALKEN, Fr., *art. cit.*, col. 746-747.

(210) VOISIN, A., *op. cit.*, p. 309; VANDER MAELEN, Ph., *Dictionnaire géographique de la Flandre Orientale*, Bruxelles, 1834, p. 64.

(211) *Châteaux et Monumens des Pays-Bas*, II, Bruxelles, p. 133, cit. bij GOETGHEBUER, bundel *Coupure*.

(212) *Gazette van Gend*, 1829, cit. bij DE POTTER, Fr., *Gent*, VIII, p. 231-232.

(213) *Châteaux et Monumens*, *ibid.*

(214) Nu nog heet dit gedeelte van de vaartoever « de Lindekens », naar de bomen die intussen zware linden zijn geworden.

(215) CLABYS, Pt., *Notes et souvenirs*, III, p. 225.

(216) Wij danken hier zeer bijzonder E.P. Lenders S.J. om zijn bereidwillige en belangloze hulp bij het opzoeken der bronnen. Hij heeft ons handschrift willen doorlezen en nuttige wenken gegeven. Dit deed ook, op gebied van bredere Gentse geschiedenis, de Heer Stadsarchivaris H. Nowé, die wij eerbiedig daarvoor danken. Verder de heren Archivarissen en het personeel van het Stads- en van het Rijksarchief en van de Dienst voor Bruggen en Wegen te Gent voor hun nuttige aanwijzingen. Mej. M. De Baets tekende welwillend de kaart.

UITBATINGEN EN GRONDBEZIT IN MEIGEM (1571 - 1787)

Een methodologisch artikel

DOOR

PAUL DEPREZ

Wil men binnen het kader van een dorpsgeschiedenis of van een algemeen opgevatte landbouwgeschiedenis een studie maken van het grondbezit en de uitbatingen, dan zijn penningkohieren, landboeken en gebruikboeken de voornaamste te gebruiken dokumenten. Deze bronnen werden echter op een bepaalde wijze opgesteld, volgens het doel dat hun in tijd zelf werd voorbehouden. Hetgeen wij met het benutten dezer dokumenten beogen is evenwel totaal verschillend van dit oorspronkelijk doel. En juist daarom kunnen wij de gegevens dezer kadastrale dokumenten niet op passieve wijze kopiëren. We moeten, zoals Marc Bloch het ons voorhield, de bronnen ondervragen, we moeten ze doen spreken, we moeten ze trachten te begrijpen¹.

Maar om dit te kunnen verwezenlijken moeten we deze bronnen ontlezen en bewerken volgens dié methode die ons de meeste kansen biedt er alle gewenste inlichtingen uit te halen. Het is aan de uiteenzetting van een dergelijke methode dat de hier volgende bladzijden gewijd zijn.

In de laatste jaren zijn reeds verschillende artikels over landboeken verschenen. Zo denken we bijvoorbeeld aan de twee artikels van M. Bovyn over Sint-Gillis-bij-Dendermonde², aan dit van R.M. Van den Abeele over het Landboek van Sint-Martens-Latem (1724-27)³, en aan dit van J. De Brouwer, Demografische en Sociaal-Economische Evolutie van Haaltert⁴, dat gedeeltelijk over dit onderwerp handelt.

Alhoewel ieder van deze werken goede elementen bevatten, schenken ze toch geen volledige bevrediging: teveel aspecten blijven onaangeroerd, té weinig wordt het evolutief aspect der verschillende problemen belicht.

Welke is nu de methode door deze verschillende auteurs gebruikt? Eerst en vooral de artikels van M. Bovyn. Tussen het eerste en het tweede is er, wat de methode betreft, een aanzienlijke vooruitgang vast

(1) Marc BLOCH, *Apologie pour l'histoire ou Métier d'Historien*, Parijs, 1942, blz. 41.

(2) M. BOVYN, *Sint-Gillis bij Dendermonde, Het Metingboek van 1691*. (Cultureel Jaarboek der Provincie Oostvlaanderen, 1948, deel I blz. 332-343).

Sint-Gillis-bij-Dendermonde in 1571-72 (Cultureel Jaarboek voor de Provincie Oostvlaanderen, 1950, deel II, blz. 89-109).

(3) R.M. VAN DEN ABEELE, *Landboek van St.-Martens-Latem (1724-27)*, (Bijdragen tot de Geschiedenis der Stad Deinze, jaargang 19, Deinze, 1952, blz. 39-58).

(4) J. DE BROUWER, *Demografische en Sociaal-Economische Evolutie van Haaltert*, (Land van Aalst, jaargang 8, 1956, blz. 49-83).

te stellen. In « Het metingboek van 1691 » zijn de inlichtingen betreffende bezit en uitbatingen zeer gekondenseerd. Naast de naam van de gebruiker geeft Bovyn de oppervlakte van de hofstede (met de vermelding eigengrond of pacht), het aantal percelen en de totale oppervlakte van het bedrijf, alsook de totale oppervlakte van de grond door de gebruiker in eigendom gehouden ⁵. Doch geen enkel onderscheid betreffende de aard van de grond: akkergrond, weide of bos. Ook inlichtingen betreffende de verdeling van het grondbezit zijn zeer schaars. Slechts het kerkelijk bezit (amper 0,144 van het totaal) wordt behandeld ⁶.

In zijn tweede artikel over het Kohier van de XXe penning van 1571, is de methode van M. Bovyn gevoelig verbeterd.

De specificatie betreffende de aard van de grond, in het vorig artikel afwezig, is deze maal op duidelijke en overzichtelijke wijze weergegeven. Nochtans bleef in beide artikels de zo noodzakelijke synthetisering nog achterwege.

Ook R.M. Van den Abeele, die nochtans een geschoold historicus is, heeft tal van mogelijkheden onbenut gelaten. Slechts met betrekking tot het kerkelijk grondbezit is de auteur in de bewerking van zijn gegevens volledig geweest. Dit heeft ten gevolge dat we ons geen concreet beeld kunnen vormen, noch van het aantal uitbatingen, hun aard en hun oppervlakte, noch van de verdeling van het grondbezit, noch van de verhouding gepachte gronden — eigengeërfde gronden. Wel geeft de schrijver enkele overzichtelijke tabellen die door hun partialiteit slechts in geringe mate bruikbaar zijn ⁷. Voor wat de uitbatingen aangaat ontbreekt zelfs ieder numeriek gegeven. En nochtans waren de mogelijkheden die de bron bood zeer talrijk, want als inlichtingen verschaft dit landboek onder meer: de naam van de eigenaar, de naam van de pachter of cijnsplichtige, de aard van de grond, de oppervlakte, de prijsing per gemet en van het perceel ⁸. In zijn geheel genomen trof de auteur met dit dokument juist een buitenkansje, want niet in elk landboek vinden we inlichtingen betreffende de prijsing.

Rest ons nog het artikel over Haaltert van J. De Brouwer. Dit artikel is, althans wat de synthetiserende bewerking der gegevens betreft, veruit het beste. Voor 1571 en 1732 verschaft de auteur ons volledige overzichtelijke tabellen der uitbatingen, daarbij onderscheid makend tussen uitbatingen volledig bestaande uit eigengeërfde gronden of volledig uit gepachte gronden of uit beide ⁹. Jammer genoeg wordt voor het wereldlijk grondbezit geen enkele mededeling gedaan.

Het is aan de hand van deze drie auteurs, het goede en de tekortkomingen van hun methode in acht genomen, dat wij onze nieuwe werkwijze hebben opgebouwd.

Na aanvankelijk de gegevens uit de registers op losse steekkaarten

(5) M. BOVYN, *Het Metingboek van 1691*, blz. 335.

(6) *Ibidem*, blz. 333.

(7) R.M. VAN DEN ABEELE, *op. cit.*, blz. 52.

(8) *Ibidem*, blz. 41.

(9) J. DE BROUWER, *op. cit.*, blz. 73.

te hebben overgeschreven, hebben we de gegevens der uitbatingen, alfabetisch volgens de naam van de gebruiker, op tabellen samengebracht zoals M. Bovyn dit voor 1571 voor Sint-Gillis-bij-Dendermonde heeft gedaan¹⁰. Aan het schema van de tabellen, door M. Bovyn opgesteld, hebben we in wezen niets veranderd; slechts twee kolommen werden vóór kolom 9 (totale oppervlakte van het bedrijf) ingelast. In de eerste werd het totaal der pachtgronden, waaruit een uitbating bestond, ingevuld, in de tweede het totaal der eigengeërfde gronden. Ook voor het grondbezit zijn we op een min of meer gelijkaardige wijze te werk gegaan, daarbij eveneens steunend op de tabellen van M. Bovyn.

Het aantal kolommen brachten we van elf terug op zeven, daar er voor land, weide en bos geen onderscheid diende gemaakt tussen gronden door de eigenaar zelf uitgebaat en verpachte gronden. Slechts de totale oppervlakten van beide categorieën zijn voor ons van belang.

Hoe we verder te werk zijn gegaan, zullen we uiteenzetten aan de hand van ons praktisch voorbeeld.

Doch, vooraleer het eigenlijk onderwerp van ons artikel aan te vatten willen we de dokumenten die we zullen gebruiken wat nader tot de lezer brengen.

Eerst en vooral hebben we de *Kohiers van de XXe Penning*. Het is als gevolg van het verzoek door de Hertog van Alva op 21 maart 1569 aan de Staten Generaal gericht¹¹, tot het heffen van een belasting op het roerend en onroerend bezit, dat in december 1570 de Vier Leden van Vlaanderen het opmaken van de Kohiers van de 10^e, 20^e en 100^e Penning toestonden¹². Deze Kohiers bevatten voor ieder dorp de lijst van diegenen die tot het betalen van een penningbelasting verplicht waren. De penningbelasting op het onroerend bezit (de 20^e en 100^e Penning) moest betaald worden door de vruchtgebruiker (wanneer het verpachte gronden gold) of door de eigenaar, wanneer deze zelf zijn grond uitbaatte.

In het Cultureel Jaarboek voor de Provincie Oostvlaanderen van 1950 verscheen, naast het geschrift van M. Bovyn, nog een ander artikel, waarin het groot belang van de Kohiers van de Twintigste Penning onderstreept werd. Daarin¹³ wordt een lijst gegeven van de Penningkohieren die op het Stadsarchief te Gent berusten. In de inleiding geeft de auteur een ontleding van de wijze waarop zulk een kohier samengesteld is¹⁴. Het eerste hoofdstuk van ieder penningkohier is gewijd aan de pachters, met vermelding van de verpachter, de grootte van het gepachte stuk en de betaalde huur. In een tweede deel worden de eigenaars, die zelf hun grond uitbaten, geciteerd, eveneens met vermelding van de oppervlakte grond die ze bebouwen. Andere hoofdstukken zijn gewijd aan de

(10) M. BOVYN, *Sint-Gillis-bij-Dendermonde in 1571-72*, blz. 92 e.v.

(11) H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, deel IV, 3^e uitgave, 1927, blz. 22.

(12) A. CASSIMAN, *De XXe Penningkohieren, een bron voor zoekers en vorsers uit Oost- en Westvlaanderen* (Cultureel Jaarboek van de Provincie Oostvlaanderen, 1950, deel II, blz. 70-88), blz. 70.

(13) A. CASSIMAN, *op. cit.*

(14) *Ibidem*, blz. 71.

pachters van tienden, aan de kooplieden die een bedrijfskapitaal hebben van meer dan 300 ponden groot en aan de pachters van domeingoederen of van gekonfiskeerde goederen.

Deze opsomming, geloven we, volstaat om een idee te geven van het groot aantal belangrijke gegevens die zulk een penningkohier bevat.

Het artikel van M. Bovyn maakt het mogelijk een inzicht te krijgen in de wijze waarop de gegevens betreffende de uitbatingen, en ook betreffende het grondbezit, in de Kohiers naar voren zijn gebracht. Zoals men uit de inleiding¹⁵ en de tabellen kan opmaken¹⁶ werd meestal, per uitgebaat perceel, de oppervlakte gegeven, telkenmale met de vermelding of het land, weide, bos of hofstede gold.

Doch niet voor alle dorpen werd op een even nauwkeurige wijze te werk gegaan. Meestal werd, in één enkele post, de totale oppervlakte gepachte of eigen grond vermeld. De splitsing in percelen gebeurde slechts wanneer de onderscheiden percelen telkens van een verschillende eigenaar werden gepacht. Het is op deze wijze dat de Kohier van de XXe Penning van Meigem voor 1571 is samengesteld. Meestal werden de gegeven oppervlakten dan nog in afgeronde getallen uitgedrukt. Het gebeurde ook wel dat de schatting van de oppervlakte der bedrijven zeer ruw geschiedde, waardoor iedere houvast verloren gaat: zie het Kohier van de XXe Penning van Lotenhulle.

De belangrijkste documenten zijn zonder twijfel *de landboeken*. In deze bronnen wordt ieder perceel afzonderlijk beschouwd. Alle percelen waaruit een dorp samengesteld is komen er in de volgorde van hun nummering in voor. Voor ieder perceel wordt telkens gezegd door welke andere percelen het begrensd is. Voor ieder stuk wordt daarenboven én uitbater én eigenaar aangeduid. Het gebeurt meer dan eens dat een dergelijk landboek aantekeningen, betreffende uitbaters en bezitters, van latere datum bevat. Zo bijvoorbeeld staan er in het Landboek van Meigem¹⁷ van 1673 aantekeningen van 1763 en 1787.

De Gebruikboeken houden zowat het midden tussen de Kohiers van de 20^e en 100^e penning enerzijds en de Landboeken anderzijds.

Onder de naam van de gebruiker wordt, per perceel, de oppervlakte van grond gegeven die hij uitbaat, met vermelding of het eigen of gepachte grond is. In het laatste geval wordt per perceel de eigenaar gegeven. Hier is geen sprake meer van een ruwe schatting; de oppervlakte van ieder perceel is nauwkeurig weergegeven. Als voorbeeld daarvan geldt het gebruikboek van Meigem van 1631¹⁸.

Laten we nu eerst de factoren belichten waarmede we rekening hebben gehouden bij het opstellen van onze tabellen.

Onder uitbating of bedrijf verstaan we het geheel van de gronden dat door éénzelfde inwoner van een bepaald dorp, hetzij als pachter

(15) M. BOVYN, *Sint-Gillis-bij-Dendermonde in 1571-72*, blz. 90.

(16) *Ibidem*, blz. 92 e.v.

(17) R.A.G., fonds Nevele, nr. 2226, (18e eeuwse kopij van het landboek van 1673, zie zelfde fonds nr. 1476).

(18) R.A.G., Nevele, nr. 1473.

hetzij als eigenaar, wordt bebouwd. Er is slechts dan van één bedrijf sprake wanneer de hofstede, die aan de uitbating verbonden is, in het behandelde dorp gelegen is.

Bij het opmaken van de tabellen der bedrijven dienden we met een dubbel onderscheid rekening te houden. Het eerste gold de aard der bedrijven, het tweede hun uitgestrektheid. In zijn boek over de Nederlandse dorpen in de 16^e eeuw¹⁹ en na hem, J. De Brouwer in zijn artikel over Haaltert²⁰, maakt Enno Van Gelder een onderscheid tussen bedrijven bestaande uit eigen grond (dus, bestaande uit gronden die het bezit zijn van de uitbater), bedrijven uitsluitend bestaande uit gepachte gronden en bedrijven bestaande deels uit eigen grond, deels uit pachtgrond (de zogenaamde gemengde bedrijven).

Alhoewel een dergelijke indeling bijna altijd toelaat onmiddellijk een zeer goed idee te krijgen van de structuur van een bepaald dorp, kan het gebeuren dat een twijfel wordt nagelaten aangaande de verhouding gepachte gronden — gronden door eigenaar zelf uitgebaat.

Zo kregen we, bij het bewerken van de Kohier van de XXe Penning voor de Vrijheid van Nevele, het volgende resultaat:

bedrijven bestaande uit eigen grond:	53
gemengde bedrijven:	25
pachtbedrijven:	44

Op het eerste zicht zou men kunnen besluiten dat de gronden die door de eigenaar zelf uitgebaat worden overwegend zijn. Doch het determinerend element in de verhouding gepachte gronden — gronden door de bezitter zelf uitgebaat, zijn de 25 gemengde bedrijven. In absolute cijfers uitgedrukt wordt de verhouding dan:

pachtgronden:	43.782 roeden
gronden door de eigenaar uitgebaat:	35.523 roeden

Totaal: 79.305 roeden

Derhalve hebben we het wenselijk geacht, naast de tabellen der bedrijven, opgemaakt naar de voorbeelden van E. Van Gelder en J. De Brouwer, ook de absolute cijfers (en de procentverhouding tot het totaal van de gronden door de bedrijven ingenomen) van de verpachte gronden en de gronden door de eigenaars zelf uitgebaat, te publiceren.

Een tweede onderscheid dat we dienden te maken heeft betrekking op de grootte der bedrijven. We hebben steeds een uniforme indeling gebruikt die overeenkomt met onze huidige oppervlaktematen, met uitzondering van de bedrijven van minder dan 100 roeden. Tot 5 hektaren hebben we een onderscheid gemaakt tussen uitbatingen van 100 roeden

(19) H.A. ENNO VAN GELDER, *Nederlandse Dorpen in de 16^e Eeuw*, (Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, afdeling Letterkunde, Nieuwe Reeks, deel LIX, nr. 2, Amsterdam, 1953), blz. 16, 42 en 43.

(20) J. DE BROUWER, *op. cit.*, blz. 70-71 en 73.

tot 1 ha., van 1 tot 2 ha., van 2 tot 3 ha., van 3 tot 4 ha. en van 4 tot 5 ha. Boven de 5 ha. hebben we een ruimere indeling aangenomen: telkens een verschil van 5 ha. Dus, van 5 tot 10 ha., van 10 tot 15 ha., van 15 tot 20 ha., van 20 tot 25 ha. en boven de 25 ha.

Hier stelt zich ook de vraag: wat zijn grote, middelmatige en kleine bedrijven?

We geloven dat het nog veel te vroeg is om op deze vraag een antwoord te geven. Slechts als we meer zullen weten over de opbrengst van de bedrijven, over het aantal knechten en meiden dat op de uitbating werkzaam was, over het aantal ploegen en ander alaam, zullen we een afdoend en gefundeerd onderscheid kunnen maken. Nu rangschikt men de uitbatingen van minder dan 5 ha. onder de kleine bedrijven.

We menen echter te mogen aannemen dat door het toenmalig stadium van de landbouwtechniek, een klein bedrijf in de door ons beschouwde periode een grotere oppervlakte had, daar de grond heel wat minder opbracht, en er bijgevolg een grotere oppervlakte nodig was om, in vergelijking met vandaag, tot eenzelfde opbrengst te komen. We geloven nochtans dat gedurende de 17^e en 18^e eeuw deze « grotere oppervlakte » als gevolg van de vooruitgang van de landbouwtechniek voortdurend kleiner werd.

Tot 5 ha. mag men, geloven we, van dwergbedrijven gewagen, te meer daar de Heerlijkheid Nevele zich volop in zandig Binnenvlaanderen bevindt, waar de zandige bovenlaag van de bodem de grond weinig vruchtbaar maakt.

De kleine bedrijven hadden, grosso modo, een oppervlakte begrepen tussen 5 en 10 ha. Volgens Abbé Mann ligt in Vlaanderen de kleine uitbating tussen 6 en 8 ha.²¹

Tussen 10 en 15 ha. kan men van middelmatige hoeven spreken, en boven de 15 ha. van grote uitbatingen.

Wat het grondbezit betreft hebben we een tabel gemaakt van de grondbezitters, enerzijds volgens de grootte van hun bezit, anderzijds naargelang ze hun bezit zelf uitbaatten, het volledig in pacht gaven, of een deel verpachtten en een ander deel zelf bebouwden.

De indeling volgens de grootte van het grondbezit is analoog aan deze der bedrijven. Tot 5 ha. kunnen we spreken van kleine grondbezitters, van 5 tot 15 ha. van middelmatig grote grondbezitters, en vanaf 15 ha. van grootgrondbezitters. Deze indeling beperkt zich tot het kader van een dorp. Beschouwt men een uitgestrekter gebied, dan dient een gans andere indeling benut, waarin allereerst een onderscheid wordt gemaakt tussen bezitters die slechts in één dorp gronden hebben, en eigenaars wier bezit over verschillende dorpen verspreid ligt. Deze beide indelingen dienen dan op hun beurt verder onderverdeeld. in de huidige stand van onze kennis zijn we verplicht ons te beperken tot de studie van de bezitters binnen één enkel dorp.

Evenals voor de bedrijven hebben we ook hier de absolute cijfers en de procentverhouding tot de totale oppervlakte gegeven van de gronden die,

(21) H. VAN WERVEKE, *Geschiedenis van Vlaanderen*, deel V, blz. 292.

ofwel verpacht werden, ofwel door de eigenaar zelf uitgebaat werden. Deze absolute cijfers liggen in dit geval altijd hoger dan deze van de bedrijven, daar een reeks gronden uitgebaat worden of in bezit zijn van personen die niet in het behandelde dorp woonachtig zijn.

Ook de oppervlakte door de bedrijven en het grondbezit ingenomen werd volgens grootte ingedeeld. We hebben vier categorieën onderscheiden, gaande van 0 tot 5 ha., van 5 tot 10 ha., van 10 tot 20 ha., en van meer dan 20 ha.

DE GEGEVENS

We bezitten kadastrale gegevens voor Meigem voor de jaren 1571, 1631, 1673, 1763 en 1787, met dien verstande dat we voor 1787 slechts de grootte der uitbatingen kennen zonder enige verdere specificatie.

Reeds hoger hebben we vermeld in welke soort kadastrale dokumenten de gegevens dezer verschillende jaren terug te vinden zijn.

Uitbatingen.

1. 1571²².

	Eigen.	Gemengd.	Pacht.	Totaal.
Minder dan 100 roeden	4	—	1	5
100-673 r. (1 ha.)	5	2	8	15
673-1347 r. (2 ha.)	1	2	1	4
1347-2021 r. (3 ha.)	1	7	3	11
2021-2695 r. (4 ha.)	2	5	4	11
2695-3369 r. (5 ha.)	—	2	2	4
3369-6736 r. (5-10 ha.)	—	5	3	8
6736-10105 r. (10-15 ha.)	—	3	2	5
10105-13474 r. (15-20 ha.)	—	2	—	2
13474-16843 r. (20-25 ha.)	—	3	—	3
Meer dan 16843 r. (+ 25 ha.)	—	4	3	7
Totaal:	13	35	27	75

2. 1631²³.

	Eigen.	Gemengd.	Pacht.	Totaal.
Minder dan 100 roeden.	3	—	—	3
100-673 r. (1 ha.)	6	1	5	12
673-1346 r. (2 ha.)	3	2	6	11
1346-2021 r. (3 ha.)	3	3	2	8
2021-2695 r. (4 ha.)	1	6	1	8
2695-3369 r. (5 ha.)	1	—	2	3
3369-6736 r. (5-10 ha.)	—	4	5	9
6736-10105 r. (10-15 ha.)	—	2	7	9

(22) Stadsarchief te Gent, Kohiers van de XXe Penning.

(23) R.A.G., fonds Nevele nr. 1473.

10105-13474 r. (15-20 ha.)	—	3	—	3
13474-16843 r. (20-25 ha.)	—	5	2	7
Meer dan 16843 r. (+ 25 ha.)	—	3	2	5
Totaal	17	29	32	78

3. 1673²⁴.

	Eigen.	Gemengd.	Pacht.	Totaal.
Minder dan 100 roeden	1	—	3	4
100-673 r. (1 ha.)	4	3	12	19
673-1347 r. (2 ha.)	3	2	19	24
1347-2021 r. (3 ha.)	1	3	8	12
2021-2695 r. (4 ha.)	—	6	4	10
2695-3369 r. (5 ha.)	—	1	4	5
3369-6736 r. (5-10 ha.)	1	3	4	8
6736-10105 r. (10-15 ha.)	—	2	4	6
10105-13474 r. (15-20 ha.)	—	1	2	3
13474-16843 r. (20-25 ha.)	—	—	5	5
Meer dan 16843 r. (+ 25 ha.)	—	1	6	7
Totaal	10	22	71	103

4. 1765²⁵.

	Eigen.	Gemengd.	Pacht.	Totaal.
Minder dan 100 roeden	1	—	4	5
100-673 r. 1 ha.)	1	1	12	14
673-1347 r. (2 ha.)	4	3	17	24
1347-2021 r. (3 ha.)	3	5	15	23
2021-2695 r. (4 ha.)	2	1	8	11
2695-3369 r. (5 ha.)	—	2	3	5
3369-6736 r. (5-10 ha.)	—	4	6	10
6736-10105 r. (10-15 ha.)	—	2	5	7
10105-13474 r. (15-20 ha.)	—	2	2	4
13474-16843 r. (20-25 ha.)	—	1	1	2
Meer dan 16843 r. (+ 25 ha.)	—	—	6	6
Totaal	11	21	79	111

5. 1787²⁶.

Minder dan 100 roeden	Totaal.
100-673 r. (1 ha.)	6
	27

(24) *Ibidem*, nr. 2237.

(25) *Ibidem*, nr. 1476. Er zijn zes bedrijven met twee hofsteden en twee met drie hofsteden.

(26) R.A.G., Nevele, nr. 2226. Daar voor dit jaar geen gegevens betreffende de eigenaars van de gronden voorhanden zijn, was het niet mogelijk na te gaan of de bedrijven bestonden uit pachtgronden, uit eigen gronden of uit beide samen.

De totale oppervlakte der bedrijven is voor dat jaar 421.328 roeden. Er zijn elf bedrijven met twee hofsteden en één uitbating met drie hofsteden.

(9) UITBATINGEN EN GRONDBEZIT IN MEIGEM (1571-1787) 161

673-1347 r. (2 ha.)	26
1347-2021 r. (3 ha.)	27
2021-2695 r. (4 ha.)	7
2695-3369 r. (5 ha.)	5
3369-6736 r. (5-10 ha.)	13
6736-10105 r. (10-15 ha.)	6
10105-13474 r. (15-20 ha.)	3
13474-16843 r. (20-25 ha.)	2
Meer dan 16843 r. (+ 25 ha.)	7
Totaal	129

Grondbezit.

1. 1571.

	Eigen.	Gemengd.	Pacht.	Totaal.
Minder dan 100 roeden	4	—	—	4
100-673 r. (1 ha.)	11	—	28	39
673-1347 r. (2 ha.)	9	2	14	25
1347-2021 r. (3 ha.)	6	4	9	19
2021-2695 r. (4 ha.)	1	—	3	4
2695-3369 r. (5 ha.)	2	1	5	8
3369-6736 r. (5-10 ha.)	1	2	13	16
6736-10105 r. (10-15 ha.)	1	2	4	7
10105-13474 r. (15-20 ha.)	—	—	3	3
13474-16843 r. (20-25 ha.)	—	—	1	1
Meer dan 16843 r. (+ 25 ha.)	—	—	6	6
Totaal	35	11	86	132

2. 1631.

	Eigen.	Gemengd.	Pacht.	Totaal.
Minder dan 100 roeden	3	—	—	3
100-673 r. (1 ha.)	16	1	22	39
673-1346 r. (2 ha.)	12	—	19	31
1346-2021 r. (3 ha.)	9	—	9	18
2021-2695 r. (4 ha.)	2	—	4	6
2695-3369 r. (5 ha.)	2	1	4	7
3369-6736 r. (5-10 ha.)	—	7	7	14
6736-10105 r. (10-15 ha.)	—	—	3	3
10105-13474 r. (15-20 ha.)	1	2	2	5
13474-16843 r. (20-25 ha.)	—	—	2	2
Meer dan 16843 r. (+ 25 ha.)	—	—	6	6
Totaal	45	11	78	134

3. 1673.

	Eigen.	Gemengd.	Pacht.	Totaal.
Minder dan 100 roeden	2	—	6	8
100-673 r. (1 ha.)	23	—	28	51
673-1347 r. (2 ha.)	15	3	32	50
1347-2021 r. (3 ha.)	3	—	12	15
2021-2695 r. (4 ha.)	1	1	16	18
2695-3369 r. (5 ha.)	1	—	8	9
3369-6736 r. (5-10 ha.)	—	5	11	16
6736-10105 r. (10-15 ha.)	—	2	1	3
10105-13474 r. (15-20 ha.)	—	—	1	1
13474-16843 r. (20-25 ha.)	—	—	—	—
Meer dan 16843 r. (+ 25 ha.)	—	—	9	9
Totaal	45	11	124	180

4. 1765.

	Eigen.	Gemengd.	Pacht.	Totaal.
Minder dan 100 roeden	3	—	2	5
100-673 r. (1 ha.)	10	—	22	32
673-1346 (2 ha.)	12	—	20	32
1346-2021 r. (3 ha.)	4	2	11	17
2021-2695 r. (4 ha.)	2	2	6	10
2695-3369 r. (5 ha.)	1	1	2	4
3369-6736 r. (5-10 ha.)	1	5	11	17
6736-10105 r. (10-15 ha.)	—	1	3	4
10105-13474 r. (15-20 ha.)	—	2	2	4
13474-16843 r. (20-25 ha.)	—	—	—	—
Meer dan 16843 r. (+ 25 ha.)	—	1	6	7
Totaal	33	14	85	132

De indeling volgens grootte.

1. 1571

	Bedrijven.	Bezit.
Van 0 tot 5 ha.	68.836	101.131,5
Van 5 tot 10 ha.	41.812	71.726,5
Van 10 tot 20 ha.	69.596	90.380,
Meer dan 20 ha.	229.043	173.400
Totaal	409.287	436.638

2. 1631.

	Bedrijven.	Bezit.
Van 0 tot 5 ha.	58.910,5	110.021,5
Van 5 tot 10 ha.	34.219	69.122

(11) UITBATINGEN EN GRONDBEZIT IN MEIGEM (1571-1787) 163

Van 10 tot 20 ha.	105.156	85.212,5
Meer dan 20 ha.	219.325	212.101
Totaal	417.610,5	476.457

3. 1673.

	Bedrijven.	Bezit.
Van 0 tot 5 ha.	94.684	161.225
Van 5 tot 10 ha.	31.819	78.131
Van 10 tot 20 ha.	50.094	34.610
Meer dan 20 ha.	225.486	227.417
Totaal	432.083	501.413

4. 1765.

	Bedrijven.	Bezit.
Van 0 tot 5 ha.	107.958	105.439
Van 5 tot 10 ha.	47.677	73.334
Van 10 tot 20 ha.	104.156	81.321
Meer dan 20 ha.	149.010	242.627
Totaal	408.801	502.721

5. 1787.

	Bedrijven.
Van 0 tot 5 ha.	111.712
Van 5 tot 10 ha.	55.697
Van 10 tot 20 ha.	84.504
Meer dan 20 ha.	174.276
Totaal	426.189

De in bedrijf en in bezit gehouden gronden.

1. 1571.

	Bedrijven.		Bezit.	
	Absolute getallen.	Procent- verhoud.	Absolute getallen.	Procent- verhoud.
Pachtgronden	332.859	81,3	365.501,5	83,7
Gronden in eigendom	76.428	18,6	71.136,5	16,2
Totaal	409.287	99,9	436.638	99,9

2. 1631.

	Bedrijven.		Bezit.	
	Absolute getallen.	Procent- verhoud.	Absolute getallen.	Procent- verhoud.
Pachtgronden	354.254	84,8	395.062,5	82,9
Gronden in eigendom	63.356,5	15,1	81.394,5	17,0
Totaal	417.610,5	99,9	476.457	99,9

3. 1673.

	Bedrijven.		Bezit.	
	Absolute getallen.	Procent- verhoud.	Absolute getallen.	Procent- verhoud.
Pachtgronden	402.923	93,2	446.997	89,1
Gronden in eigendom	29.160	6,7	54.416	10,8
Totaal	432.083	99,9	501.413	99,9

4. 1765.

	Bedrijven.		Bezit.	
	Absolute getallen.	Procent- verhoud.	Absolute getallen.	Procent- verhoud.
Pachtgronden	361.577	88,4	433.579	86,2
Gronden in eigendom	47.224	11,5	69.142	13,7
Totaal	408.801	99,9	502.721	99,9

Doch dat niet alleen deze globale cijfers van belang zijn, zal weldra duidelijk worden bij onze verdere uiteenzetting.

In 1571 was de toestand te Meigem gelijk aan deze der meeste dorpen van zandig Binnenvlaanderen. De kleine bedrijven van minder dan 5 ha. waren ook hier overwegend: 50 op een totaal van 75 uitbatingen. Boven de 5 ha. verdwenen de bedrijven bestaande uit eigen grond. In deze categorie overheersten de gemengde uitbatingen, terwijl de pachtbedrijven slechts op de tweede plaats kwamen: 17 tegenover 8.

Doch, alhoewel de bedrijven van minder dan 5 ha. het talrijkst waren, besloegen ze slechts een oppervlakte van 68,836 roeden, hetzij een weinig meer dan 1/6 der totale oppervlakte door de bedrijven ingenomen.

Wat het grondbezit aangaat, omvatte het kleinbezit (van minder dan 5 ha.) nog niet het vierde van de totale oppervlakte. Velen onder de kleine bezitters behoorden tot de klasse der eigenaars-gebruikers, zoals men uit de hier volgende tabel kan merken.

Grootte v.h. grondbezit	Aantal eigenaars-gebruikers.	Totaal aantal grondbezitters.
Minder dan 100 roeden	3	4
100-673 r. (1 ha.)	14	39
673-1346 r. (2 ha.)	16	25
1346-2021 r. (3 ha.)	7	19
2021-2695 r. (4 ha.)	—	4
2695-3369 r. (5 ha.)	3	8
Totaal	43	99

De traditionele groep der grootgrondbezitters in Meigem bestond vooral uit Gentse patriciërs²⁷. Jacob Bets verpachtte er 46.800 roeden of 69 ha., Philips de Grutere 15.300 roeden of meer dan 22 ha., Meester Joos Borluut bezit er 22.500 roeden. Daarnaast zijn er ook nog Jonker Philips Roose en François van Hembijze, die respectievelijk 18.000 en 13.300 roeden bezitten.

Wat het grondbezit der kerkelijke en liefdadigheidsinstellingen betreft, neemt het kapittel van Doornik veruit het grootste deel voor zijn rekening, namelijk 18.000 roeden of een kleine 27 ha. De kerk en de « priesteraije » van Meigem bezitten tesamen 6.535 roeden. De Heilige Geest en het Sint-Niklaas-Gilde van Meigem daarentegen behoren respectievelijk met 725 en 100 roeden tot de categorie der kleine grondbezitters.

Zestig jaar nadien, in 1631, heeft deze toestand verschillende ingrijpende wijzigingen ondergaan.

Het aantal uitbatingen onder de 5 ha., dat in 1571 nog 50 bedroeg, is tot 45 teruggelopen.

Het aantal gemengde en pachtbedrijven verminderde ten voordele van de uitbatingen volledig bestaande uit eigen grond. De vermindering van het aantal gemengde bedrijven deed zich voor over de gehele lijn, terwijl de vermindering van de pachtbedrijven slechts betrekking heeft op deze van minder dan 5 ha.

Voor de grotere uitbatingen is een algemene vermeerdering vast te stellen. De totale oppervlakte door de uitbatingen ingenomen is, ten opzichte van 1571, aanzienlijk toegenomen, hetgeen dus op een ontbossing of op een in-kultuurname van braakliggende gronden wijst. Deze toename van de oppervlakte kwam vooral ten goede aan de bedrijven tussen 5 en 20 ha., hetgeen op een concentratie van de uitbatingen in de richting van het bedrijf van gemiddelde grootte wijst; te meer daar de totale oppervlakte der bedrijven van minder dan 5 ha. en van meer dan 20 ha. op gevoelige wijze slinkt. Doch, alhoewel het aantal uitbatingen bestaande uit eigen grond vermeerderde, verminderde procentsgewijze gezien, het aantal roeden dat door de eigenaars zelf werd uitgebaat (15,1 % tegenover 18,6% in 1571).

(27) H. VAN WERVEKE, *Gent, Schets van een sociale Geschiedenis*, (Gent, 1947, blz. 71.

In hoever de toename van het aantal bedrijven en van de grond door deze ingenomen, in verband staat met de bevolkingsontwikkeling is onmogelijk te zeggen, daar voor de tijdspanne 1571-1631 alle demografische gegevens ontbreken.

De evolutie van het grondbezit gedurende deze periode is in grote trekken gelijklopend met deze ontwikkeling. Daar waar het aantal eigen bedrijven onder de 5 ha. toeneemt, vermeerderd ook het grondbezit van dezelfde omvang dat in handen van eigenaars-gebruikers berust: 44 grondbezitters in 1631 tegenover 33 in 1571. Deze toename van het aantal eigen bedrijven en van de grond in handen van eigenaars-gebruikers is werkelijk totaal onverwacht, als men in acht neemt de zware economische crisis die tussen 1580-90 het Vlaamse platteland trof.

De boeren ontvluchtten hun dorpen en gingen een toevlucht zoeken binnen de omwalde steden: de grond bleef onbebouwd achter, het vee werd weggehaald, het alaam vernield. Dit alles had ten gevolge dat de verkoopprijs van de grond tot een ongelooflijk laag peil daalde, toestand waarvan de opkopers uit de steden (en hier doelen we vooral op Gent) gretig gebruik maakten²⁸.

Ook het grondbezit in handen der grootgrondbezitters (meer dan 20 ha.) neemt in sterke mate toe: 212.101 roeden in 1631 tegenover 173.400 roeden in 1571.

Doch deze grootgrondbezitters behoren niet meer tot dezelfde sociale groep als dezen van 1571. In plaats van Gentse patriciërs treffen we nu leden aan van landelijke adel. Zo onder meer de markies van Lede met 57.718 roeden, Jooris della Faille, heer van Nevele (oorspronkelijk behorend tot een familie van Antwerpse handelaars) met 37.867 roeden en de Heer van Boeckel met 18.725 roeden.

Het kerkelijk bezit is in grote trekken onveranderd gebleven, behalve dat het St.-Niklaas-Gilde zijn onroerend bezit teloor zag gaan. Daarentegen komt er een nieuwe bezitter bij, namelijk de Bijloke van Gent, die 1842 roeden voor haar rekening neemt.

In de loop van de tweede helft van de 17^e eeuw maakte de vermeerdering van de bevolking de oprichting van nieuwe bedrijven noodzakelijk. De globale toename der uitbatingen is in die periode vrij aanzienlijk geweest. Zo steeg voor Meigem het aantal bedrijven van 78 in 1631 tot 103 in 1673. Als we deze vermeerdering van dichterbij ontleden stellen we vast dat de grootste toename gebeurde in de reeks der dwergbedrijven (t.t.z. van minder dan 5 ha.). In Meigem komt zulks zeer sterk tot uiting, aangezien het aantal bedrijven van minder dan 5 ha. met 29 is toegenomen ten overstaan van 1631 (74 tegenover 45).

Het feit dat tussen 1631 en 1673 deze toename bijna uitsluitend geschiedde binnen de categorie der dwergbedrijven houdt hoofdzakelijk verband met de uitbreiding van de plattelandsindustrie²⁹. De uitbrei-

(28) Zie ons artikel over de landbouwers in het werk « Ons Land en ons Volk », (N.V. Standaardboekhandel, te verschijnen april-mei 1957).

(29) Zie ook J.A. VAN HOUTTE, *De Economische en Sociale Ontwikkeling van*

ding van de vlasteelt bracht grotere ontplooiing van het linnenweven op het platteland met zich. Doch de intensievere plattelandsindustrie proletariaat was dat de nieuwe bedrijven innam, te meer daar deze nieuw ontstane uitbatingen volledig uit pachtgronden bestonden. Deze vermeerdering van het aantal dwergbedrijven viel vooral ten nadele uit van de grotere uitbatingen. In tegenstelling met hetgeen we voor de periode 1571-1631 vaststelden, verdween na deze datum de grond door de eigenaars zelf bewerkt ten voordele van de pachtgrond. Daar waar in 1631 84,8% van de gronden door de uitbatingen ingenomen nog pachtgrond was, was dit cijfer in 1673 tot 93,2% gestegen.

Ook de gemengde en eigenbedrijven verdwenen meer en meer na 1631: van respectievelijk 29 en 17 in 1631 bleven er in 1673 nog slechts 22 en 10 over. Wat de eigenlijke oorzaak van deze verschuiving is, kunnen wij vooralsnog niet achterhalen.

Wat het grondbezit aangaat stellen we vast dat het kleine grondbezit zich verder blijft ontwikkelen, toename die in grote lijnen gelijklopend is met de vermeerdering van het aantal kleine pachtbedrijven.

In Meigem zijn er in 1673 151 bezitters met een eigendom van minder dan 5 ha., in 1571 waren er slechts 99 en in 1631 104.

Het grootgrondbezit daarentegen wordt steeds verder gekoncentreerd in de handen van enkelen, althans voor het bezit van meer dan 20 ha. De sociale groep waartoe deze grote bezitters behoren is nog groten-deels dezelfde van 1631. De grootste bezitters in Meigem zijn de familie della Faille met 40.093 roeden of 59 ha., en de baron van Péronnes (in Henegouwen) met 35.449 roeden of 52 ha. Ook de familie van Aelsteyn, die in 1631 12.406 roeden bezat, zag haar bezittingen tot 25.336 roeden aangroeien. Naast deze toename van het adellijk grondbezit stellen we ook nog een uitbreiding vast van de magistratuur als grondbezittende klasse: advocaten, deurwaarders, raadsheren, raadspensionarissen, auditeurs, enz. breiden op gevoelige wijze hun onroerende bezittingen uit. Waar in 1571 in Meigem van deze categorie van grondbezittenden nog geen sprake was, is gedurende de volgende eeuw de oppervlakte door hun bezittingen ingenomen tot 60.281 roeden gestegen.

Wat het kerkelijk grondbezit aangaat stellen we vast dat het kapittel van Doornik zijn bezittingen handhaaft (18.364 roeden in 1631 en 19.268 roeden in 1673), evenals de Tafel van de Heilige Geest van Meigem en de Kerk aldaar. Andere instellingen verwierven echter grond in de periode 1631-1673. De « Priesteraige van Nevele » 2.068 roeden, het kapittel van Sint-Baafs te Gent 1.345 roeden, terwijl de Bijloke van Gent haar bezit met 250 roeden vergroot.

Wat de evolutie van het grondbezit en van de uitbatingen in de achttiende eeuw aangaat, zullen we de gegevens voor 1765 en 1787 tesamen

het Zuiden (1609-1748), Algemene Geschiedenis der Nederlanden, dl. VII, blz. 397-398.

Zie ook E. SABBE, *De Belgische Vlasnijverheid, dl. I, De Zuidnederlandse Vlasnijverheid tot het Verdrag van Utrecht*, (Universiteit Gent, Werken uitgegeven door de Fakulteit van de Wijsbegeerte en Letteren, 95^e aflevering, Brugge, 1943), blz. 347 e.v.

behandelen. Gaan we het bevolkingscijfer van Meigem na in 1792, dan stellen we vast dat het, ten overstaan van 1709, meer dan verdubbeld is³⁰. Doch anderzijds stellen we vast dat de ontwikkeling van het aantal bedrijven niet parallel verliep met die van het bevolkingscijfer: in 1673 waren in Meigem 103 uitbatingen, in 1765 111 en in 1787 129.

Dit niet overeenkomen van de ontwikkeling van het aantal bedrijven en van het bevolkingscijfer doet een aantal vragen rijzen waarop het nog niet mogelijk is een afdoend antwoord te geven.

Waar werd dit deel der bevolking, dat ogenschijnlijk geen plaats vond op de bedrijven, gehuisvest?

Bekijken we de gegevens die ons verschaft worden door het Landboek van Meigem van 1765, dan stellen we vast dat er zes uitbatingen zijn met twee hofsteden, en twee bedrijven met drie. In 1786 zijn er in hetzelfde dorp 11 uitbatingen met twee hofsteden, en één met drie. Hierbij valt op te merken dat we noch voor de 16e, noch voor de 17e eeuw voor Meigem dit verschijnsel vaststelden.

Beschouwen we de gegevens der bedrijven zelf, dan bemerken we dat de toename van uitbatingen van minder dan 5 ha. in de 18e eeuw, telkenmale geschiedde ten koste van de grotere bedrijven.

Al deze gegevens wijzen er op dat men gedurende de 18^e eeuw, nu er bijna geen braakland meer in kultuur kon worden gebracht, op kunstmatige wijze gepoogd heeft nieuwe levensruimte te verwerven. Boeren, zowel eigenaars als pachters, maken een deel van hun bedrijf los, om aan hun kinderen toe te laten er een hofstede op te bouwen, opdat ze aldus in staat zouden zijn een huisgezin te stichten. Dit verklaart dan ook waarom we een dergelijke splitsing aantreffen in bedrijven van alle grootte, zelfs in deze van minder dan 5 hektaren.

De verschuiving in de uitgestrektheid der bedrijven, ten voordele van de dwergbedrijven en ten koste van de grotere uitbatingen, was eveneens een middel om het tekort aan levensruimte een oplossing te geven. Doch de reden waarom deze verdeling van de grotere uitbatingen vooral ten goede kwam aan de dwergbedrijven houdt in grote mate verband met de uitbreiding van de plattelandsindustrie. Immers, in de tweede helft der 18^e eeuw kende vooral het weven van linnen een grote expansie.

Wat de evolutie van het grondbezit betreft konden we vaststellen dat sommige boeren in staat waren een deel van hun uitbating aan te kopen. Zeer sterk schijnt deze verschuiving toch niet geweest te zijn. In 1765 bedroeg in Meigem de oppervlakte aan gronden die door de eigenaar zelf werden uitgebaat 11% van de totale oppervlakte door de bedrijven ingenomen, tegenover 6,7% in 1673.

Doch heel wat belangrijker is het feit dat de rijke burgerij zich, naast de adel, een positie als grootgrondbezittende klasse heeft verworven. Waar in 1673 voor Meigem het grondbezit der burgerij ver ten achter bleef bij dat van de adel, bemerken we dat in 1765 de aanzienlijkste

(30) Zie ons artikel « Het bevolkingscijfer in de Heerlijkheid Nevele gedurende de 16^e, 17^e en 18^e eeuwen », (Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe Reeks, dl. IX, blz. 50-119), blz. 55.

grondbezitters tot de derde stand behoren. Het grondbezit dat zij in hun handen konden concentreren is veel aanzienlijker dan dit van de titelvoerende adel een eeuw vroeger. De Gentse prokureur Van Doorne bezit in Meigem 44.726 roeden of 66 ha. Een ander burger, Jan Frans Hopsomer, heeft niet minder dan 86.669 roeden of 128 ha. Alleen deze laatste heeft al één vijfde van de totale oppervlakte van Meigem in zijn bezit. Daarnaast bezit hij nog het leen Gampelare te Astene ³¹.

Eveneens in Meigem hebben nog een hele reeks Gentse handelaars gronden, Maelcamp ³², Goethals ³³, Coninck ³⁴, Van Damme ³⁵. Hun totaal bezit bedraagt 29.215 roeden.

Het adellijk grondbezit daarentegen is er sterk op achteruitgegaan. De baronnen van Péronnes en Derre, de Markies van Lede, wier bezittingen in Meigem aanzienlijk waren in de 17e eeuw, hebben in 1765 geen gronden meer. Het grondbezit van de families della Faille en Huyssse, dat in 1673 45.304 roeden bedroeg, bedraagt er honderd jaar later nog slechts 25.705. Het bezit van de familie Aelsteyn is tot op meer dan de helft teruggefallen: van 25.336 roeden in 1673 tot op 10.970 roeden in 1765. De totale oppervlakte van het adellijk grondbezit bedraagt in 1765 slechts 126.594 roeden tegenover 161.034 roeden in 1673.

Over het algemeen is de concentratie van grond in handen der grootgrondbezitters (meer dan 10 ha.) nog toegenomen ten overstaan van de 17^e eeuw. Op een totaal van 502.922 roeden zijn er 313.948 in hun bezit, tegenover 262.027 roeden in 1673.

Zelfs in het algemeen is er een concentratie van het grondbezit: immers in 1765 waren er slechts 132 bezitters tegenover 180 in 1673.

Niet alleen de adel maar ook de geestelijkheid zag gedurende de 18^e eeuw haar grondbezit sterk in omvang afnemen als gevolg van een Keizerlijke ordonnantie van 15 september 1753 ³⁶. Bij deze wordt bevel gegeven al de dode handgoederen te verkopen (artikel 5). En inderdaad zien we de plaatselijke instellingen, zoals de Armendis en de Kerk van Meigem, die allen kleine grondbezitters waren, tot deze stap overgaan. Grotere instellingen, zoals bijvoorbeeld het Kapittel van Doornik en de Bijloke van Gent, geven geen gevolg aan deze ordonnantie.

Laten we even de verschuivingen resumeren, die zich in het grondbezit hebben voorgedaan. Over het algemeen is het kleine grondbezit verminderd ten voordele van het grote, waardoor de concentratie, in handen van enkelen, die reeds in de 17^e eeuw begonnen was, verder werd doorgevoerd.

(31) DE POTTER-BROECKAERT, *Geschiedenis der Gemeenten van Oostvlaanderen*, 1° reeks, dl. I, Astene, blz. 18. Dit leen heeft een grootte van cirka 22 bunder of 19.800 roeden.

(32) H. COPPEJANS-DESMEDT, *Bijdrage tot de studie van de gegoede Burgerij te Gent in de XVIIIe eeuw*, (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie, Klasse der Letteren, jaargang XIV, nr. 17, Brussel 1952, pp. 226), blz. 117 en 120.

Bezit ook nog grond in Lotenhulle en Petegem.

(33) *Ibidem*, blz. 150.

(34) *Ibidem*, blz. 190.

(35) *Ibidem*, blz. 198.

(36) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas Autrichiens*, dl. 7, blz. 256-261.

Niet alleen verdwenen vele kleine wereldlijke grondbezitters, maar ook werden de goederen behorende aan kleine kerkelijke instellingen terug in cirkulatie gebracht. Niettemin slaagden sommige boeren er in een stuk grond te kopen dat ze voor zichzelf konden bewerken. Daarnaast verloor vooral het adellijk grondbezit veel van zijn betekenis ten voordele van de rijke burgerij, hoofdzakelijk bestaande uit handelaars, nijveraars en magistraten.

De doorbraak van de burgerij als grootgrondbezittende klasse was dus reeds in 1765 een voldongen feit te Meigem, dertig jaar voordat de revolutie van 1789 — die als de definitieve doorbraak der burgerij geldt — in ons land kwam.

MAATSCHAPPIJ VOOR GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE
TE GENT

*

Publicaties

Sedert haar stichting, op 18 Februari 1893, heeft de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent volgende publicaties uitgegeven :

1. BULLETIJS : I - XLVII, 1893-1939.
2. HANDELINGEN : I - XVII, 1894-1923.
3. HANDELINGEN, *Nieuwe Reeks*, I-X, 1944-1956.
4. VERHANDELINGEN :
  - I. Henri Pirenne : *Chronique rimée des troubles de Flandre en 1379-1380* (Gent, 1902).
  - II. Victor Fris : *Bibliographie de l'histoire de Gand depuis les origines jusqu'à la fin du XVe siècle* (Gent, 1907).
  - III. Victor Fris : *Bibliographie de l'histoire de Gand depuis l'an 1500 jusqu'en 1850* (Gent, 1921).
  - IV. *Bijdragen tot de Geschiedenis en de Oudheidkunde* (met de medewerking van H. Van Werveke, S. De Laet, J. Dhondt, E. Luyck-Foncke, A. Verheyden, J. Scheerder, P. Rogghé), (Gent, 1943).
  - V. H. Roosens : *De Merovingische Begraafplaatsen in België, Repertorium, Algemene Beschouwingen* (Gent, 1949).
  - VI. J. Dhondt : *Locale Standenvertegenwoordiging in het graafschap Vlaanderen, een tractaat uit de 18e eeuw* (Gent, 1950).